

ANJA LEVORANTA 2002

Sastamalan Joulu²⁰⁰²

Patria

Turvaa sinunkin matkasi

www.patria.fi

Patria Vammas Oy
PL 18, 38201 VAMMALA
Puh. (03) 519 71, Fax (03) 519 7309

*Hyvää Joulua ja
Onnellista Uutta
Vuotta!*

Huittisten

Säästöpankki

Eura • Huittinen • Pori • Säkö • Vammala • Äetsä • Ulvila

www.sphuittinen.fi

Sastamalan Joulu 2002 n:o 15

Kustantaja:

Lions Club Vammala r.y.

Toimituskunta:

Pentti Hannula (pj)
Erkki Vainio
Jussi Lehtinen
Pekka Mäkinen
István Világi
Ritva Tuominen
Livia Világi

Ilmoitushankinta:

Veikko Ilvesmäki (pj)
Kalevi Harmaala
Mauri Kivelä
Kaarlo Satimus
Matti Järvelä
Markku Saastamoinen

Myyntitoimikunta:

Asko Laiho (pj)
Kalle Lomma
Alpo Uurto
Esa Muilu
Matti Levoranta

Kansikuva:

Anja Levoranta

Ladonta ja taitto:

IDEA-mainos

Paino:

Painohäme Oy 2002

Sastamalan Joulu

Lions Club Vammala ry on toimintansa tukemiseksi toimittanut kotiseutulehteä Sastamalan Joulu. Ensimmäinen painos ilmestyi vuonna 1988.

Syksyllä 1988 klubin presidentti Kalevi Harmaala nimitti lehtitoimikunnan. Toimikunnan puheenjohtajaksi valittiin Pentti Hannula ja hänen johdolla on kotiseutulehti ilmestynyt 15 kertaa.

Erittäin suuren kiitoksen ansaitsevat Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistys, Tyrvään seudun Museo sekä sadat lehden kirjoittajat, jotka ovat mahdollistaneet lehtien ilmestymisen. Vammalan liikelaatokset ovat myös tukeneet lehteä ilmoitusten muodossa. Tämä tuki on ollut erittäin merkittävä.

Sastamalan Joulu on tullut jäädäkseen kertomaan ja tallentamaan tyrvääläistä elämänmenoa. Samalla sen sivuille on kertynyt paljon sellaista muistitietoa ja ajankuvaa, joka muutoin ajan myötä tulisi painumaan unohduksiin.

Lehdelle on muodostunut lukijakunta, joka odottaa sen ilmestymistä. Sastamalan Joulu on saavuttanut oman paikkansa joululehtien joukossa.

Rauballista Joulua!

Lions Club Vammala

Sisällys

Joulun aika vie ajatukset kauas, <i>István Világi</i>	3
Elämän Herra on tullut, <i>H. O. Mäkelä</i>	4
Muutoksen aika, <i>Osmo Ojansivu</i>	5
Juurillani Vammalassa, <i>Mirja Tenkanen</i>	6
Joulun valot, <i>Aili Uotila</i>	7
Kiinnostaisiko kansainvälisyys?, <i>Matti Vuorinen</i>	8
Niemisen kampaamo oli alansa ensimmäinen Vammalassa, <i>Armi Hobko</i>	10
Hannes Prusin elämäntyö, <i>Unto Salo</i>	12
Ari Virtanen, kuvanveistäjä, <i>Martti Helin</i>	14
Aate, harrastus, palvelu, <i>Lauri Lindroos</i>	16
Uskalias urho uimahallissa, <i>Allan Liubala</i>	17
Vammalan Markkinat, <i>Tapio Riutta</i>	18

Joulukertomus joulumuistoista tai muistoista yleensäkin, <i>Eelis Repo</i>	20
Ns. Vennun lakki, <i>Tauno Lehtimäki</i>	21
Viisikymmentä vuotta kuntouttavaa koulutusta Karkussa, <i>Pekka Aaltonen</i> ...	22
Jouluna Mantsuun, <i>Saku Metsälä</i>	24
Sastamalakoti tänään ja mitä uutta, <i>Rauno Laitinen</i>	26
"Laadukkaan asumisen ja yrittäjyyden Sastamala", <i>Arto Satonen</i>	27
Pitkä avioliitto Marttilankadun varrella, <i>Risto Ojanen</i>	28
Kiikan Pataljoona (II/JR36) ja Vammalan rykmentin (JR36) vaiheet jatkosodassa, <i>Erkki Aaltonen</i>	30
Eväitä elämälle, <i>Harri Abtikoski</i>	32
Nuoret ja yrittäjyys, <i>Seija Mablamäki-Kultanen</i>	33
Joulu 1913 metsämökissä	33
Ilomäen torpasta pääkirkkomme parvelle, <i>Timo Roos</i>	34
Hyvää, sanoi mies Tyrvältä, päivää, <i>Kalle Lomma</i>	35
Ritalan Rusthollin kuurot lapset, <i>Kerttu Ryömä</i>	36
Vammalan kauppalan vesijohdon rakentamisesta, <i>Tauno Lehtimäki</i>	38
Ratsumies, <i>Raimo Hanski</i>	39
Pyhäkoulumuistoja, <i>Ulla Ylinen</i>	40
Vanhus ja jouluhimmeli, <i>Ulla Ylinen</i>	40
Iloisesti ikääntyen – letkeästi liikkuen, <i>Sirkku Erkkilä</i>	41
Musiikillisia muistikuvia 1950–60-luvun Vammalasta, <i>Pentti Tammiabo</i>	42
Illon koulun 100-vuotishistoriikki, <i>Veijo Mäkelä</i>	44
Jaakko III, <i>Markku Esko</i>	46
Joulusaunamatka, <i>Maria Mustalabti</i>	47
Ei nimi miestä pahenna, <i>Jari Nurmi</i>	48
Kauneudenhoitoa kaikenikäisille, <i>Terbi Ketonen</i>	49
Leino Allinniemi Vammalan laulaja, <i>Aslak Allinniemi</i>	50
Kaxi Wanhaa Wirttä, <i>Urpo Vuorenoja</i>	52
Houhajärven luontoarvoista ja järven ekologiasta, <i>Jaakko Puro</i>	54
Ernomasta muttei hullumpaa Tyrvältä, <i>Matti Lehtinen</i>	56
Tyrvää	57
Tyrvään tytär, <i>Turun tyttö</i>	57
Nuoren sotilaan jouluomenat, <i>Brita Santala</i>	58
Mietteitä ruispellolla 5. 8. -02, <i>Ritva Haavisto</i>	59
Kanto puhuu, <i>Ritva Haavisto</i>	59
Tyrvään kirkon alttarireliefin tarina, <i>Jari Nurmi</i>	60
Selanderin grafiittikaivos Tyrväässä ja jalostamo Karkussa, <i>Tapio Rautajoki</i> ...	62
Tyrvään Pyhän Olavin kirkon viimeisestä korjauksesta ja sen tekijöistä vuonna 1780, <i>Timo Kökkö</i>	65
Kiikan Raukon Kartanon Moision torpasta, <i>Raimo Ojala</i>	68
Ei kai, <i>Leena Ojala</i>	69
Joululaulu, <i>Leena Ojala</i>	69
Joulusiivous, <i>Leena Ojala</i>	69
Juhla on valmis., <i>Leena Ojala</i>	69
Alueellisista muutoksista Vammalassa, <i>Pekka Koskinen</i>	70
Tuberkuloosi on Suomessa lannistettu kansantautina, – mutta..., <i>Eero Tala</i> ...	72
Mieleen muistunutta Suoniemen Sarkolasta, <i>Eino Nikkilä</i>	73
Kunnioitetut sotiemme veteraanit, <i>Antti Heikkilä</i>	74
Kuva Soinilan sillasta, <i>Eeva Knuutti</i>	75
Tyrvään Piirikunnan Apteekin toiminnan tarkastelua vuosina 1871-1940, <i>Heikki Palmgren</i>	76
Muistoja sotajouluista, <i>Seppo W. Taivalmaa</i>	78
Jouluna, <i>Aili Uotila</i>	79
Kaamoksesta valoon, <i>Taisto Syrjänen</i>	79
Itä-Satakunta matkailuseutuna, <i>Abti Virkkala</i>	80
Herkkä joulu, <i>Aaro Mäkipää</i>	81
Mummulassa, <i>Aaro Mäkipää</i>	81

István Világi

Joulun aika vie ajatukset kauas

István Világi

Sastamalan Joulu ilmestyy nyt 15. kertaa ja näin voi hyvällä syyllä kutsua tätä numeroa juhlanumeroksi. Vammalan Lions Club ry:n hallitus kokoontui v.1988 syksyllä ja presidentti Kalevi Harmaala totesi, että perinteistä verokalenteria ei voida enää julkaista, koska uusi tietosuojalaki on astunut voimaan ja kieltää sen julkaisemisen.

Kokouksen jälkipuinnissa Kalevi Harmaala, Pentti Karhu, Jussi Lehtinen, Rauno Jalkanen, Asko Laiho ja Pentti Hannula miettivät uusia klubin aktiiviteettejä. Klubin jäsen Pentti Hannula esitti uudeksi aktiviteetiksi joului- ja kotiseutuaiheista julkaisua, joka myytäisiin ennen joulua. Vastaavanlaista lehteä ehdottaja oli ollut tekemässä toisella paikkakunnalla toimikunnan kanssa hyvällä menestyksellä.

Kotiseutuyhdistyksen puheenjohtaja Veikko Koivu ja sihteeri Antti Prusi olivat erittäin myönteisiä hankkeelle. Kotiseutuyhdistys luovutti kaikki kirjoituskilpailunsa materiaalin lehtitoimikunnalle. Tyrvään Museon hoitaja Esko Pietilä auttoi auliisti lehden kuvitusta, ja näin saatiin ensimmäisestä julkaisusta erittäin näyttävä. Sastamalan Joulu on saanut vuosien aikana hyvän suosion ja moni odottaa sen ilmestymistä osana valmistautumisessa joulun.

Miksi meille on niin tärkeää valmistautua joulun? Nykyaikana, kun työpaikalla puristetaan ihmisistä kaikki mahdollinen irti, avainsanoja ovat tehokkuus ja kilpailukyky. Tekniikka valtaa aina suuremman osan ihmisten elämästä, silloin ihminen kaipaa vähän pysähtymistä ja hiljentymistä.

Joulun aikana huomaamattakin palautuu muistoja elämän eri jouluisista erityisesti lapsuuden ajalta ja tulee mieleen lauluja, tuoksua, makuja, sukulaisia, jotka osittain ovatkin jo poissa. Muistelen itsekin unkarilaista joulua. Tulluani Suomeen vuonna 1979 monet kysyivät vietetäänkö Unkarissa joulua? Jouduin silloin monelle selittämään, että millä tavoin unkarilainen joulu poikkeaa suomalaisesta. Unkarissa joulupukin päivä on 5. joulukuuta ja silloin illalla täytyy laittaa hyvin puhdistetut kengät ikkunaan, ja joulupukki laittaa kadulta lahjat kenkiin. Lapset jotka olivat kilttejä saivat herkkuja, ja ne jotka olivat vähemmän kilttejä saivat pienistä oksista tehdyn kultaisen vitsan. Jostain syystä minulle aina lankesivat ne jälkimmäiset.

Itse joulunvietossa joulupukilla ei ole mitään virkaa, koska joulu on Jeesuksen syntymäpäivä ja lapset saavat lahjat Jeesukselta. Tässä oli minulla ihmettelemistä miten Jeesus voi tietää minun salaisesta toiveistani? Tuntuuhan se aika naiiviselta täältä katsottuna, mutta en vaihtaisi niitä aikoja missään nimessä.

Olen huolissaan nykyajan nuorison väkivaltaa sisältävien videoiden katsomisesta. Katsoessaan näitä filmejä pikku hiljaa tottuu näihin tilanteisiin, hyväksyy raakuuksia ja seuraukset ovat arvaamattomia. Unkarissa joukko taiteilijoita on ostamassa tv-kanavan, jossa ei tule olemaan väkivaltaohjelmia.

Tiedän, että maailma on muuttunut paljon, mutta tietyt arvot eivät. Näihin arvoihin kuuluu joulu. Joulurauha on elämän hienompia asioita ympäri maailmaa. Valitettavasti vain joka maassa ei ole yhtä rauhallista kuin Suomessa.

Joulutoiveeni Jeesukselle olisi nyt, että Hän toisi minulle tänä jouluna maailmanrauhaa.

Näillä sanoilla toivon kaikille Hyvää Joulua.

ELÄMÄN HERRA ON TULLU

H.O. Mäkelä

Joulujuhlan ydin-aiheena on elämän, valon sisäisen rauhan ja sopu-soinnun saaminen ihmisyydämiin sen kautta, että Jumala, Elämän Herra, on tullut ihmisenä ihmiskunnalle tätä kaikkea antamaan. – Kerran joukko korkeita olentoja, enkeleitä, elämän meille nykyisin käsitämättömässä vapaudessa nousi kapinaan Jumalaa vastaan kohotakseen yli Jumalan. – He saivat oman valtakunnan ja samalla ikuisen eron Jumalasta ja siitä elämän valosta ja autuudesta, joka voi olla vain hänessä ja hänen yhteydessään. – Tällöisen käsittämättömän lankeemisen mahdollisuus lienee vain aavistettava sisältyvän siihen jännitykseen, mikä elämässä itsessään löytyy. – Täten syntyneen pimeyden vallan houkutusia seuraten ovat esivanhempamme ja heidän jälkeläisensä eksyneet samaan valankumoukseen osallistumaan. Kuten 2:sta psalmista näemme tulevat seuraukset Jumalasta luopumisesta edelleenkin olemaan samat.

– Jumalan armahtava rakkaus tarjosi ja tarjoaa pelastusta tästä. Siksi hän tahtoi tulla "Immanuelliiksi" s.o. ihmisenä meitä auttamaan. Jo lankeemuksessa, ja monesti sen jälkeen antamassaan lupauksen sanassa hän tarjoutui auttajaksi. Ensimmäisenä Jouluna Jumala tuli ihmisenä meidän syntiemme sovittajaksi ja lupaustensa Lunastajaksi. Tästä, ja yksin tästä, tulisi meidän

jouluna iloita. – Harvat siitä ensimmäisenä jouluna iloitsivat. Jospa jo nyt, lähes parin vuosituhannen jälkeen tahtoisimme oikein todella yhtyä enkelien, Marian, Joosefin ja Bethlehemin paimenten joulutunnelmaan. Nythän me evankeliumin kautta pääsemme Jeesuksen syntymän sanomattomaan ihmeeseen syventymään ja osallistumaan. – Vasta myöhemmin kristillisessä Roomassa ruvettiin ulkonaista joulujuhlaa viettämään entisen, pakanallisen "Saturnalia"-juhlan asemesta. Sitä juhlaa olivat pakanoina ollessaan viettäneet pakanoitteen tavalla senjohdosta, että siihen vuoden aikaan päivät alkoivat pidentyä ja käännyttiin valoisempaa aikaa kohti. Se oli siis tavallaan valon juhla. Se seikka, että kristikunnassakin esiintyy paljon "pakanallistakin" joulunviettoa, ei kuitenkaan johdu ulkonaisen joulunvieton alkuvaiheista. Ihmiset viettävät jouluaan sisäisen mielialansa, kehitysasteensa ja siveellisen tason mukaisesti. Sitäpaitsi olemme tässäkin riippuvaisia olevista oloista, ympäristöstä y.m. Tuo kaikki ei kuitenkaan saa viedä meitä, kristittyjä viettämään jouluamme niin, että unohdamme Jeesuksen. – Mutta vaikkakin joulunvietossamme pyrkii olemaan paljonkin almittaista, niin on siinä sittenkin aina jotakin korkeampaaakin. Jollakin tavalla silloin enkelien joulusaarna ja ilo koskettaa meitä.

Meidän oman elämämme, varsinkin lapsuutemme kaihotuimpia ja valoisimpia muistoja on varmaan muisto joulunvietoista lapsuutemme kodissa. Jokaisena jouluna me hengessämme uudestaan elämme jotakin lapsuutemme joulusta. – Uskon, että tämä meillä vanhoillakin on aidointa jouluelämyksessämme. Ehkä joskus palautuu mielimme säkeet: "Oi jos oisit sydämeni Puhdas, kuni kehdon lapsi, Raitis kuni oras uusi. Niin, jos oisit sydämeni!" – Jospa muistaisimme joulunvietossamme varoa kaikkea sellaista, mikä lastemme ja nuortemme muisteloissa tulevaisuudessa tummentaa heidän lapsuutensa jouluelämysten muistikuvia, joiden kerran pitäisi tuikkia kynttilöinä heidän jouluajatuksissaan. Kehityksemme, näet, käy siihen suuntaan, että lapsuutemme koti ja kotiseutu tulevat vuosien vieressä yhä rakkaammaksi ja ikäänkuin tehostavat ikikodin kaipuuta.

Olkoonpa tämänkin joulumme vietto iloa ja viihtyisyyttä terveydessä ja yltäkylläisyydessä, tai virumista vaivojen vuoteella, puutteen painostamina, tai muuten huolten ja elämän ristiriitojen ikäänkuin epätoivon umpikujaan ajamana, tai osittain molempia; kaikille meille saapuu taaskin taivaan jouluviesti: "Teille on tänään syntynyt Vapahtaja." ■

Osmo Ojansivu

Muutoksen aika

Usein tunnettu ja toistettu tosiasia on, että kaikki muuttuu nopeasti. Joku ilmaisi asian sanomalla, että fyysisesti vielä menee lujaa, mutta sielu ei pysy mukana tässä kiihtyvässä muutosvauhdissa. Monen kokema turvattomuus ja juurettomuus taitavatkin olla juuri tuon tutun ja turvallisen katoamisen seurausta. Viime vuosina monet suomalaiset ovat joutuneet vaihtamaan kotiseutunsa uusiin ja outoihin oloihin. Löytyykö sieltä koti, voidaan kysyä.

Mutta voimme nähdä muutoksen toki myös toisenlaisesta näkökulmasta. Pitäisi muuttua ja kuitenkin sitä ei tapahdu. Kohdistamme näitä muutosesotuksia niin itseemme kuin toisiimme ja koko yhteiskuntaan. Tunnumme ja tiedämme, mitä on keskeneräisyys ja rikkinäisyys, turhauttava paikalleen jämähtäminen Lohduttomalta tuntuu esimerkiksi Lähi-idän päättymätön koston kierre. Aitoa ja tervettä muutosta kaipaamme, mutta sitä ei noin vain oteta.

Raamatun keskus on Jeesus Kristus, Betlehemin seimeen syntynyt, Golgatan ristinpuulla kuollut ja kolmantena päivänä kuolleista ylösnoussut Jumalan Poika. Hänessä Jumala tulee ihmisten keskelle jakamaan meidän elinoloamme ja vielä enemmän, Hän tuo Armon. Tämä on enemmän kuin ihmeellistä, tämä on ihme, joka muutti maailman. Luit oikein. Ei vain ehkä, vaan todella muutti. Siksi me juhlimme

joulua ja sitä todella kannattaakin juhlia. Siksi me tulemme joulukirkkoon, luemme jouluevankeliumin, veisaamme ja laulamme. Maaailma on sittenkin erilainen. Se ei kuulu pahalle ja kuolemalle. Hyvä Jumala on puuttunut meidän kohtaloomme. Hän on pelastanut meidät ja koko ihmissuvun. Matteuksen evankeliumissa enkeli sanoo, miksi Jeesus syntyi: "Hän pelastaa kansansa sen synneistä". Siitähän lopulta pelastuksessa onkin kysymys, saan syntini anteeksi.

Eihän meistä tule koskaan elämämme aikana täydellisiä ja virheettömiä, puhtaita ja pyhiä. Ainut todella suuri muutos tapahtuu meissä silloin, kun meille kirkastuu armo ja saamme syntimme anteeksi. Sehän tapahtuu uskomalla Jeesukseen Kristukseen, uskomalla Sana. Pieniä ovat sen rinnalla tieteen ja tekniikan saavutukset tai yhteiskunnan muutokset, vaikka niitäkin toki tavoittelemme ja niistä iloitsemme. Jumalan rauha sydämessämme on suurinta, mitä voimme saada ja mitä tarvitsemme, muutosten muutos, kaikkien muiden muutosten äiti.

Ulkoisesti näyttää siltä, että mikään ei oikeastaan muuttunut silloin, kun Jeesus syntyi. Ja kuitenkin muuttui. Meille tuotiin pelastus ja ikuinen elämä. Kaikki on sovitettu. Kaikki on anteeksi. Siinähän meillä on lahjojen lahja.

Toivotan kaikille Joulurauhaa ja Jumalan siunausta vuoteen 2003! ■

Vpl. Pyhäjärvi-jublien yleisöä Vammalan lukiolla 21.7.2002. Edessä oikealta katsoen päiväjublan juontaja Pirjo Poutanen ja Markku Lämminki, Räisälä-Säätiön puheenjohtaja Jubani Huppunen ja Suvi Vuori, Liisa Pakarinen ja Vammalan Karjalaisten puheenjohtaja Martti Pakarinen, Vammalan kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Arto Satonen, jublapuheen pitäjä professori Paavo Liski ja Irja-Leena Liski sekä Vpl. Pyhäjärvi-Säätiön hallituksen puheenjohtaja Erkki Pärssinen.

Mirja Tenkanen

"Juurillani" Vammalassa

"Nyt ihmettelen tässä, Sä kuinka elämässä lastasi talutat..."

Ihmettelen ajatellessani sitä, kuinka Jumala on elämäni johdattanut. Olen syntynyt Huitisissa. Vammalassa olen asunut 25 vuotta, siitä aluksi viisi vuotta Karkussa. Vähitellen olen havahtunut siihen merkittävyyteen, että ympärilläni asuu lukuisia ihmisiä, joiden kanssa olisimme naapuruksia tai ainakin saman kylän ihmisiä, jos kotimme sijaitsisivat vanhempiemme asuinsijoilla Viipurin läänin Pyhäjärvellä. Samassa rivitalossa kuin itse asuu myös isäni kotikylän, Saapun, "tyttö". Useat äitini kotikylän, Salitsanrannan, ja sen naapurikylien asukkaista ovat myös löytäneet kotipaikkansa Vammalasta. Näin minut on johdatettu ikään kuin juurilleni tänne Vammalaan.

Pyhäjärveläisyyttä vaalimassa

Olen saanut olla runsaan kymmenen vuoden ajan mukana Vpl. Pyhäjärvi-

Säätiön toiminnassa. Säätiö on perustettu Vammalassa vuonna 1948 Pyhän-Säätiö -nimisenä vaalimaan pyhäjärveläistä perintöä. Säätiön perustamisen aikaan ei ollut luvallista käyttää menetettyjen pitäjien oikeita nimiä. Vasta vuodesta 1998 on ollut käytössä muoto Vpl. Pyhäjärvi-Säätiö. Sen toiminnan myötä olen päässyt osalliseksi monista merkittävistä tapahtumista. Viime kesänä vietimme kaksikin mieleenpainuvaa juhlaa.

Vpl. Pyhäjärvi -juhla vietettiin Vammalassa heinäkuun 20.-21. päivinä. Vammala, Huitinen ja Hämeenkyrö muodostuivat sodan jälkeen pyhäjärveläisten pääsijoituskunniksi. Vammalan keskeinen sijainti pyhäjärveläisten asuinpaikkoihin nähden vaikutti varmasti siihen, että juhlatilaisuudet niin seurakuntatalossa, kirkossa kuin lukiolla keräsivät salit täyteen väkeä.

Juhla alkoi mielenkiintoisesti Tyrvään seudun museoon kootun Pyhäjärveläisen työn valokuvanäyttelyllä.

Juhlien ohjelma toteutettiin hyvässä

yhteistyössä Vammalan karjalaisten ja paikallisen väestön kanssa. Hyvänä esimerkkinä tästä mainittakoon paikallisten lauluryhmien Kannelmiesten ja Aikapoikien sekä kansantanssiryhmä Katraksen esiintymiset. Seurakunnan tervehdyksen Muistojen iltaan toi Tyrvään kirkkoherra, Osmo Ojansivu. Kaupungin tervehdyksestä pääjuhlassa vastasi kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Arto Satonen. Saimme kuulla, että pyhäjärveläisten panos kunnallishallinnossa on ollut merkittävä. Nestori Kaasalainen, Pentti Kukko ja Reijo Pakarinen, kaikki pyhäjärveläisiä, ovat toimineet kunnan- ja kaupunginvaltuuston puheenjohtajana. Pyhäjärveläinen Aimo Matikainen on taas toiminut pitkään Vammalan seurakuntayhtymän talouspäällikkönä. Ilahduttavaa oli myös nuoremman karjalaisen sukupolven mukanaolo niin ohjelmansuorittajina kuin erilaisissa palvelutehtävissä.

Toinen vaikuttava juhla vietettiin heinäkuun 27. päivänä Karjalassa entisen Vpl. Pyhäjärven kirkon paikalla. Kirkko

paloï sodan pyönteissä. Jäljellä on vain kirkon ja kellotapulín kivijalka. Vpl. Pyhäjärvi-Säätiön toimesta kellotapulín paikalle on pystytetty kirkon ja hautausmaan paikkaa osoittava muistomerkki, joka on ympäröity valkoiseksi maalatulla aidalla. Kokoonnuimme tuon muistomerkín siunaamistilaisuuteen ja vietimme sen äärellä myös ehtoollisjumalanpalveluksen. Tapahtuma oli monin tavoin mieltä herkistävä. Oman koskettavuutensa siihen antoi pyhäjärveläissyntyisen rovasti Kaarle Viikan puuttuminen joukosta. Hänen vanhempansa, rovasti K.A. Wiika ja maisteri Impi Wiika asuivat sodan jälkeen joitakin aikoja Tyrvään pappilassa, joten Vammalan seutu liittyi heidän poikansa Kaarlenkin nuoruusmuistoihin. Kaarle Viikan oli määrä olla siunaamassa tuo muistomerkki. Hänen menehtymisensä auto-onnettomuudessa alkukesästä toi kuitenkin muutoksen suunnitelmiin. Nöyryn ja kiitollisin mielin otin vastaan hänen tehtävänsä tuon muistomerkín siunaamispuheen pitäjänä. Meitä oli läsnä noin kaksisataa henkeä kokemassa jotain samalla suurta ja herkkää. Pyysimme Jumalaa siunaamaan tuon paikan kaikille sinne tuleville hiljentymisen ja rukouksen paikaksi.

Herran pyhä ehtoollinen on aina siihen osallistuvia yhdistävä tapahtuma. Erityisellä tavalla se oli sitä tuolla Pyhäjärven kirkon muistomerkín äärellä vietetyssä jumalanpalveluksessa. Rip-pisaarnan piti Rauman kirkkoherra, rovasti Raimo Vuoristo, joka on palvellut nuoruudessaan vammalalaisiakin Sammaljoen pappina ollessaan. Ehtoollisli-turgian toimitti rovasti Juhani Forsberg. Ehtoollisenjakajina edellä mainittujen lisäksi toimivat rovasti Silja Forsberg ja allekirjoittanut. Meillä kaikilla, Juhani Forsbergilla, Raimo Vuoristolla ja mi-

nulla on juuret Vpl. Pyhäjärvellä. Hetki oli historiallinen. Monille pyhäjärveläisille tai heidän jälkeläisilleen tämä oli ensimmäinen sodan jälkeen Vpl. Pyhäjärvellä nautittu Herran ehtoollinen. Ehkä joku saattoi kokea jotain Aili Runnen laulusta: „silloin joulu aina ois’, onnen rintahan se tois’, jos pääsisin taas kotiin Karjalan.”

Elämän rikkaus

Kun joskus kysytään, mitä karjalaisuus minulle merkitsee, voin lyhyesti vastata: elämän rikkautta. Minulla on

juuret sekä Satakunnassa että Karjalassa. Omassa persoonassanikin voin havaita molempia piirteitä, niin pidättyväistä ja vähän varauksellista satakuntalaista kuin herkkää karjalaistakin. Mielelläni yhdyin Pirjo Poutasen Vpl. Pyhäjärvi-juhlassa lausumiin ajatuksiin:

”Minulla oma juurakkoni
karjalainen satakuntalainen.
Kun katsomme sitä mitä meillä on
me olemme rikkaita.
Me voimme kiittää ja ylistää Jumalaa,
Häntä jolta tulevat kaikki hyvät lahjat.”

Siunattua jouluaikaa! ■

Entisen Vpl. Pyhäjärven kirkon ja hautausmaan paikkaa osoittavan muistomerkín siunaamistilaisuutta ja sitä seurannutta ehtoollisjumalanpalvelusta vietettiin 27.7.2002. kyseisen kirkon paikalla Karjalassa. Siunaamispuheen piti pastori Mirja Tenkanen, ja ehtoollisjumalanpalveluksen toimittamiseen osallistuivat rovastit Silja ja Juhani Forsberg sekä Raimo Vuoristo. Rientolan eläkeläisten soittokunta vastasi musiikista.

Aili Uotila

Joulun valot

Taas loistavat eri tavoin valot jouluiset myös pienet linnut saavat omat lyhtehet joulun valot antaa voimaa sydämeen ja suuri joulun rauha kokoaa yhtehen

Joulupuukin vihrein oksin katsovi siinä oksan alla timantti kimmelsi Niin suuri ihmeellinen on pyhä jouluyö kaukana kauniisti joulun kellot lyö

Joulun kelloin sointi kauniine lyönteineen antaa suurta iloa taas uuteen huomiseen. Joulun valot loistaa, kuuset kukkaan saa joulun kaipuuta katsoo kaunis kotimaa

Ihan pieni jouluinen polku joka kotiin käy pieni joulun valo ei hyvin pitkälle näy Kun joulun valot syttyy joulupukin maan taas hetken valot loistaa – Joulua juhliitaan!

Lions-järjestön kansainvälinen verkosto tarjoaa ympäri maailmaa mahdollisuuden nuorten kansainvälisyyden lisäämiseksi.

Tähän Lions-ohjelmaan osallistuu vuosittain tubansia nuoria kaikilta mantereilta!

Kiinnostaisiko kansainvälisyys?

Lions-järjestö

* on kansainvälinen vapaaehtoisuuden perustuva 1917 perustettu järjestö. Lions-järjestö toimii 189 maassa ja sillä on noin 1,4 miljoonaa jäsentä.

* ensimmäinen perustavoite on luoda ja ylläpitää yhteisymmärryksen henkeä maailman kaikkien kansojen kesken. Tavoitteen merkitys korostuu entisestään etäisyyksien merkityksen vähenytessä.

Mitä nuorisovaihto antaa isäntäperheelle/ lähtevälle nuorelle?

- * kansainvälisyyttä, ystävyyttä!
- * oppia ymmärtämään ja arvostaa erilaisuutta!
- * mm. kielitaitoa!

Nuorisovaihdon perustavoite ja -määrittely

Lions-nuorisovaihto on lyhytaikaista, pääasiassa kesäaikana tapahtuvaa, eri maiden kulttuuriin tutustuttavaa toimintaa. Vuosittain maahamme saapuu normaaliin nuorisovaihtoon myös muutama australialainen nuori joulutammikuussa. Nuorisovaihto sisältää matkustuksen ja perheoleskelun järjestelyt sekä Euroopassa yleensä myös kansainväliset nuorisoleirit. Nuorisovaihdon kesto on yleensä 3 - 6 viikkoa. Lions-nuorisovaihtoon ei kuulu kouluopiskelua. Nuorisovaihto on Lions-klubien aktiviteetti ja perustuu kunkin klubin päätökseen osallistua vaihtoon lähettämällä ja/tai vastaanottamalla vaihtonuoria.

Organisointi

Nuorisovaihto tapahtuu lions-klubin aktiviteettina. Klubilla on nimetty nuorisovaihtaja, joka vastaa nuorisovaihdon järjestämisestä ja edustaa klubia nuorisovaihtoasioissa.

Nuorisovaihtotapahtumaa järjestelmään, avustamaan ja ohjaamaan on jokaiseen Lions-piiriin valittu nuorisovaihtojohdaja, YEC (Youth Exchange Chairman). Piirin YEC avustaa klubeja nuorisovaihdon onnistumisessa. Hän

käsittelee kaikki piiriä koskevat vaihtotapahtumat ja ohjaa hakemukset sopiviin kohteisiin. Tärkeimmäksi ja eniten työtä vaativaksi tehtäväksi on piirin YEC:lle muodostunut sijoituspaikkojen hankinta ulkomailta tietyn työnjaon mukaisesti.

Piirien nuorisovaihtojohdajien toimintaa kansallisella tasolla koordinoi MD-YEC (Multiple District Youth Exchange Chairman). Hänen apunaan on Lionsliiton nuorisovaihtotoimikunta.

Muissakin Lions-maissa on samankaltainen organisaatio.

Nuorisovaihdon perustana ovat kansainväliset päätökset ja ohjeet nuorisovaihdosta. Tietoja nuorisovaihdosta löytyy myös järjestön kansainvälisiltä kotisivuilta osoitteesta www.lionsclubs.org sekä kotimaisesta LionNetistä www.lions.fi. Tämä kirjoitus on lyhennelmä MD-YEC Seppo Leveelahden kirjoituksesta ja on luettavissa laajemmin em. internet osoitteesta.

Vastavuoroisuusperiaate

Kun klubi osallistuu nuorisovaihtoon lähettämällä nuoren, sitoutuu se samalla toimimaan Suomeen saapuvan nuoren isäntäklubina ja hankkimaan tälle isäntäperheen.

Hakeutuminen nuorisovaihtoon tai isäntäperheeksi

Nuorisovaihtoon tai isäntäperheeksi hakeudutaan paikallisen Lions-klubin nuorisovaihtajan kautta. Tietoja saa keneltä tahansa Lions-klubin jäseneltä.

Nuorisovaihto tapahtuu pääsääntöisesti koulujen kesälomakaudella kesäelokuussa. Vapaamuotoiset hakemukset seuraavan kesän nuorisovaihtoa varten tulee toimittaa Lions -klubien ilmoittamana aikana (yleensä loka-marraskuu).

Klubit päättävät nuorista lähtöön valituista marraskuussa ja lopulliset päätökset järjestö vahvistaa seuraavan kevään kuluessa.

Kaikki tulevat nuoret ovat tiedossamme jo huhtikuussa, joten saapuvan nuoren toiveisiin on aikaa perehtyä.

Hakeutuminen nuorisovaihtoon

Lähtevän nuoren valinnan periaatteet

Klubi päättää hakemusten perusteella siitä, ketkä nuoret valitaan. Valittavan nuoren tulee täyttää mm. seuraavat ehdot:

- * ikä yleensä 16 - 21 vuotta
- * hänen tulee osata englantia tai kohdemaan kieltä vähintään tyydyttävästi
- * hänen tulee olla motivoitunut nuorisovaihtoon lähtöön
- * hänen täytyy sitoutua noudattamaan nuorisovaihdon sääntöjä ja annettavia ohjeita.

Vastuut ja vakuutukset

* Lähettävä ja vastaanottava klubi ovat aina vastuussa nuorisovaihtotapahtumasta.

* Lähettävä klubi vastaa nuoren opastuksesta ja matkan järjestelystä ilmoitetulle kohdepaikkakunnalle, vastaanottava klubi puolestaan vastaanotosta ja perillä olost. Tähän sisältyvät sisäiset matkat vastaanottoaikasta sijoituspaikkaan ja takaisin, majoitus ja yöspito, mutta ei taskuraha

* Nuoret vastaavat ohjeiden noudattamisesta ja asiallisesta käyttäytymisestä

* Nuorisovaihtotapahtumaan liittyvien mahdollisten tapaturmien, sairastumisten ja materiaalivahinkojen varalle klubin velvollisuus on hoitaa tai varmistaa, että lähtijällä on riittävä vakuutusturva

* Lionsjärjestön kansainvälinen vakuutus on hyvin rajoitettu eikä useinkaan kata mahdollisia vahinkoja. YEC:t avustavat kattavan vakuutusturvan hankkimisessa.

Opastus

* Lähettävän klubin velvollisuus on opastaa nuorisovaihtoon hyväksyttyä nuorta ennen matkalle lähtöä. Tähän kuuluu lionstoiminnan ja nuorisovaihtosääntöjen opettaminen sekä kotiseututietous ja käyttäytymissääntöjen ymmärtäminen.

* Jokaisen piirin YEC järjestää touko-

kuussa opastustilaisuuden, joka on pakollinen jokaiselle vaihtoon osallistuvalla nuorella.

Hakeutuminen isäntäperheeksi

Isäntäperhe

* samanikäisten nuorten kuuluminen vastaanottavaan perheeseen ei ole välttämätöntä, mutta helpottaa oleskelun hoitamista. Englannin kielen tai saapuvan nuoren kotikielen välttävä taito tulee olla ainakin jollakin perheen jäsenellä

* vastaanottava klubi ilmoittaa sen paikkakunnan, josta isäntäperhe noutaa saapuvan nuoren. Nuoret saapuvat yleisimmin lentokoneella tai junalla

* kansainväliselle nuorisoleirille osallistujien vaihtovierailuun kuuluu sekä leiriosuus että perhevierailuosuus. Nuorisoleirejä koskevat samat perussäännöt kuin pelkkiä perhevierailuja.

* Greeter-toiminnalla tarjotaan vaihtonuorten avustamista matkalla kohteeseen tai sieltä kotiin. Lähinnä tämä tulee kyseeseen niissä kaupungeissa, joihin kansainväliset lennot ja laivat saapuvat. Helsingissä greeter-toiminnasta vastaavat nimetyt greeter-perheet.

Ajatuksia isäntäperheelle

On mielenkiintoista jo ennakolta etsiä tietoja vaihtonuoren kotimaasta, sen kulttuurista ja kielestä. Tietonne ja kiinnostuksenne nuoren kotimaata kohtaan saa vieraan tuntemaan olonsa kotoiseksi ja samalla auttaa häntä hyväksymään uuden elämäntyylin.

Jos nuorella on ollut pitkä matka tai jos hän on ylittänyt monia aikavyöhykkeitä, on hyvä antaa hänen levätä päivän tai kaksi.

Ensimmäiseksi vieraanne tulisi soittoa tai lähettää sähköposti kotiin, jotta hänen perheensä tietää hänen päässeen turvallisesti perille.

Vierailun aikana nuorta tulisi kohdella kuten perheenjäsentä eikä hänelle tule suoda mitään erioikeuksia ellei niihin ole perusteltuja syitä. Hän on Suomessa tutustuakseen suomalaiseen kulttuuriin. Nuoren kohtelemisen perheenjäsenenä luo todellisia ystävyys-suhteita ja auttaa ymmärtämään paremmin suomalaista elämäntyyliämme.

Suomalaisten nuorten mieliruoat eivät ehkä ole samoja kuin mitä vieraan kotimaan nuoret syövät. Ei kuitenkaan tarvitse valmistaa erikoisia ruokia vie-

rastanne varten, jollei hänen tarvitse noudattaa jotakin tiettyä lääkärin määräämää tai uskonnollisista syistä johtuvaa dieettiä. On erittäin todennäköistä, että vieraanne oppii hieman ehkä epäroityään nauttimaan teidän kanssanne samoja ruokalajeja. Monet nuoret valmistavat mielellään isäntäperheelleen oman ruokakulttuurinsa mukaisia ruokia.

Teidän tulisi tutustuttaa vieraanne toisiin samanikäisiin nuoriin. Voitte ehkä järjestää illanvieton yhdessä jonkun muun isäntäperheen kanssa, tai vastaanoton, johon kutsutte ystäviänne ja naapureitanne. Olisi toivottavaa, että nuoret voisivat tavata toisiaan ja kulkea ryhmänä suomalaisen nuoren johdolla tutustumassa nuoria kiinnostaviin paikkoihin.

Jos vieraanne uskonto ei ole sama kuin teidän, olisi erittäin ystävällistä, jos hankkisitte hänelle tietoja mahdollisista hänen uskontonsa tilaisuuksista ja jumalanpalveluspaikoista, sikäli kuin hän on niistä kiinnostunut.

Monilla vaihtonuorilla on useita isäntäperheitä vierailun aikana. Jos vieraanne vaihtaa perhettä, teille kerrotaan etukäteen muuton ajankohta ja teidän on sovittava uuden perheen kanssa vaihdon toteuttamisesta. Kun otatte vastaan nuoren toisesta perheestä, älkää unohtako, että uuteen perheeseen totuttaminen voi kestää jonkin aikaa.

Vierailun aikana muodostuu nuoren ja perheenne välille ystävyys, joka saattaa johtaa vuosien mittaiseen yhteydenpitoon. Mikäli sovitte mahdollisista vastavieraailuista tai kutsutte nuoren uudelleen vieraaksenne, nuorisovaihdon edustajat olisivat kiitollisia, jos tiedotte siitä myös heille. Vastaanottavan Lions clubin edustaja olisi iloinen, jos kertoisitte hänelle kokemuksistanne. Jos kokemuksenne on ollut positiivinen, toivomme, että kerrotte vaihto-ohjelmasta muille asiasta kiinnostuneille perheille.

Eräitä ajatuksia isäntäperheenä toimimiselle

Arkeen kuuluvat ruoka ja yösiija sekä ennen kaikkea ihmissuhteet. Vieraanvaraisuuteen voi kuulua vierailuja eri nähtävyyksissä, retkeilyä, kulttuuritilaisuuksia jne tilanteen mukaan. Nuoren oman kotimaan perhe-elämän erityispiirteet, mm ruokakulttuuri jne, avartavat isäntäperheen tieto- ja kokemusmaailmaa. Nuorella tulee olla riittävästi - ei välttämättä joka hetki - ikäistänsä seuraa.

On paljon niitä, joilla on aikuiset lapset ja lapsenlapsiakin on jo isovanhempien ilona. Tällaisilla seniori-ikään ehtineillä on usein perheen pienentyneeseen kokoon nähden runsaat tilat. Erinomaisia kokemuksia on siitä, että isovanhemmat ottavat luokseen sekä

oman 15-21 vuotiaan lapsenlapsen että ulkomaisen nuorisovaihdokin asumaan yhdessä. Parhaimmillaan tällainen ratkaisu on rikastuttanut ja syventänyt suhdetta lapsenlapseseen ja tarjonnut muuten jo hyvinkin kokeneelle isovanhemmalle aivan uuden kokemuksen. Nuorilla on silloin seuraa toisistaan, he voivat viettää paljon aikaa kahdestaan tai lapsenlapsen kanssa jne. Isovanhempien rooli on hoitaa "perushuolto", antaa aikuisen elämäkokemusta, hoitaa

mahdolliset autokuljetukset, harjoittaa pikku sponsorointia jne.

Joskus vaihdokeilla on tärkeä harrastus, joka suuntaa heidän toiveitaan. On kulttuuripainotteisia tai urheilua harrastavia nuoria, jotka haluavat päästä täälläkin harrastuksensa pariin. Jos on tiedossa perhe, jossa nuoriso harrastaa lento-/ jalkapalloa ja isäkin on valmentajana cupissa, moni italialaispoika olisi innoissaan, jos pääsisi seuraamaan viikoksi jalkapallo-cupia ja tapaamaan siellä jopa omia maamiehiään. Tästä mallista on hyviä kokemuksia myös ratsastusharrastuksen parista, partioleireistä, samoin Kuhmon musiikkijuhlilta, Porin jazzjuhlista tai Kaustisilta. Tiedämme, että jos nuori pääsee kahden viikon isäntäperhejakson aikana viikoksi harrastuksensa pariin, toinen viikko sujuu "vaikka puun oksalla" kun jatkossa saattaa odottaa vielä kansainvälinen leiri.

Lopuksi

Nuorisovaihto ja isäntäperheenä toimiminen on laadukasta toimintaa. On vain annettava tilaa omalle luovuudelle, mielikuvitukselle ja erilaisuudelle.

Lionsterveisin ■

Niemisen kampaamo 30-luvulla.

Armi Hohko

Niemisen kampaamo oli alansa ensimmäinen Vammalassa

Käsityöläisammattin harjoittajana Terttu Hohko teki Vammalassa pitkän työrupeaman perustamalla seudulle ensimmäisen parturikampaamoliikkeen vuonna 1927, ikävuodet eivät harteita painaneet, niitä oli takana vasta 24.

Piskuinen Vammalan kauppa oli noussut 1918 tuhoisan tulipalon jälkeen tuhkasta uuteen kukoistukseen, liikehuoneita ja asuntoja rakennettiin palaneiden tilalle, kauppiaita sekä monen alan yrittäjiä asettui paikkakunnalle. Muutaman miesparturin tiedetään olleen, mutta he palvelivat etupäässä miehiä, joskus sesonkia lisäsi pojanappulat, joiden harjakset ajettiin kesää vastaan vallan puliksi. Naiset eivät pahoin parturissa juosseet, tyttöjen hiukset sojottivat palmikolla, neitosina ne solmittiin pään ympäri ja myöhemmällä ikää kierrettiin kireälle nutturalle. 20-luvulla iski uusi radikaali muotivirtaus, se levisi myös maaseudulle, glamouria uhkuvat filmitähdet olivat esikuvina ja naiset halusivat lyhennettyä hiuksiaan muodin oikkujen mukaan polkkatukaksi, viehkeille laineille tai suloisille kiharoille, silloin kampaaja tuli todella tarpeelliseksi.

Helmi Terttu Nieminen oli syntynyt 24. 10. 03 kymmenlapsisen ruokakun-

nan toiseksi nuorimpana Tyrvällä, jonne oli muutettu Kiikoisista kolme vuotta aiemmin. Terttu muisteli joskus aikaa, jolloin lasten piti hankkia leipänsä itse niin pian kun kynnelle kykeni, hän kertoi tehneensä täysiä taksvärkkipäiviä jo yksitoistavuotiaana, oli hoitanut lapsenlikan virkaa, lypsänyt lehmää ja palvellut sisäkkönä Tyrvään säästöpankinjohtaja Hjortmanilla, jossa sitten heräsi kiinnostus omaan ammattiin.

Kuultuaan parturimestari Emil Henrikssonin järjestävän Tampereella käherrys- ja hiustenleikkauskursseja hän hakeutui oppiin. Vaativia ja tiukkoja opettajat olivat, varsinkin neiti Henriksson, joka opetti kuumilla käherrysraudoilla loihtimaan vaikeita rautakampauksia, polttamatta asiakkaan hiuksia tai niskaa. Lisää oppia karttui vielä Ellen Lahden kampaamossa, Ellenillä oli Rautatienkadulla hyvin tunnettu kampaussalonki ja hän kannusti kovasti serkkutyttöä opin tiellä. Edellä mainitut opettajat olivat perustaneet jo 1917 Tampereelle Suomen Kähertäjien Liiton osaston, jonka jäseneksi Terttu liittyi. Ammattitaidon kohottaminen vaati jatkuvaa osallistumista alan kursseille, Helsingissä oli jo alan ammattikoulutusta, Tampereella aloitettiin 1930 ja

oppitunteja pidettiin aluksi Ellen Lahden liikkeessä. Muodin tuulahduksia seurattiin varsin tarkkaan ja hyvästä ammattitaidosta pidettiin jatkuvaa huolta, järjestämällä jäsenille kursseja, joihin opettajat tilattiin jopa Saksan tai Ranskan salongeista. Vammalassa kampaamoalan koulutus alkoi kurssimuotoisena vasta 1963.

Saatuana riittävästi koulutusta Terttu palasi Vammalaan ja vuokrasi kampaamotilat leipuri Lehmuskosken talosta Kirkkokatu 2. Liikkeessä ei ollut vesijohtoa, vaan vesi kannettiin pihakäivosta, lämmitettiin puuhellalla ja tärkeää hiustenpesualtaan virkaa toimitti pesuvati. Perin vaatimattomissa oloissa aloitettiin, kauppalassa oli hyvin muotitietoisia naisia jotka halusivat tyylikkäitä rauta- ja vesikampauksia, jopa värjäyksiä, vaikka sitä paheksuttiin. Miesten puolella vakituisilla parta-asiakkaila oli varattuna oma partakuppinsa liikkeen kaapissa, se kuului palveluun. Hyvin pian asiakaspiiri laajeni ja kun muita alan yrittäjiä ei ollut lähipitäjissäkään, asiakkaita tuli aina Mouhijärveltä, Hämeenkyröstä, Kiikoisista, Suodeniemeltä ja Punkalaitumelta saakka. Usein tilattiin kampaaja kotiin tekemään morsiamelle hääkampausta ja sa-

malla sai kaikki suvun naiset hiuksensa uuteen uskoon. Monesti kampaajaa kutsuttiin maaseudun suuriin taloihin muulloinkin, silloin leikattiin ja kammatiin usean naapurin hiukset, mutta näin suurissa tilauksissa oli jo apulaisenkin mukana.

Lehmuskosken tilat eivät pitkään tyydyttäneet vaatimustasoa ja Niemisen kampaamo muutti Marttilankadulle kultaseppä Uiton liiketaloon. Tähän liikkeeseen tuli jo kylmä vesi, mikä koettiin suurena helpotuksena, mutta huoneisto oli pieni varsinkin kun apulaisia oli useita. Kampaamopalvelut monipuolistuivat hyvää vauhtia, uutta liikkeessä oli sähkökäyttöiset tukanleikkuukoneet ja sähköpermanenttikone. Siitä alkoi kestokiharoiden aikakausi ja pian hurmaavat kestokiharat hullaannuttivat Vammalan kun lehdessä vielä luvattiin pesunkestäviä kiharoita. Liikkeen nimeen oli tullut pieni lisäys: Niemisen kampaamo, omistaja Terttu Hohko.

Muutaman vuoden kuluttua kadun toiselta puolen apteekkari Bäckmanin talosta saatiin avarammat liiketilat, joten parturipuoli voitiin erottaa kampaamosta. Palkkalistoilla oli parhaimmillaan neljä parturia ja kuusi kampaajaa. Terttu Hohko opetti vuosien aikana kymmeniä oppilaita, partureissa oli myös miehiä ja harjoittelijoita oli tulossa tungokseen asti, uusi ala kiehtoivat, olihan se aivan toista kun navettatyö? Kerran eräs helsinkiläinen kampaaja lupautui apulaiseksi, hänen piti olla vain vähän aikaa, mutta komea urheileva Asemanmäen poika teki valloituksen josta seurasi häät. Monet opissa olleista perustivat myöhemmin oman yrityksen, kuten pari sisarta ja muutama sisa-

Kampaajat Vappu Mäkinen ja Irja Palmgren.

ren tytär, nyt suvun kampaajakaarti on kutistunut kahteen liikkeenharjoittajaan.

Permanentti eli kestokampaaminen alkoi olla lähes jokaisen naisen kutreissa, ja asiakaskuntaa riitti. Hotelli Tyrvää oli aloittanut 30-luvulla toimintansa Vammalassa ja henkilökunnasta moni käytti palveluja vakituisesti, samoin yhteiskoulun opettajat halusivat näyttäytyä huolitellun ja muodikkaan näköisenä. Vammalan kauppala oli muodostunut erittäin vilkas liikekeskus, kirjapainon, pankkien ja kauppaliikkeiden työntekijät olivat naisvoittoista, hyväpalkkaista väkeä, jotka pistäytyi tämän tästä kampaajalla. Sota-aikana Vammalaan oli sijoitettu Sotatalouskeskus, jonka henkilökunnasta löytyi naisia,

joilla oli varaa ja aikaa istua kampaajalla, samaan aikaan ilmestyi kilpailevia liikkeitä mm. Lotta-kampaamo.

Terttu Hohko teki aikanaan myös kauneushoitoja, alan kurseja oli käyty Helsingissä ja Tukholmassa, joissa opetettiin myös kauneusvoiteiden valmistusta. Sodan vuosina oli kaikesta pulaa, myös kampaamoalan tarvikkeista. Niemisen kampaamossa selvitettiin kun sähköpermanenttiaineet valmistettiin itse, tarvittavaa ammoniakkaa haettiin apteekista ja alunasuola Iriksen valokuvamosta, kampaustestien Terttu keitti pellavansiemenistä. Sodan aikana kaikki hiukset otettiin tarkasti talteen ja luovutettiin Maan Romu -nimiselle järjestölle, joka huolehti keräyksen tuoton sotainvalidien hyväksi. Kampaamon valkoiset työtakit ja vaipat valkaistiin koivun tuhkalipeällä hohtaviksi. Aikojen taas vakiinnuttua liikkuvait tukku-liikkeiden edustajat esittelemässä uusia tuotteita, jotka syrjäyttivät vanhat menetelmät ja ammattilehdet toivat esiin uudet linjat.

Isotätini Terttu Hohko muutti kampaamonsa myöhemmin kotinsa yhteyteen Marttilankatu 36:n ja palveli uskollisia asiakkaitaan vielä 75-vuotiaaseen asti, yli 51 vuodessa hän oli kammanut Vammalan seudun naisia tehden heistä kauniita ja tyylikkäitä, hän oli ollut perustamassa Yksityisyrittäjäin Vammalan-Tyrvään naiskerhoa ja oli myös yrittäjänäisten ensimmäinen puheenjohtaja. Terttu Hohko tunnettiin ystävällisenä, iloisena ja elämänmyönteisenä henkilönä joka suhtautui asiakaskaisiinsa hienovaraisesti. Terttu oli perinyt isältään musikaalisuuden ja usein helähti kaunis Leharin Vilja-laulu päivätyön päätteeksi, olipa hän nuoruudessaan viulunsoittoakin harrastanut. ■

Niemisen kampaamon henkilökuntaa parturipuolella. Ylärivissä vasemmalta: Irja Orvola, Anna Palmgren, Tuulikki Hakanen ja Jenny Vesanen. Alarivissä vasemmalta: Kaija Porkka ja Terttu Hohko.

Tyrvääläisen ja vammalalaisen merkkimiehen Hannes Prusin kuolemasta on kulunut yli puoli vuosisataa. Se merkitsee, että hän on sitä nuoremmille pelkkä nimi, jos sitäkään. Hänenkin kohdallaan ovat käyneet todeksi psalmin sanat: "Ihmisen elinpäivät ovat niin kuin ruoho. Hän kukoistaa niin kuin kukkanen kedolla, ja kun tuuli käy hänen ylitsensä, ei häntä enää ole, eikä hänen asuinsijansa häntä enää tunne."

Unto Salo

Hannes Prusin elämäntyölle

Talousneuvos Hannes Prusin elämäntyö Vammalan, Tyrvään ja silloisen Satakunnan hyväksi oli kuitenkin niin monipuolinen ja vaikuttava, että meidän on syytä sitä muistaa. "Tehty työ elää", vaikka se sulautuu luvuttomien sukupolvien aikaisempaan työhön eikä enää kannata tekijänsä leimaa tai käsialaa taikka kantaa sitä vain vähässä määrin. "Mahti ei mene maan rakohon, vaikka mahtajat menevät", iskee ytimeen suomalainen muinaisruno. Sillä työn tulos jää kulttuuriin, jota me kaikki olemme kutsutut rakentamaan ja jota me kaikki rakennammekin, niillä edellytyksillä, joita olemme saaneet ja hankkineet. Hannes Prusi, syntynyt 1893, kuollut 1950, oli kulttuurin rakentaja, lahjakas, uuras, aikaan saapa, laajasti ymmärtävä, sovitteleva, rauhan rakentaja. Häntä arvostettiin Vammalassa, Tyrväässä, Satakunnassa, ja kotiseutupiireissä hänet tunnettiin koko maassa.

Kuka hän siis oli? Muistan hänet kouluvuosiltani 1940-luvulta, hänen viimeiseltä vuosikymmeneltään. Ei hän ollut silloin enää salskea sankari, vaan elämän hiukan pyöristämä pyknikko, jonka olemuksesta huokui hyväntahtoisuus; tuskimpa hänellä oli yhtään vihamiestä. Mutta pyknikon olemukseen sisältyi sellaisia henkisiä dimensioita, että ne tekivät hänestä aktiivisen monilahjakkuuden. Hän oli persoona monessa, hän toimi monessa tehtävässä. Hän ehti olla kotitalonsa Vatajan Prusin isäntä, Tyrvään kunnankirjuri ja palovakuutusyhdistyksen toimitusjohtaja, mutta ennen muuta hän oli Tyrvään Sanomain päätoimittaja ja pakinoitsija, nimimerkki Tuura. Ja kansalaisansioitaan hän oli satarautainen seppä, mistä pari esimerkkiä. Hän perusti 1932 Tyrvään seudun museo- ja kotiseutuyhdistyksen, hän keräsi sen museoon seudun esineellistä jäämistöä muinaislöydöistä talonpoikaisten ja säätyläiskulttuuriin, ja keräsivät tietysti muutkin museotyöstä ja kotiseutunsa menneisyydestä innostuneet kansalaiset. Kokoelmat karttuivat nopeasti. Muistan, miten

isäni Salon Lauri vei veljeni Aatoksen, sisareni Ingan ja minut museoon, kun se oli avattu. Sen tyyssijana oli silloin kauppias Fredrik Tammisen puinen ja pölyinenkin makasiini, keltainen lautarakennus lähellä Rautaveden rantaa. Paljon muuta en käynnistä muista; olinko alkanut kouluakaan vielä silloin? Ja vielä vähemmän tiesin Hannes Prusista.

Hän oli myös perustamassa "Tyrvään lastua" vaalimaan kotiseutuhenkä etenkin niiden joukossa, jotka elämän virta oli kuljettanut täältä maailmalle. Elämäkertatiedot kertovat myös lukuisista luottamustoimista, joita Hannes Prusille uskottiin Vammalassa, Tyrväässä, Satakunnassa ja Helsingissäkin. Hän nautti yleistä arvostusta.

En kuitenkaan puhu pidemmälti hänen yleisistä kansalaisansioistaan, vaan kohdistan huomion siihen, mikä oli lähinnä hänen sydäntään. Sitä oli näet Tyrvää, Satakunta ja isänmaa, niiden menneisyys ja niiden nykyisyys. Luultavasti hän peri niitä kohtaan tuntemansa arvostuksen ja rakkauden jo lapsuudenkodistaan Vatajassa. Siellä hän osallistui talon kaikkiin toimiin ja kasvoi talonpoikaiseen elämäänsä. Siellä hän oppi arvostamaan tätä todellisena kulttuuriina, todellisena viljelynä latinan *culturan* alkuperäismerkityksen mukaan. Ja erityisesti kaiketi isän vaikutuksesta. Isä Kaarlo Prusi oli itseoppinut ja valistunut mies, ja häntä Hannes-poika ihaili ja kunnioitti koko ikänsä. Arvonantoa hän nautti koko Tyrväässä, sillä hänet valittiin valtiopäivillekin ja sai taloustirehtöörin arvon.

En tiedä tarkkaan, mutta otaksun, kodin kasvatusta jatkoi samaan henkiseen suuntaan myös Länsi-Suomen kansanopisto Huittisissa, jonne Hannes hakeutui. Se oli Helsingin Yliopiston Länsisuomalaisen Osakunnan 1892 perustama sivistyslaitos, suomalaisuusaatteen ja runebergiläisen idealismin aikaansaannos. Se oli hengeltään valistunut, isänmaallinen ja idealistinen. Siellä sen rehtori Aino Voipio kirjoitti Satakuntalaisten laulun sanat, jotka Rau-

man seminaarin lehtori Axel Törnudd sävelsi. Opiston kokoelmiin Hannes vei Vankimusjärven entisestä pohjasta syvältä löytämänsä saviruukun, luultavasti rautakautisen esineen; lieneekö vielä tallella?

Hän oli siis henkisesti latautunut yleisiin tehtäviin, ja toiminnan kannavaksi avautui Tyrvään Sanomat, jonka päätoimittajaksi hän isänsä jälkeen 1925 ryhtyi. Maa eli suomalaista sielua syvältä kouraisseen kapinan, kansalais sodan ja vapaussodan henkisessä ristiaallokossa. Mutta yhteistä oli silti maa, isänmaa ja synnyinmaa sekä kotiseutu Tyrvää / Vammala, vanha Sastamalaakin. Ja tämän yhteisyyden, kotiseudun kulttuurin lipunkantajaksi hän kehitti Tyrvään Sanomat. Sen hän teki pakinoillaan ja kirjoituksillaan, jotka antoivat lehdelle aivan erityisen luonteen. Muistan hyvin, miten mieluusti jo koulupoikana luin nimimerkki Tuuran pakinoita, mitä hän otsakkeella "Tällä kerralla" kulloinkin kirjoitti. Usein pakinoiden tunnuksena oli piirros, jossa piippua polttava toimittaja oli kumartunut kirjoituskoneen ylle. Mutta ei Hannes Prusi tarvinnut piippua eikä tupakkaa: teksti syntyi hänen juoheasta kynästänsä niin vaivattomasti ja luontevasti, että pakinat löysivät lukijansa. Hän tiesi, mistä kirjoitti, miten kirjoitti ja keille kirjoitti. Tyrvään Sanomista huokui kotiseudunrakkaus ja arvostus sen kulttuuria kohtaan. Asutus oli täällä vanhaa ja rikasta, ja Hannes Prusi opetti tyrvääläisensä sitä arvostamaan. Kyllä nämä oppivatkin.

Aivan erityisen hienoa ideaa hän alkoi toteuttaa 1935, jolloin Tyrvään Sanomat julkaisi alakertoinaan karkkulaisen agronomin Väinö Selanderin laajan tutkimuksen *Korvenraivaajasuut Karhussa*. Kun alakerrat oli palstoitettu tavanomaista leveämmiksi, palstat voitiin taittaa kirjan sivuiksi ja taitettiin. Siitä alkoi Tyrvään Kotiseutu- ja Museoyhdistyksen julkaisusarja, todellinen suursaavutus. Sillä niin vahvaksi kehittyi kotiseutuhenkki Tyrväässä ja muissa

*Tyrvään seudun
Kotiseutuyhdistyksen
70-vuotisjuhlan
yhteydessä 1. 9.
2002 paljastettiin
Hannes Prusin
muistolaatta hänen
kotitontillaan
Sylväänkatu 3:ssa.
Pronssivalulaatan
on muotoillut
kuvanveistäjä
Ari Virtanen.
Paljastuspuheen piti
professori Unto Salo.*

pitäjissä, että kirjoittajia riitti yhä uusiin alakertasarjoihin ja niistä koostettuihin julkaisuihin. Niistä tuli kotiseuduntutkimuksen todellinen aarreaitta.

Sen hienoihin niteisiin kuuluu Hannes Prusin oma julkaisu *Esihistoriallista löydöistä Tyrväässä*, Tyrvään seudun Museo- ja Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja XVIII, ilmestynyt ehkä 1948. Se ei ole tieteellinen tutkimus, mutta sillä on suuri arvo kotiseudun muinais löytöjen kansanomaisena kokonaisesityksenä; joka kylä, lähes joka muinaisjäännös ja löytö on sen sivuilla mainittu. Kirjan arvoa lisää, että paikallisten olojen erinomaisena tuntijana Hannes Prusi antoi löydöistä lisätietoja, sellaisiakin, joita ei näytä kirjatun löytöluetteloihin. Mainitsen yhden, joka koskee Liekosaaren rautakautista asutusta.

Liekosaarella on kaunis kumpukalmisto, ja Helmer Salmon kaivaukset vuonna 1947 osoittivat, että saarella on

ollut talo ainakin kansainvaellusajalla, aikana 400-550/600. Mutta jolloinkin sen on täytynyt hävitä, koska saarella ei ollut taloa enää historiallisena aikana. Hannes Prusi pelasti kirjaansa tätä koskevan perimätiedon. Sen mukaan Liekosaaren asukkaita muutti saaresta Tyrväänkylään, josta olivat ilmeisesti lähteneetkin, sekä myös Soinilaan. Kun Soinilasta ei tunneta rautakautista kalmistoa, kylä on syntynyt ehkä 1100-luvulla. Tyrvääläinen perimätieto ulottuu tässä historian taakse kauas rautakautteen, kuten Kaukolan kylän asutustarinassa. Tällä tavalla Hannes Prusi kertoi kirjassaan Tyrvään esihistoriasta. Hän kertoi kerrottavansa helppolukuisella tavalla ja opetti siten tyrvääläisiä ja vammalalaisia arvostamaan hyvin pitkää menneisyyttään. Tuo arvostus ilmeni jo vahvemmin siinä, että Tyrvään kunta ja Vammalan kaupunki rahoittivat vuosien ajan Turun yliopiston kai-

vaustoimintaa alueellaan ja avustavat nykyisin vastaavaa Tampereelta käsin tehtävää tutkimusta. Se on johtanut vuosien mittaan erinomaisiin tuloksiin. Käsitteeni on, että Sastamalan esihistoriaa voidaan hahmotella monessa suhteessa aivan uusia näkymiä avaavalla tavalla. Hannes Prusin kulttuuriharrastus on tuottanut runsasta jälkisatoa myös esihistorian tutkimuksessa.

Hannes Prusi kynti satakuntalaisen kulttuurin sarkaa auran sijasta kynällä. Mutta kulttuurin rakentamiseen tarvitaan myös yhteisyyden kokemista, ja senkin Hannes Prusin johtama kotiseutuyhdistys ymmärsi. Se järjesti 1930- ja -40-luvulla lukuisia kansanjuhlia. Kuu- luisimpia olivat Vihattulan juhannus- juhlat, niihin kansaa kokoontui sata- ellei tuhatmäärin. Olin niissä mukana nuorena poikana itsekkin, muistan vä- enpaljouden Rautaveden rannoilla, muistan upeat kokot, joissa poltettiin usein vanha tervainen vene ikään kuin rautakauden venehautauksissa. Muistan, miten rampa Syrjälän Ville lauloi vanhoja viisuja, muistan, miten vesitaso toi kerran paikalle Tauno Palon, joka kauniilla kansanlauluillaan hurmasi kaikki naiset ja miksei miehetkin. Muistelen, että hän lauloi yhdestä ruususta laaksossa, ja aivan varmasti muistan, että hän lauloi Turkin sodasta, että "hei rotatlii, hei kara kara kii, kun turkkilaisen tukkaan me iskettiin!" Vihattulan juhannusjuhlat olivat kaikkien tyrvääläisten ja vammalalaisien, luullakseni muidenkin pitäjien juhlia. Mutta niiden lisäksi kotiseutuyhdistys järjesti aatteellisesti sempiäkin. Muistan, miten nuorena poikana norkoilin Jaatsin kuusistossa, jossa kotiseutuyhdistys paljasti Akseli Gallen-Kallelan muistokiven. Mieleeni syöpyivät kiveen kiillotetut juhlat sanat: *Kalevaisen kansan suuri kuvaaja Aksel Gallen-Kallela kasvoi kehdestä mieheksi näillä kunnahilla.*

Kun tänne saapui tutkijoita Kansallismuseosta, he kääntyivät Hannes Prusin puoleen. Hän löysi Haapakallion vuosituhansia käytetyn pyyntipaikan, jota professori Arne Äyräpää kaivoi. Kun Sakari Pälsi, arkeologi, etnografi, tutkimusmatkailija ja kirjailija halusi kokeilla, voidaanko kivikautista kotaa vastaavassa rakenteessa saunoa, hän tuli Tyrväeseen ja täällä sitä kokeiltiin ja täällä Tyrvään Sanomat siitä kertoi. Taustahenkilöinä olivat Hannes Prusi ja myös hänen ystävänsä. "Ne olivat pyhäisiä hetkiä" kommentoi minulle yhteiskouluni rehtori Harald Hariola. Varmaan olivatkin: kulttuuri syntyy inspiraatiosta, vakaumuksesta, uskosta, joka saa meidät toimimaan. Sitä uskoa oli Hannes Prusissa ja sitä hän jakoi Vammalalle, Tyrväälle ja koko Satakunnalle. ■

Ari Virtanen työhuoneessa. Foto Martti Helin 1999.

Martti Helin

Ari Virtanen, kuvanveistäjä

Kuvanveistäjä *Ari Jubani Virtanen* (6.9.1958) on syntynyt Vammalassa, käynyt koulunsa Vammalassa, asuu Vammalassa. Villi ja levoton poika, hänen omien sanojensa mukaan, oli pois Vammalasta kolme vuotta, opiskeli kuvantekoa Kankaanpään taidekoulussa 1976- 1979. Vammalaan hän palasi.

Stormissa ovat Ari Virtasen elämän nykyiset keskipisteet: päreellä verhoiltu, harvinaisen kaunis, pienikokoinen sovellus satakuntalaisesta parituparakennuksesta ja ateljeena tien toisella puolella Stormin sepän kaksikerroksinen paja. Pajan keskeisiä tuotteita olivat aikoinaan kaikenlaiset maataloustyökälyt ja ennen muuta puimakoneet, rosmat. Nykyisellään Ari Virtasen entistämä Pöökintanhuan pihapiiri rakennuksineen ja Ekojoen rannan paja kauniin vilkasvirtaisen ja parin viime vuoden aikana vesipiiriin toimesta vahinkojen varalta tuettuine koskiketjuineen ovat, ei yksin Stormin, vaan koko kaupungin hienoimpia nähtävyyksiä. Valittavasti Stormin kylän raittia ei ole kaikkilta osilta saatu arvoiseensa kuntoon. Ympäristön kauneuden ymmärtäminen etenee hitaasti.

Olen saanut seurata Ari Virtasen henkilön kehittymistä ja taiteentekoa kohta kahdenkymmenen vuoden ajan. Ensi kosketukset herättivät hämmennystä. Mielessäni Virtasen teosten maailman ja ilmaisun kieli eivät olleet jokapäi-

väisiä; hän ammensi lähteistä, jotka olin unohtanut tai joita en ymmärtänyt. Kun olen kuluvat vuodet voinut seurata Ari Virtasen työskentelyä osittain hyvinkin läheltä, jopa päivittäin ja käynyt jatkuvaa keskustelua eikä suinkaan aina kuvataiteesta, on tieto Ari Virtasesta kuvantekijänä ja ihmisenä kasvanut. Usein keskustelu on ollut porautumista kulttuurin sisimpään, luovaan toimintaan, mutta yhtä hyvin ulkoiseen kulttuurissa, sellaisiin kuin hallintoon, koulutukseen, yksityisten ja yhteisöjen mahdollisuuksiin. Nyt luulen ymmärtäväni Ari Virtasen taidetta ja sen taustoja. Hänen töittensä välittämänä paljastuu, tekisi mieli sanoa, huikea kasvu. Hän tekee mitä tahtoo, hän osaa.

Jo 1980-luvun lopulla vain 30-vuotias kuvanveistäjä ja taidemaalari ilmaisi kuvakielensä oleellimmalla Kansan lehden haastattelijalle näin: "Minulla on veistoksissani symboleja. Jokainen teoksia katsova saa irti sen, mitä haluaa tai kykenee. Harva osaa tutkia teoksia niin laajasti, että pystyy täysin ymmärtämään merkkejä. Täytyy muistaa, että kuvataiteilija tekee töitä omilla ehdoillaan. Minä käytän kieltä joka minulla on." Siinä oli selväkielisenä nuorentiensä alussa olevan kuvantekijän ohjelmanjulistus.

Ari Virtanen on kuluneet vuodet noudattanut ohjelmaansa. Ei riitä että hän on kasvattu kuvissaan sekä veis-

toksissaan että sekatekniikkatöissään. Sekatekniikkatyöt ovat eräänlainen yhdistelmä perinteistä peittovärimaalausta ja vesiväriinomaista ilmaisua. Tänään Ari virtasen perehtyneisyys kuvantekoon on uskomattoman laaja sekä teknisen että ilmaisullisesti arvioituna. Hän osaa. Näin se on.

Kun Vammalan kaupunki kuluneena kesänä 2002 järjesti ja rahoitti Ari Virtasen töiden näyttelyn luopuvin pyydetynä avaamaan Jaatsilla pidetyn näyttelyn. Puheenvuoroni otettiin uskoakseni myönteisesti vastaan. Sastamalan Joulu on hyväntahtoisesti halunnut julkaista toistaiseksi julkaisemattoman puheenvuoroni. Tässä se on jatkona sellaiseen sanasta sanaan.

Avaussanat Jaatsilla 27.6.2002

Ari Virtanen on kanssamme avaamassa näyttelyään. Veistosten ja maalausten välityksellä hän tarjoaa meille hyvin intiimin tilaisuuden nähdä maailmaansa. Avoimesti hän kertoo mitä hänen mielessään liikkuu, mitä hän ajattelee. Väline, kuva tai veistos, saattaa olla joillekin este nähdä, joillakin kuvan tai veistoksen kauneus peittää tehtyyn kätkeyt viestit.

Ari Virtanen kertoo itsestään taiteen välineiden avulla, puhumatta ja kirjoit-

tamatta. Taiteen syvin sisältö lienee viestin siirtämisessä tekijältä tekijän käsitteistä katsojan käsitteistöön. Oma-kohtaisesti tiedän sekä kuvan teosta että kirjoittamisesta, miten yllättävän harvoin kaksi eri kieltä, kaksi eri tapaa: luoda ja kuvata omilla aivoissaan tai vastaanottaa ja mieltää edessä oleva taiteen tuottama esteettinen kokonaisuus, sattuvat yksin.

Me olemme kaikessa erilaisia. Siinä on meidän rikkautemme, onnemme ja onnettomuutemme. Rikkautemme kokea ja ymmärtää saattaa meidät parhaimmillaan luomisen ihmeen äärelle; onnettomuutemme, ettemme ymmärrä että kaikki on tehty sittenkin meidän ehdoillamme, ihmisen ehdoilla vain ja ainoastaan ihmisen parhaaksi. Kaikkeen tehtyyn, tavanomaiseenkin liittyä askel utoon. Ajatelkaa lasta: mitä hänen koettava, opittava, hyväksyttävä (tai hylättävä) ollakseen tietystä vaiheessa ihmisen mittainen.

Ari Virtasen taiteessa liikutaan suomalaisen kansan mielen pohjavesillä. Hämmästyttävällä tavalla hän muuttaa kuviksi sen mitä voimme hakea ja löytää sanoiksi puettuna kansan uskomusten, kansanrunouden ja satujen vies-

teistä. Ari Virtasen veistoksissa ihmisen hahmo kasvaa puusta, vedestä, pellosta tai yhtä hyvin taivaan pilvistä. Hänen sekatekniikalla tai yksinkertaisena viivapiirroksena toteutuneissa töissä nainen kasvaa pellosta, talo kukkii nurkistaan, eläinten jäljistä kasvaa omaleimaisensa maailman selitys. Naishahmon, kauniisti toteutetun hiekkakiviveistoksen kainalossa lepää punakylkirastas.

Mistä tämä kaikki kertoo. Eniten ehkä siitä, että Ari Virtanen on tavoittanut yhteyden siihen, mistä kansamme aarteet, Elias Lönnrotin kokoamat Kalevala ja Kanteletar ovat sanallinen yhteenvedo. Eniten ehkä siitä, mitä me kirkkaina hetkinä näemme unissamme: aidosti suomalaisen maailmanselityksen. Ari Virtasen taiteen kuvallinen kieli saattaa olla silta siihen, mitä me olemme menettäneet tai vähintäinkin menettämässä, yhteyden itseemme.

Runoilija on sanonut tämän yksinkertaisesti ja moniselitteisesti samalla kertaa:

*Kun lapsi oppii sanan,
se on alussa tyhjä kuin kaikkeus,
merkitsee kaikkea,
päivä päivältä vähemmän.*

Runoilija Tuomas Anhavan kirjoitta-

ma katkelma käy avuksi, kun on selitettävä taiteen ymmärtämistä, kuvan avautumista. Tavallisesti lapsen ensimmäinen sana on Äiti. Sitä hän toistaa kun hänen on nälkä, sitä kun on jano, sitä kun kaipaa seuraa, palelee, pelkää. Ja odota hetki, Anhavan sanoin sana merkitsee "päivä päivältä vähemmän". Kun kieli avautuu lapselle, äiti -sana ei ole enää kuva kaikkesta, se on hetki hetkeltä vähemmän, se rajautuu. Sana Äiti rajautuu äitiin, rakkaimpaan ja turvallisimpaan kaikista. Asiat ja esineet saavat oman ilmaisunsa, omat sanansa.

Entä taide: se sisältää kaikessa pyrkimyksen hahmottaa maailmaa, luoda kauneutta, välittää viesti sellaisesta josta viesti on vaikeasti hahmotettavissa. Taiteessa kasvaminen on erässä mielessä matka "päivä päivältä vähemmän". Kuvittelen että taiteeseen tukeutumisen alkaa yleisestä: " kaikki näkyväinen on muotoa" Matkalla taiteen syvimmän sisällön omaksumiseen on paljon luovuttava, paljon opittava.

Runoilija sanoo:

*Saviastian hyve ei ole savi
vaan astia,
oven ja ikkunan hyve ei ole puu
eikä lasi vaan aukko.
Astiaan kaadetaan, se täyttyy,
menemme ikkunaan,
katseessa maisema
sytyy
sammuu katseeseen.*

Olen viime vuosien aikana, ensin harvaksen, viime vuosina päivittäin voinut seurata Ari Virtasen työskentelyä, taiteen tekoa, kasvamista ja oppimista. Minulle on syntynyt ihaileva vakaumus, jonka uskallan sanoa ääneen ja julki:

Vammalan on syytä olla onnellinen, että sen täällä syntynyt, täällä asunut ja asuva ja täällä ahertava tuonpuoleisen kuuntelija on keskuudessamme. Hänen taiteensa on täysimittaista; se on ilmaisevien syvillä vesillä työskentelemistä, hahmon antamista hahmottomalle, näkymättömän tekemistä näkyväksi.

Jos jotain toivon, toivon että tämän seutukunnan asukkaat ja heidän yhteisönsä ymmärtävät taata Ari Virtaselle hyvän elämän elää ja tehdä työtään täällä, ettei kerran olisi niin kuin on. Kuvantekijä, suomalaisittain riittävän hyvä, riittävän hyvin onnistunut on vammalalaisille tärkeä: hänen nimensä muistetaan jokaisessa matkailuesitteessä. Jos hänen töitään haluaa nähdä on kuitenkin matkustettava muualle. Täällä niitä ei ole. Katsokaa ettei Ari Virtasen kohtalo ole sama. Hän on ollut jo koko joukon aikaa merkittävä suomalainen kuvantekijä, kiven työstäjänä vailla vertaa. ■

Ari Virtanen:
Naisen kylkiliuusta,
carraran marmori
1992, 20x50x20.
Foto: Mäsi

Ari Virtanen:
Punakylkirastas,
punainen
hiekkakivi 2001.
Yksityisomistuksessa.
Foto: Sirkka-Liisa
Helin.

Aate, harrastus, palvelu

Tiepalvelu tuo autoilijalle mieleen Operaatio Lumihiutaleen, Pajunkissan ja monelle harrastajalleen jo elämäntavaksi muodostuneen auttamisen. Tänä vuonna Suomessa 50 vuotta toiminut tiepalvelu syntyi aatteesta. Autoliiton edeltäjä Suomen Autoklubi (AK) aloitti tiepalvelutoiminnan Olympialaisten aikana vuonna 1952 kahdella moottoripyöräpartiolla. Juhlaa luonnollisesti vietetään työn merkeissä.

Toiminta haki muotoaan yli 10 vuotta. Uusi nousukausi alkoi 60-luvulla, jolloin vapaaehtoinen tiepalvelu käynnistyi nykyisessä muodossaan. Partiomäärä kasvoi muutamasta pian useisiin kymmeneen. Tiepalvelun asema vakiintui Suomen Autoklubin ja Suomen Autoliiton (SAL) yhdistyessä vuoden 1972 alussa.

Toiminta kasvoi ja tehostui voimakkaasti 70- ja 80-luvuilla. Sille luotiin selkeät säännöt ja auttajat voitiin varustaa kunnollisin ensiapuvälinein ja radiopuhelimein. Auttamisen halu ja into auton tekniikkaan vetivät. Aatteesta oli kasvanut harrastus, joka oli luonnollinen osa liikenneturvallisuustyötä. Tänä päivänä tehtävässä on lähes 300 partiota.

Toiminta tänään

Ensisijainen tehtävä on pelastaa matkustajat ja ajoneuvo pois tieltä, estää lisävahinkojen syntymisen ja avustaa matkan jatkamisessa. Kaikkia liikenteessä olevia pyritään auttamaan, mutta yleisimmän avun kohteena ovat henkilö- ja pakettiautot. Vapaaehtoinen tiepalvelu toimii pääsääntöisesti viikonloppuisin ja juhlapyhinä ja on valta-

kunnan kattavaa harrastustoimintaa.

Tiepalvelu on luonteeltaan teknisen "ensivian" antamista, joka voi käsittää vian etsimisen ja pikkuvikojen korjaamisen. Viallinen ajoneuvo pyritään saamaan tien päällä kuntoon niin, että matka voisi ensisijaisesti jatkua omalla autolla. Poikkeuksellisten olosuhteiden vuoksi korjaustyön onnistumista tiellä ei voida taata. Koetut keinot ovat kuitenkin monta kertaa avuksi. Päivystysapu voi käsittää neuvontaa puhelimitse, tiepalvelupartion paikalle tulon tai muun avun järjestämisen. Etuna tässä on tiepalvelumiesten hyvä paikallistuntemus ja laaja yhteistyökumppanien verkko.

Monenlaista toimintaa

Tiepalvelu on monessa mukana. Yhteistyö eri viranomaisten ja alan yrittäjien kanssa toimii. Tiepalvelu osallistuu operaatioiden lisäksi erilaisiin tempauksiin. Se on osa Vapaaehtoista pelastuspalvelua (VAPEPA) ja avustaa viranomaisia etsinnöissä, ensivian antamisessa ja liikenteenohjauksessa. Tutuja ovat myös monet liiton toimintaan ja liikenneturvallisuuteen liittyvät tempaukset ja kurssit.

Autoilun kustannukset ovat kasvaneet jo siinä määrin, että tv:stä tuttu malli "Team Ahma", jossa partioiden etsitään viallisia autoja on mennyttä aikaa. Voimat onkin keskitetty suurten liikenneoperaatioiden hoitamiseen ja viikonloppun päivystyksiin. Nykyään jo melkein kaikilla on kännykkä, jolla tieto avun tarpeesta välittyy varmimmin perille.

Mitä apu maksaa

Jokainen tiepalvelumies maksaa harrastuksensa hankinnat ja kulut pääsääntönsä mukaan itse. Tämä on hyvä huomioida auttamistapahtuman yhteydessä. Tilattu tiepalveluapu on yleensä aina maksullinen ja sen hinnasta on syytä sopia ennakolta. Tiepalvelumies on oikeutettu perimään kohtuullisen toimenpidepalkkion ja matkasta kulkokorvauksen. Polttoaineista ja varaosista peritään käypä hinta. Autoliiton ja sen sisarjärjestöjen jäsenet ovat palvelussa etusijalla ja heille avustus on edullisempi.

Tiepalvelu kehittyä

Autot ja tekniikka muuttuvat vauhdilla. Autoliitto kouluttaa tiepalvelumiehiä jatkuvasti ja ylläpitää teknillisten asiantuntijoiden järjestelmää. Toiminta on muuttumassa ammattimaisempaan suuntaan, sillä vapaaehtoinen harrastus ei enää yksin riitä vastaamaan kasvavaan kysyntään. Tulevaisuuden valtteja ovat laaja yhteistyö, verkottuminen ja kyky järjestellä avustustapahtuman kokonaisuus.

24 tunnin palvelu alkanut

Juhlavuonna Autoliitto on ottanut jätiaskeleen ja käynnistänyt aivan uudenlaisen palvelun. Näin laajaa kokonaisuutta ei koskaan ennen ole Suomessa ollut. Tuote on nimeltään AL-Turva, jonka on mahdollistanut maan kattava yhteistyökumppanien verkosto yhdistettynä Autoliiton monivuotiseen osaamiseen. Mukana ovat lukuisat korjaukset, hinurit, taksit, autovuokraamot ja monta muuta osaavaa auttajaa. Ja luonnollisesti Autoliiton oma tiepalvelu.

Mikä on AL-Turva

Kyseessä on maantieltäpelastamispalvelu, joka varmistaa perillepääsyn kaikkialla Suomessa 24 tuntia vuorokaudessa matkan katketessa yllättäen teknisten ongelmien vuoksi. AL-Turva auttaa matkan jatkamisessa myös tieltä suistumisen tai kolarin sattuessa.

Palvelu on käytettävissä vuoden jokaisena päivänä ja kaikkina vuorokauden aikoina. Se huolehtii autosta ja matkustajista. Ensisijainen tavoite on aina matkan jatkaminen omalla autolla.

AL-Turva varmistaa, että perille päästään silloinkin, kun autoa ei heti saada kuntoon. AL-Turva järjestää tarvittaessa sijaisauton, muun kuljetuksen tai yösi-
jan. Vain AL-Turva tuo tiepalvelumiehet avuksi myös arkipäivisin.

Uuden palvelun käyttöön ovat oikeutettuja eurooppalaisen mallin mukaisesti vain Autoliiton jäsenet. Turva voidaan myöntää yksityiskäytössä oleville henkilö-, paketti- ja matkailuautoille. Palvelu koskee myös niihin kyt-
kettyjä perävaunuja. AL-Turvan saami-
nen edellyttää autopalveluvakuutuksen
voimassaoloa.

Miksi vakuutus

AL-Turvan kokonaisuus muodostuu jäsenyydestä, autopalveluvakuutuksesta ja pienestä lisäjäsenmaksusta. Autopel-
veluvakuutus sisältyy yleensä kasko-
tai osakaskovakuutukseen, joka on jo
useimmilla ennestään olemassa. Va-
kuutukset auttavat jälkeenpäin ja kor-
vaavat ehkä osan kustannuksista. Au-
ton hinaaminen korjaamolle ei kuiten-
kaan ratkaise matkan jatkumisen on-
gelmaa. Vakuutus on yksi osa AL-Tur-
vaa ja yhdessä kolmiosainen kokonai-
suus on mahdollistanut uuden, ennen
näkemättömän edullisen palvelun.

Kattava palvelu

AL-Turva sisältää seuraavat palvelut:
tiepalvelu myös arkisin, hinaus, lukko-
apu, polttoaineen tuonti, renkaanvaihto,
sijaisauto, muu korvaava kuljetus,
majoitus ja mahdollinen auton nouto
korjaamolta. Lisäksi AL-Turvan palve-
luihin kuuluvat monipuolinen muu
auttaminen, palvelujen etsiminen, eri-
laiset järjestelyt ja jopa vahinkoilmoi-
tuksen tekemisen vakuutusyhtiölle.
Turvaan kuuluva saa myös käyttöönsä
henkilökohtaisen taksikortin. Tärkeintä
on, että pulaan joutuneista huolehdita-
taan ihan oikeasti ja matkan jatkumi-
nen varmistetaan loppuun saakka.
Kaikki palvelut ovat yhden ainoan pu-
helinsoiton päässä. Hälytyskeskus päi-
vystää aina ja soitto numeroon on il-
mainen.

AL-Turva huolehtii tieltäpelastamisen
ja matkan jatkamisen kustannuksista
yhdessä vakuutuksen kanssa, aina
korjatun auton noutoon saakka. Asiak-
kaan osaksi jäävät luonnollisesti poltto-
aineen, mahdollisten varaosien ja kor-
jaamon laskut. Niistäkin AL-Turvajäsen
voi saada alennusta. AL-Turva puoles-
taan maksaa tiepalvelun kustannukset
ja paljon muuta. Palvelupaketin jäsen
saa 42 euron vuosihintaan, eli vain 11
senttiä päivä!

Lisää tietoja: www.autoliitto.fi
tai Autoliitosta puh. (09) 7258 4400 ■

Allan Lihhala

Uskalias urho uimahallissa

Muhkea monttu olisi jo kaivettu ja
sokkelikin nousisi vauhdikkaasti,
jos se energiamäärä, mikä vuosien
ja vuosikymmenien mittaan on käy-
tetty kirjoitteluun Vammalan uima-
halliasista, olisikin käytetty uima-
hallin rakentamiseen!

Uimahalli on upea juttu, vertaansa
vailla. Se ei tietenkään ole pelkäs-
tään urheilijoita varten, se tarjoaa jo-
kaiselle sellaisia terveyspalveluja,
jollaisia ei muualta saa. Uiminen
rentouttaa, parantaa verenkiertoa ja
lisää lihasten voimaa. Vesi ei rasita
niveliä, mutta tarjoaa tehokasta vas-
tustusta. Revähdyksiä ei satu.

Olen jo vuosikymmeniä ollut kan-
takundi nykyisen kotikaupunkini
Hämeenlinnan uimahallissa. Ja olen
yhä. Uinnissa on imua.

Vaan aina sattuu ja tapahtuu eli
jos jokin asia voi mennä pieleen,
varmaa on että se myös menee pie-
leen – sehän on Murphyn laki, eikö?
Vartokaas kun kerron.

* * *

Lukuisten muiden tavoin joudun
käyttämään uimalaseja.
Uimalasit(kin) unohtuvat joskus, ko-
tiin tai vastavuoron periaatteen mu-
kaisesti killumaan esimerkiksi uima-
hallin pukuhuoneen juomavesial-
taan hanaan. Siihen ne kerran jäivät
eikä myöhempien aikojen etsiskely
koirien ja kissojen kanssa niitä ta-
kaisin tuonut.

Ostin uudet, valkoiset, kalliit,
huurtumattomat. Merkitsin ne oitis.
Lovi kumpaankin päähän. Kun seu-
raavan kerran tulin hallille, ripustin
ne pesutiloihin nauaan uimahousu-
jen alle ja hakeuduin ähkäisten is-
tuinsuojuksen kera löylyyn.

Vaan, kuulkaa, saunasta tultuani
löysin nauasta vain housut! Tulite-
rät uimarillit olivat poissa. Pöllityt!!
Taas!!! Totta jumalauta ja voi yhren
kerran jyrähti jo satakuntalainenkin
eikä vain pohojalaane. Nostin älä-
kän. Äyskin. Kävin kuumana kuin
hellakoukku...

Sain myötätuntoa niin kuin Suo-
mikin sai talvisodan aikana. Päivitel-
tiin. Etsittiin. Ei tulosta. Pari paloäm-
päriin kokoista miehenalkua seuraili
uhoani totisin ilmein.

Lötkötin sitten tovin pari lauteilla
pää nuuppallaan rauhoittuakseni. Äs-
keiset vähäpojat olivat yhä tuntu-
massa ja ilmoittivat "ohimennen"
näheensä valkoiset uimalasit aje-
lehtimassa pesuhuoneen perällä
suihkun vieressä pesuainekotelon
päällä...

Pam ja räiskis – tohkeissani sääntä-
sin löylystä ja lauteilta. Olin tehdä
komeantuntuisen liu'un saunan la-
sioven läpi rähmälleni sinne jon-
kin pesutilojen puolelle.

Siellä nurkassa ne juuttanut rillit to-
della köllöttivät huolimattoman nä-
köisesti saippuatelineen reunan yli
retkottaen.

Kuka pösilö viitsikään tuolla kurin
naruttaa, juoksupuuta, viilata linssiin?

* * *

Vieläkin äkeänä kuin ahteriin am-
muttu uroskarhu sain sitten lasit lo-
pulta mukavantuntuisesti silmille.
Miehi alkoi hivenen lauhtua, ryp-
pyotsaisuus väistyä ja niin sitä sonn-
tauduttiin lastenaltaan sivuitse rap-
pusia ylös uima-altaalle.

Vaan miksikähän vastaantullut
naisihminen näytti katsovan minua
kuin tunteakseen? Ja mitä varten ne
pari tyyppääkin portailta tuntuvat
tikahtuvan nauruunsa?

Siinä tuli vastaan myös joku kelot-
tunut setämies, joka hiukan hidasti
askeleitaan, mutta tyytyi sitten vain
heilauttamaan toverillisesti kättään.

Ennen altaaseen menoa kumar-
ruin hörppäisemään juomahanasta
vettä – ja siinä asia sitten selvisi.
Nimittäin se kuka oli päivän todelli-
nen häirikkö.

Niin kuin arvata saattoi, uimahou-
sut killuivat siellä naukakossa eiväk-
kä jalassa.

Minähän käännyin kylmän rauhal-
lisesti ympäri, kokosin hyvinvoivan
vatsani ja kaiken arvokkuuteni ja
palailin muina miehinä vihellellän
saunaan.

* * *

En viitsinyt virkata kenellekään
mitään.

Kaupungilla kyllä ehtoosella ko-
histiin uimahallin lasipäisestä viu-
hahtajasta. ■

Vammalan Markkinat

– kokemusta, koulutusta ja elämyksiä

Koulutusjärjestö

Nuorkauppakamari on alle 40-vuotiaiden naisten ja miesten kehitymis- ja johtamiskoulutusjärjestö sekä kontaktiverkosto, joka vaikuttaa aktiivisesti yhteiskunnassa. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että nuorkauppakamaritoiminta on harrastus, joka tarjoaa jokaiselle jäsenelle laadukasta toimintaa, elämyksiä ja hauskia hetkiä yhdessä muiden kanssa. Elämän yliopistona nuorkauppakamari antaa jäsenilleen juuri niin paljon, kuin he pystyvät antamaan järjestölle.

Yhteiskunnallinen vaikuttaja

Nuorkauppakamaritoiminnassa ja erilaisissa projekteissa jäsenet ottavat vapaaehtoisesti vastuun ympäristöstä, yhteiskunnasta ja tulevaisuudesta. Näin nuorkauppakamarilainen on toimiva osa maailmanlaajuisia verkostoa, josta hän, hänen perheensä ja liiketoimintansa hyötyvät useilla eri tavoilla.

Nuorkauppakamari tarjoaa myöskin paljon muuta elämän evästä nuorille jäsenilleen.

Nuorkauppakamari tutustuu paikallisiin yrityksiin, järjestää erilaisia koulutustilaisuuksia, kielikursseja, esiintymisvalmennusta ja paljon muuta.

Kamarit vierailevat säännöllisesti myös muilla paikkakunnilla tutustumassa muiden kaupunkien toimintaan ja elinkeinoelämään. Pidämme myös yllä kansainvälistä ystävyyttä ystävyyskamaritoiminnan avulla.

Vammalan kamarin synty

Aloitteen Vammalan nuorkauppakamarin perustamisesta teki dipl.ins Axel Cedercreutz Tampereen nuorkauppakamarista. Hän otti yhteyttä Vammalassa ekonomi Matti Santaan, joka oli ollut aiemmin Tampereen nuorkauppakamarin jäsen.

Matti Santa keskusteli asiasta edelleen joidenkin soveliaitten jäsenehdokaiden kanssa. Asia tuntui kiinnostavan ja niin pidettiin 7. 5. 1969 Hotelli Tyrvään yläkabinetissa neuvottelu mahdollisuuksista nuorkauppakamarin perustamiseen Vammalaan. Läsä olivat vam-

Nuorkauppakamarin (JCI) tunnuskuva toiminnan kansainvälisyyttä.

malalaiset Heikki Mäkinen, Jarmo Laiho, Arto Honko, Jorma Kallio, Matti Levoranta, Kalevi Sillanpää ja Matti Santa.

Neuvottelun tuloksena pidettiin Vammalan nuorkauppakamarin perustava kokous 24. 9. 1969.

Ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin Matti Santa. Vammalan nuorkauppakamarilla oli 28 perustajajäsentä. Perustajajäsenten lisäksi perustavassa kokouksessa läsnä oli Vammalan kaupunginjohtaja Matti Pulli, Kauppakamarin paikallisosaston silloinen puheenjohta-

Ensimmäisillä markkinoilla v. 1978 nähtiin mm. Tarvan laatikkoleikki, jonka pääpalkinto oli matka Moskovan olympialaisiin.

ja Urho Tuomisto sekä joukko Tampereen nuorkauppakamarin jäseniä.

Yhdistysrekisteriin Vammalan nuorkauppakamari merkittiin 1971 ja näin sitouduttiin yhdistyslakiin.

Ensimmäiset Vammalan Markkinat

Vammalan Markkinoilla on myös pitkät perinteet, ensimmäiset markkinat nuorkauppakamari järjesti vuonna 1978. Markkinapäällikkönä puursi ansiokkaasti Kalevi Harmaala ja markkinatoimikunnan muina jäseninä olivat Jatta Halme, Paavo Salli ja Kalevi Koskinen. Ensimmäiset markkinat onnistuivat hyvin, paikalla oli yli sata myyjää kojuineen sekä tuhansia markkinaviehaita. Samana vuonna aloitettiin markkinalehden teko yhteistyössä jäsenistön sekä Tyrvään Sanomien kanssa. Lehdessä selvitettiin nuorkauppakamaritoimintaa, tiedotettiin markkinatapahtumista ja Vammalan elinkeinoelämästä. Yli puolensataa paikkakunnan yrittäjää tuki lehden ilmestymistä ilmoituksin sekä mainosti markkinatuotteitaan. Ensimmäisenä markkinapaikkana toimi Vammalan keskustan pääkatu. Markkinoita on siitä lähtien järjestetty joka vuosi.

Vammalan markkinat ovat pitkälle perinnetietoa, mutta joka vuosi tekijät saavat vallan vaihtaa tai muuttaa markkinoita haluamallaan tavalla. Markkinapaikkakin on vaihtunut muutama otteeseen, niitä on järjestetty mm. torilla, Onkiniemenkadulla, Rautavedenkadulla sekä Kaalisaaressa.

Vastuu kasvattaa

Markkinoista vastuussa olevat tekijät vaihtuvat myös vuosittain. Tämä on koko nuorkauppakamaritoimintaa koskeva yleinen sääntö. Haluamme, että mahdollisimman moni pääsee näkemään ja oppimaan kuinka yhteistyöllä ja ystävillä saavutetaan helposti haluttuja päämääriä. Uudet tekijät tuovat myös uudet näkökohdat ja uuden innon.

Markkinapäällikön ja muut projektinjohtajat valitsee jäsenistö äänestämällä. Kaikki nuorkauppakamarivirat vaativat ehdokkaalta valmistelua ja kykyä esittää sekä vaikuttaa äänestäjiinsä. Haku virkoihin on jo osa koulutautu-

Nuorkauppakamarin markkinatiimi on aloittanut valmistelut ensi vuotta varten jo aikaisin syksyllä. Kesän 2003 markkinat pidetään syntysijoillaan aivan Vammalan keskustassa.

mista, puheiden pitoa, äänestäjien toiveiden kuuntelua ja omien suunnitelmien esittämistä ja hyväksyttämistä. Valituksi tultuaan ehdokas varmasti tietää mitä tekee ja haluaa. Edellisen vuoden tekijäjoukko vastaa uusien henkilöiden opastuksesta seuraavan kesän koitoksiin, auttaa alkuun, mutta vapauttaa ryhmän toimimaan itsenäisesti hyvinkin pian.

Uusi markkinaryhmä tekee itse päätökset markkinapäivästä, markkinapaikan mahdollisesta siirrosta, ohjelmista, budjetista ja mainonnasta. Markkinat vaativat myös kamarin ulkopuolisten tahojen suostumuksen: kaupungin, terveysviranomaisten, virkavallan, yrittäjien sekä lähiasukkaiden.

Jokainen markkinaryhmässä ollut tietää myöskin mitä on jännittää säiden puolesta. Niille mitään ei voi, mutta toive lämpimistä ja aurinkoisista markkinapäivistä elää jokaisen nuorkauppakamarilaisen mielessä markkinaviikonloppuna. Sää tiedotus taitaakin olla ainoa ohjelma, jota kamarilaiset ehtivät viimeisellä viikolla seurata, kiire on kova. Lähes jokainen jäsen seuralaisineen ja lapsineen on mukana viime metreillä auttamassa omalla panoksellaan, se on

suurta yhteishenkeä ja aina yhtä vaikuttavaa. Viimeisinä päivinä, ennen markkinoita, valmisteluja tehdään aamusta pitkälle yöhön. Suljetaan katualueita, merkitään kojupaikkoja, pystytetään esiintymislavat, sähköistetään paikat, rakennetaan äänentoisto yms.

Oma koulutuksensa on myöskin ottaa vastaan markkinamyymyjät, jotka ovat vaativia asiakkaita. Neuvottelutaito joutuu heidän kanssaan monesti koetukselle. He kiertävät markkinoita ammatikseen ja huomaavat välittömästi jos järjestäjä ei yritä parastaan.

Markkinahumua jo puoli vuotta

Suunnittelu tehdään aina tarkoin ja ensi kesän markkinoiden valmistelut ovat jo täydessä käynnissä.

Markkinat ovat monena vuonna sisältäneet teeman, jonka ympärille ne ovat rakentuneet. Teemoina on ollut mm. ruoka, rakentaminen, kuttu, auto ja koti. Tulevana kesänä teema on Koti ja vapaa-aika. Uusi markkinapäällikkö Miikka Lumme ryhtyneen on myös siirtämässä markkinoita takaisin lähtöpäikälleen, Puistokadulle. Markkinoille ol-

laan järjestämässä myös hauskaa leikkimökkikilpailua, johon voivat osallistua kaikki halukkaat. Kilvan voittaa kaudenimman ja käytännöllisimmän mökin valmistaja, raati on asiantunteva, alle 10-vuotiaat lapset. Tavoitteena on, että ainakin osa kilpailuun osallistuneista mökeistä myydään huutokaupalla eniten tarjoaville. Huutokaupan tuloista on suunniteltu lahjoitusta Vammalan alue-sairaalan synnytysosastolle.

Kokemusta, koulutusta ja elämyksiä

Vammalan Markkinat ovat yksi näkyvimpiä tapahtumia, jonka vuosittain nuorkauppakamari rakentaa. Sen antama kokemus järjestelyistä on ollut kiistatta parhaita koulutuksia jäsenille näiden vuosien aikana. Järjestelyiden mukana saa uusia ystäviä sekä oppii järjestelykykyä, johtamista, ihmistunteen, paineensietokykyä ja motivoitaitoja. Kaikkeaa sellaista, mikä vahvistaa itsetuntoa ja auttaa ottamaan haasteita vastaan myöhemminkin elämässä.

Tervetuloa markkinoille jälleen ensi kesänä. ■

Joulukertomus joulumuistoista tai muistoista yleensäkin

Jokaisen kirjoittajan – kuin myös kirjailijan, jollaiseksi itseäni en suinkaan tohdi kutsua – yksi vaikeimpia tehtäviä on koota kirjoitus, artikkeli, kertomus tai muu kirjallinen esitys joululehteen, ja yleensä ne kuulemma kirjoitetaan heinähelteellä, epätoivoisesti lumista joulutunnelmaa tavoitellen. Nyt on syksy, juuri mennyt ennätyskesä on siirtynyt muistojen joukkoon ja lehtipuut kellastuvat taas koleuden hiipiessä sisään avoimista ovista. Suljen viimaa puhaltavan ikkunan kolottavan olkapääni vieressä ja sukellan menneisiin vuosiin. Sillä siellä ne todelliset joulut ovat, taatusti, viisaan Sinuhun sanoja lainatakseni, 'ovat aina olleet ja tulevat aina olemaan', ja käsitys lienee yleinen ja yksimielinen. Mutta mistä on tullut tämä sitkeä mielipide ja sisäinen tunto joulun parhaiden piirteiden esiintymisestä aina yhä kauempana menneisydessä. Onko pohjalla meidän itsepintainen tapamme ihannoita omaa lapsuuttamme, nähdä siellä vain aurinkoisia poutapäiviä, marjaisia pientareita ja ahoja, luistavia hankiaiskelejä ja kuutama hangilla, kultaisen nuoruuden ja kauan sitten menneen lapsuuden parhaiden puolien kaunista kuvaelmaa. Aloitan purkaa muistojen muodostumisen solmuista lankakerää.

Muistimme toimii omalaatuisella tavalla, se ei ole pelkästään aistien antamien vaikutelmien ja elämäntilanteiden jättämien tunnelmien mekaanista muistiin merkitsemistä aivosolujamme yhdistävien kytkentöjen suunnattoman laajaan ja monimutkaiseen verkkoon. Muistijäljet karsiutuvat, muuttuvat ja niitä syntyy koko ajan lisää, ja myös vanhat muistikuvat ovat saman armoittoman muutosprosessin uhreja. Mikään muisto ei ole samanlaisena säilyvä ja kiveen hakattu, kuinka elävältä ja ehdottoman varmalta se tällä hetkellä saattaakin tuntua, ja näin tapahtuu myös joulumuistojen kohdalla. Muistot värittyvät, saavat outoja sävyjä, jopa syntyy kokonaan uusia muistikuvia jotka aivomme sijoittavat täysin muuhun ajankohtaan kuin siihen jolloin ne muodostuvat, puhutaan niin sanotuista 'vääristä' tai 'valemuistoista', joita jopa tarkoituksellisesti pyritään luomaan suuren maailman oikeusistuintien riitajutuissa. Kuten kaikki dekkarinlukijat hyvin tietävät, on ihminen satumaisen epäluotettava todistaja, mutta kuinka

on muodostunut tämä ihmeellinen varmuus joulun ihannetilasta siellä kaukana ajassa takanapäin.

Meillä on aivoissamme lyhytkestoinen muisti joka monen muun asian ohella auttaa meitä luovimaan ympäristössämme ja tapahtumien nopeatempoisessa virrassa, ja joka niin nopeasti kadottaa unikuivamme joita aamulla yritämme mieleemme saada. Ne haihtuvat, auttamatta, eikä niitä sen jälkeen enää voi palauttaa takaisin. Meillä on myös pitkäkestoinen muisti joka tallentaa kokemusvarastomme ja oppimamme asiat, luetaan, eletyn ja tapahtuneen, ja se tuntuu ensikatsannolta olevan ainutlaatuisen tarkka, mielestämme eläviä muistikuvia kaikesta tapahtuneesta on lapsuudesta asti säilynyt elävinä ja kirkkaina, ja tietysti todenmukaisina koska 'me muistamme sen varmasti'.

Kuitenkin, nekin aina ja väistämättä sekoittuvat, saavat uusia sävyjä ja lainahöyheniä myöhemmän elämän varrelta. Paljon katoaa, paljon tulee lisää ja muuttuu kokemusmaailman laajentuesssa, mikään muisto ei ole ehdoton ja tarkka kopio menneestä. Mennyt aika on peruuttamattomasti poissa eikä sitä voida uudelleen kokonaiseksi rakentaa, vaikka sen onnelliset hetket olisivat kuinka selkeinä mielessämme jäljellä. Me lastaamme niihin muistoihin mukaan paljon tämän hetkemme toiveita, halua johonkin eheään ja kauniiseen joka väikky siellä jossain kaukana, se on kuin iskelmälaulajan satumaa jonne kaipaamme, 'jos sinne päästä vois'.

Mikä sitten siirtää tapahtuman tähän pitkäkestoiseen muistiin muhimaan vuosikymmeniksi ja putkahtamaan esiin sopivan ärsykkeen tullen, ahaa-elämyksenä, 'tämän olen jo kokenut, tämän muistan'. Mikä siirsi sinne aikoinaan muiston koulupoikana metsästä haetusta joulukuusesta, noin puolen metrin mittaisesta pikkuraasusta jonka veljeni kanssa eräänä sotajouluna istuimme tupaan höyläpenkin leukojen väliin ja koristelimme värikkäin kreppipaperinauhoin. Ei se ollut järin komea mutta ei tunnelmaakaan haitannut. Mikä jätti mieleen myöskin sotajoulujen parhaan lahjan kun isän harmaa manteli vilahti ovesta hänen saapuessaan rintamalla joululomalle. Se oli taatusti oikea joulu, parhaimmillaan. Mieleen jäi myöskin isoisä, vanha ukki patriarkan jämyryydellä istumassa Jeppe-he-

vosen vetämän puukuorman päällä ja ajamassa jäisiä puunrankoja pihaan illan hämärtyessä ja pakkasen punoittessa taivaalla. Siitäkin tulee nyt joulun tullen tasan kuusikymmentä vuotta.

Muistin tallentavan kyvyn laatu alkaa hahmottua. Luonnollinen myötävaikutaja on tapahtuman tunnesisältö ja sen voimakkuus. Tämä selittää joulumuistojemme elävyyden ja monipuolisuuden, joulukirkkoon meno reessä isän ja äidin kanssa on jäänyt pysyvästi pienen alakoululaisen mieleen, palautuakseen häivähtävänä muistikuvana takaisin nyt kuusi vuosikymmentä myöhemmin. Mitä intensiivisempi, vahvempi, tai pitkäkestoisempi on kokemus ollut, sitä kauemmin se säilyy, oli sitten kysymys iloista tai suruista, ja lapsuuden sekä nuoruuden tapahtumarunsauden ja uusien kokemusten tulvasta jää mieleen paljon ihmeellistä, ennenkokemattonta ja ainutlaatuista, kaikki laatumääritelmiä joita yhä harveneva määrä kokemuksia iän karttuessa saa. Mitä muistan ajasta kymmenen tai kaksikymmentä vuotta sitten? Jokapäiväinen työ muodostui helposti itsestäänselvyydeksi josta ei monesti kohokohtia paljonkaan jäänyt mieleen painettavaksi, kun taas puoli vuosisataa sitten tapahtuneet on kovin helppo muistaa, silloin elämä oli täynnä jännitystä, uusia haasteita, lähes joka päivälle uusi ihme. Ne printtaantuivat lähtemättömiksi neuroniverkkomme kytkentöihin.

Toinen tekijä on kertaus. Läksyjen pönttöä aikanaan siirsi kertomataulun muistiimme, ja siellä se on pysynytkin jokapäiväisen elämän pakollisen numeroleikin avustamana, sitä emme koskaan unohda. Lapsuutemme joulu oli joka vuosi toistuva kohokohta jota odotimme koko syksyn, joululomaa, talvea, siihen kuuluvaa suksien sihinää hangella, vapauden päiviä koulunkäynnin keskellä. Ei se lopulta niin tärkeää ollut mitä lahjoja saatiin, ei niitä koskaan pula-aikana runsauteen asti ollut, mutta hykerryttävää oli arvailla mitä pehmeä tai kova paketti sisällään piti, ja ne kirjat muistan vieläkin ja joku taitaa olla yhä tallella tai antikvariaattista uudelleen ihan muiston vuoksi jälleen hankittu ja nyt kerraten luettu. Muutoksen tuulet ovat puhaltaneet tämänkin muiston yli, on katkeraa huomata että silloin niin jännittävä tai hauska seikkailukertomus ei enää tunnu

Ns. Vennun lakki

miltään. Muisto on hieno mutta kuuluu vain sinne, omaan aikaansa joka ei enää koskaan sellaisena palaa takaisin.

Joulu tuli joka vuosi, ei se läksy aina-kaan unohtumaan päässyt, ja tunnetta oli mukana yllin kyllin, sydämen täydeltä, eipä ihme että muistimme jaksaa nämä muistot säilyttää, luulenpa että elämämme loppuun saakka. Unohtakoon lyhytmuistimme mitä tahansa ohimenevää elämässämme tapahtuukin, pitkämuistimme säilyttää ainakin joulun mielessämme, onneksi. Kerratkaamme ne muistot jälleen, kerätkäämme uusia vivahteita vanhojen jatkoksi, tai niiden sekaan taas muuttamaan sitä kaikkea jonka 'niin varmasti muistamme, se oli justinsa niin...'

Niin, oliko se sittenkään välirauhan aikana 1940 kun joulukirkkoon hevosella mentiin, vai vuonna 1941? Ja oliko se kreppipaperia vai jotain muuta kuin veljeni kanssa kääpiöjouluukseemme ripustimme? Mutta 1946 varmasti oli 'Tarzan ja Oparin aarteet' sykähdyttävää luettavaa nuoren koulupojan joulupäivien ajaksi... ei, oliko se sittenkin 'Kapteeni Bontekoen laivapojat'... ei kun se oli 'Myrskylintu', sen kirjan kannessa oli upea purjelaiva pullistunein purjein merta kyntämässä. Ja Tarzanin kansikuvassa oli sankari taistelemassa leijonan kanssa vain pitkä veitsi aseenaan. Olen varmistanut asian kirjakaupasta. Jaa, mutta olen katsonut asian uudelleen nyt jälkikäteen, onko siis kyseessä kokonaan uusi muisto vai paikattu entinen?

Sovitaanko ettei tehdä tästä liian monimutkaista. Olkaamme onnellisia että muistamme, oli sitten kyseessä semmoinen vanha ja takuuvarmasti paikansapitävä ja oikea muisto, tai jälkikäteen kokoon harsittu epävarma muistikuva, tai sitten ihan upouusi ja vastatehty muisto, 'kun nyt tuntuu ihan siltä että silloin piti varmaan olla sattunut jostain sinnepäin ja sellaista' ja kavala muistimme siirtää tapahtuman oitis kuusikymmentä vuotta taaksepäin. Sekin on kumminkin oikea muisto, meidän omamme se on eikä kenenkään muun, niin ettei kannata tulla sanomaan onko se oikea vai vanhoista yhdistelty tilkkutäkki vai ihan uusi luomus. Joulu on muistettava asia, oli muistimme automatiikka millainen tahansa. Muistorikasta joulua! ■

Meillä oli kotonani lakki, josta käytettiin tällaista nimeä. Nimi johtui siitä, kun ei oltu kenenkään muun päässä nähty tämän mallista karvalakkia, paitsi Eijärin Vennerillä. Se oli päältäpäin sileää ruskeaa nahkaa ja vaalean ruskeilla lampaanvillaisilla alas käännettävillä korvaläpsillä varustettu. Päänpäällä oleva nappikin oli nahalla päällystetty. Vielä siinä oli kova hiukan kouru ruskealla nahalla päällystetty vähän liian pitkä lippa. Lipan yläpuolella oli kapea nahkainen nauha. Vennun omassa lakissa oli lipankin yläpuolella karva ja koko lakki muuten samanlainen, ruskea.

Se otsankohdalla olevan karvan puuttuminen teki siitä meidän lakista aikapaljon luihun näköisen. Olettais, että isä ja Vennu olivat ostaneet lakit jollakin markkinareissulla Tampereelta.

Lakki oli muuten erinomaisen hyvää tekoa, lämmin topaus sisäpuolella ja kaikinpuolin hyvä karvalakki. Isä oli sitä uuden jälkeen muutamia talvia pitänytkin, mutta vuorikin oli vielä täysin ehjä. Hän osti tämän jälkeen ns. porilaismallisen karvalakin, jonka mallista lakkia sitten käyttikin melkein koko ikänsä. Porilaismalli taisi olla hänen ikäkaartillaan se kaikkein yleisin talvilakki.

Vennun lakki se oli vaan vintissä naulassa vuosikausia, paitsi mitä joskus nuutipukkireisuun käytettiin. Sitten tulikin sota-aika jolloin oli pula kaikesta. Minä kasvoin ja lakit jäivät pieniksi, eikä vuoden 1943 vaiheilla ollut mitään talvella päähän pantavaa. Ei siihen aikaan arvostettu miespuolisen päässä mitään villapipoja. Minun kohtalokseni tuli pitää sitä irvisteltyä "Vennun lakkia", ensin kotona ja sitten jopa käydä koulua se lakki päässä! Vaikka se melkein pyöri minun päässäni.

Minä häpesin sitä, kun kenelläkään muulla koko Storminkylän koulussa ei ollut sen mallista karvalakkia. Ei sen lakin tähden ainakaan kovin paljon kiusattu, kun ei kaikkiala toisillakaan niin kovin hyviä kampeita ollut.

Jostain sitten saatiin ostaa musta hyvä karvalakki, joka oli jäänyt edellisessä paikassa pieneksi ja vähän pieni se oli minullekin, mutta pari talvea sitä silti pidin.

Vennun lakki jäi siihen pirtin naulakkoon, josta sitä nappattiin päähän, kun pikemmin vaan ulkona käytiin. Kerran isä harmitteli maitokuskista tultuaan, että kun hän nappasi lähtiessään sen Vennun lakin erehdyksessä päähänsä ja teki sen kanssa kuskireisun. Ei olisi tainnut muuten ollenkaan huomata, mutta meijerillä oli isännöitsijä, Niemen Eino, katsonut pitkään hänen päähänsä.

Se oli aikakautta jolloin kaikkea vähänkin erilaista vierastettiin ja katsottiin pitkään. Näin jälkeensä ajatellen se Vennun lakki oli erinomaisen hyvä ja varmasti lämmin päähine ja vika oli vaan siinä, kun ei sen mallisia sattunut olemaan kuin kaksi paikkakunnalla. ■

Karkun vanha parantola Riippilänjärveltä nähtynä.

Pekka Aaltonen

Viisikymmentä vuotta kuntouttavaa koulutusta Karkussa

Kalle Hannun 1920-luvulla perustama luontaisparantola, jota kansan suussa kutsuttiin "Hannun vesipytyläksi" on alku hengityssairaiden kuntoutukseen keskittyneelle Hoikan aluekeskukselle. Karkun kauniissa maisemissa sijaitseva laitos on kokenut muodonmuutoksia Hannun aloittamasta luontaisparantolasta lasten tuberkuloosiparantolan kautta nykyaikaiseksi monipuoliseksi koulutusta ja kuntoutusta tarjoavaksi laitokseksi.

Tuberkuloosiliitto osti v. 1950 silloin Helsingin kaupungin kesäsiirtolana toimineen kiinteistön ja perusti sinne kansanopiston sodassa tuberkuloosiin sairastuneille koulutus- ja kuntoutuslaitokseksi. Toimilupa hankkeelle saatiin tammikuussa 1952 ja opetus aloitettiin saman vuoden syksyllä.

Oppilaitoksen elinkaressa viisikymmentä vuotta on kohta, jolloin alkuvaikeuksista on selvitty, toiminta on asetunut uomiinsa ja yleensä pienen ta-

saantumis- ja toiminnan vakiintumisen vaiheen jälkeen alkaa uusi ekspansiivinen kehityksen kausi. Näin voidaan kuvata myös Hoikan opiston elinkaarta.

Lokakuun 25. päivänä 1952 aloitti opiston ensimmäinen vuosikurssi toimintansa. Lähtökohdat tuolloin opiskelulle ja opetuksen järjestämiselle olivat varsin erilaiset kuin nykyisin. Opisto perustettiin sodanjälkeisen jälleenrakentamisen tarvitseman työvoiman osaamistason kohottamiseksi ja ammatillisiin opintoihin valmentamiseen. Opiskelijoina oli pääasiassa sodan aikana tuberkuloosiin sairastaneita, joilla ei ollut riittävästi pohjakoulutusta jatkaa opintojaan ammatillisessa koulutuksessa suoraan, koska he olivat joutuneet viettämään pitkiä aikoja sairaaloissa ja parantoloissa. Hoikan opisto tarjosi heille mahdollisuuden saada samanlaisesti sekä koulutusta että terveydenhoitoa samassa paikassa samaan ai-

kaan. Tällainen mahdollisuus oli ensimmäinen laatuaan Suomessa.

Viisikymmentäluku oli toiminnan muotojen ja suunnan etsimistä opiston ensimmäisen johtajan Kalervo Lahtiviran johdolla. Opetus keskittyi suurelta osin käden taitojen kehittämiseen sekä yleisten kansalaistaitojen parantamiseen. Opiskelijoiden terveydentilan perusta koheni vähitellen yleisen terveydenhuollon kehityksen myötä, mutta yhä edelleen opiston ohjelmassa kyseisellä vuosikymmenellä oli pakollinen päivälepo.

Seuraavilla vuosikymmenillä opisto joutui etsimään uutta suuntaa, kun tuberkuloosi vaikeana sairautena talttui parantuneen julkisen terveydenhuollon ansiosta. Rehtoriksi tuli Heikki Laurila, jonka johdolla koulutusta suunnattiin monivammalaisille nuorille. Opetuksen tavoitteet ja sisällöt pysyivät edelleen yleissivistävissä opinnoissa ja käden taidoissa. Opiston opiskelijoille tarjot-

tiin terveydenhuolto- ja kuntoutuspalveluja ja näistä kehittyi myöhemmin itsenäinen kuntoutuslaitos Hoikan kuntoutuskeskus, joka suuntasi tarjontansa aluksi sotainvalidien ja sittemmin hengityssairaiden kuntoutukseen.

Peruskoulu-uudistus integroi koko ikäluokan yleiseen oppilaitokseen ja erityisryhmille suunnatut oppilaitokset joutui taas etsimään uutta suuntaa. Uusien haasteiden etsiminen tuli tarpeelliseksi myös kansanopistojen rahoitusjärjestelmässä tapahtuneen muutoksen takia. Entisestä menoperusteisesta valtionavusta siirryttiin 1980-luvulla suoriteperusteiseen valtionapuun. Tämä muutos johti lyhytkurssitoiminnan voimakkaaseen lisääntymiseen kansanopistoissa, niin myös Hoikan opistossa. Suomessa alkoi uutena koulutusmuotona Avoimen yliopiston opetus, johon myös Hoikka osallistui Turun yliopiston yhteistyökumppanina.

1990-luvulla opiston toimintaympäristössä tapahtui merkittäviä lainsäädännöllisiä uudistuksia. Kuntoutuslain-säädännön kokonaisuudistus sekä koko vuosikymmenen ajan kestänyt koulutuslakien muokkaus, joka päättyi vuosikymmenen lopulla koulutusla-

kien kokonaisuudistukseen, vaikutti Hoikan opiston koulutustarjonnan sisällön kehittämiseen. Ammatillinen perustutkinto tuli mahdolliseksi myös kansanopistoissa ja viimeisimmässä koulutusta koskevien lakien uudistuksessa vastuu koulutuksen sekä alueellisesta että sisällöllisestä toteuttamisesta siirrettiin ylläpitäjän koulutuksen järjestämislupaan.

Tällä hetkellä Hoikan opiston opetusta kuvaa hyvin termi kokonaisvaltainen kuntoutus. Koulutus on suunnattu opinnoissaan erityistä tukea, ohjausta tai neuvontaa taikka tila- tai muita erityisjärjestelyitä tarvitseville. Hoikan opiston ja Hoikan kuntoutuskeskuksen synergiaetua voidaan hyödyntää täysimittaisesti asiakkaan tarpeiden ja vaatimusten mukaisesti. Opiskelijat saavat samoissa fyysisissä tiloissa sekä ammatillista, lääkinnällistä, sosiaalista, opinnotta että kasvatuksellista kuntoutusta viihtyisissä ja kodinomaisissa olosuhteissa moniammatillisen erikoiskou-lutetun henkilökunnan ohjauksessa.

Opiston nykyiset opintolinjat tukevat hyvin omistajajärjestö Hengityслиitto Heli ry:n toiminta-ajatuksia ja arvoja. Yhteisöllisyys, syrjäytymisen ehkäisy,

yhdenvertaiset osallistumismahdollisuudet, ekologisesti kestävä kehitys ovat johtavia teemoja niin ammatillisten linjojen, nuoriso- ja vapaa-ajanohjaus, hierojakoulutus, valmentava ja kuntouttava koulutus, kuin vapaan sivistystyön liikunta- ja terveystieteellisen linjan opetuksessa. Opiskelijavalinnan perusperiaate, jonka mukaan etusijalla on hengityssairas tai muuten vajaakuntoinen hakija, noudattaa myös näitä linjauksia.

Viidenkymmenen toimintavuotensa aikana Hoikan opisto on tehnyt elinkaaren, joka alkoi kansalaistaitojen ja ammatillisten valmiuksien parantamisesta yhdistettynä kuntoutuksellisiin toimenpiteisiin. Olemme toiminnassamme palanneet tässä mielessä lähtöasemiin. Viidenkymmenen vuoden aikana on kertynyt paljon kokemusta, tietotaito laajentunut, yhteistyö lisääntynyt ja monipuolistunut sekä Hoikan sisäisesti että suhteessa muihin toimijoihin, tämä kaikki toivottavasti asiakkaan parhaaksi. Lähtökohta on kuitenkin pysynyt kautta vuosikymmenten sanana: asiakas ja hänen tarpeensa. ■

Hoikan nykyiset rakennukset. Taustalla Rautavesi.

Jouluna Mantsuun

Näin joulun aikaan askel yleensä hetkeksi lyhenee, herkkujen syönnin lomassa on aikaa miettiä, millaisia kokemuksia ja sattumuksia elämä on eteen tuonut. Eipä tule mieleen erityisesti ikäviä tapahtumia, päinvastoin, varsinkin lapsuuden joulut ovat olleet vahvasti mieleenpainuvia.

Elämää pohjoispuolella

Elämäni ensimmäiset kahdeksantoista vuotta asuin Vammalaan vuonna 1955 liitettyllä entisen Pohjois-Tyrvään alueella, lyhyemmin sanottuna entisellä pohjoispuolella. Ihan tarkkaanottaen vanhempani toivat minut, vähän alle kolmen kuukauden ikäisenä, Harjavalasta kauppakassissa kesällä 1957. Asuinpaikkamme vaihtelivat kolmen ensimmäisen vuoden aikana Kisakadulta Lousajankadulle ja takaisin, lopulta päädyimme upouuteen omakotitaloomme syksyllä 1960. Kisakatu osoittautui myöhemmin logistiselta sijainniltaan mitä erinomaisimmaksi asemapaikaksi, sillä sieltä pääsi hyvin nopeasti kaikkiin tärkeimpiin kohteisiin.

Elelin aivan tavanomaisen pohjoispuolen pikkupojan elämää. Siihen kuului ns. senttimetrikehitys, mikä tarkoittaa oman kulku- ja kokemusreviirin laajenemista suoraan verrannollisena natiaisen pituuteen. Aluksi sai kulkea omalla pihalla ja naapurissa, sitten läheisillä urheilukentillä ja lopulta, tosin paljon myöhemmin, sillan toisella puolella Kaalisaaressa. Sillan ylitys ja keskustassa käynti oli kova juttu ja harvinaista herkkua. Aikana, jolloin autoja oli vähän, matka keskustaan oli pienelle miehelle lähes maratonia vastaava koettelemus. Eipä siellä juuri käyty kuin äidin mukana. Näihin retkiin sisältyi eräs mielenkiintoinen yksityiskohta, josta aivan kaikilla pohjoispuolen kavereilla on samansuuntaiset kokemukset. Marttilankadulla sijaitsi Saima Kaartotien kauppa, jonka ikkunassa oli maailman hienoimmat lelut! Niitä olisi jaksanut toljottaa tunti tolkulla, mutta lopulta tuli aina komento kotia kohden.

Aktiivista otetta

Nykyään puhutaan ja kirjoitetaan paljon siitä, että lapsilla ei ole järjestettyä iltapäivätoimintaa ja ohjattuja harrastei-

ta, vaikka kunnat ja kaupungit pursuavat mitä erilaisempia vahvasti verovarjoilla tuettuja monitoimihalleja. Nykyiset lausumat tuntuvat todella kummallisilta, kun vertaa niitä omaan aikaansa. Tuon tyyppisiä lausumia ei kuultu, saati nähty missään. Pohjoispuoli nimittäin tarjosi lapsille kesät talvet kaikkea mahdollista virikettä, mitä he ikinä tarvitsivat. Erityisesti urheiluhommiin oli useita käyttökelpoisia paikkoja. Lousajan perukoilla oli Mettäkenttä eli Metsäkenttä, Varikontien varressa Varikon kenttä ja Koikkari eli Koivuniemen kenttä, valtaiset mahdollisuudet tarjoava Keskuskenttä, Kannintiellä Lousajan kenttä sekä Välikadulla nuorison sulatusuuniksi muodostunut Mantsu eli Mannerheimin kenttä. Nämä kaikki paikat pursusivat todellista elämää päivät päästään, vaikka kukaan ei ollut ohjaamassa tai sanomassa, mitä pitää tehdä. Näiden lisäksi oli vielä käytettävissä Härmän takana olevat metsät, Valtsukka eli valtaoja ja tietenkin Kokemäenjoki rantoineen – ei siinä päässyt pitkästymään.

Pienempien kenttien käyttäjät koostuivat pääosin kyseisen kaupunginosan kavereista, mutta Keskuskenttä ja Mantsu muodostuivat elämää suurempien tapahtumien estraadeiksi. Keskuskentällä järjestettiin Kisan ja Voiman urheilukilpailuja sekä pelattiin kaikki Palloseuran miesten jalkapallo-ottelut ja suurin osa junioriotteluista. Lisäksi kaikki ”vähän isommat” kaverit koontuivat Keskuskentälle aina, kun se suinkin oli mahdollista. Keskuskentän keulahahmona oli kenttämestarina toiminut Hakasen Jaska, joka piti meidät tietoisina kentän menneistä tapahtumista ja antoi halukkaille mahdollisuuden käyttää kentän monipuolista urheiluvälinearsenaalia. Urheiluvälinevarastona toimi alun alkaen kentän komea puukatsomo, joka suruksemme paloi 70-luvun alussa. Palon seurauksena tapahtumien seuraamismukavuus väheni radikaalisti, koska istumapaikat hävisivät sanan mukaisesti, kuin tuhka tuuleen.

Mantsu taas oli talvinen peli- ja koontumispaikka, jossa pelattiin junioriotteluita, vaikka Kalssu eli Kaalisari olikin aikansa Madison Square Garden. Ennen peruskoulun alkamista Muistolan koulun yhteydessä toimi kansalaiskoulu, Muistolan ja Keskus-

kentän vieressä oli Ammattikoulu asuntoloineen ja kun oppikouluunkin kuljettiin paljolti junalla ja Uosson risteysten kautta kulkevilla linja-autoilla, niin pohjoispuolella suorastaan vilisi nuorisoa talviaikaan. Alueen ainoa ajanviettopaikka, jossa oli lämmitetyt sisätilat, oli Mantsu. Tästä tietenkin seurasi se, että paikka oli kuin ammuttuna täynnä innokkaita käyttäjiä lähes kymmenen kilometrin säteeltä. Siellä näki ja oppi tuntemaan paljon uusia kasvoja.

Syvälle vihollisen alueelle

Koulu vaikutti merkittävästi reviirin laajenemiseen. Muistolassa sai perinteisen koulusivistyksen lisäksi liikunnanopetusta, jota mestaroivat aluksi Hirvikankaan Jaska sekä Harmaalan Paaavo ja myöhemmin Kutilan Jukka. Muistola kamppaili vuosittain eri lajeissa ”perivihollisiaan” Hoppua ja Aittalahtea vastaan, samanaikaisesti pelattiin kesäisin Nappulaliigaa, jossa vastustajat olivat osin myös sillan toiselta puolen. Näillä reissuilla oppi tuntemaan lisää keskustan paikkoja, kuten Kaalisarta ja Haaranmäkeä, mutta mikä tärkeintä, monia uusia kavereita! Kun jalkapallossa ja jääkiekossa koottiin oppikouluun siirtymisissä ensimmäisiä juniorijoukkueita ja aloitettiin reissaaminen vieraila paikkakunnilla, alkoi pikkumiesten henkinen kanti laajentua ja koko Vammalan alueellinen hallinta olla pikku hiljaa omissa hypypysissä.

Elämyksiä

Elettiin aikakautta, jolloin seuravalmennus ei ollut läheskään niin organisoitua kuin tänäpäivänä. Peruseriaatteena tuolloin oli, että talvella harrastettiin talvilajeja ja kesällä kesälajeja, lisäksi samat kaverit saattoivat olla mukana useissa eri lajeissa samanaikaisesti. Nykyisin tilanne on täysin päinvastainen ja ns. pääälajin valinta joudutaan tekemään hyvinkin aikaisessa vaiheessa, joskus jopa ennen lukemaan oppimista. Näin ollen meillä oli paljon nähtävää ja koettavaa Keskuskentältä Mantsuun ja Kalssuun sekä myöhemmin Sylvääle. Nämme ja saimme paljon sankareita ja idoleita. Jalkapallossa Eskon Markku osoitti olevansa samaa tasoa, kuin Lev Jashin torjumalla lähes kaikki mahdolliset rankkarit, Sivosen

1960-luvun puolivälissä pyöri Muistolan koululla poikakerho, joka kokoontui kerran viikossa. Ohjelmassa oli liikuntaa mm. telinevoimistelua ja lentopalloa. Lisäksi poikien käden taidot kobentuivat erilaisten askartelutöiden ansiosta. Kuvassa pojat ovat kokoontuneet yhteiseen potrettiin Muistolan koulun voimistelusaliiin. Tarkkaan katsoen kuvasta löytyy tuttuja kasvoja, joten siitä vaan Tyrvään Sanomiin selvitys, kuka kukin on!

Rekla ja Hietamon Pekka kikkailivat näyttävästi vastustajia. Katsomon puolella taas parivaljakko Lanka Sundberg ja Ahon Karva viihdyttivät yleisöä aina silloinkin, kun kentällä tapahtui vähemmän mielenkiintoista. Yleisurheilussa nähtiin paikallisten suuruuksien lisäksi lukuisia maan kärkinimiä, mutta erityisesti säväytti, kun norsunluurannikon yönmustat miehet, etunenässä kymmenen tasan satasella kellottanut Gassou Gone, pyyhälsivät Keskuskeskän tiilimurskaa.

Kaalisaaren yleisurheilu jäi koululaisliikunnan tasolle, mutta jääkiekossa se oli suurten otteluiden päänäyttämö. Viuhuvia olivat Heiskasen Upin ja Kuukunan vedot ja näyttäviä Ketolan Jorman läpiajot sekä Mäsin kiemurat kengurunnahkaisilla luistimillaan, oli vastassa sitten Rauman Lukko tai Mouhijärven Urheilijat. Kaalisaarella nähtiin nimittäin lähes kaikki alueen joukkueet ja nivaska entisiä raumalaisia maajoukkuemiehiä. Eikä unohtaa voi sen paremmin Hepa Pullin kuin Mölli Keinosen, Lasse Oksasen ja Hannu Siivosen esiintymisiä tyrvääläisen tähtitaivaan alla – aikansa parasta oli tarjolla!

Omatoimisuutta ja reilua ylpeyttä

Omatoimisuus ja kekseliäisyys kukoisti. Jalkapalloon kehitettiin tarkkuuslaji Tiputus ja jääkiekkoon talvinen vastine Killi. Puukkopelejäkin pelattiin. Pojilla oli aina kesäisin mukanaan punakahvainen, mustatuppinen Mora-puukko.

Sitä käytettiin keväästä alkaen moninaisiin toimenpiteisiin aina pajupillin teosta Paskatikun peluuseen. Paskatikku, vähän alatyyliseltä kalskahtavasta nimestään huolimatta, oli erittäin suosittu puukonkäsittelytaitoa vaativa paljon pelattu peli. Siinä kymmenen eri puukonkäsittelyvaiheen jälkeen voittaja sai iskeä maahan parin kolmen sentin mittaisen tikun, joka hävinneen piti kiskoa ylös käsiä käyttämättä. Isänmaa maistui konkreettisesti hävinneen suussa monen monituista kertaa.

Muistolan juhlasalissa järjestettiin iltaisin kerhoja, joiden yhteydessä tututtiin Kisan lentopalloilijoihin. Hyvin muistuvat Rantasen Sepon ja Ryypän Lassen juhlasalin korokkeelta lattialle tekemät tiikerihypyt. Myöhemmin seurattiin Ammattikoululla Kisan nousua Tervämäen Nakken johdolla SM-sarjaan. Varsinainen mitalijahti tapahtui sittemmin Sylvällä Kimpanpään Sävin ja Pampan, Lyytikäisen Henkan, Plummin, Mäkisen Artsin, Rehakan Tanen, Valkaman Ketun, Alantien Hannun ja Huhtaniityn Papun vauhdittamina. Junioreillekin tuli sukseeta, monen värisiä mitaleita. Huippuna oli Ammattikoulun joukkueen pääsy Kutilan Jukan ja Viston Martin valmennuksessa Euroopan koulujen finaaliin ja sieltä tuoma hopeinen mitali. Kyllä kelpasi olla Tyrväältä!

Maailmalle

Lopulta kävi niin, että reviiiri laajeni niin henkisesti, kuin fyysisesti Vamma-

lan ulkopuolelle. Nyt on Internet tuonut koko maailman silmien eteen näyttörudulle ja avannut sen ”viimeisetkin salat”. Elämä koulii ja ihmiset muuttuvat vuosien saatossa, mutta edelleen on asioita, jotka pysyvät ja paranevat. Yksi näistä on ns. Mantsun henki. Sen sisältö on, erään aikalaisen lausumana, ”tiiviisti yhteenhisaantuneen porukan yhteistä tekemistä yhteisesti sovituin pelisäännöin” – voisiko tuon paremmin kiteyttää! Mantsulaiset ovat kokoontuneet viimeisen kymmenen vuoden ajan höntsäilyä merkeissä muistuttamaan nykypäivää menneestä ja siihen liittyneistä positiivisista elementeistä: omatoimisuudesta ja liikuntapaikkojen todellisesta elämästä. Näiden asioiden ja kokemusten valjastamiseksi niin tyrvääläisten kuin muun maailman käyttöön on tiedotuskanava, Nälkälänmäen Urheilusosiologian laitos, jonka tuotoksiin voi tutustua webissä (www.pp.clinet.fi/~nalkalan).

Joulupaketteja hypistellessä miettii, mihin suuntaan pörssin Hex- ja Nasdaq-indeksit mahtaisivat heilahtaa, jos Tyrvällä olisi vieläkin ”Mantsuja”? Eipä varmaan ainakaan alaspäin, sillä lapsiin ja nuoriin investoitu pääoma poikii itsensä takaisin yhteiskunnalle monin verroin. Todisteena siitä on runsaasti ”eläviä ja käveleviä takaisinmaksulaskelmia” vielä tänään, tulevaisuus on siten toinen juttu. Ennen jouluna mentiin Mantsuun, minne nyt? ■

Sastamalakoti tänään ja mitä uutta

Ensi vuoden lopulla 6. 11. 2003 tulee kuluneeksi 40 vuotta siitä, kun Sastamalakodin syntysanat lausuttiin LC Vammalan kuukausikokouksessa. Samoin 40 vuotta, eli 30. 12. 2003, tulee siitä, kun Sastamala-Kodin kannatusyhdistys perustettiin. Syntysanojen lausuja oli lion **Tauno Lehtinen** eli **Isä Tauno**, kuten minä olen tottunut häntä kutsumaan. Isä Taunon alulle panema palvelutyö, jonka tarkoituksena sääntöjen mukaan on sosiaalisen huollon ja asumisen saannin turvaaminen eläkeikään ehtineille ja muutoinkin tukea, edistää ja kehittää heidän asemaansa sekä edistää heidän viihtyvyytään kotikunnassa, on edistynyt sillä tavalla ja siihen laajuuteen, jota toiminnan alkuaikoina ei rohjettu kuvitella tai edes mitenkään ääneen lausua.

Rakentaminen aloitettiin vuonna 1967. Heinäkuussa 1969 muuttivat ensimmäiset asukkaat runsaan 10.000 m³:n kotiin. Vuonna 1982 valmistui 24 asunon vuokratalo. Vuonna 1990 uusittiin kodin lämpökeskus. Vuonna 1992 valmistui kodin laajennuksena yhdeksän asunnon dementiakoti. Vuonna 1993 valmistui 20 asunon vuokratalo. Vuonna 1994 valmistui vuonna 1969 valmistuneen kodin peruskorjaus ja laajennus. Parhaillaan urakoidaan uutta rakennusta, johon tulee 16 dementiaa sairastaville henkilöille tarkoitettua asuntoa.

Uuden rakennuksen, tässä vaiheessa nimeltään H-talo, on suunnitellut arkkitehti Paavo Kostiainen, ja sen urakoitsijoina ovat Rakennusurakointi T. Myllymäki Oy, LVI-Tamminen Oy ja Tyrvään Sähkötyö Oy. Hyvin aikataulussa oleva H-talo valmistuu tehtyjen urakkasopimusten mukaisesti vuoden vaihteessa. Uusi dementiakotitoiminta voi siten alkaa heti alkuvuodesta. Kodin toiminnan on Vammalan kaupunki sitoutunut hankkimaan samoin kuin nykyisen dementiayksikön paikat tehostetun asumisen paikkoina. Uusi rakennus tulee maksamaan noin 800.000 euroa, josta saatu aravalaina kattaa 90 %.

Kun uusin rakennus valmistuu, astuu Sastamala-Kodin kannatusyhdistys 40-vuotisjuhlavuoteen yhdistyksenä, joka omistaa ja ylläpitää neljää erillistä rakennusta, joiden yhteistilavuus on 21.010 m³ omilla, kaupungin yhdistykselle lahjoittamilla tonteilla. Nykyajan palveluasuntovaatimukset täyttäviä asuntoja rakennuksissa on yhteensä 108 ja pysyviä työpaikkoja Sastamala-

Sastamala-Koti muodostuu useammasta rakennuksesta. Etualalla talo G ja uusin kobe H-talo nousee kuvassa näkyvästä keinusta oikealle. Se valmistuu vuoden vaihteessa ja siihen tulee 16 asuntoa dementiaa sairastaville ihmisille.

kodin toiminnan piirissä tulee olemaan yli 30.

Isä Taunon marraskuun klubikokouksessa 1963 lausumat Sastamalakodin syntysanat lankesivat aikanaan otolliseen maaperään. Siitä on hyvänä ja näkyvänä todisteena se Sastamalakoti, joka Lousajan kaupunginosaan on

muodostunut nyt jo lähes sadan tämän kotiseudun rakentajan eläkepäivien lämpimäksi kodiksi. Tätä toimintaa LC Vammalan jäsenperheiden lisäksi ovat tukeneet ja edelleen monimuotoisesti tukevat lukuisa ystävien joukko samoin kuin Vammalan kaupunki ja Vammalan seurakuntayhtymä. ■

Sastamala-Kodin asukkailla on vuosien aikana ollut kiinteä yhteys lapsiin, sillä rakennuksessa on toiminut seurakunnan päiväkerho. Päiväkerholaiset ovat monesti esiintyneet kodissa ja tuoneet siten iloa asukkaiden arkielämään. Vuodelta 2000 olevasta kuvasta näkee, miten joulun alusaikana yhteinen piirileikki sujui hienosti tonttulakit päässä niin nuorilta kuin ikääntyneiltäkin. Vammalan lionsklubin järjestämässä jokavuotisessa joulujuhlassa ovat vuorostaan usein olleet esiintymässä Muistolan koulun oppilaat.

Vammalan kaupungin strategia:

”Laadukkaan asumisen ja yrittäjyyden Sastamala”

Vammalan kaupungin uusi valtuusto on luonut kaupungille tulevaisuuteen tähtäävää strategiaa. Strategiassa on kyse siitä millä keinoin Vammala ja laajemmin koko lähi-seutu säilyttää elinvoimaisuutensa ja menestyy seutujen välisessä kilpailussa. Strategian avainsanoiksi ovat muodostuneet ”laadukkaan asumisen ja yrittäjyyden Sastamala”.

Tuohon yhteen lauseeseen sisältyy paljon asioita. Termi Sastamala, tämän alueen historiallinen nimi ja myöskin tämän julkaisun nimi, ei tarkoita kuntaliitosta, mutta se tarkoittaa tiivistyvää kuntayhteistyötä, josta esimerkkinä on parasta aikaa tekeillä oleva kuuden kunnan yhteinen terveyskeskus, jonka työnimenä on siinäkin Sastamala.

Ennen kaikkea Vammalan strategiassa Sastamala-termillä tarkoitetaan sitä, että Vammala kantaa vastuun siitä alueesta, jonka ihmiset Vammalassa sijaitsevia yksityisiä ja julkisia palveluita käyttävät. Valtionvarainministeri Sauli Niinistö on jo vuosia puhunut siitä, että yksittäisten kuntien sijasta tulisi aluepolitiikassa tarkastella seutukuntia. Kuva seutukuntien taloudellisesta kehityksestä antaa paremman kokonais kuvan, kuin vain yhden kunnan talouden tutkiminen. Onhan saman työssäkäyntialueen kunnat vähintäänkin avoliitossa keskenään. Sastamala-termillä tarkoitetaan juuri sitä, että Vammala ei kilpaile lähikuntiansa kanssa, vaan pyrkii yhteistyöllä rakentamaan parempia ja tehokkaampia palveluita.

Laadukas asuminen on kaiken perusta

Entistä selkeämmin näyttää siltä, että Vammalasta tulee Tampereen alueen taloudelliseen menestykseen tukeutuva viihtyisä ja turvallinen asuinpaikka. Karkun alueella näkyy jo selkeästi Tampereella työssäkäyvien muuttovirta, joka on nostanut väkiluvun kehityksen plussalle. Vammala on myös lähtenyt määrätietoisesti kehittämään Karkun aluetta. Kouluja on laajennettu ja peruskorjattu, urheilukenttää ja katsomoa parannetaan yhdessä karkkulaisen talkooväen kanssa. Yksityiset palvelut alueella kehittyvät voimakkaasti, moottoreinaan golfkenttä ja uudistunut Hotelli Ellivuori.

Laadukkaan asumisen paikkoja on toki tarjolla useissa osissa Vammalaa. Toki Kokemäenjoen varsi on halutuinta, mutta hyviä tontteja on saatavilla myös ydinkaupungin alueelta, sekä maaseudun kylistä. Avainsana on kuitenkin laadukkuus. Tampereen seudulla työssäkäyvän perheen on saatava Vammalasta hinta/laatu suhteeltaan kilpailukykyinen vaihtoehto, jotta ollaan valmiita kolmen vartin työmatkaan. On siis kyettävä tarjoamaan parempi yhtälö kuin Tampereen ympäristökunnat. Tässä haastetta riittää, sillä monet Tampereen ympäristökunnat ovat voimakkaasti kehittyneet viime aikoina.

Vammalassa ollaan satsattu nuorten osallistumiseen ja vaikuttamiseen. Nuorisovaltuusto toimii aktiivisesti ja

nuorisovaltuutetut myös käyttävät puheenvuoroja valtuustossa. Vammala ja laajemmin koko seutukunta on haakeutumassa valtakunnalliseen osallistumishankkeeseen, jonka tavoitteena on edistää nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa päätöksentekoon. Hankkeeseen sitoutuminen edellyttää, että nuoria kuunnellaan entistäkin enemmän päätöksenteossa. Vammalan kannalta tällaiseen hankkeeseen sitoutuminen on erittäin tärkeää, koska Vammalan tulee nimenomaan profiloitua nuorten ja lasten viihtyisänä asuinpaikkana.

Yksi Vammalan kiistan valtti asuinpaikan valinnassa niin lapsiperheille kuin ikäihmisillekin on turvallinen elinympäristö. Turvallisuudesta tulee jatkossa entistäkin tärkeämpi asia, kun sitä ei enää kaikkialla voi pitää itsestään selvyytenä. Oman lähipoliisin ympärivuorokautinen päivystys jo olemassaolollaan lisää turvallisuutta ja sen vuoksi sen säilyvyydestä tulee tiukasti pitää kiinni.

Yrittäjyyden Sastamala kertoo työpaikkaomavaraisuuden merkityksestä

Vammalassa on perinteisesti ollut hyvä työpaikkaomavaraisuus. Toisin kuin useimmissa vastaavan kokoluokan kaupungeissa Vammalassa on lähes yhtä paljon työpaikkoja kuin työntekijöitäkin. Eli siis niin sanottu nettopendelointi eli liikkuminen Vammalasta töihin muualle ja muualta tännepäin on suurin piirtein tasoissa. Hyvän työpaikkaomavaraisuuden taustalla on vahvat teollisuus- ja palveluyritykset. Useimmat vammalalaiset teollisuusyritykset ovat oman alansa markkinajohtajia kotimaassa ja osa myös kansainvälisesti.

Yrittäjyyden Sastamalalla tarkoitetaan sekä hyvää toimintaympäristöä nykyisten yritysten kehittämiseen, että uusien yritysten saamiseksi paikkakunnalle. Vammalan seudun yrityspalvelu Oy tekee koko ajan työtä molempien tavoitteiden eteen. Tämän päivän kilpailutilanteessa uusien yritysten saaminen ei ole helppoa, sillä kunnat kilpailevat uusista yrityksistä verissä päin. Kilpailussa entistä tärkeämmäksi nousee työvoiman saatavuus. Yrittäjyyden Sastamala on siten myös koulutuksen kehittämistä alueen yritysten tarpeet huomioiden. Tämä työ on jo toki hyvässä käynnissä, mutta koko ajan on toimittava tähän suuntaan entistäkin tehokkaammin.

Ikuinen kysymys kunnallista strategiaa tehtäessä on se uskotaanko enemmän työpaikkojen kasvattamiseen kuin hyvän asuin ympäristön tarjoamiseen mahdollisuuksiin. Nämä asiat eivät kuitenkaan ole toisiaan poissulkevia. Vammalassa riittää tilaa niin laadukkaille omakotitaloteille kuin teollisuustonteillekin. Itse asiassa kovassa seutujen välisessä kilpailussa menestyminen edellyttää sitä, että Sastamala pärjää molemmilla sektoreilla, juuri siksi tunnuslause onkin ”laadukkaan asumisen ja yrittäjyyden Sastamala”. ■

Pitkä avioliitto Marttilankadun varrella

Ilpo Tiitinen kysyi minulta joskus keväällä, ohjaisinko Kultalammen Vammalan Teatterille.

Hän olisi Norman, huonomuistinen, elämänsä ehkä viimeistä kesää elävä collegen rehtori. Tiedättehän elokuvan, jossa hajamielistä, jäykästi liikkuvaa vanhaa herraa esittää Henry Fonda.

Kun selvisi, että Tiitiselle voi repliikkikymien muistaminen olla normanmaisesti työtä ja tuskaa, asia sovittiin siltä istumalta!

Ilpo oli hellinyt ajatusta jo jonkin vuoden Ritva Louna-Lehtosen kanssa. Ritva olisi meidän Ethelimme, jolla on Normanin kanssa takanaan 46 vuoden mittainen avioliitto.

Elokuvan Ethel on Katharine Hepburn.

Holviteatteri

Elokuva ei meitä kylläkään vauvannut, vaikka katsoimmekin sen kirjastossa. Näimme omin silmin, miten erilainen elokuvaversio on verrattuna Ernest Thompsonin alkuperäiseen käsikirjoitukseen.

Ulkokohtausten käyttely on elokuvassa muuttanut myös henkilösuhteiden painopisteitä.

Normanin ja 13-vuotiaan Billyn välille on kehitelty tiiviimpi yhteys kuin näytelmän käsikirjoituksessa. Myös merkityksellistä kuikkien symboliikkaa on vahvistettu linnunraadon tartumisella tämän kalastajaparin pyydykseen.

Ethelin ja Normanin suhde perustuu

tähtinäyttelijöiden tähteyteen. Meidän tehtävämme oli mielestämme miettiä hiukan lisää niitä kysymyksiä, joiden parissa sinänsä viehko elokuva ei askaroinut.

En halunnut toteuttaa Kultalampea Seukulle, vaikka hyvin tiesin niin Ritvan kuin Ilponkin tehneen Vammalan Teatterin vakityyssijassa monia teatteritekoja.

Thompsonin käsikirjoitus taipuisi mielestäni aivan intiimiin tilaan, joka miellyttää minua muutenkin.

Ollessani Porin Teatterissa otimme studion aiempaa voimallisemmin käyttöön, vaikka sen alasajosta oli vähän ennen käytetty painokkaita puheenvuoroja teatterisäätöön hallituksessa.

Toisin kävi. Vaihtoehtonäyttämöllä esitettiin tutkielmia esimerkiksi ihmisen kohtaamisesta tuntemattoman kanssa (Esko Salervon Black Planet) ja

Porinkin lehdistöhistoriaan vaikuttaneesta Algot

Untolasta eli Maiju Lassilasta (Panu Rajalan Herra Untolan salaisuus).

Suuremmin olin mukana Bob Dylan -illassa ja myös Seppo Parkkisen kirjoittamassa Billie Holidayn traagisesta elämästä sovittamassamme miniversiossa.

Vaikka tienasin leipäni laitosteatterissa, sen kupeessa vaikuttavan ammattiryhmän Rakastajat-teatterin musta, karhea ja tiukka tila tuntui yhtä kaikki kutsuvalta. Pääsinkin olemaan siellä mukana Leonard Cohenin lauluista tekemässämme konsertissa, kun jo olin Tyrvään Sanomissa.

Kesän aikana mittailin katseellani Rautaveden rantamia sopivan huvilan löytämiseksi meidän Kultalammelleme.

Minua viehätti ajatus "autenttisesta" ympäristöstä, tapahtuuhan Thompsonin näytelmä Ethelin isän rakentamassa, komeassa vapaa-ajan asunnossa, joskin Mainen osavaltiossa, kaukana kansallismaisemastamme.

Kun esitys kuitenkin pyörisi talviaikaan, pyrkimys todentuntuuteen menetti pohjaansa. Kultalampihan ajoittuu toukokuun puolivälistä syyskuun puoliväliin, ja siinä on kuikkaparikunnalla ja sen poikasen kehittyymi-

sellä vissi merkityksensä. Olisi tuntunut aavistuksen epäuskottavalta kiikaroida rantahuvilan ikkunasta selälle talvisydännä pussipimeässä kuikkien soindimenoja.

Oli siis tyytyminen mielikuvitukseen ja illuusion, teatterin perinteiseen lumovoimaan.

Lopulta meitä lykästikin.

Erkki Asikainen oli entistämässä Marttilankadun varren kiinteistöään ja oli halukas luovuttamaan käyttöömmekokouksensa toisen kerroksen, säästöpankin vanhan kokoussalin. Omistajan kunnostamaan viihtyisään tilaan sopisi kerrallaan noin 30 katsojaa.

Olimme mykistyneitä tästä onnenpotkusta ja meille tarjotusta mahdollisuudesta. Teatterillemme löytyi nimikin aika helposti.

Huoneeseen kuuluva pankkiholvi raskaine ovineen ja hammasteknikko Erkki Asikaisen alakerran laboratorio saivat ajatuksemme kiertymään näin kahta reittiä pitkin holviin. Väliaikainen teatterimme sai nimekseen Holviteatteri.

Varsinaisesta holvista tuli Ethel ja Norman Thayerien keittiö. "Näyttämömmekokoukset" ikkunat antoivat Marttilankadulle ja niistä oli luontevaa tiirata kiikareilla järven suuntaan, talvellakin.

Tilassa on kaksi kakluunia, joista toisen rintamasuunnan mukaisesti ryhmitelimme katsomon istumapaikat tilan lävistäjän suuntaisesti. Myöhemmin oikaisimme katsomoa suorempaan, koska näyttämökuvaa rajaavien väliaikaisovien asentaminen pakotti käyttämään esitystilaa piirun verran toisin. Tuolien väliin jätimme käytävän ja istuinpaikkoja kiertämään kapean väylän.

Halusimme jäsentää pientä tilaa liikkeen avulla, varsinkin kun tähän teatterimme ja niin ollen myös kuviteluun huvilainteriöön pääsee todellisuudes-

sa vain rappukäytävän ovesta.

Keskikäytävä lankesi heti tieksi marjametsään. Se huipentaa Normanin soolona ensimmäisen kohtauksen.

Seurue ja aito elämä

Jari Anderssonista löytyi ilmeikäs luonne näyttelijä Charlien osaan.

Taina Pohjanheimo Ethelin ja Normanin tyttärenä Chelseana pääsi nopeasti selville siitä, miten hiertävää suhdetta isään jäljitetään. Jaakko Puntalo oli myös alusta lähtien innokkaasti mukana kuvioimassa nuoren Billyn vaikutusta Normanin ja Ethelin elämään.

Chelsean aviomies Bill oli vaikeampi löytää, mutta lopulta Jari Kortelahti lähti lievän taivutuksen jälkeen kiireistään huolimatta leikkiin mukaan. Hänessä oli sen tyyppistä karismaa, jolla mitata happaman Normanin ylemmyyttä.

Maija Lintuniemi tuli kätsäkoululta pohtimaan kanssamme esityksen visuaalista ilmettä. Maija ottikin sitten päävastuun lavasteista ja valoista. Varsinkin valoilla olin alusta asti ajatellut olevan tässä esityksessä keskeinen dramaturginen tehtävä.

Dramaturgisia keikauksia tein jo huhtikuussa Firenzessä.

Kaksiviikkoisen italiankurssini ehtoapuhteina lyhentelin tekstiä aika roimasti. Tyypistelin Arto af Hällströmin suomennosta Thompsonin alkuversion pohjalta vielä jonkin aikaa silloin, kun jo olimme päässeet harjoittelemaan Asikaisen tilaan.

Joukkomme sisäinen kunto on ollut ainakin vielä tätä kirjoittaessani (lokakuun alussa) odottavan toiveikas ja tunnelma ajoittain vallon hilpeä. Uuvuttavista iltatunneistamme huolimatta kiintoisia keskusteluja on käyty mm. koululaisten oikeanlaisesta puukeutumisesta. Aihehan oli tehnyt tuoreesta rehtorista Jari Anderssonista hetkeksi ryhmämme julkikkisen valtakunnan lehdistösä.

Tottakai me pääasiassa olemme yhdessä porautuneet analysoimaan esitystämme, Normanin keinoja hallita muita, Ethelin ja Normanin suhdetta, paljon myös isän ja

tyttären välejä ja Normanin yliolkaista asennetta Chelseaan vetoa tuntenutta Charlieta kohtaan.

Ethelin "esihistoriaan" ja Charlieen liittyen kehitelimme esimerkiksi Ethelin nukken kautta tulkintaamme juonetta, joka hiukkasen ravisteli Normanin kaikkivalttiutta.

Pääsimme myös käsiksi siihen alussa haikailemaani autenttisuuteen jopa niin voimallisesti, että kaiken toden ei olisi tarvinnut langeta osaksemme ollenkaan.

Kävi näet seuraavasti. Näytelmässä Norman ja tulkintamme mukaan myös Ethel aavistelevat, että loma on vanhan parin viimeinen yhteinen kesä. Syyskuussa meidän Ethelistämme tuli oikeasti leski.

Sen lisäksi meidän Normanimme ottaa iltaisin oikeasti sydänlääkkeensä. Meidän Billymme teloi jalkansa salibanditreeneissä ja koulun urheilutunnilta niin, että kainalosauvat haittasivat hetken asemien hakemista.

Pienet takaiskut kuuluvat asiaan. Yksi niistä oli se, että ohjaaja joutui paikkaamaan varsinaisen Bill-hahmon maraskuun alkuun asti.

Kuten arvata saattaa, Kultalammesta on tullut meille kaikkien vaiheiden jälkeen henkilökohtainen juttu. Me olemme yrittäneet rakentaa tulkintaamme pitkin matkaa niin, että kouraisisimme näytelmän henkilöitten ajatuksia, tunteita ja motiiveja aika syvältäkin.

Halusimme kuvata pitkää avioliittoa. Kestosuhteiden ei ole aivan viime vuosien villitys. Juuri siitä syystä tämän parisuhteen taustat ja nykytila olivat meitä esityksen väärtti. Teksti houkutti lisäksi porautumaan henkilöitten aivoituksiin omilla näkökulmillamme ja omalla tyylillämme.

Niin me myös teimme. ■

Kiikan Pataljoonan (II/JR 36) ja Vammalan rykmentin (JR 36) vaiheet jatkosodassa

Aihetta käsitellään yksityiskohtaisemmin kirjoittajan luennoissa Tyrvään Museolla, jär. Maanpuolustuskoulutus, Vammalan Opisto ja yhteistyötahot. 18. 11. 2002 keskitytään Kiikan, Keikyän, Kiikoisten ja Kauvatsan miesten sekä Kiikan pataljoonan vaiheisiin. 17. 3. 2003 ja 24. 3. 2003 perehdytään JR 36:een.

Termejä:

– Kiikan pataljoona, II/JR 36, perustettiin juhannuksen alla 1941 Kiikassa. Satakunnan sotilasläänin asiakirjoissa on jo elokuulla 1940 kirje ja taulukko, jossa todetaan nimeltä mainiten Kiikan pataljoonan perustaminen.

– Kiikan pataljoona tuli kuulumaan Jalakaväkirykmentti 36:een, JR 36, jota perustamispaikan mukaan voidaan kutsua Vammalan rykmentiksi. Komentajan mukaan on käytetty myös Raikkalan rykmentin nimeä.

Kiikan pataljoonan muistomerkki

Suunnittelu:

– Aloitteen Kiikan pataljoonan (II/JR 36) muistolaatasta Kiikan asemalle teki sotaveteraani, ylil.res. Urho Aaltonen.

– Erkki Aaltonen sai veteraaneilta laatan suunnittelutehtävän yhdyshenkilöinä Urho Aaltonen ja Matti Riihimäki.

– Paha ongelma oli, että rahaa hankkeen toteuttamiseen ei ollut. Kiikan Leijonat lupautuivat talkootyöhön.

– Suunnittelija halusi muistomerkestä havainnollisen. Kiikan pataljoonan vaiheissa tärkeät paikat tulisi muistomerkestä ilmetä silloinkin, kun yhtään veteraania ei enää ole niistä kertomassa.

Muistomerkki:

– Muistomerkin kivijärkäleet kuvaavat suomalaisten järkkymätöntä rauhantahtoa, valmiutta lujaan puolustukseen mutta ei hyökkäyssotaan.

– Veteraanipuisto on pyhäjärveläisille muistuma entisestä kotiseudusta Karjalassa. Pyhäjärveltä etelään seisovat tänäkin päivänä panssariestekivien rivistöt.

– Kiikan pataljoonalla oli kuusi taistelupaikkaa: Simpele, Hiitola, Kaarlahti, Suvanto, Taipale ja Lempaala. Siksi muistomerkin on kuusi kiveä aiemmin pystytetyn keskuskiven ympärillä.

Maanpuolustusjuhla:

– LC-Kiikan presidentti Jukka Pusa luovutti muistomerkin veteraaneille maanpuolustusjuhlassa 26. 5. 2002.

– Ohimarssin suoritti JR 36:n perinyksikön Porin prikaatin asettama kunniakomppania ja sotaveteraanien osasto.

Kivääriryhmä etenee kohti Hiitolaa. SA-kuva.

– Maanpuolustusjuhlaan osallistui neljä everstiä. Everstilutnantti (evl.) Jari Kytölä esitti Porin prikaatin tervehdyksen, evl. Panu Bergius Hämeen sotilasläänin tervehdyksen ja evl. Reino Kallio muistolaatan toteuttajan, Vammalan asevarikon puheenvuoron. Juhlaan osallistui myös ”oma” everstimme, evl. Markku Esko.

– Ensimmäisen sotilaan sanan käytti Kiikan pataljoonan veteraani Heikki Suunnittu. Hän kiitti muistomerkin rakentajia ja toivoi, että kunta hoitaisi Veteraanipuistoa hyvin. Tämän Äetsän kunnan edustajat Ulla Yli-Hongisto ja Pauli Pietilä lupasivatkin tehdä. Veteraani Aarne Järä muisteli Kiikan Pataljoonan vaiheita. Kadetti Matti Asplund käytti nuoren sotilaan puheenvuoron ja emäntä Sylvi Tala kertoi pataljoonan perustamisvaiheesta.

– Dipl.ins. Erkki Aaltonen esitti kartoilla Kiikan pataljoonan vaiheet.

– Puheet tahditti Kiikan torvisoittokunta, joka jo sotia edeltäneenä aikana oli soittanut paikkakunnan maanpuolustus tapahtumien musiikin.

– Veteraaneja, rintamanaisia ja maanpuolustusväkeä osallistui satalukuisena juhlaan Parkanosta ja Tampereen seudulta asti.

Kiikan pataljoona välirauhan aikana

Kun ylimääräinen harjoitus kesäkuun 18. päivä 1941 alkoi, Kiikassa ei perustettu vain JR 36:n yhtä pataljoonaa, vaan itse asiassa pääosa rykmentin joukosta. Kiikan pataljoonan (II/JR 36) ohella Kiikassa nimittäin perustettiin myös Huittisten

pataljoona (I/JR 36), yhteensä 2044 miestä. Rykmentin III pataljoona, 1022 miestä, perustettiin Hämeenkyrössä. Karkussa perustettiin tykkikomppania ja Krk-komppania, 292 miestä, Vammalassa rykmentin esikunta ja kolonna, 258 miestä.

Puolustuksessa

rajalla 26. 6.–29. 7. 1941

Kiikan pataljoona (komentaja maj. Hildén) ja Vammalan rykmentti (komentaja evl. Raikkala) olivat rajalla puolustus-tehtävässä yli kuukauden ajan. Rintamalle lähdetessä oli sanottu, ettei se kauan kestä, palataan heinäntekoon. Heinäkuu kuitenkin kului tarkastuksissa, harjoituksissa, tienkorjuussa, tiedustelussa, partiossa ja heinätoissa. Tämä ärsytti miehiä.

Läpimurto Itä-Kannaksella

29. 7.–4. 8. 1941

Satakunnan divisioona (15.D, komentaja ev. Hersalo) sai 30. 7. -41 käskyn tunkeutua Laatokalle ja vallata Hiitolan kolmio. Sortavalan alueella taistelevien neuvostojoukkojen maayhteydet länteen tuli katkaista, itään ne oli jo katkaistu.

Painopisteeseen 15 km leveälle kaistalle ryhmitettiin täysivahvuinen 15.D, jonka kolmesta rykmentistä yksi oli Vammalan rykmentti (JR 36).

Oli kyse koko Kannaksen rintaman painopisteestä, jossa Vammalan rykmentti murtautui läpi. Tehtävän tärkeyttä kuvaa se, että ylipäällikkö Mannerheim oli seuraamassa taisteluita. Kiikan ja Huittisten pataljoonat työntyivät 4. 8. -41 mennessä lähes parikymmentä kilometriä (n. 17 km) neuvostoasemien syvyyteen.

Hiitolan suurtaistelu ja "Herrasen motti" 5. 8.–12. 8. 1941

Oli edetty Hiitolan liikennesolmukohdan etummaisille puolustuslinjoille. Neuvostojoukkojen johto yritti kaikin keinoin estää suomalaisia etenemästä Hiitolan risteysasemalle, joka oli enää 7 km:n päässä. Alkoi Hiitolan suurtaistelu, jonka ratkaisemiseen tarvittiin laajoja sotaliikkeitä.

Huittisten pataljoona (I/JR 36, maj Herranen) hyökkäsi 7. 8. Alasjärven pohjoispuolella, mutta eteneminen pysähtyi venäläisten vahvasti miehittämän, jyrkkärin- teisen kukkulan, "Isokukkulan", eteen. 8. 8. Huittisten pataljoona hyökkäsi uudelleen kolme kertaa, mutta tuloksetta. 10. 8. pataljoona hyökkäsi jälleen, mutta ratkaisuun ei nykyään päästy. 11. 8. -41 taisteltiin koko päivä, mutta venäläisten vastarinta ei murtunut, vaikka he olivat joutuneet lähes täysin saarroksiin. Kiikan pataljoonan yksi komppania (6.K, Kiikan K.) saarrosti etelästä "Isokukkulalle" syntynyttä "Herrasen mottiä", Kiikan pataljoonan loppuosa ja Hämeenkyrön pataljoona (III/JR 36, kapt Hakanen) saarrostivat pohjoisesta. "Herrasen motin" eteläpuolella 10.D (ev. Sihvo) tunkeutui 9. 8. Laatokan rantaan ja katkaisi venäläisten kaikki maayhteydet Kannaksen ja Leningradin suuntaan.

Aamulla 12. 8. Vammalan rykmentin miehet totesivat, että neuvostojoukot olivat hävinneet saarroksista. "Herrasen motti" oli sade yönä purkautunut itään, Laatokan luoteisrantaan ja saarille.

JR 36:n Puolustustaistelu Kaarlahdessa 15. 8.–21. 8. 1941

15. 8. Kiikan pataljoona miehitti Varikselanjärven-Urjärven linjan Kaarlahdessa Pikku-Vuoksen ja Laatokan välillä. Ylijoh- to ei halunnut edetä tässä vaikeassa ja vahvasti miinoitetussa maastossa tappioiden välttämiseksi. Tykistötoiminnan, kivikkoisen maaston, tunnusteluhyökkäysten ja miinoitusten takia puolustustaistelussakin tuli raskaita tappioita.

Samaan aikaan Laatokan luoteispuolel-

Everstiluutnantti H. Raikkala, Vammalan rykmentin komentaja. SA-kuva.

le ja saariin mottiin jääneet kolme neuvostodivisioonaa luistivat suomalaisilta Laatokalle.

JR 36 etenee Käkisalmeen ja Taipaleenjoelle 21.–27. 8. 1941

Aamulla 21. 8. -41 Käkisalmeista havaittiin tulipaloja, ja pian nähtiin koko kaupungin olevan tulesa. Venäläisten puolustus luhistui Pikku-Vuoksen linjalla. Takaa-ajo jatkui täydellä vauhdilla. Venäläiset vetäytyivät nopeasti sekavina osastoina kohti Taipaleenjokea. Suomalaiset taivoittelivat venäläisten kaksipuolista saarrostusta Pyhäjärven pitäjän alueella. Yritykset vihollisvoimien saartamiseksi ja tuhoamiseksi eivät kuitenkaan onnistuneet.

Kärki saavutti Taipaleen iltpäivällä 23. 8. -41. Kiikan pataljoona saapui Taipaleenjoelle 27. 8. -41.

JR 36 Suvannon-Taipaleenjoen linjalla 27.–31. 8. 1941

Satakunnan divisioona oli 27.–31. 8. -41 rintamavastuussa Taipaleen kannaksella. Vammalan rykmentti varmisti ja oli harhautustehtävissä linjalla Sakkola - Taipale - Laatokka.

JR 36 etenee vanhalle rajalle 1.–2. 9. 1941

1. 9. -41 neuvostojoukot lähtivät vetäytymään Taipaleenjoelta. Tällöin Vammalan rykmentti (JR 36) ylitti joen. Se saapui illalla 1. 9. Metsäpirtin kylään ja 2. 9. vanhalle rajalle.

Sotatoimet Pohjois-Inkerissä ja asettuminen puolustukseen 3.–9. 9. 1941

Polveilevaa rajalinjaa oli edullista oikaista mahdollisimman lyhyeksi, vähän joukkoja sitovaksi ja edullisia maastonkohtia noudattelevaksi. Satakunnan divisioona aloitti puolustuslinjan oikaisemisen 3. 9. -41.

Taistelu jatkui koko päivän 3. 9., 4. 9. ja vielä 5. 9. lähes samoilla alueilla Käkisal- mi - Leningrad rautatien ja Raasulin kaut- ta kulkevan päätien suunnassa. Vammalan rykmentti (JR 36) satoi vasemmalla sivustalla venäläisjoukot. Vihdoin 6. 9. -41 vihollisen vastarinta alkoi joka taholla heikentyä ja suomalaisten eteneminen alkoi.

7. 9. -41 JR 15 ja Kiikan pataljoona (II/JR 36 maj. Hildén) vastasivat Lempaa-

lanjärven maastoa Simolan tasalle neu- vostojoukkojen pääasemiin asti, mihin eteneminen pysähtyi. Asemasota alkoi. Näin Kiikan pataljoona sekä aloitti että päätti Vammalan rykmentin etenemistäis- telut Jatkosodassa.

Paikalliset taistelut edullisten maaston- kohtien omistamisesta kuitenkin jatkuivat Lempaalla mm. Simolanmäellä, Lappa- laisnämäellä ja Munakukkulalla.

Kiikan pataljoonan kotiuttaminen 8. 12. 1941

II/JR 36 kotiutettiin Kiiassa 8. 12. 1941. Tätä ennen pataljoonan miehistö oli muuttunut, se oli "vanhennettu" siirtä- mällä nuoret miehet toisiin joukkoyksik- köihin ja niistä vanhoja tilalle. Kotiuttami- nen koski siis vanhimpia ikäluokkia, joi- ta välttämättä tarvittiin kotirintaman teh- tävissä. Kotiseutumme miehet jatkoivat taistelua sodan loppuun asti samoin, kuin muualtakin Suomesta olevat miehet. Vain heidän joukko-osastonsa nimi vaihtui. Osa sijoitettiin JR 57:n, osa JR 15.

Veteraanien perintö

Kiikan pataljoonan ja koko 15 divisioo- nan muistoristi on Itä-Kannaksen risti.

Itä-Kannaksen ristin omistuskirjassa on seuraava teksti:

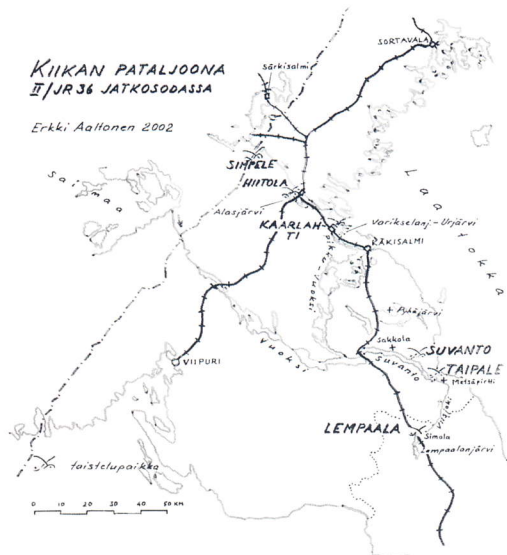
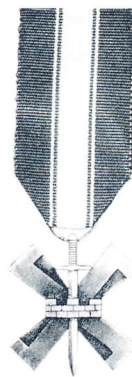
"Jatkosodassa elettyjen yhteisten kohta- loiden muistoksi luovutetaan Teille Itä- Kannaksen risti sekä tämä omistuskirja. Ristin tunnuksena on Inkerin maakunta- vaakunan kruunu. Sitä lävistävä miekka kuvaa joukkojemme sotatoimia pohjois- esta Kannaksen kautta Inkeriin. Nämä joukot säilyttivät paikkansa koko asema- sodan ajan. Itä-Kannaksen joukkojen kantaosat olivat Satakunnasta, Etelä-Poh- janmaalta ja Helsingistä, mistä ristin nau- hanvärit muistuttavat. Keskinäinen luotta- mus ja luja, kohtalonyhteyteen pohjautu- va aseveljeys sekä isänmaanrakkaus yh- distivät kaikki nämä joukot kokonaisuudeksi, niin että ne kunnialla kykenivät suorittamaan kulloinkin niille uskotut tehtävät.

Samat hyveet periytykööt edelleen tu- leville sukupolville.

Kenraalimajuri N.V. Hersalo"

Arvoisa lukijani. Jos löydät Itä-Kannak- sen ristin, tai jonkun muun sotien kun- niamerkin tai muistoristin, toivon, että pi- dät niistä hyvää huolta. Ne ovat sen ar- voisit. Ei myöskään sovi unohtaa naisten, vanhus- ten ja veteraanien kesken- kasvuisten lasten tekemää työtä ensin joukkojen huoltamiseksi ja sitten Suomen jälleenrakentami- seksi jatkuen tämä työ ai- nakin 1950- ja 1960-luvun.

Uskon, että kaikki suo- malaiset ovat yhä tänään- kin tarpeellisia sekä puolustusvoimille että hyvin- vointi-Suomelle. ■

Harri Ahtikoski

Eväitä elämälle

*Pääjärven
lumo ja idylli
ei haibdu
mielistämme,
vain sen
todellinen
syvyys jäi
meille epäsel-
väksi.*

Laitan tämän pakinani, tai paremminkin muistelmukseni, oheen myös muuttaman valokuvan, joista Kosken Lassen kuva vuodelta 1957 on kunniapaikalla. Hän on persoona, joka aikoinaan on niin monelle antanut oivallisen alkupumpsin luonnossa kulkemiselle, opastanut omalla rauhallisella ja turvallisella tyyllillään ja olemuksellaan meidät sinuiksi luonnon kanssa. Ja allekirjoittaneelle erikoisesti hän antoi ja mahdollisti ikimuistoisen Kevojoen vaeluksen tuona kuvanoton vuonna.

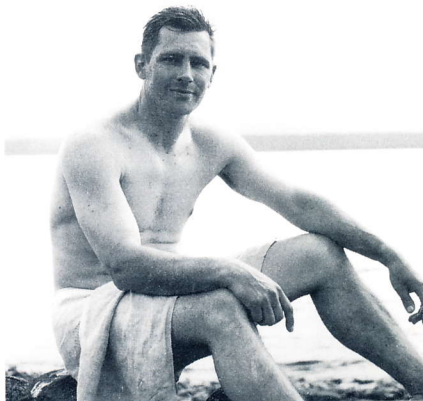
Me tosiaan teimme Karhunvaelluksemme kulkemalla tuon maankuulun kanjonin Karigasniemen tieltä Kevojoen vartta pitkin peninkulmittain erämaan ilmapiirissä. Matkasimme tuntitolkulla postiveneellä Utsjokea ja Vadsöstä Norjan puolelta seilasimme Häkon Jaarlilla, suurella laivalla Nordkapin ympäri. Hammerfestista jyräsimme linjurilla Ivaloon, josta pikkuisella moottorilentokoneella Ouluun ja yöjunalla takaisin Vammalaan. Tuo ikimuistoinen retki sisältäisi romaanin verran kertomuksia, mutta makeimmat muistot on itsekin omien muistojen helminauhassa nauruineen, vaaroineen ja vaarallisuuksineen, väsymyksen ja raukeuden tuntemuksineen.

Raholan Pentti, Innolan Mikko, Litjebadin Erkki ja allekirjoittanut voivat varmasti ja täydestä sydäimestä julkituoda, että annoit meille Lasse paljon enemmän kuin yhden reissun. Ansaitset siitä näin vuosikymmenten jälkeen julkisen kiitoksen. Rohkenen sen antaa tuntien, että olet edelleen kuin ennenkin, ylvään vaatimaton kuin suomalaisen maalaiskirkko graniittipaadella.

Muistat Lasse varmaan, kuten muutkin osallistujat, sen minun konstini hätätapauksessa eli ihmiskehon luonnollisessa asiassa. Kas kun niitä poromiehen ystäviä, sääskiä oli suut ja silmät täynnä, ettei tarpeen tevosta tullut mitään, joten otin partiotaidot esiin. Tein kaikkiin neljään pääilmansuuntaan isohkon nuotion noin kahden

metrin neliöön, sytytin, ja siinä savun ja tulen loimussa sitten ylen tyytyväisenä toimitin asiani. Sitä en muista käyttikö joku muu hyväkseen patenttiani, mutta näin jälkeen vuosien pieneksi vinkiksi tuleville kairan kulkijoille: jos sääskiä on tosi paljon, niin voihan sitä ottaa tuotteeseen mukaan neljä lisänuotiota eli väli-ilmansuunnatkin!

Opastit meitä partiossa Tyrvään Metsänpojissa, meillä oli hurtti meininki ja oli "aliviivoo - aliveivoo - aliviivoo - veivoo -vum" ja ennenkaikkea me tutustuimme Vammalan seudun luon-

Jäämerikin oppi Kosken Lassen rauhallisuuden, mutta olisiko sillä kananmuisti, koskapa jo laivamatkalla Hammerfestiin möyrysti ja raivosi talonkorkutisin lainein.

Kuvan tolppaan nojaava kirjoittaja biehman "dramatisoi" tapansa mukaan, sillä väsymys oli vielä edessäpäin. Vasemmalla Innolan Mikko, Ahtikosken Harri, Rabolan Pentti ja Litjebadin Erkki.

toon. Ihan kantapään kautta Oksalon partioleirillä, antoisalla Valkeajärven - Pääjärven maastossa tehdyllä Lapin vaeluksen harjoituksella ja koko seudun ainutlaatuisessa luonnossa. Me pojankölvit teimme myös itse vartioissamme retkiä, niinpä me usein kesällä vähän piimää ja leivänkannikkaa eväänämme pyyhälsimme polkupyörillämme Pääjärvelle tuon yli kahdentoista kilometrin matkan - ja aina kilpaa.

Rohkenin, kuten alussa mainitsin, antaa oikein nimeltä mainitut kiitokset, koska itsekullakin on varmasti elämässään henkilöitä, jotka ovat antaneet matkan varrelle pysyviä eväitä. Meille se oli Lasse, toisille se on joku muu. Jonkun henkilön panos voi elämäsi curriculumissa olla merkittävän ohjaava tekijä, vaikkei sitä aina kiireisessä menossa huomaakaan. Aika kultaa muistot, mutta tosiasioita se ei hävitä. Vammalan ja koko seutukunnan asukkailla on kertakaikkiaan monipolvinen ja rikas luonto järvineen, kulttuuri-maisemineen, Pirunvuorineen, Pää- ja muine kymmenine metsäjärvineen, jopa sääskineen.

Kauneus on katsojan silmissä, kunhan on oppinut katsomaan. Täällä Oulussa on todella vallon hienot luonnon maisemat ja usein saunan jälkeen istun ja katselen meren kuohuja kuistilta. Ja uskokaa tai älkää, olen rakastunut tämänkin seudun luontoon. Se on erilaisista kuin silloin ennen siellä Tyrvään Metsänpoikien maisemissa, mutta kuitenkin samanlaista. Varmaan tulee täälläkin omat nostalgiset hetkensä, mutta yksi asia on kuin se Valion viili. Nimitäin lapsuuden ja nuoruuden syvät ja hyvät vaikutukset jäivät.

Viekää vanhemmat lapsenne partiioon. Siellä on varmasti nykyajan Lasset ja Pentit ja Erkit ja Mikot ja vaikka mitä opittavaa ja syvällistä lastenne elämää varten. Menkää jälkikasvujenne kanssa puhtaaseen suomalaiseen luontoon. Ei tarvitse pelätä, kyllä luonto opettaa.

Meitähän opetti myös Lasse. ■

Nuoret ja yrittäjyys

Karkun emäntäkoulu kasvatti yrittäjiä vuosikymmeniä ennen kuin yrittäjyyskasvatuksesta oppiaineena huomattiin edes puhua. Koulun historian alkuvuosina yrittäjyys tarkoitti ahkeraa työntekoa useimmiten oman kotitalouden ja maatilalan hyväksi.

Nyt Karkun kotitalous- ja sosiaalialan oppilaitoksen tehtävänä on innostaa nuoria ja aikuisia yrittäjämaiseen toimintaan sekä toisen palveluksessa että itsenäisinä yrittäjinä. Oppilaitoksemme arvostaa sitä tukea, mitä erilaiset järjestöt antavat nuorten kasvatukseen ja ohjaamiseen yhä monimutkaisemmaksi käyvässä ajassa. Ei ole ihme, jos jatkuvat muutokset horjuttavat nuorten tulevaisuususkoa. Ammatillisen oppilaitoksen yrittäjyyskasvatus pyrkii ensisijaisesti siihen, että nuorista tulisi koulun käytyään oma-aloitteisia ja vastuullisia työn tekijöitä.

Saimme osallistua opettaja Raili Hakalan kanssa syyskuussa 2002 eurooppalaisten yrittäjyystutkijoiden tapaamiseen Ranskassa. Koolle oli yli 20 Euroopan maasta saman asian parissa toimivia tutkijoita. Vajaa viikko vakuutti meidät vielä entisestään siitä, että yrittäjäpersoonallisuuksien hakeminen ja

testaaminen ei ole mielekästä. Sen sijasta opetuksen ja erityisesti työssä oppimisen tulee tarjota käytännön mahdollisuuksia tutustua yrityksiin ja yrittäjiin, nähdä mitä työ yrityksessä ja toisen palveluksessa on ja myös arvioida, riittääkö oma ammattitaito ja taloudellinen ajattelu sittenkään yrittäjäksi ryhtymiseen. Itse yrittäjyyden käsitteenkin tutkijat määrittelevät kovin eri tavoin. Toinen korostaa yrittäjyyttä ennen kaikkea talouden puskuvoimana, toinen pikemminkin yhteiskuntaa laajemminkin uudistavina yksilöinä. Yrittäjyyteen kuuluu aina uutta luova osuus, se, että pystyy tunnistamaan mahdollisuuksia ja luomaan asioita, joita ei vielä ole. Tarvitaan ammattitaitoa, luottamusta itseen ja toisiin. Yrittäjyys edellyttää myös kohtuudella epävarmuutta ja aitoja ongelmia, että ongelmanratkaisu ja luovuus lähtee liikkeelle.

Esittelimme seminaarissa analyysin pirkanmaalaisista pienyrityksistä kootujen yrittäjähaastattelujen pohjalta. Vaikuttaisi siltä, että suomalainen, erityisesti pirkanmaalainen maaseudun yrittäjä on vakaa ja työtelias, itseään korostamaton ihminen. Työn ja yrittäjän vapauden arvostus on sen sijaan

korkea. Yrittäjien antama palaute nykyisestä ammatillisen opetuksen kehityksestä on hyvä. He pitävät tärkeänä työssä oppimisen uudistusta ja käytännön ammattitaidon arvostamista. Välillä nämä olivatkin vähän hukassa ja tuntui, että ammatillisesta koulutuksesta ollaan tekemässä liiankin teoreettista.

Oppilaitoksemme on saanut lähi-vuosina uusia, hyviä yhteistyökumppaneita paikallisista yrittäjistä. He ovat otaneet vastaan työssä oppijoita, osallistuneet kiitettävästi työpaikkaohjaajakoulutuksiin ja tietotekniikkakoulutuksiin sekä osallistuneet myös kotitalous- ja kuluttajapalvelualan valtakunnallisia näyttöaineistoja valmistelevaan työhön. Yrittäjäyhteistyössä toteutetut Opetushallituksen rahoittamat ESR-yhteistyöprojektit ovat olleet samalla paikallinen voimannäyttö. On siis elämää myös "kehä kolmosen tuolla puolen".

Joululehdessä on paikallaan kiittää siitä, että oppilaitoksemme ajan myötä muuttunut toiminta on otettu näin hyvin vastaan. Hyvä yhteistyö ja kasvattava ilmapääri välittää seudun nuorille viestin, että heistä välitetään, heidän toivotaan valmistuvan ammattiinsa ja työllistyvän kotiseudulle. ■

Joulu 1913 metsämökissä

Mökki oli pieni, noin kolmen kilometrin päässä kylästä. Lähimpiin naapureihinkin oli matkaa noin kaksi kilometriä.

Siellä mökissä asuivat mies ja vaimo seitsemän lapsensa kanssa.

Isäni kävi kylässä töissä kahden vanhemman veljeni kanssa. Hänellä oli siellä oma yritys, hautakivitehdas.

Leivän saanti oli siihen aikaan kovin niukkaa. Ei silloin oltu kuultukaan vielä lapsilisistä!

Äitimme sairastui vähän ennen joulua vakavasti. Siskoni oli silloin puolivuotias ja minä 6-vuotias. Äitimme ei jaksanut nousta ylös sängystä, eikä laittaa meille ruokaa.

Navetassa oli kaksi lehmää, jotka naapurin emäntä kävi lypsämässä ja ruokkimassa.

En oikein muista miten sitä vauvaa mahdoimme hoidella kun äidissä oli niin kova kuume että houraili vaan.

Isämme hoiteli vauvaa yöllä ja nuk-

kui lattialla vauvan vieressä. Sänkyjä oli vain kaksi ja sairas äiti oli yksin siinä toisessa sängyssä.

Mutta vihdoinkin äiti alkoi vähän toipua ja hän oli vähän jalkeillakin ja keitti ruokaa. Se oli liian aikaista nousta, hän tuli uudestaan sairaaksi ja oli ihan elämän ja kuoleman rajalla. Hänen sydämensä meinasi lakkoilla.

Isä kävi lääkärissä uuden kerran ja sai jotain sopivaa sydänlääkettä. (Siihen aikaan ei näin sairasta voitu viedä kauaksi lääkäriin, joku terveempi kävi kertomassa lääkärille oireet, ja sai lääkkeet.)

Kaikki me rukoilimme ja itkimme, kunpa äiti vielä paranisi. Äiti ei enää jaksanut puhua. Muistan, että isä käski poikien hakea molemmat mummut meille, varmaan hän luuli äidin kuolevan. Hailan-mummu otti vauvan syliinsä ja lauloi: "Vaikk' maailma pauhaa niin ei se rauhaa multa saata ryöstää. Halleluja! Peltoniemen-mummu oli

meillä koko yön.

Vähitellen äiti alkoi virkistyä ja oli ihme, että hän parani.

Joulu oli jo hyvin lähellä, eikä äiti parantunut niin, että olisi jaksanut tuvan pestä ja leipoa. Mummut olivat kumpikin antaneet hiivaleivät lämpimäisiä pojille ja toinen mummu kolmen litran kannullisen kotikaljaa.

Ei meillä ollut joulupukkia eikä kynttilöitä. Iloisia olimme kuitenkin kaikki, kun äiti alkoi parantua.

Se talvi oli sitten aika ikävää kun emme päässeet ulos. Meillä ei ollut tarpeeksi ulkovaatteita eikä jalkineita.

Hellaakaan ei ollut: ruoka keitettiin jalkapannussa pesänsuussa. Kahvipannu oli tiilikiven päällä pesässä.

Kirjoitan tämän sen tähden, että nykyajan ihminen osaisi kiittää Taivaan Isää, kun on kaikki niin hyvin ja kun meillä on Jeesus, joulun herra.

Kirjoitus löytyi v. -96 88-vuotiaana kuolleen Eeva Pentin pöytälaatikosta. ■

Ilomäen torpasta pääkirkkomme

Pääluun rikkominen korvan takaa laajalla alueella oli siihen aikaan aikamoinen homma. Kirurgi, majuri Lehtinen sen teki taltalla ja vasaralla. Pääluuhuni hakattiin myös rako, joka leikkauksen jälkeen tilkittiin jollain tamppoonilla.

Uskomatonta, että ylläkuvatun käsittelyn jälkeen tuosta kallosta lähtee ääni, joka vuosia myöhemmin alkoi muhkeasti soida Turun tuomiokirkon parvelle. Vuonna 1903 syntynyt karkkulainen Martti Kiviruusu teki monivaiheisen ja erittäin arvostetun kirkkomusiikon uran.

Koti, Ilomäen torppa Karkun Aluskylän perukoilla, opetti kovaan työntekoon heti nuorena. Martin kohdalla se tarkoitti mm. hevostiehen tointa Kosken kartanossa heti kun Karkun Aluskylän kansakoulu tuli käytyä.

Päästötodistuksessa laulusta oli 8, joka ei juuri enteillyt tulevaa uraa. Ehkäpä sitä enteili äidin ja isänkin syvä musikaalisuus. Äidin muisteli Martti aina laulevan.

"Tietysti olen puolueellinen sanoesani, että äidillä oli kaunein kuulemistani luonnon lauluäänistä. Hän ei jäljitellyt vaan lauloi ominta omaansa", muisteli poika myöhemmin äitiään.

Metsä- ja rakennustöistä tie johti säädetyssä iässä Korialle asevelvollisuutta suorittamaan. Siellä jo lapsuuden aikainen korvavika puhkesi. Korvia särki ja mätää niistä juoksi lakkaamatta. Se johti alussa mainittuun "leikkaukseen". Tuloksena monen operoinnin jälkeen oli lähes täydellinen kuuroutuminen. Siviiliin pääsy yleensä oli tuolloin suurta juhlaa. Martille se sitä ei ollut. Oli umpikuuro ja ennen armeijaan lähtöään viisirivisen hanurin ostoon keräämänsä rahatkin olivat kadonneet. Huonommilla peleillä Martti veljineen kyllä jo oli sadat tanssit kerinnyt soittelemaan.

Haave alkaa toteutua

Martti pääsi Kangasalan urkutehtaalle ja sieltä musiikkia opiskelemaan konservatorioon Helsinkiin, velkaantunee- na mutta intoa täynnä.

Toisena vuonna konservatorioon oli tullut oopperaluokka, jonka opettajana toimi Aino Ackté. Martti alkoi harjoitella Harrin vanhan isännän roolia oopperaan Pohjalaisia. Keväällä Martti löysi ysköksistään verta, joten sairaalaan piti mennä. Sieltä johti matka takaisin Kangasalle, jossa kihlattu morsiankin jo

Martti Kiviruusu.

vartosi. Elämä näytti synkältä, velkaa oli mutta terveyttä ei. Kesä kuitenkin sitä toi ja mahdollisti paluun jatkamaan opintoja. Martti pyrki ja pääsi suoraan kirkkomusiikkiopiston kolmannelle luokalle. Urut olivat vielä vieras soitin, mutta laulutaidossa hän oli muita edellä.

Seuraava kesä oli taas murheen kesä. Veren tulo suuhun alkoi taas, kun tuli Ilomäessä näytettyä muille, kuinka raskas kivi nousee kevyesti ylös. Opiskelu pääsi jatkumaan vasta kevätpuolella. Laulu oli edelleen vahvin aine. Laulunopettajat Väinö Lehtinen ja Aino Ackté eivät miehelle muuta tietä tarjonneet kuin konserttilavalle ja oopperaan. Samanlaisia tarjouksia muuten tehtiin vielä 1950-luvullakin.

Kanttori-urkurin pätevyys tuli ja opinnot konservatoriossa jatkuivat. Kangasalta löytyi lukkarin apulaisen sivuhomma ja se mahdollisti jatko-opinnot, jotka johtivat laulunopettajaksi auskultointiin Helsingin Normaalilyseossa. Todistuksessa oli pelkkiä kympejä.

Töitä löytyy

Vakituinen paikka oli mielessä ja sellainen oli auki Porissa. Sinne ilmeisesti kuitenkin haluttiin joku muu kuin Kiviruusun Martti. Hänestä kun leviteltiin monenlaisia juoruja, tehtiin suuri juoppo, teatterimies ja jopa ruotsalainen. Vaalinäytteessä urkurikin soitti niin kovaa, että Martti sai pinnistää parhaansa saadakseen äänensä kuuluviin. Poriin

ei paikkaa tullut.

Sensijaan Kangasalle tuli, kun vakituinen kanttori-urkuri kuoli. Toukokuussa 1938 Kiviruusu sai sitten ensimmäisen vakituisen paikkansa ja kahdeksan vuoden kihlauskin Sagan kanssa päättyi avioliittoon.

Mieli kuitenkin paloi isompaan seurakuntaan varsinkin kun kohtelu Kangasalla oli todella epäreiluakin. Turun Martin seurakunta haki kanttoria ja liki neljästäkymmenestä hakijasta tehtävään valitsi Martti Kiviruusun. Työ lähti käyntiin hyvin eikä siihen vähiten osuutta ollut seurakunnan kirkkoherallalla, rovasti E. Nenyellä. Turussa syntyi perheen ensimmäinen lapsikin, Hannu-poika.

Finlandian mukana maailmalla

Kesän 1939 moni vielä muistaa lämpimänä viimeisenä rauhankesänä. Pari vuotta aikaisemmin oli perustettu Mieskuoro Finlandia, johon oli kutsuttu hyviä laulajia kautta maan ja Martti Kiviruusu siinä joukossa. Kuoroa harjoitettiin kaksi vuotta. Puolentoista kuukauden mittaiselle konserttimatkalle Eurooppaan ja Amerikkaan lähdettiin huhtikuussa -39. Matka oli raskas, konsertteja paljon ja monenlaisia elämyksiä kotimaassa muisteltavaksi asti vielä enemmän. Kirjakin matkasta aikanaan tehtiin. Atlanti ylitetiin Queen Mary -laivalla ja ensimmäinen konsertti oli Carnegie Hallissa, josta jatkui kiertue New Yorkin maailmannäyttelyynkin ulottuen. Useita Euroopan maitakin käsitteänee kiertueen lopuksi vielä poikettiin Berliiniin tekemään levytyksiä. Jo portilla odottava maailmansota näkyi koko ajan. Saksassa kuoro vietiin jopa lasten sotilasleiriä katsomaan.

Kovimmat terveiset matkaajille lähetettiin New Yorkin pormestari, joka puheessaan sanoi mm: "Kun te tältä matkaltanne palaatte Eurooppaan, niin laulakaa kaikki diktaattorit helvettiin."

Tie johti Turun tuomiokirkon parvelle

Talvisotaan ei Kiviruusu joutunut, mutta jatkosotaan tuli komennus. Ennenkin vaivannut kurkkukipu ja äänihuulten kipeytyminen sodan oloissa paheni johtaan lopulta täydelliseen äänettömyyteen ja kotiuttamiseen. Ja taas

alkoi ankara laulukyvyn palauttaminen.

Seuraavina vuosina Kiviruusu olikin täystyöllistetty. Pätevistä laulunopettajista oli Turussakin pula ja sitä työtä sivutoimisestikin hoidettuna riitti. Opettajana Kiviruusu oli Turussa useammasakin koulussa.

Päätyönsä hän kuitenkin teki Turun tuomiokirkkoseurakunnan, maamme pääkirkon, kanttorina, jääden siitä eläkkeelle vuonna 1970.

Dir.cant. Martti Kiviruusu oli aikanaan merkittävä kirkkolaulaja. Monipolvisen uransa aikana hän joutui myös näkemään ja kokemaan sen valtavan säätyperon, joka tuolloin oli esim. seurakunnan rovastin ja kanttori-urkurin välillä. Tuohon aikaan palkkakin oli niin vaatimaton, että sivutoimia piti löytää.

Konsertoineenakin laulajana Kiviruusu on eittämättä pisimmälle päässyt karkkulaislähtöinen kirkkomuusikko. Karkun kirkon urkuparveltakin menestyviä miehiä lähti maailmalle. Karkun entisistä "lukkareista" mm. Mikko Innillä siirtyi hänkin Turkuun ja Tauno Kaivola, etevänä laulajan ja laulajain kouluttajana tunnettu, Lahteen.

Vammalalaisittain voisi myös mainita, että kokonaista 13 vuotta musisoi Turun tuomiokirkon parvella kaksi täältä lähtenyt miestä, kanttorina Kiviruusu ja urkurina Tyrvään entinen kanttori-urkuri dir.mus. Pauli Riihivaara. Tuoloin ja jälkeensäkin kumpikin on kiitellyt toisiaan, yhteistyö siis toimi.

Riihivaaran pääsyyn em. virkaan muuten vaikutti Kiviruusukin. Hän oli soittanut Riihivaaralle, että avoinna olevaa virkaa on haettava, täällä on mahdollisia voimia liikkeellä Sinun puolestasi. Eräs vaikuttaja Riihivaaran valintaan oli varmaan myös Turun NMKY:n kuoron johtaja ja solisti pastori Viljo Lehtinen, joka oli ollut kuoroineen Tyrvään kirkossa esiintymässä. Riihivaara oli heitä säästännyt niin hyvin, että Lehtinen halusi säästäänsä Turkuun. Vanhempaa suomalaista tanssimusiikkia tuntevalle pastori Viljo Lehtisen ääni on tuttu. Opiskelurahojaan hän tienasi laulamalla joukon levyjä Dallape-orkesterin solistina nimellä Veli Lehto.

Tämä juttu lienee sopiva lopettaa Kiviruusun pitkäaikaisen virkaveljen Pauli Riihivaaran arvion työtönsä äänestä: "Kiviruusulla oli muhkeimpia bassonääniä, mitä olen koskaan kuullut. Hän pystyi laulamaan myös poikkeuksellisen matalia ääniä. ■

Kalle Lomma

Hyvää, sanoi mies Tyrväältä, päivää

Ihminen on ryhmäeläin, jonka suloutuminen kasvaviin suurkaupunkeihin on kansainvälinen ilmiö. Sen sai tuta pari vuotta sitten myös mies Tyrväältä Kiinassa käydessään. Tosin siellä suurkaupungeiksi kutsutaan taajamia, joissa asuu vähintään 10 miljoonaa asukasta. Tokkopa siis tuota kansainvälistä kehitystä pystytään ehkäisemään täällä Härmässä edes kotitekoisella politiikalla tai purkamalla EU, kuten jotkut Kiikoisissa näkyvät uskovan. Sulloutuminen kaiketi on geeneissä jonkinlaisen turvaverkon nimikkeellä. Täällä Tyrvällä tuo perimä merkitsee käytännössä Tampereen ylivoimaista vetovoimaa. Talousalueemme keskus imee kuin imupaperi hiljalleen ympäristönsä kuivaksi. Prosessi on alkanut korkealle koulutetusta nuorisosta, josta se on siirtynyt lattiataason ammatilliseen osaamiseen, ostovoimaan ja palveluihin.

Mies Tyrväältä istui toistakymmentä vuotta sitten Vammalan kaupungin kehitysseminaarissa, jossa oli ulkopuolinen asiantuntija kertomassa tulevaisuuden näkymistä, jota skenaarioksi kutsui. Ajan henki kun on kaikki englanniksi vääntää, eivät tyhmit muuten luota. Ei silloin suosunut mies Tyrväältä uskomaan esitettyä ennustetta, että muutama kasvukeskus Suomessa imee pienet kaupungit henkitoreisiin. Valitettavasti nuo ennustajat olivat oikeassa. Ken ei usko, hän tehköön kiertomatkan länsirannikolta alkaen.

Mikään ei ole ikuista, huokaa mies Tyrväältä. Reilut parisataa vuotta sitten Tyrvää oli Tamperetta suurempi. Joku meni pieleen kun jäätiin hopealle. Tuskin selitys on pelkkä Tammerkosken vesivoima. Ymmärrys, osaaminen ja yrittäminen osuivat Tampereeseen, kun Tyrvällä säästettiin ja oltiin varovaisia. Vanha sananparsikin sanoi, että Tyrväältä saa eukon kun vaan lähettää sille housut.

Mistä johtunee, pohtii mies Tyr-

väältä, että iän myötä ihmisestä tulee toraisa. Mikään ei käy ja vastaan panna. Tulevaisuus on kuitenkin nuorten. On tuo kaupungin johto melkoisessa ristivedossa. Kehittää pitäisi Tyrväättä Tampereen imussa, mutta meille vanhoille ei mikään kelpaa. Kun nuoret lähtevät, vanhat jäävät ja määräävät tahdin. Miten lienee maksumiehen laita. Eläkkeet ovat toki verotettavaa tuloa, mutta vain puolikkaita aktiiviuran ansiotasosta. Siinä voi harmaantua verottajakin.

"Ei totta vie", parkaisi mies Tyrväältä. "Tätähän me emme hyväksy". Vaan keinoja ei hän keksi. Kului päiviä, kului viikkoja miettiessä kunnes mies Tyrväältä aatoksissaan kulki naapurin tervehtimään. Mutta mitä hän siellä huomasi. Naapurin pikku-Jaakko istuu jokoavain kädessä ja korjaa polkupyöräänsä, Maija on Pekan kanssa rakentanut kotipetäjänsä laudoista soman majan ja vanhin sisarusarjasta, Jussi korjaa isänsä kanssa traktoria. "Hellureekka", kiljaisee mies Tyrväältä ja painuu tuvan puolelle, jossa emäntä istuu tietokoneen ääressä ja tekee maatilankirjanpitoa. "Olen keksinyt, miten Tyrvää pelastuu", hehkutti nyt entistä innostuneempi mies Tyrväältä. Emäntä on pudota tuolilta: "Mikä nyt on hätänä". "Kuule Maija, pelastus on käden taidot ja tuo tietokone. Pienessä kaupungissa leivän hankintaan kasvetaan pikkuhiljaa. Käden taidot opitaan lapsesta alkaen. Tuota mahdollisuutta suurkaupunki ei pysty tarjoamaan kuin harvoille. Kun kädentaitoon lisätään muodikas tietokone, siinä nuorilla leipäpuu ja voivat elellä näillä tutuilla turuilla aikuisena ja elättää meidät vanhatkin. Ammatillinen koulutus on kuitenkin hoidettava täällä, muuten karkaavat.

Niinhän se taitaa olla, toteaa jyvälle päässyt Maija. "Mutta miten saamme kaupungin koulutuksesta päättävät ymmärtämään, että jääviä kannattaisi täällä kouluttaa paremmin kuin lähteviä?" ■

Ritalan Rusthollin kuurot lapset

Kokemäenjoen pohjoispuolella, entisen Tyrvään ja Kiikan pitäjäiden rajalla aukeavat laajat Ritalan vainiot Kiikan puolella. Entisen ratsutilan tilukset halkaisi vuonna 1895 rakennettu rautatie maantien rinnalla. Väki kulki aikaisemmin vapaasti pelloille. Nyt yhdistää alueita ylikäytävä. Peltoineen, metsineen ja joutomaineen käsitti tämä rustholli runsaat kaksi manttaalia maata. Sen neliöön rakennettu piha-alue sijaitsi korkealla mäellä, mistä isot väkijoukot aikoinaan riensivät työmailleen ahteita alas pelloille, riihelle, karjanhoitoon, paimeneen. Työt tehtiin käsivoimin ja hevosilla. Koneet eivät kuuluneet kuvaan. Oma työväki sekä torppien taksvärkkiläiset kasvattivat pääluvun esimerkiksi rukiinleikon aikana 70 henkeen.

Rusthollin valtiatar Miina avioitui v. 1873. Nuori isäntä saapui Kokemäenjoen eteläpuolelta. Miina oli menettänyt isänsä vuonna 1867 nälkävuosina. Samoin oli käynyt uudelle isännälle, Oskarille Nantölän Knuutilla. Nälkävuodet koskivat raskaasti molempia sukujä.

Nuoripari, Miina ja Oskari, alkoi kasvattaa uutta sukupolvea rusthollin työtä jatkamaan. Vuonna 1875 syntyi esikoispoika Kaarlo (Kalle), joka osoittautui kuuroksi. Viiden vuoden aikana lapsijoukko kasvoi neljään ja kaikki kuuroja. Saamme ihmetellä, mitä mahtoivat ajatella lasten vanhemmat. Ei ollut kieltä, minkä avulla lasten kanssa jutella, miten heitä kasvattaa. Miten he tulevat selviämään elämänsä aikana, entä pys-

Miina Ritala
1844–1897

Oskari Ritala
(syntynyt Knuutilla)
1852–1911.
Ritalan isäntä
vuodesta 1873

tyvätkö he jatkamaan tilan hoitoa.

Ritalan kuurot lapset saivat lisää sisarusksia. Mutta tuonen tuville joutui Antti 5-vuotiaana, Maija 1/2-vuotiaana ja tämän kaksoisveli Huuko 18-vuotiaana Porin lyseon abiturienttina. Vain kuurot lapset: Kalle, Vilho, Akseli ja Eeva jäivät varttumaan.

Mistä koulu, mistä opetus?

1800-luvun kouluopetus oli kuulevillekin lastenkengissä. Kuuroille lapsille tuli apu Huittisissa. Siellä oli kirkkoherana O.F. Ingelius, jonka tytär Helena opiskeli kuuromykkäin opetusta. Hän perusti Huittisten pappilaan 1883 yksi-

tyisen koulun, jonne Oskari Ritala saattoi vanhimmat lapsensa opetusta saamaan.

Helena opettaja meni naimisiin kapalaisen kanssa 1890. O.J.K. Luoma siirtyi Hauholle pian avioitumisen jälkeen ja koulu loppui. Oppilaat jouduttiin kytymään Turkuun. Kaikki Ritalan neljä kuuroa lasta kävivät Turun kuuromykkien koulun, jossa opetus oli viittomakielinen. Heille järjestyi koulukoti, missä täti, isän sisko piti huolta joukosta.

Myöhemmin kiikkalaisille tuttu pito-
kokki Sofia Suomi oli heillä koulukodin hyvänä emäntänä. Ei ollut vielä rautatietä. Lapset kyydittiin hevosella Loimaalle, mistä juna vei heidät Turkuun.

Koulussa opittiin kuurojen oma viittomakieli hyvin. Sen avulla tutkittiin siten tiedon saloja. Joukko sai erinomaisen tehokkaan opetuksen. Kansakoulun oppimäärä läpikäytiin, uskonto oppiaineena kunniaipaikalla, luku- ja kirjoitus- ja laskutaito opittiin. Sosiaalinen kanssakäyminen oli itsestäänselvyys. Kohtelias, toisia kunnioittava käytös näkyi jokaisen toiminnassa.

Kalle kirjoitti hienoa käsialaa ja oli taitava piirtäjä. Kotona hän hoiti myöhemmin mm. tilitykset. Vilho kehittyi puusepäksi ja teki mestarillisia huonekaluja ollen kaikessa harkitseva. Eevasta kehittyi käsityö- ja talousihminen. Hänen taitojaan lisäsi kutomakoulu ja Porin kotitalouskoulu. Akseli puolestaan nautti pajahommista. Hänestä kehittyi taitava takoja ja maanviljelijä.

Miina ja Oskari
Ritalan lapset

Kaarlo
1875–1928

Vilho
1876–1945

Eeva Talvia
1877–1953

Akseli
1879–1940

Huuko
1884–1902

Navetta on Oskari-isännän rakennuttama v. 1882. Tuulimylly ja sikala vuodelta 1908. Oskari rakennutti taloon kolmen huoneen lisäksi toiselle puolisolle Allille vuosisadan vaihtuessa.

Talviaikaa Ritalan pibamaalla.

Kuurojen yhdistys Heffata retkellä 1928.

Kouluverit, joitten kanssa ei ollut kielivaikeuksia, tulivat elinikäisiksi ystäviksi. Kuulevien kanssa keskustelu oli hidasta. Kirjoittaminen vei aikaa. Sanavarasto oli suppea. Puhetta ei vielä kuuroille opetettu koulussa. Kukaan Ritalan lapsista ei ollut milloinkaan kuullut sanoja. Viittomakielellä lasketaan leikkiä, puhutaan käsin ja ilmein asiat hal-ki, osallistutaan iloihin ja suruihin.

Aikuisikä ja avioliitot

Miina-äiti kuoli 1897. Isä toi uuden

emännän, nuoren Alli Sotkan. Äiti-puolen ikäiset pojat karsastivat tietenk-in uutta tilannetta. Äidiltä peritty rustholli pysyi isän komennossa. Lapset olivat holhouksessa kuuroutensa vuoksi aina isän kuolemaan asti.

Vilho avioitui v. 1903, samoin Eeva ja muuttivat pois kotoa. Kalle odotteli neljä vuotta isän kuoleman jälkeen ja avioitui ja pari vuotta myöhemmin löysi Akseli itselleen puolison samasta sisarussarjasta kuin Kalle.

Rustholli jaettiin poikien kesken ja Eevalle rakennettiin talo kotimaisemiin,

missä taiteilijapuolisolle, J.F. Talvialle oli myös tehty työtila.

Heffata

Ihminen kaipaa seuraa. Työ on tarpeellista, mutta hengen ravinto tuottaa iloa koko elämään. Kuuro on hiljaisessa maailmassa eristetty äänekkäästä ympäristöstään.

Heffata, 12 pitäjän alueella toimivat kuurojen yhdistys, jota Ritalan sisarusket olivat vuonna 1907 perustamassa, toi toimintaa, iloa ja eloa. Sen puitteis- sa kuurot järjestivät kokouksia, juhlia, retkiä, esitelmäpäiviä ja opiskelua. Monet juhlat pidettiin Ritalassa ennen Vilhon kotiinpaluuta. Hänen talonsa Vinkkilän kylässä ostettiin yhdistyksen toimitilaksi. Siellä sitten kuurot ammensivat tietoja, hengellistä ja maallista, omalla kielellään. Jäseniä oli n. 60. Kokoonnuttiin tulemalla hevosella, jalkapatikalla, polkupyörällä sekä junalla. Autoja ei heillä ollut.

Aika loppuu itse kullakin

Ritalan Rusthollin kuurot lapset olisivat, jos eläisivät vielä, Kalle 127 vuotta, Vilho 126, Eeva 124 ja Akseli 123 vuotta. Tänään kuurojen maailma on tullut valoisammaksi. Yhteiskunnan tuella saadaan koulutusta, tiedotuksia, tulkkausta, liikkuminen on helpompaa. Yhteydenpito kännykällä ja tekstipuhelimella avartaa. Toisin oli ennen, matkat pitkät ja palvelut tuskien takana.

Vaikka rusthollin lapsilla ei ollut nykyajan mahdollisuuksia, he pystyivät toimimaan pojat kunnioitettuina maanviljelijöinä ja tytär taitavana perheen äitinä siinä kuin kuulevatkin vastaavissa. Ahkeruus, rehellisyys sekä turvaaminen äitinsä opettamana Korkeimpaan olivat heidän elämänsä ohjeet jälkikasvullekin, joita kertyi Kallelle 4, Vilholle 9, Eevalle 2 ja Akselille 4 lasta. Kalle oli kuollessaan 53, Vilho 69, Eeva 75 ja Akseli 61-vuotias. ■

Vammalan kauppalan vesijohdon rak

Uutta pehmeää lunta oli kertynyt vuoden 1950 joulun mennessä jo aika tavalla. Lisää sateli melkein joka ainoa päivä. Aikomuksemme oli mennä Paa-von kanssa tukinkaatoon, kohta uuden vuoden jälkeen, lähistöllä olevaan metsään. Lumen paljoudesta johtuen siinä kävi kuitenkin niin, että harvakkossa männikössä muutaman puun kaadettuamme, totesimme työn mahdottomuuden. Lunta olisi tarvinnut lapioida joka puun tyvellä ja kaadettavia puita oli harvassa. Laskimme ansiomme jäävän siellä aivan mitättömäksi ja lähdimme lumipyryssä kahville lähistöllä olevaan latoon. Siellä tuli puheeksi Tapaninpäivänä kuulemani asia, Vammalan kauppalassa käynnissä oleva vesijohtotyö.

Päätimme mennä sinne kohta seuraavana aamuna kello seitsemäksi katsomaan, jos vaikka onnistuisimme pääsemään sinne töihin! Me pääsimmekin ja samalla eräs meille ennestään tuttu mies. Ensityöksemme aloimme jyystää Rajakadulla keskenjäänyttä jäistä ojanpohjaa syvemmäksi. Olimme siellä "reservissä" josta siirretään tarpeen mukaan.

Vesijohtotyön urakoineella O.Y. Yleinen Insinööritoimistolla ei ollut Vammalassa yhtään ojan kaivamiseen soveltuvaa, eikä muunkaanlaista kaivinkonetta! Kaiken kaivamisen tekivät miehet lapiolla (kivheilillä)! Ainoastaan kivien poraukseen ja routavasaran käyttöön oli Atlas-merkkinen paineilmakompressor, joka oli kuljetuspyörillä varustettu. Se käynnistettiin omilla räjähdysnalleillaan. Käyttäjänä oli firman mukana tullut Karhu-niminen tukeva mies. Letkuja oli niin paljon, että ei konetta usein siirrelty. Torin ylälaidassa, vanhan kaupungintalon tontilla, se kävi monta viikkoa. Kivien poraus oli etusijalla, mutta koska oli talviaika, niin routavasarallakin oli ainainen tarve. Sillä avattiin jäätyneet pintamaa 12 metriä pitkissä urakkaloteissa. Syvemmältäkin pehmitettiin, jos vaan kone kerkisi. Kaksi miestä yleensä sellaisen lotin kaivoi urakalla. Toinen irtotti kangella ja toinen heitteli penkalle. Siellä töissä olevat miehet olivat sodassakin monet tottuneet lapiotöihin. Heiltä kävi maankaivuutyö hyvin. Tosi rautaisia miehiä. Olihan se hengissäpysyminen tässäkin kysymyksessä!

Mestareita oli kaksi, Peltola ja Meri-

Vesijohto- ja viemäritöitä Marttilankadulla kevättalvella 1952.

luoto, jotka pitivät kumpikin omista miehistään kirjaa, valvoen samalla ojan laatua ja syvyyttä. Meriluoto oli muistaakseni iso oikein komea mies! Firman mukana oli tullut Joensuusta myöskin putkimies, Puhakan Kauko. Hän asensi ojan valmistumisen tahtiin ne pitkät valurautaiset mustat putket, juottaen muhveistaan karvit lyijyjuotoksella. Pellavatiivistein ja rekkinarun avulla, niinkuin siihen aikaan oli tapana. Niitä koeponnistuksia vesijohtoputkiin käsipumpulla tein välitöinäni, ollessani Puhakan kaverina. Toisinaan ei kaikkia ehditty kokeilla, kun meni putkia paljon, vaan kirkaasta soimisesta pääteltiin putken olevan ehjän!

Ruokailutilat olivat alkuun, vanhan puretun paloaseman kellarissa, mutta kun miehiä tuli enemmän, niin sieltä tuli lähtö. Tehtiin raakalaudasta parakki nykyisen linja-autoaseman parkki-alueen kohdalle. Siellä allassuun käännetty tynnyrin puolikas toimi kamiinana ja aamuisin oli yhtä kylmä kuin ulkonakin. Joku erehtyi sanomaan siitä lämmityksestä huolehtivalle pojalle. Seuraavalla ruokatunnilla siellä olikin niin kuuma, että jokaisen eväslapien välistä voit oli luenneet pois! Niin oli lämmityspoikakin kadonnut!

Ojatyöt saarsivat ja sekoittivat toriaukion täysin, mutta eipä ollut montaa autoakaan liikenteessä silloin. Jalankul-

kijat ja polkupyöräilijät pujottelivat mistä sattui pääsemään. Ojia jäi paljon avonaisiksi penkkojen jäädyttyä ja niin olivat autoilijoiden santakuopatkin yleensä talvet jäässä. Puistokatukin oli silloin vielä harvojen käyttämä mutkainen polku.

Oli meillä pajakin työmaakäytössä. Se sijaitsi Janin puiston kulmauksessa ja siellä Rautavan Mikko teräsi valkolehkuisiksi kuumentamansa kruunuporanterät, muottia vasten lyömällä! Ei siihen aikaan mistään kovapalateristä mitään tiedetty Vammalassa! Rautakanget terättiin siellä myöskin ja näin tutun miehen Mikkolan Heikin työssä päällelyöjänä!

Olin miesporukan nuoremasta päästä ja ehkä siksi onkin jäänyt mieleeni muutamia persoonallisia miehiä. Muistan sieltä sellaisenkin Kärkkäisen, pienikokoisen erittäin liukasliikkeisen miehen. Luullakseni firman mukana tullut ja hän mieluummin kaivoi yksin. Hän sai nykyisen Kalliokosken liikkeen edestä lotin, jonka molemmat päät oli jo kaivettu. Siihen tämä Kärkkäinen teki reiän keskelle ja siitä, sekä molemmista päistä, kaivoi tunnelina koko 12 metrin pätkän valmiiksi! Se kelpasi työnjohdolle ja kyllä me Puhakan kanssa sinnekin putki pujotettiin. Sitten muistan sellaisenkin suuren möreä-äänisen miehen, joka taisi olla Kaukolan

puolesta. Eräänä lauantaia syömään ruvetessa hän huomasi, että maitopullo olikin jäänyt kotiin! Joku siinä sanoi että: Onhan sulla se pullo, jonka äsken Alkosta hait! No niinpä onkin, tuumi mies ja ryyppäsi siitä aina leipäpalansa päälle. Eikä sinne pulloon paljon jäänytään, kun kaikki lähtivät taas töihin. Siihen aikaan oltiin lauantaia kahteen asti töissä ja Alko meni kahdelta kiinni.

Muistan sieltä sellaisenkin pitkän hontelon etukumaran miehen, joka teki klapeja karvilyijyn sulattamista varten ja muuhunkin käyttöön. Hän taisi olla yli seitsemänkymppinen, mutta eläke luultavasti pieni ja hän kävi töissä. Hän kertoi olleensa aikoinaan Venäjän rajan vallitöissä ja kaupitteli työmaalla sieltä tuomansa erikoisen mallisen kirveen. Tilipussissa oli siihen aikaan rahat ja kuoren päälle kirjoitettu lyijykynällä saajan nimi ja palkkasumma. Tämä Vinkkilän pappa avasi kuoren varovasti ja otti sisältä sopivan setelin ja liimasi kuoren takaisin kiinni! Kuoren päälle hän muutti kynällä palkkasumman pienemmäksi. Lopuksi nauroi aivan hampaattomalla suullaan, että ei muija sitä huomaa ja hän saa joskus pullon.

Sylvään rantaan alettiin tehdä samanaikaisesti pumppuasemaa ja ainakin sen perustuksen teko kuului Insinööri-toimistolle. Siinä olikin paha liejupohja, mutta urakoilla ja hyvillä miehillä sekin selvitettiin. Samoin kuin sen puisen imuputken teko pumppuasemalta järvenlahdelle. Ei sen putkiojankaan kaivamiseen ollut kuin jäänpäällä oleva käsinveivattava binssi, jolla vedettiin pohjassa kulkevaa ruoppauskauhaa. Puuputki koottiin samanaikaisesti avannon reunalle.

Jouduimme Paavon kanssa tekemään isompaa puuputkea Fennia-Vanerin lämpökeskukselta järvelle veden saamiseksi. Insinööri-toimisto oli sen urakoinut. Siellä olikin hätä kädessä, kun putkioja oli alkanut painua tukkoon, kesken kaiken, kevään sulattaessa maita.

Jouduin jättämään työmaan, armeija-anlähden takia, samalla kun tiesin senkin, että rahallisesti siellä paras kausi on kesällä!

Näistä mieleeni jääneistä tapahtumista on aikaa kulunut yli 50 vuotta, eikä usein tule vastaan miehiä, jotka olivat siellä töissä. ■

Raimo Hanski

Ratsumies

Kun seuraa näinä aikoina päivälehtiä, ei voi olla huomaamatta, kuinka ratsastusinnostus on kasvanut tämän päivän nuorison ja etenkin tyttöjen keskuudessa.

Ratsastustalleja ja -kouluja on putkahdellut näkyviin vähän siellä ja täällä kuin sieninä sadesyksynä. Asiahan on ihan hyvä ja harrastus mitä suositeltavin; pitäähän se varmasti monta nuorta pois "raiteilta ja pahanteosta".

Ajattelin tässä sepustuksessani kertoa hieman lapsuuteni "ratsastus-harrastuksista". Edellinen ilmaisu on sitaateissa sitä varten, että minun hevosenselässä istumiseni oli tavallaan aina työtä!

Isäni oli asevelvollisena n. 1920-luvun vaiheilla palvellut Lappeenrannan rakuunarykmentissä, missä mm. kuuluisaksi tullut ratsumestari vai olisiko ollut majuri Malinowski oli päällikkönä ja koulutus, isäni kertoman mukaan, ankaraa.

Tämän "vakinaisen väen" palveluksen seurauksena oli isälleni tullut ratsastuksesta jonkinlainen mieleinen piintymä, jota hän sovelsi jokapäiväisissä maatilain töissä. Minä joka olin nuorin poikalapsi perheessämme sain istua hevosen selässä monta päivää joka kesä, tuollaisesta alle kouluikäisestä aina 12-vuotiaaksi, ja vähän sen jälkeenkin.

Kun ajettiin perunamaan vakoja istuin minä hevosen selässä ohjaamassa kun isäni tai joku muu mies piti atran kahvoista; ja suorita rivejä syntyi perunoiden kasvualustaksi. Pari, kolme kertaa kesässä sitten ohjasin hevosta sen selässä istuen pitkin noita samoja vakoja, kun perunaa mullattiin, eikä polle tallannut perunan varsille, siitä minä pidin huolen.

Erytisen mieluisen ratsastusmatka oli mielestäni, kun vein "selkähevosen" juhtiamme kengityssepälle Karkkuun Vestergrenin pajalle. Tämän matkan tein oikopolkua pitkin seuraten entistä talvitietä Soukosta Sievarin ja Suikin talojen ohi läpi metsän ja Hollon talon Lielahteen, joka oli jo Karkkua. Siitä ratsastin Karkunkylään ja Kärppälään sepän pajalle. Tämä oikotie oli vain n. kolmanneksen siitä matkasta, mikä olisi kengityssepälle tullut Storminkylän ja Vatajan kautta.

Seppä Vestergren oli ystävällinen ja pidetty ammattimies, jolla oli, muistamani mukaan, Rautakallion Mikkokin "sällinä" jonakin kesänä. Silloin 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa oli vielä pulaa vähän kaikesta "materiaalista", niinpä valmiita hevosenkenkiäkään ei tahtonut tehtaista saada, ja jos saikin olivat ne suhteellisen kalliita.

Niinpä seppä Vestergrenin pajassa tehtiin hevosiin kavionvahvistajat paikan päällä. Sepän sälli Mikko katkaisi pikkulekalla ja meisselillä nelikulmaisesta "köppiraudasta" sopivankokoisia pätkiä, joista sitten lämmityksen jälkeen kengät taottiin. Seppä itse oli mestarina kun taokset saivat lopullisen muodon hokkeineen ja naulausreikineen. Muistan, että pajalla vuoroaan odotelleet kylänmiehet joskus katsoivat kellosta ajan, ja vertasivat tulosta jonkun muun pajan ja seppiä saavutukseen, kun hepo kengitettiin pajassa "raa'asta aineesta" valmiiksi ja ulos talutettavaksi.

Jotkut isännät vitsailivat minun tavalleni tuoda hevosemme pajalle, ja joku saattoikin naurahtaa kysyä, että "jäikö poijjaalta rattaat kotio!" Mutta kun kerroin mistä olin tullut ja kuinka paljon kavioura lyhensi matkaani, totesivat että "kyllä maar se on luunnikasta sillaikin sepälle tulla".

Ratsastaen hain aina hevosemme laitumelta ja samoin vein sen sinne työpäivän päätyttyä, toki ensin sen uitettuani järvestä, niinikään selässä istuen.

Nykyisin kirjoitellaan paljon lehdissä lapsityövoiman käytöstä ja sen sopimattomuudesta. Tällaisia ongelmia ei tunnettu ainakaan maaseudulla tuolloin yli 50 vuotta sitten. Minä ainakin tunsin kesäiset tehtävät ihan mukaviksi, kun sain tehdä ne usein Pollen selässä istuen! ■

Pyhäkoulumuistoja

"Oi niitä aikoja!" Vääjäämättä tuli mieleeni nämä laulun sanat, kun kelasin pitkää elämäni vuosikymmeniä taaksepäin aina lapsuuteeni asti, myös aikaan jolloin kävin pyhäkoulua.

Kotikylässäni, Karkun Salokunnan Piimäsjärvellä, asui suuria perheitä. Melkein joka talossa oli lapsia yhdestä kymmeneen. Kaikki eivät tietenkään enää olleet pyhäkouluiässä ja vanhimmat jo "lentäneet pesästä", mutta paljon oli vielä omaakin ikäluokkaani.

Isäni toimi pyhäkoulunopettajana, vakituksena "aisaparinaan" mm. Karkun murrekirjasta tuttu, ilmiömäinen muistaja ja tarinankertoja Vihtori Marjamäki, molemmat hyviä laulamaan. Marjamäessä enimmäkseen pyhäkoulua pidettiin, mutta myös muissa kodeissa, omassanikin. Päätäjaiset syksyllä pidettiin missä sattui ja sopi. Päätäjäisissä yleensä vieraili pappi tai joku muu pyhäkoulussa harvemmin nähty. Usein kuitenkin pastori Kauno Salo, joka oli saanut lempinimen pikku pappi, koska oli "varrelta vähäinen".

Minun kotonani oli itsestään selvää, että kaikki kynnelle kykenevät menivät pyhäkouluun, lienee siihen isälläkin osuutensa, mutta se oli jopa mieluista. Kauniilla ilmoilla oltiin ulkona. Etummaisina istuimina oli Marjamäen pirtinpenkit ja niiden takana tärkeänä lisänä

"pukkien" päälle asetetut lankut. Ensin veisattiin virsi, sitten luettiin raamatusta ns. päivän sana, jonka opettajat sitten selittivät mahdollisimman helposti lapsenjärjellä ymmärrettäväksi. Ahkerassa käytössä oli myös hengellinen laulukirja Nuori Siion. Sen laulut tulivat nopeasti tutuiksi. Oma lapsenmieleni vaan otti vertaukselliset "kärsimyslaulut" niin totena ja vakavasti (kuten kuuluukin), että karvas pala nousi kurkuun aivan väkisin. Eräs sellainen laulu jäi sanasta sanaan ikuisesti mieleeni, ja tunne on aivan sama, kuin silloin, eli en voi sitä kyyneleittä laulaa loppuun. Laulu on uni hyvästä paimenesta, joka hoiteli lammastaan ja lopuksi suden raatelemana kuoli. Se alkoi sanoin:

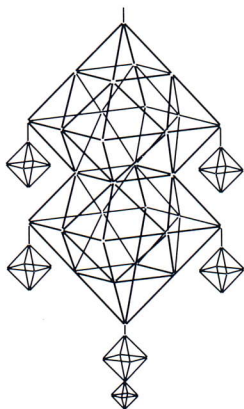
"Minä outoa untako nähnyt lien,
jos tahdotte, kerron sen teille,
oli paimen ja myös oli lammas pien
ja he kulkivat yhdessä vaikean tien,
monet kohtalot tuotti se heille."

Viimeinen säkeistö vasta selvensi, mistä oli kysymys. Niin siellä laulettiin ja keskusteltiin, – aina löytyi ohjelmaa. Isä oli mestari keksimään hauskoja tarinoita, joihin myös usein liittyi raamatullisia vertauksia. Viimeiseksi annettiin vielä muistolause, joka piti muistaa seuraavalla kerralla.

Muistan mm. eräät pyhäkoulun päätäjäiset Helmi ja Vihtori Haapamäessä. Siellä vieraili jonkinlainen kiertävä saarnaaja nk. "mailmanseppä". Hänellä oli omatekoinen rihkamakauppiaan laatikon mallinen yksikielinen soitin – virsikannel. Sitä hän soitti jousella vaakasuoraan työnnellen ja toisella kädellä kieltä painellen. Lauloi myös omalla säestyksellään ja peikkomaisilla naamanilmeillään. Myöhemmin näytti olevan nuorukaisille herkullinen imitoinnin kohde.

Istuin etupenkissä, tietenkin, koska olin hyvin pieni, joten muistinikin tästä on hieman hämärä. Kun "mailmanseppä" alkoi soittaa ja laulaa, minä aloin pelkäämään niin paljon, että katsoin parhaaksi pelastautua mitä pikemmin pöydän taakse isän housunpuntiin kiinni. Hän kuitenkin sai minut rauhoittumaan ja saattoi takaisin paikalleni. Sen enempää en siitä juhlasta muista, enkä sen jälkeen "mailmanseppää" nähnyt, enkä liioin kaivannut.

Muutoin pyhäkoulut olivat hauskoja ja opettavaisiakin. Kesät kauniita ja lämpimiä. Linnut lauloivat, aurinko paistoi ja Piimäsjärvi kimalteli houkuttellen pientä, ahkeraa pyhäkoululaista vilpoiseen syyleilyynsä uimaan – käsi-pohjaa. ■

Ulla Ylinen

Vanhus ja jouluhimmeli

Hän istuu vanhan himmelin alla
muistellen menneitä joulujaan,
ja kuinka hän olkia katkomalla
tuon kauniin himmelin punoikaan.

Sai kesäisin ihailla kartanolla,
kun ruista lainehti kotimaat.
Hän ilosta itki, kun vainiolla
syyksaurinko kultasi kuhilaat.

Noita olkia langalla liittäen yhteen
hän talviset illat sai kulumaan,
ja koruksi muunnetun pienen lyhteen
hän kattoonsa ripusti heilumaan.

Vaikk' on sirpistä muistona kädessä känsä,
ja himmelin olki jo harmahtaa,
oli kauneinta aikaa se elämänsä,
– niitä muistoja kukaan ei viedä saa.

Liikuntatoimen kuntosaliryhmän naisia työn toubussa.

Sirkku Erkkilä

Iloisesti ikääntyen – letkeästi liikkuen

Ihmisruumis on luotu liikkumista varten ja kestävä vanhanakin varsin monipuolista liikuntaa. Liikunnasta on hyötyä hyvässä ikääntymisessä toimintakyvyn, terveyden, elämänlaadun ja itsenäisen selviytymisen näkökulmasta.

Yli puolet suomalaisista eläkeläisistä ilmoittaa harrastavansa liikuntaa. Moni lisää liikuntaharrastustaan eläkkeelle jäätyään. Yleisesti ottaen eläkeläisiä kannustaa liikkumaan koettu virkistys ja liikunnasta nauttiminen. Myös terveys, hyvässä kunnossa pysyminen ja luonnossa liikkuminen ovat tärkeitä motiiveja. Tärkeimpänä liikunnan esteenä mainitaan heikentynyt terveys ja kiinnostuksen puute.

Toimintakyvyn heikkeneminen alkaa haitata päivittäistä elämää 75-ikävuoden jälkeen erityisesti naisilla, samalla avuntarve kasvaa. Ihmisten keskinäinen erilaisuus lisääntyy iän myötä. Terveystilan ja toimintakyvyn erot eläkeläisten kesken ovat suuret, silloinkin kun on kyse samanikäisistä ihmisistä. Avuntarvetta voidaan vähentää ylläpitämällä lihaksiston voimaa. Kohtuullinen voimataso on välttämätön monissa päivittäisissä askareissa. Ruokaostoksilla käyminen, puutarhatyöt, portaiden kiipeäminen, tuoilta ylösnouseminen ja monet muut päivittäiset toiminnot vaativat tarvittavan määrän lihasvoimaa.

Iän karttuessa lihasvoima vähenee ja

kyky koordinoida eri lihasryhmien yhtäaikaista toimintaa heikkenee. Erityisesti hyvällä lihasvoimalla ja tasapainolla on suora vaikutus liikkumisvarmuuteen ja liikesujuvuuteen. Voiman lisääntyminen lihaksissa vähentää kaatumisriskejä. Sopiva lihasten voimataso mahdollistaa myös virikkeellisen sosiaalisen elämän sekä muun harrasta-

misen. Lihasvoima ja kestävyys ovat tärkeitä voimavaroja kaiken ikäisille ihmisille, mutta niiden tarpeellisuus korostuu ikävuosien karttuessa.

Liikuntakyvyn säilyminen edellyttää päivittäistä fyysistä aktiivisuutta! Luonnollista liikuntaa kuten kävelyä, hiihtoa, pyöräilyä ja soutua voi harrastaa itsenäisesti. Suosituin liikuntamuoto on kävely ja monilla liikunta lomittu arjen askareisiin. Kotivoimistelu tai ryhmäliikunta ovat aina suosittuja toimintoja. Iäkkäiden liikunta muuttuu ajan myötä ja monet liikuntaan suuntautuneet eläkeläiset ovat innokkaita kokeilemaan uusiakin liikuntamuotoja kuten kuntosaliharjoittelua, senioritansseja, vatsatanssia, vesivoimistelua ja sauva-kävelyä.

Vammalassa ohjattua liikuntatoimintaa kaiken tasoisille eläkeläisille järjestävät muun muassa kaupungin liikuntatoimi, eläkeläisjärjestöt, urheilu- ja liikuntaseurat, Vammalan Opisto, Hoikan opisto, terveyshuolto ja kansanterveysjärjestöt. Liikunta ei ole vain hyvä harrastus vaan paljon enemmän: välttämätön tekijä toimintakyvyn ja terveyden vuoksi.

”Kun me lakkaamme liikkumasta, se ei johdu siitä, että vanhenemme, vaan me vanhenemme sen takia, että lakkaamme liikkumasta.”

(Lauri ”Tahko” Pihkala) ■

Musiikillisia muistikuvia 1950–60-luvun Vammalasta

Jo varhaisesta lapsuudesta, silloin 1940-luvun loppupuolelta, on mieleen jäänyt kirkossakäynnit vanhempien mukana ja ennenkaikkea se komea urkujen soitto. Urkujen takana oli silloinen seurakunnan kanttori Pauli Riihivaara, joka sitten myöhemmin siirtyi Turun Tuomiokirkon urkuriksi. Emme me vammalalaiset ehkä osanneet oikein tiedostaa millainen taituri siellä urkujen ääressä istui, vaikkakin se lapsen silmin oli urkuparvella joskus hienoa katsella, kuinka nopeasti Paulin jalat liikkuvat urkujen jalkiolla.

Toinen varhainen muistikuva silloin 1950-luvun alusta liittyy Vammalan Mieskuoroon ja sen johtajaan Olli Raivioon. Mieskuoro oli tuolloin voimissaan ja laulajakin saattoi parhaalla kertaa olla miltei puolisen sataa. Vammalassa oli silloin tapana, että torvisoittokunta ja mieslaulajat esiintyivät torilla vappuaamuna klo 9, joka tapa on osittain ainakin kuoron osalta säilynyt näihin vuosiin saakka.

Mieskuorossa kiinnittyi huomio erottuviin persooniin: Urho Niemistön huolelliset suun liikkeet olivat tietysti nuoren pojan mielenkiinnon kohteina ja tietysti T. K. Toivosen uhkea ulkomuoto. Iikka Rutunalla oli usein joku vitsi mielessä, jota usein koko porukka hörrähti nauramaan. Ennenkaikkea kuoron laulu oli komeaa kuunneltavaa. Myöskin mieleen jäi kuorossa tuolloin laulanut komeääninen basso, Matti Läärä, jonka yksinlauluna esittämä Sibeliuksen Ristilukki on jostain itsenäisyyspäivän juhlasta jäänyt muistojen joukkoon. Säestäjänä toimi Olli Raivio, joka oli myös hyvä pianisti.

Vammalan seuraintalo oli keskeinen paikka eri tilaisuuksien järjestämiseen heti sodan jälkeen ja varsinkin 1950-luvulla. Seukulla vieraili paljon teatteri-seurueita mm. "Punainen mylly". Meillä kakaroilla oli usein tapana käydä kurkistelemassa esityksiä ulkoapäin, koska verhojen välistä sattui näkemään aina jotakin. Mieleeni muistuu silloinen kuuluisuus Lippe Hokkanen, tanssija, josta sitten myöhemmin tuli Kari Suomalaisen puoliso. Hänet näin siinä kymmenkunnan ikäisenä juuri "Seukun" ikkunan takaa kurkistellessa.

Myös tanssipaiikkana "Seukku" oli suosittu 1950-luvulla. Siellä vieraili sil-

loin paljon Suomen eturivin muusikoita. Mieliinpainuva katselu ikkunan takaa oli Veikko Huuskosen orkesterin viulisti ja trumpettisti Pauli Granfelt, joka niin hienosti silloin soitti sen hetken suosikki-iskelmän Kaksi ruusua, trumpettilla.

Seukulla vieraili myös suurta suosiota näyttänyt Kipparikvartetti. Nuorin veljeni oli naapuriväen mukana päässyt seuraamaan esitystä ja eihän tuollainen nelivuotias paljon ujustellut, vaan oli "muina miehinä" mennyt "Kipparien" kanssa juttelemaan, jotka tietysti olivat suhtautuneet myötämielisesti nuoreen ihailijaansa.

Oma harrastukseni musiikkiin alkoi 11-vuotiaana, kun tätini osti meidän sisaruksille urkuharmoonin. Tietysti piti saada soittimeen jonkinlaista opetusta ja silloin oli vammalalaisille tuttu soittonopettaja Maria Dorn, johon otimme yhteyttä. Veljeni Pauli alkoi soittamaan viulua ja itse yritin opetella harmoonilla.

Maria Dorn oli miehensä kanssa siirtynyt Suomeen Venäjän vallankumouksen aikoihin, joten hänen suomenkielensä ei aina oikein luontunut. Kerrankin äitini valitti hänelle soittotunnin alkaessa, että meillä on vähän sekaista, kun on ollut remonttia. Tähän Maria tuumasi: "niin, sellaista se remuntti on".

Kerran syksyisenä ja sateisena iltana, joskus 1950-luvun puolivälin aikaan, olin tulossa kotiinpäin Vammalan keskustasta. Edelläni käveli kaksi neitosta saman sateenvarjon alla. Toinen lauloi silloista menestysiskelmää "Kun yö saapuu Pariisiin". Hän oli Marjatta Leppänen, joka tyttökaverilleen halusi esittää tämän laulun, kun jo aloitteli uraansa tanssiorkesterin solistina.

Pauli Riihivaaran jälkeen Tyrvään seurakunnan kanttorin virkaan valittiin Uuno Hilander, joka hoiti virkaa 1960-luvun alkupuolelle asti. Uuno Hilander oli hyvä laulaja, joka usein mieliinpainuvasti esiintyi varsinkin muistotilaisuuksissa yksinlaulajana. Virkansa ohella hän piti myös arkkuliikettä Vammalassa. Hän mainosti arkkuliikettään usein melko innokkaasti, mikä seurakuntalaisille antoi joskus vitsailuunkin aihetta.

Usein kiinnittyi huomio mieheen, joka vakain askelin kulki kadulla iso

torvea hihnasta kantaen. Hän oli Eino Wallgren, joka kiirehti torvisoittokunnan harjoituksiin. Eino Wallgren oli tuolloin Vammalan seudun Musiikkiyhdistys ry:n puheenjohtaja. Yhdistys oli perustettu sodan jälkeen v. 1945 ja toimi lähinnä torvisoittokunnan puitteis-

sa. Soittokunnan johtajana toimi tuolloin opettaja Onni Virkkala. Hän oli tehnyt mittavan työn kirjoittamalla käsin soittokunnan nuotistoa muiden soittokuntien ohjelmistoista. Näitä Virkkalan kirjoittamia nuotikirjoja on edelleen soittokunnalla. Onnin mottona aloitettaessa soittoa oli usein: "No, torvi turvalle sitten."

Kiinnostukseni soittokuntaan heräsi 14-vuotiaana, kun Tyrvään Sanomissa ilmoitettiin, että otetaan uusia soittajia ja torven saa soittokunnalta. Soittokunnalta sainkin alttorven, jota soitin noin vuoden verran. Oman soittimen sain hankituksi seuraavana vuonna kun satuin pääsemään kesätöihin ja soittimen hinta tuli näin tienattua.

Soittokuntaan liittyi 1950-luvun puolenvälin jälkeen nuori Reino Kotaviita. Hän oli suorittanut armeijan soittokoulun Niinisalossa, mutta ei jäänyt heti armeijan palvelukseen. Hän oli töissä Nokian kumitehtaalla parisen vuotta, kunnes sitten palasi ammattisoittajaksi. Vammalassa hänet pyydettiin myös Olli Leppäniemen tanssiorkesteriin. Leppäniemen tanssiorkesteri oli silloin suosittu yhtye Vammalan seudulla. Matti Levorantakin oli yksi tämän kokoonpanon soittajia ja joku Levorannan Autoliikkeen työntekijöistä kertoi, että Matti on niin innokas soittaja, että harjoittelee vibrafonin soittoa ruokatuoneillakin.

1960-luvun taitteessa soittokuntaa johti Pentti Poutanen, joka myöskin johti Vammalan Mieslaulajia. Erään kerran olimme Kutalan nuorisoseuraintalossa esiintymässä yhdessä Karkun soittokunnan kanssa ja esitettävänä oli kappale, jossa pieni soolo-osuus oli yksin baryton-torvella. Orkesterissa oli nyt kaksi baryton-torven soittajaa, eikä oltu sovittu kumpi soittaa soolon. Molemmat ajattelivat, että toinen soittaa ja niinpä kappale katkesi kokonaan. Poutaselta pääsi vain huudahdus, noh! Kappale otettiin uusiksi ja sillä kertaa

Vammalan jousiorkesteri avustajineen. Kuva Vammalan Musiikkiyhdistyksen kevätparaatista 1970-luvun alkupuolella. Edessä orkesterin johtaja Hannes Alppiario.

onnistui.

Torvisoittokunnassa heräsi ajatus myös nuorisosoittokunnan perustamisesta. Tuolloin asian päällä oli innokkaimmin Aarne Peltoniemi, joka kokosikin nuoren soittajiston, jolle myöskin hankittiin oma esiintymisasu. Valittavasti nuorisosoittokunnan toiminta kesti vain lyhyen ajan.

Soittokunnassa syntyi johtajakiistaa siinä 60-luvun alkupuolella ja kinastelua oli kuuntelemassa sattumalta silloinen kauppalanjohtaja Leino Allinniemi, koska soittokunta harjoitteli silloin (nyk.) vanhassa kaupungintalossa. Sovittelevana luonteena Allinniemi valittiin Musiikkiyhdistyksen uudeksi puheenjohtajaksi, jota tointa hän hoiti parisen vuotta.

Näihin aikoihin oli Vammalaan muuttanut silloisen Hotelli Tyrvään johtajaksi Jorma Paasikivi. Hän oli soittanut viulua Kouvolan orkesterissa ja hän teki ehdotuksen, että jospa Vammalaan perustettaisiin jousiorkesteri. Vammalassa oli perheitä, joissa kävi viulunsoitonopettajana tamperelainen kaupunginorkesterin toinen konserttimestari Hannes Alppiario, joten hänet pyydettiin johtamaan orkesteria. Hänen oppilaistaan saatiinkin selvä runko orkesterille, johon sitten lisättiin muutama puhallinsoitin soittokunnan soittajista.

Viulunsoiton alkuopetuksen saivat Alppiariolta Vammalassa mm. Hirvikankaan, Valtosen ja Hannikaisen lapset, jotka sittemmin ovat siirtyneet viulunsoiton ammattilaisiksi Suomessa. Tietysti oli myös muita perheitä, joissa

Alppiario opetti ja lapset soittivat myöskin Vammalan jousiorkesterissa. Heistäkin moni on jälkepäin hyödyntänyt oppejaan jos ei nyt ammattilaisina, niin ainakin harrastelijoina eri orkesterissa.

Vammalaan tuli rakennuspäälliköksi vuonna 1963 Rauno Laitinen. Työhöntulohaastattelussa kauppalanjohtaja Allinniemi oli vain noin lonkalta heittänyt kysymyksen, että mitä soitinta Laitinen soittaa, johon hän oli vastannut, että viulua. Jousiorkesteri sai näin uuden soittajan sekä Musiikkiyhdistys seuraavana vuonna uuden puheenjohtajan, jota virkaa Laitinen on hoitanut näihin päiviin asti.

Vammalaan tuli myös 1963 opettajaksi valmistunut entinen vammalalainen Ilkka Heikkilä, joka viipyi paikkakunnalla runsaat kaksi vuotta. Hän sai soittokunnan johdettavakseen, koska oli itse trumpetisti ja oli suorittanut musiikillisia tutkintoja. Hän alkoi uusia soittokunnan ohjelmistoa ja pitää teoria-tunteja. Hänen aloitteensa pohjalta alettiin yhdessä Vammalan Mieslaulajien kanssa pitää ns. "Kevätparaateja", jotka olivat näytöksiä yleisölle talven harjoittelutyöstä.

1960-luvun puolivälissä perustettiin myös Vammalan kamarikuoro. Ensimmäisessä esiintymisessään "Kevätparaatissa" kamarikuoro oli vielä pieni ryhmä, joka kerääntyi johtajansa Martti Viston ympärille flyygelin ääreen. Kuitenkin tässä esiintymisessä oli havaittavissa jotain uutta ja ennen kuulematonta Vammalassa.

Osmo Aslak Allinniemi oli innokas

musiikinopiskelija, joka alkoikin käydä Tampereen musiikkiopistossa. Idearikkaana puhallinorkesterin jäsenenä hän perusti soittokuntaan lisäyhtyeen "Kunnan-, palokunnan- ja teinikunnan soittokunnan". Sastamalan sairaalalta lainattiin valkoiset takit ja palokunnalta kypärät sekä räihinäremmit entisen kansanhuollon varastosta. Tällä yhtyeellä esiinnyttiin mm. Ellivuoren juhannusjuhilla.

Erään soiton jälkeen oli yksi kypäristä kadonnut. Osmo oli kuitannut kypärät palokunnalta, joten hän joutui etsimään kadonnutta. Ainoa tieto kypärästä oli, että joku teltaillija oli nähty liikkuneessa tilassa kypärä päässä leirintäalueella.

Vammalassa alettiin järjestää 1960-luvulla myös useita vierailukonserteja. Tähän vaikutti ehkä se, että nyk. Lukiokion sali oli uusi ja sinne mahtui paljon kuulijoita. Tosin akustisesti se oli normaalien voimistelusalien tyyppinen, siis ei kovin hyvä.

Tampereen kaupunginorkesteri vieraili ensimmäisen kerran Vammalassa 1960-luvun alkupuolella, kapellimestarinsa Eero Kososen johdolla. Konsertista jäi mieleeni Sibeliuksen: Satu, jonka kuulin silloin ensimmäisen kerran.

Musiikkiyhdistyksen ja Mieslaulajien "Kevätparaatit" järjestettiin säännöllisesti joka kevät tässä salissa.

Paljon olisi tietysti kerrottavaa ja muisteltavaa näistä ajoista, joihin jollakin muulla saattaisi olla vielä paljon lisättävää ja täydennettävää. ■

Illon koulun
oppilaita
vuodelta 1920.
Opettajina
Lyyli ja Onni
Manner
(Virkkola).

Veijo Mäkelä

Illon koulun 100-vuotishistoriikki

Kiertokoulusta se alkoi

Kirkonkylän kansakouluun pääseminen edellytti välttävää lukutaitoa. Edistääkseen lukutaitoa Tyrvään kirkonkirkous päätti vuonna 1878 kolmen kiertokoulun perustamisesta. Asiasta kuitenkin valitettiin tuomiokapituliin ja senaattiin. Riita jatkui kolme vuotta. Vasta vuonna 1881 kolme kiertokoulua, yhtenä Vähä-Illon kiertokoulu, aloittivat toimintansa. Vaikka seurakunta ja kunta toimikin hallinnollisena aloitteentekijänä, kustannukset opetuksesta lankesivat vanhempien maksettavaksi. Opettajan palkka tosin maksettiin valtion viinaverorahoista. Opettajan työvuosi oli pituudeltaan 42 viikkoa ja kun yhden kiertokoulun pituudeksi päätettiin seitsemän viikkoa, ehti opettaja työvuoden aikana pitämään useampia kiertokouluja. Kiertokoulu alkoi toukokuun 15 pv., myöhemmin syyskuun 15 pv., pidettiin muinakin aikoina.

Koulun rajat noudattivat kinkeripiirirajoja. Kinkeripiirejä Illon alueella oli ainakin kolme. Vuosittain pidettiin huutokauppa ja kiertokoulun pidon sai se talo tai torppa, joka vähemmällä lupasi lämmitetyn tilan tarjota koulunpi-topaikaksi.

Vähä-Illon kiertokoulu

Vähä-Illon kiertokoulun pöytäkirjan mukaan alkuvuosina kouluhuoneesta

jouduttiin maksamaan vuokraa. Välillä oli vuosia jolloin koulutiloja tarjottiin ilmaiseksi. Esim. v. 1901 Heikki Fagerhuusi koulunpidon ilmaiseksi, mutta koska Fagerilla ei ollut kuin kaksi pientä huonetta, vuokrasi hän koulutilat Mäkipään torpasta. Joinain vuosina koulunpidosta suoranaisesti kilpailtiin. Vuonna 1903 tarjoutui nimittäin Oskar Välimäki, Herman Ylijärvi ja Abraham Rintee ottamaan koulun ilmaiseksi. Latvon äänivaltaiset jäsenet päättivät sen antaa yksimielisesti Välimäen torppaan. Koulun paikasta päätettäessä otettiin ilmeisesti jossain määrin huomioon keskeinen sijainti, etteivät koulumatkat olisi muodostuneet esteeksi koulun oppilaille. Jalan kuljetut koulumatkat olivat siitä huolimatta pitkiä, olihan kinkeripiirialue varsin laaja.

Vähä-Illon "lahvossa" pidettiin vuosina 1881–1922 yhteensä 42 kiertokoulua, jotka "huudettiin" seuraavasti:

Fredrik Mäkelä	(1881, 1882)
Evald Mäkelä	(1912, 1915, 1916, 1922)
Heimo Ristimäki	(1883)
Nestori Vesamäki	(1884, 1889)
Matti Viikari	(1885)
Frans Hongisto	(1886)
Emma Hongisto	(1887, 1898)
(edellisen leski)	
Emmanuel Alakoski	(1888)
Akseli Lähtenmäki	(1890)
Nestori Kaunisto	(1891)
Frans Keskimaa	(1892, 1893, 1895)

Ville Mäkipää	(1894)
Kaarlo Hatanpää	(1896, 1906, 1910)
Kustaa Sillanpää	(1897, 1913)
Kaarlo Ojamäki	(1899)
Kustaa Koivuniemi	(1900)
Kalle Koivuniemi	(1919, 1920, 1921)
Heikki Fager	(1901)
Herman Ylijärvi	(1902, 1904, 1907, 1909, 1911, 1917, 1920)
Oskar Välimäki	(1903, 1908)
Aukusti Rekikangas	(1905, 1914)
Jalmari Saukola	(1918)

Seurakunnan kouluneuvosto valitsi kustakin kinkeripiiristä piirimiehet, jotka muodostivat kiertokoulun johtokunnan. Piirimiehet hoitivat itsenäisesti koulun talouden, keräsivät kunnallisiiniluvun perusteella latvon, jäseniltä puuttuvat varat ja vastasivat myöskin vähävaraisten oppilaiden avustamisesta.

Vähä-Illon kiertokoulun säilynyt pöytä- ja tilikirja antavat todellista tietoa sen ajan kouluoloista. Ensimmäinen kokouspöytäkirja kuuluu sanatar-kasti näin.

Pöytäkirja kirjoitettu Vähä-Illon koulupiirissä pidetyssä kokouksessa Honkiston torpasa syyskuun 11 päivänä 1881

1 §

Keskusteltiin koulun pitämisestä ja suostuttiin se avisjonilla huudettavaksi vähemmän vaativalle antaa ja huusi

torppari Freetrik Mäkelä sen 6: markkaa.

2 §

Keskusteltiin tarvittavien pöytäin ja toolien bankkimisestä ja päätettiin ne antaa vähemmän vaativan tehdä.

3 §

Tämän jälkeen tarjottiin 4:n pöydän tekeminen jotka otti tehdäksensä Torppari Kusta Sillanpää ja samoin 4 toolin tekeminen, otti sama Kusta Sillanpää, kaikki yhteen 5 markkaa: 50 penniä. Ja tämän jälkeen tarjottiin taulun tekeminen jonka otti tehdäksensä torppari Freetrik Mäkelä viidestä markasta jonka pitää samasta maksusta maalattaman.

Kokouksen puolesta
Kusta Tervämäki

Ensimmäisenä vuonna koulumaksua maksoi 23 torpparia ja mäkitupalaista ja lisäksi Kustaa Lähtenmäen vaari ja Frans Hongiston muori Kristiina.

Kouluhuoneen vuokran lisäksi kerättiin rahaa myöskin vähävaraisten lasten koulunkäyntiavustuksiin. Esim. v. 1886 pöytäkirjan 2 § mukaan:

Kysyttiin jos labvossa on köyhiä lapsia jotka tarvitsisivat Labvon apua koulun käyntiin, josta teki ensin pyynnön työmies Koskisen vaimo kahdelle tytölensä joille myönnettiin 3 markkaa 50 penniä. Sitten teki pyynnön Kalle Haakreeni yhdelle pojaallensa jolle myönnettiin 2 markkaa. Sitten pyysi löysäpiika Jusefiina Kustaantytär yhdelle pojaallensa jolle myönnettiin 3 markkaa, jotka avut päätettiin antaa kabteen osaan, puoli koulun alussa ja toinen puoli koulun puoliajassa.

Kassaan kerättiin rahaa paitsi kunnallisääniluvun perusteella, myöskin keräämällä kolehtia lukukinkereillä, ristiäisissä, häissä ja hautajaisissa. Vuosi-

sadan vaihteen jälkeen pidettiin myöskin ompeluseuraa jossa kudottiin villapaitoja ja sukkaa tarvitseville, tai ne myytiin huutokaupalla ja rahat talletettiin "Köyhäin oppilasten kassaan". Lähes vuosittain maksettiin kiertokoulun pitäjälle korvausta 2-3 lapsen osalta "päivällisestä" kiertokoulussa.

Kiertokoulun oppikirjoja olivat Raamattu, kirkkomme Katekismus ja muut opetuskäyttöön hyväksytyt kirjat.

Opettajat valitsi seurakunnan koulu-neuvosto, johon kuului kiertokoulupiiristä yksi edustaja. Opettajan kelppoisuusvaatimukset olivat selkeät. Hänen tuli olla 20 vuotta täyttänyt, vähintään kerran pyhällä ehtoollisella käynyt, kristillis- ja kirkollismieliseksi tunnettu, elämältään nuhteeton sekä lastenkoulunopettajakurssin käynyt tai täysin kurssia vastaavat tiedot ja taidot omaava henkilö.

Ensimmäisellä osastolla opetettiin lukemista "tavusanoittain ja yhteenlukien", kirjoituksessa annettiin alkuharjoitusta ja opetettiin pienet kirjaimet, laskennassa annettiin lukujen 1-20 "kaiken puolinen käsittely". Toisella osastolla opittiin lukemisessa "sujuva ajatuksellinen sisäluku", kirjoituksessa isot kirjaimet yhteenkirjoitusta ja oikeinkirjoitusta, laskennossa lukujen 1-100 "käsittely sekä päässä että taululla". Havainto-opissa "luonnontieteissä" opetusta annettiin opettajan käyttämien yksinkertaisten havaintovälineiden avulla. Piirustuksessa piirrettiin edellä mainittujen havaintovälineiden tai mielikuvituksen mukaan. Laulussa laulettiin yhdessä helpoimpia hengellisiä lauluja, virsiä sekä lastenlauluja. Lisäksi leikittiin yhdessä laulu-, pallo- tai muita leikkejä olosuhteiden ja vuodenaikojen mukaan, mahdollisimman paljon ulkoilmassa.

Oppilasmäärä kiertokoulussa vaihteli 20-30 oppilaaseen. Ilmeisesti oppilasmäärien kasvun johdosta Vähä-Ilлон kinkeripiiristä erotettiin Iso-Illo omaksi piirikseen v. 1892. Huolimatta siitä, että Tyrvään-Ilлон kansakoulu aloitti toimintansa vuonna 1902 ja Kiikan-Ilлон koulu 1904 jatkoi Vähä-Ilлон kiertokoulu vuoteen 1922, jonka jälkeen alakansakoulu aloitti toimintansa. Opettajina Vähä-Ilлон kiertokoulussa toimivat Hilda Pakula, Aini Kyttälä, Fanny Hieta-vuori, Aleksanda Kollin ja Saima Sado-
naja.

Viimeisen kiertokoulun tarjoutui otamaan Evald Mäkelän leski Ida Mäkelä. Samassa paikassa pidettiin viimeinen kiertokoulukokous helmikuun 25 p:nä 1923. Kokouksen puheenjohtajana toimi Kalle Hatanpää ja sihteerinä Aino Kortekuru. Kokouksessa käsiteltiin entisen kiertokoulukaluston säilyttämisestä. Päätettiin lainata alakoululle jos sitä haluavat. Samalla todettiin, että kiertokoulut on tässä muodossa lakautettu ja tilalle on alkanut niin sanottu alakansakoulu.

Kalusto jäi Mäkelään säilytettäväksi. Kaluston pöydät ja penkit uusittiin v. 1898 ja teki ne silloin Fretrik Mäkelä. Jäljellä on pöytä, penkki ja mustataulu.

Kiertokoulun pöytäkirja on oiva esimerkki siitä miten kirjoitustaito, käsiala ja kielellinen asu muuttuivat vuosien varrella. Viimeiset puumerkit pöytäkirjaan on piirretty 1901, sen jälkeen jokainen on osannut kirjoittaa ainakin nimensä.

Vuosisadan vaihteessa jo suurin osa illolaisista osasi lukea. Innostusta lukutaidon kehittämiseen lisäsivät sanomalehdet, joista Aamulehti alkoi ilmestyä 1881 ja Tyrvään Sanomat 1894. Aikakausilehdistä nuorisoseuralehti Pyrkijä 1870. Ensimmäinen Illossa luettu lehti saattoi olla Sanomia Turusta.

Vuonna 1901 postia kuljetti Illoon maalaiskirjeenkantaja lauantaian ja tiistaisin. Silloin ilmestyi Suomenkielisiä sanomalehtiä lehtiluettelon mukaan 49. Sitä ennen postia kuljettiin kievarikytyien ja kirkkomatkojen yhteydessä.

Postikonttorin avasi Illossa Oskari Vesanen v. 1906. Seuraavana vuonna posti siirtyi Vernerin Viikarin vastavalmistuneeseen liikerakennukseen joka toimi myöskin kievarikytyiasemana. Postia alettiin kuljettaa kolme kertaa viikossa.

Vuosisadan alusta lähtien lehtiä tilattiin säännöllisesti ainakin Nuorisoseuran ylläpitämään lukutupaan joka sijaitsi räätäli/kauppias Heliinin kiinteistössä. (Tontin omistaa nykyisin Markku Sikanen).

(Kiertokouluosa Ilлон koulun 100-vuotishistoriikista) ■

Ilлон 100-vuotias koulu.

Markku Esko

Jaakko III

Jaakko III oli harakka. 1950-luvulla monella pojannassikalla oli elätti. Jotkut ottivat oravan, eräät variksen poikasen, jolle rakensivat häkin ja yrittivät ruokkia ja kasvattaa isoksi. Yritettiinpä pitää hengissä räkättirastaan poikasia säännönmukaisesti onnistumatta. Minä ihastuin harakkaan. Kolmena kesänä otin harakan poikasen pesästä tai juoksin sen kiinni, kun lentotaito oli vielä olematon. Jaakko I kuoli parin viikon jälkeen ja Jaakko II hukkuu puutarhan vesisaaviin käydessään kuumana päivänä vilvoittelemassa.

Jaakko III jäi eloon koulun syksyllä alkaessa. Pesä, josta sen otin oli Härmän peltojen laidassa kolmimetrisessä tiheässä kuusessa. Harakkavanhemmat olivat huhtikuulla rakentaneet katetun ripesän, munineet 5–9 ruskeapilkullista vihreää munaa, hautoneet niitä kolmisen viikkoa ja ruokkineet pesuettaan toiset kolmisen viikkoa. Kesäkuun puolivälin tienoilla minä "rosovo" kiipesin ja otin yhden poikasis-ta. Laitoin puulaatik-koon verkkokan-nen, laatikon pohjalle puruja ja Jaakon laatikkoon. Olin jo edellisten Jaakkojen kanssa opetellut harakan ruokavaliota. Siihen kuului vesiasia, matoja, paarmoja ja kärpäsiä sekä veteen kostutettuja kaurahiutaleita sekä joskus pullanpaloja, jotka myös piti kostuttaa. Oli noustava aikaisin ruokkimaan ja illan päätteeksi oli annettava "sapuskaa" yön yli.

Kun isän kesäloma alkoi perhe muutti Karkunkylän Eskolle. Jaakko tuli mukana polkupyörän tarkalla pahnalaatikossa. Siellä se pääsi käyttämättömään kanalaan navetan vintillä. Oli tilaa ja orsia. Sai liikkua. Sai liikkua päivisin vapaasti pihalla ja yöksi takaisin kanalaan. Nimi Jaakko tuli kutsuhuudoista.

Aamulla anivarhain, kun menin hakemaan Jaakkoa, huusin "Njak" ja vastaus tuli samaan tapaan. Sitten mentiin kuokan kanssa puutarhaan matoja etsimään. Sama toistui useamminkin päivässä. Olin myös ahkera kärpäslätkän käyttäjä. Jaakko piti kärpäsisistäkin ja paarmoista. Pyrstö, joka alussa oli pari-

senttinen, kasvoi! Kuvassa se lienee yli kymmensenttinen. Lentotaitokin koheni pikaisesti niin, että halutesaan Jaakko olisi voinut karata. Se lenteli ympäri pihapiiriä eikä karannut vaikka muitakin harakoita näyttäytyi. Välillä se oli pitkäänkin poissa näkyvistä. Kutsuun "Njak" se vastasi ja lensi olalle tai pään päälle ja taas mentiin matoja tonkimaan.

Yhteinen revii-rim-mekin laajeni. Kävelin vasikkahakaan ja Jaakko seurasi. Kävin polkupyörällä Karkunkylän sillan pielessä ongella. Jaakko lenteli mukana. Palkkioksi se sai särjen kimpaleita, jotka tuntui maistuvan erittäin hyvin. Myös omanan palaset olivat herkkua samoinkuin keitetty

peruna. Pyrstö senkun kasvoi. Höyheniin tuli metallinkiilto, jota ei kaukaa havainnut. Muita ihmisiä Jaakko varoi eikä laskenut kosketusetäisyydelle. Olin aika ylpeäkin Jaakosta.

Koulu oli taas alkamassa ja piti palata Nälkälänmäkeen. Jaakko oli jossain. Ei kutsuhuutoa ja pyöräilemään kohti Vammalaa. Sinne Jaakko III jäi. Myöhemmin syksyllä kun nostettiin pottuja tai tuherrettiin puutarhassa jotain muuta useampi harakka pyöri ympärillä. Minusta tuntui, että Jaakko III oli yksi niistä. Seuraavana keväänä tuli läheiseen Pännärin metsikköön ensimmäinen harakanpesä, jota seuraillessa tuntui, että Jaakko III oli sen tehnyt! ■

Maria Mustalahti

Joulusaunamatka

Näin Joulun tullen aivan erikoisesti alkua muistojen kätköistä tulla esiin monta lapsuuteen liittyvää tapahtumaa. Niin monta mieltä lämmittävää juuri sieltä . . .

Joulusaunassakin oli jotakin erikoista – tai ainakin sauna liittyi itsestään selvytyksenä maaseudun jouluaattoon. Saunan jälkeen sitten jouluaaton ateria, isän lukema jouluevankeliumi ja tutut jouluvirret. Sitten joulupukin tulo ja lahjat . . .

Mutta se joulusauna! Tietysti kotisauna oli se oikea ympäristö, mutta äitini syntymäkoti oli aivan naapurissa ja sen saunalle matkaa vajaat kaksisataa metriä.

Äiti ja isä olivat asuneet äidin syntymäkodissa vuosia, siellä pappan töitä tehden ja vanhemmat veljeni myös syntyivät siellä. Oman kodin äiti ja isä rakensivat naapurista ostamalleen maalle ja minä olin ensimmäinen siellä syntynyt.

Alkuun oli vain tilapäissauna karja-

keittiön yhteydessä ja kun uutta alettiin rakentamaan, ei rakennusvaiheen aikana ollut omaa saunaa. Mutta pappani ja tätini saunaan olimme tervetulleita ja siellä käytiinkin monta kertaa. Näihin saunamatkoihin liittyy se lapsuuden muisto, joka nyt jouluaaton saunamatkana palautui, yhä koskettaen . . .

Kyllä äiti ja isä keksivät siihenkin matkaan parhaan kuljetusmuodon. Oli isän tekemä tolppakelkka ja siihen laitettiin iso hahtuvakoppa, pitkänomainen päleistä tehty. Sitten iso lammashakavälly ja sinne koppaan vastakkain pikkoveljeni ja minä. Sitten vielä peitteitä pään yli ja hartioille ja ympärille niin, että vain silmät näkyivät.

Oli pakkanen ja kuukin paistoi ja vieläkin olen kuulevinani kelkan jalasten ratinan pakkaslumessa . . .

Isä lykkeli kelkkaa ja äidin kanssa yhdessä he nostivat meidät koppineen päivineen saunan ovensuuhun, johon vaatteetkin aina riisuttiin. Varovasti kiipesimme ylös lauteille. Lauteet olivat

isot, sinne mahtuivat hyvin äiti ja isä ja me neljä lasta. Erikseen oli vielä parvi, jossa kuivatettiin kaljamaltaat ja talkkunat. Täti oli lämmittänyt saunan kuumaksi. Penkki poltti takamusta niin, että äidin oli laitettava allemme pyyheliina. Aikuisten heiluttama vihta toi kuumia leyhähdyksiä. Vihta tuoksui hyvältä ja äiti rapsutteli sillä myös meidän selkiämme. Saunan pata oli täynnä kuumaa vettä ja ovensuun saaveissa oli kylmää vettä ja niistä äiti laitteli meidän lasten kiuluihin sopivat pesuvedet. Saunan raukea hiljaisuus palaa mieleen vieläkin ja tietysti tuo saunamatka, joka isän lykkimänä toi kotirapun eteen ja oma joulukuusi alkoi . . .

Yksi lämmittävä, hyvä muisto oli tämä saunamatka. Jokaisen toivoisi näitä hyviä muistoja löytävän. Mutta jokainen joulu tahtoo tuoda kaikkien luokse sanomista suurimman; meille jokaiselle on syntynyt Vapahtaja! Se on totta jokaisen kohdalla, valmiina tuomaan Rauhan ja Ilon! ■

Ei nimi miestä pahenna

Isäni muisteli aikoinaan, miten ennen vanhaan monilla henkilöillä oli oikean nimensä rinnalla erityinen lisänimi, usein selän takana käytetty, jolla heidät varsinaisesti paikkakunnalla tunnettiin. Lisänimi kertoi henkilöstä jotakin enemmän kuin tavallinen nimi, olipa siinä joskus mukana vähän pilkanteakakin. Niinpä oli mm. Rysä-Keisari, Tietäjä-Pronstu, Kuppari-Loviisa, Perkama-Lauri, Pitkä-Kristo-Kroggel, Haitari-Viki, Kivitassu, Levon Koha, Luokka-Väänneri, Tallukas-Jussi ja Halliparta-Kulmala.

Eivät olleet ajat tässä suhteessa muutuneet minunkaan lapsuuteeni tultaessa. Oli vain uusia nimiä ja uusia paikkakunnan merkkihenkilöitä Luuta-Immistä ja Pikku-Matista alkaen. Moni oli saanut tuollaisen lisänimen jo aivan lapsuusvuosina. Koulutovereillani oli sellaisia nimiä kuin Pätkä, Limppu, Käkärä, Pelle, Plutku, Peura jne. Myös minulla oli kunnia saada kantaakseni tuollainen lisänimi. Seuraavassa sen syntytarina.

Noiden tapahtumien ajankohdasta on nyt kulunut suunnilleen 40 vuotta. Tapahtumapaikka oli Varilan kansakoulu. Koulunkäyntini olin aloittanut vuonna 1960 Lumikki Laukkasen ohjauksessa, mutta toisesta luokasta eli vuodesta 1961 alkaen minun luokkani opettajana oli Terttu Mäkelä.

Opettaja Mäkelän me hänen oppilaansa muistamme vielä todellisen vanhan ajan opettajana, joka teki työtään ennen kaikkea kutsumuksesta. Hän oli meille lapsille kuin äiti, todellinen kasvattaja, hyvien tapojen opettaja ja mitä suurimmassa määrin myös hengellinen opastaja. Hän ohjasi meitä sydämellään. Hänelle kerrottiin huolet ja murheet. Hän kuunteli ja tuki. Monet lämpimät muistot voin näihin aikoihin liittää. Tämän opettajani persoonalliseen ohjaukseen liittyi myös seuraava vähäpätöinen tapahtuma, jolla oli sattumalta pitkäilliset seuraukset.

Siihen aikaan Varilan koulussa oli äärettömän hyvä ruoka. Ruokavalikoidmasta muistan erityisesti makaroonivelin, ruispuolukkapuuron, hernekeiton ja makkarasopan. Muita en muistaakaan, mutta oli kai niitä muitakin lajeja. Keittäjänkin muistan, Kerttu Ikalan, jonka lapsia ymmärtävä olemus vielä lisäsi ruoan maittavuutta. Hänen luotaan keittolasta suuren, kiiltävän padan ääreltä järjestäjät kukin vuorollaan hakivat puolilta päivin luokkaan lautaset ja

Varilan kansakoulun I ja II luokka vuonna 1961. Opettaja Terttu Mäkelä. Kirjoittaja istumassa takarivissä äärimmäisenä oikealla.

lusikat sekä ruokaämpärin ja maitoaastian. Ruoanhakureissu, pääsy keittolaan, keittäjän puheille, oli erityinen merkkihetki. Kullakin oppilaalla oli omasta takaa muki ja eväsleivät sekä ruokaliina, joka panttiin pulpetin päälle. Liina oli itse koulukäsityönä tehty. Opettaja jakoi sitten pöytänsä äärestä tasapuolisesti ruoan kaikille. Ensimmäisen lautasellisen jälkeen sai käydä ämpärin äärellä itse saansaamaan. Syntyipä kerran kilpailukin, kuka eniten syö. Muistan nimittäin voittaneeni tuollaisen hernekeiton syömiskilpailun.

Mutta sitten oli käsillä sellainen ruokailu, joka jäi erityisesti mieleen. Ruokana oli makkarasoppa, herkkuruoka sekin, erityisesti makkarat. Olivat kai sitä kuuluisaa "hampparin väärää". Ensimmäisen lautasellisen jälkeen lähdin taas kerran saansaamaan. Kauhalla kaavin erityisesti pinnalla kelluvia makkaroitu lautaselleni. Silloin opettaja, joka seurasi vierestä, totesi: "Ei noin saa ottaa, koirat vain noin syö!" Se oli sen verran sattuvasti sanottu, että se noteerattiin luokassakin. Ja muistaakseni jo tässä vaiheessa siellä joku tekikin keksinnön ja huudahti: "Piski!"

Siitä se alkoi. Ruokailu päättyi, seurasi välitunti. Uusi nimi oli keksitty. Koulun pihalla kaikui: "Piski!" Niin jatkui koulunkäynti. Päivät kuluivat, mutta nimi ei unohtunut. Ja kun koulukaverit huomasivat, ettei se tainnutkaan olla

ihan mieluinen nimi, niin se vain lisäsi vettä myllyyn. Huudettiinpa niinkin, että "Piski tse, Piski tse, tse! Puskii!" Minä en suinkaan jäänyt toimeettomaksi. Avuksi oli otettava nyrkkitkin. Ja niin jouduin eräällä välitunnilla jo sellaiseen tappeluun, ettei se jäänyt välituntivalvojaltaakaan huomaamatta.

Kun sitten tunti alkoi, niin syntyneen tappelun selvittely tuli tunnin aiheeksi. Silloin opettaja Mäkelä esitti lapsille suoran kysymyksen: "Mistä siellä välitunnilla sellainen tappelu syntyi?" Ensin syntyi täydellinen hiljaisuus, kunnes muuan sanavalmiimmista pojista, Peuraniemen Timo, oman Vinkinmäkeni poikia, laukaisi: "Se oli opettajan syy!"

Se oli hämmäntävästi sanottu. Itsekin ajattelin hiljaa mielessäni synn perin pohjin tuntien, että osasipa Timo sattuvasti sen sanoa. Opettaja oli luonnollisesti aivan ihmeissään: "Miten niin", sanoi hän sydämelliseen tapaansa ja toivoi, että kerrottaisiin tarkemmin. Niin sitten Timo muiden säestyksellä kertoi, mitä opettaja oli taannoin minulle sanonut makkarasoppaa ottaessani, ja että tämän tapauksen jälkeen minua oli alettu nimitellä Piskiksi. Ja kun en ollut tästä uudesta nimityksestä oikein pitänyt, niin olin ottanut nyrkkit avukseni. Vakavoitunut opettaja kääntyi selityksen jälkeen puoleeni ja kysyi, pitikö tämä kertomus paikkansa. Niin sain minäkin puheenvuoron ja myönsin, että

Terhi Ketonen

Kauneudenhoitoa kaikenikäisille

kyllä se kaikki kerrottu totta oli. Silloin opettaja, tuo todellinen kasvattaja, pyysi silminnähdessä oikein sydämensä pohjasta anteeksi sanojaan ja samalla hän pyysi myös kaikilta lapsilta oikein juhlallista vakuutusta, että tällaisen nimen käyttö lopetetaan tähän paikkaan. Niinpä siinä koko luokka sitten juhlallisesti vakuutti, että menneet nyt unohtetaan, eikä enää anneta aihetta tappeleille. Ei ole tuo lapsuuteni vaikuttavan kaunis hetki kansakoulun alaluokilla poistunut muistojeni joukosta. Asiat oli selvitetty.

Niin palattiin arkeen. En muista lähipäiviä, kuinka kävi, pitkö opettajan johdolla annettu juhlallinen lupaus. Mutta aikaa myöten se sitten kuitenkin unohtui. Piski-nimitys oli löydetty, eikä noin osuvaa nimeä voinut juhlallisista lupauksista huolimattakaan jättää käyttämättä.

Nimi levisi aikaa myöten paitsi koko koulupiiriin alueelle myös muualle, missä lapsuuteni vuosia vietin. Erityisesti lukuisilla seurakunnan poikalereilla Houhajärven leirimajalla, jonne koko Tyrvään ja Vammalan pojat laajalti kesäisin kokoontuivat, se oli käytönimeni. Eipä sen juuria silloin enää moni tiennyt. Vähitellen sen aiheuttamat tappelunjakatkin loppuivat, kun aloin siihen tottua. Itsekin kaiketi totesin, etteipä tuo nyt niin huono nimi tainnut ollakaan. Oman lisänsä tarinaan toi vielä sekin, että pikkujeljenikin joutui kulkemaan isonveljen jäljissä kutsumanimellä Pikkupiski.

Aikaa myöten nimen käyttö alkoi vähentyä. Jo oppikouluun meno teki oman tehtävänsä, kun siellä oli tapana puhutella yleensä virallisen muodollisesti sukunimellä. Mutta kun vielä vuosienkin päästä jo muualle muutettuani, pappinakin pitkään toimituani, olen käynyt kotiseudulla, niin yhä vielä in jossakin Roismalan raitilla saattanut kaikua lapsuudentoverin huudahdus: "No, mitä Piski!" Näin on vaihdettu ystävälliset tervehdykset, ja varmasti molempien mielessä on käynyt hetken jokien muisto lapsuuden yhteisistä ajoista.

Aikoihin en ole nimeä enää kuullut. Olenpa sitä joskus kaipailutkin. Samoin heitä, jotka tuota nimeä aikanaan käyttivät. Vuosikymmenet ovat kuluineet. Moni heistä on jo matkansakin päähän tullut. Jo aikaa sitten olen ymmärtänyt sen vanhan sanonnan merkityksen: "Ei nimi miestä pahenna, ellei mies nimeä!" ■

Terhi Hellevi syntyi 24. 4. 1946 Tyrvällä. Vanhempien mukana tie kulki Karkun Jokipohjankulmalle, missä alkoi koulunkäynti. Kouluun minut laitettiin kuusivuotiaana, sillä olin jo tuolloin vanhempieni mielestä niin "fiksu", että pärjäisin, osasinhan jo lukea. Siitä sitten alkoikin itsenäisen yrittäjän työntäyteinen elämäntäival. Keskkikouluajan kävin Tampereen Musiikkiopistossa pianotunneilla.

Kosmetologiksi valmistuin Hämeen Kosmetologikoulusta v. 1965 jouluna. Hoitolan avasin heti valmistuttuani. Vielä 60-luvulla oli harvinaisempaa kuulla ystävilästä heidän käynneistään hoitoloissa. Tuona aikana kauneushoitolassa käyntiä pidettiin ylellisyytenä ja harvojen yksinoikeutena. Tänä päivänä terveyden ja ulkonäköön on aivan luonnollista kiinnittää huomiota, sehän on myös toisten ihmisten huomiointiamista.

Kosmetologin työ ei ollut 60-luvulla sen enempää kuin nytkään pelkkää pensselin heilutusta ja korkokengissä sipsutusta. Ne, jotka kouluttavat itsensä tämän harhaluulon vuoksi, ovat todellakin väärällä alalla. Tämä työ on totista tekemistä, sillä työnkuvaan kuuluu kaikki laitosapulaisen, konttoripäällikön, asiakaspalvelijan, instrumenttihuoltajan ja muiden liiketoimintaan kuuluvien asioiden hoito yksin. Naisyrittäjälä tulee aina vastaan myös jakau-

Terhi Ketonen valmistui kosmetologiksi 1965.

tuminen kahteen, perheen ja työn välillä. Saan kiittää Luojaani, että meillä on kaikesta huolimatta kasvanut kaksi tasapainoista tyttäretä. (Tässä kohdassa huokaisin syvään.) Lähes kolmenkymmennenseitsemän työvuoden aikana perusasiat ovat pysyneet ennallaan, mutta aikaansa on pitänyt seurata koko ajan kouluttamalla itseään vuosittain tällä nopeasti kehittyvällä alalla. Tätä työtä jatkaa tytär ja historia toistaa itseään perheenäidin sinnitellessä kodin ja työn välillä.

Vaikka lopetin tämän työn, en silti ole jäänyt lepäämään laake-reillani. Musiikkiharrastus, joka välillä oli "hukassa", jatkuu nyt, kun siihen on aikaa. Tähän asti piti ajatella ensin perhettä ja työtä, nyt on aika keskittyä itseeni ja omaan hyvään oloon. ■

KAUNEUDENHOITOA kaikenikäisille

Monipuolista kasvojenhoitoa: hierontaa, ihon puhdistusta, otsooni-käsittelyä, yksilöllistä naamiohoitoa ja make up'ia. Lisäksi erikoishoitona ihonkuorintaa.

Täydellistä käsihoitoa ja virkistävää jalkahoitoa. Kokovartalohierontaa Vibraxhieromakojeella.

Teini- ja opiskelija-alennukset.

Ajantilaus puh. 2077.

Avaan hoitolan 3. 1. -66 Vammalassa Puistok. 26 C 19.

Dipl.kosmetologi **TERHI VETTENRANTA.**

Aslak Allinniemi

Leino Allinniemi Vammalan laulaja

*“Sydän-Sastamalaa ei saa unhoittaa,
eikä keskusta: kaupunkiamme,
joka selkien siinnoista hobtonsa saa.
Meitä kiehtovat rannat ja kumpuinen maa,
siksi viihdymme Vammalassamme.”*

*Vammalan Laulu jäi isäni Leino
Allinniemen joutsenlauluksi.
Hän kirjoitti kaikkiaan kahdeksan-
säkeistöisen runonsa keväällä 1968
- puoli vuotta ennen kuolemaansa.
Tänä vuonna tuli kuluneeksi
90-vuotta hänen syntymästään.*

Vammalan kauppalan- ja kaupunginjohtajana vuosina 1947–68 toimineella Leino Allinniemiellä oli runoilijan sielu. Nuoruudessa aloitettu runoiluharrastus jatkui läpi koko elämän. Vaikka hän joutui peittelemään Pegasoksensa virkamiehen palttoon alle, potki ratsu pilttuussaan sen verran yli aisan, että joku-nen runo syntyi aina silloin tällöin. On-neksi sanaa sai käyttää myös puheiden ja erilaisten historiikkien kirjoittami-seen.

Taide toimi isän käyttövoimana: hän sekä teki, tuki että tutkaili. Sanallisten saatteeksi hänellä oli myös kuvallisia ja musiikillisia valmiuksia. Tämän jutun otsikkokokuvana on isän itsensä koivu-halkoon opiskeluvuosinaan veistämä omakuva. Äitimme Lempin (jonka isä aina lempivaimokseen esitteli) talou-teen tuomalla pianolla hän soitteli il-man sen kummempaa koulutusta kor-vakuulolta lempikappaleitaan - pääl-limmäisinä Porilaisten marssi ja Koti-mamme omppi Suomi - yltyen usein

myös laulamaan sanoja hieman muun-nellen: *“Siellä myöskin ensi kerran Lempi syttyi sydämiin, liekö ollut tabto Herran, kun se päätyi naimisiin.”*

Vaikka taiteelliset taipumukset ovat ihmisen normaaleja ominaisuuksia, kertonee lyhyt taustatiedotus jotakin ihmisestä merkkiä Leino Allinniemi. Hän syntyi Puolangalla karkauspäivänä 1912. Isoisänsä Rudolf Dahlström oli Puolangan nimismies - nimi Allinniemi otettiin suuren suomalaisuusaallon ai-kana asuinpaikan mukaan. Rudolfin äi-ti oli Fredrika Järnefelt ja serkkuja Ar-vid, Armas, Eero ja Aino Järnefelt. Il-mari Kianto puolestaan oli usein nähty vieras Allinniemessä (siskonsa oli pos-tineitinä Puolangalla).

Rudolfin pojista Aslak jäi viljelemään kotitilaa toimien samalla pitäjän poliisi-na. Hänen 14 lapsestaan vanhin oli Lei-no. Aslakin aikana tila toimi mm. jääkä-reiden etappina. Jääkäreiden lisäksi seudulla liikkui myös uskonnollinen hurmosliike ilmiasunaan kielillä puhu-minen. Leinoakin kuljetettiin seuroissa sopertelemassa, kunnes hän 12-vuoti-aana sanoutui irti “lapsitähdeystään”.

Äitinsä Sallin kuoltua muutti Leino Li-mingalle enonsa Leino Yli-Elsilän ho-teisiin. Sekä eno-Leino että poikansa ja pojanpoikansa ovat olleet innokkaita kunnallispoliitikkoja aina valtuuston puheenjohtajuutta myöten. Suvussa myös soi.

Limingalta Leino lähti kauppaoppilai-tokseen Tampereelle. Tampereen Teat-terissa teki taidetta Aslakin serkku, An-ni Aitto ynnä miehensä Jalmari Rinne. Heidän poikansa Tommi oli usein vail-la kaitsijaa. Pikkuserkku katsoi päälle, mutta varsinainen villikko karkaili alin-omaan – kerrankin kaupungille soitta-maan Haaran palatsin ovikelloa ja pyy-tämään ruokaa, kun ei kotona kuulem-maa saanut.

Kauppaoppilaitoksessa Leino iski sil-mänsä Lempi-nimiseen neitokaiseen. Lempillä oli toinen. Tuli sota. Leino palveli päämajassa talousupseerina ja

vaihtoi kirjeitä Kerttu-Kaarina Suosal-men kanssa, mutta Lempi leiskui yhä aatoksissa. Lempin kihlattu kaatui. Lei-no Allinniemi ilmestyi yhä useammin Lempi Karsténin kulkureiteille. Perhe-yhtiö perustettiin 6. 2. 1944.

Lastenkasvatusta saunamakkaralla

Kun minua pyydettiin kertomaan isästani pöytäkirjan ulkopuolella, tote-sin tehtävän helpoksi: hän ei juurikaan toiminut pöytäkirjan ulkopuolella. Esi-merkiksi vuonna 1947 hänet valittiin ensin Vammalan kansanhuollon johta-jaksi, kauppalanjohtajan sijaiseksi ja palopäälliköksi, sittemmin kauppalan-johtajaksi velvollisuutenaan hoitaa kan-sanhuollon johtajan, kauppalan sihtee-rin, taksoitussihteerin ja yleistentöiden valvojan tehtävät, määrättiin järjestysoi-keuden sekä useiden lautakuntien pu-heenjohtajaksi ja monien muiden sihteeriksi.

Vuosien matkassa mukaan kertyivät kuntainliitot, maakuntaliitot, läänintoi-mikunnat, eri järjestöjen, yhdistysten, yritysten ja liittojen hallitusten jäse-nyydet, puheenjohtajuudet, sihteeriy-det jne. Kotona hän ehti käydä - siltä usein tuntui - vain lyhentämässä uni-velkaansa ja piiskaamassa lapset teh-dyistä kolttosista sekä varmuuden vuoksi tulevistakin.

Mukavia hetkiäkin oli. Perhepiirissä järjestettiin ohjelmallisia iltamia. Jokai-nen esiintyi vuorollaan. Isän bravuuri oli kuuluisa runonlausuja, joka iän myötä oli menettänyt sekä muistinsa et-tä kuulonsa, mutta halusi yhä esiintyä. Mukaan kuului kuuluva kuiskaaja (äi-ti): *(-Soi Pohjan tuuli talvella)* -Noi po-jat huusi talvella; *(-Se liehuu vaan vaikk’ myrsky käy.)* -Se lihhoon vaan vaikk’ myrkkyy syä; *(-Ei säiky valtaa kobtalon.)* -Se sängyn alla kohta on, jne.

Kouluja käydessään isä oli kirjoitta-nut pienen eläinaapiskirjan. Sieltä lau-

Rebtori ja oppilas tukemassa Turun lin-naa, K.V. Kaukovaalta ja Leino Allin-niemi.

suimme mm. runoa sammakosta ja karpäsestä: *Sammakko kurnutti kur-kur-kruu./ karpänen, tänne bei lennä./ Mulla on suuri ja punainen suu./ sinne et uskalla mennä./ Utelias aina on karpäsen mieli./ suubun se lensi, ja sammakko nieli.*

Eräässä runossaan vuodelta 1931 isä kuvaa runoilijanlaatuun seuraavasti: *"Lirputusta, lörpytystä onhan nämä virret./ paksuja ja puisevia niinkuin seinähirret./ — /Lie ei syytä synkeänä surkutella tuosta./ mutta kun se riimikoni tahtoo aina juosta./ niin en benno koniparkaa asetalla suotta./ tuskinpä tuo ontuvainen elää monta vuotta./ — /Eihän tyhjän lirputtelu arvostella kestä./ mutta eipä joku kumasta kukaan mua estä./ Siispä lennä pattijalka, runokoni rukka./ silmäpuoli, luumukorva, ballanbarmaasukka. ..."*

Isän taideharrastus näkyi kotona myös siten, että tapettia ei juuri näkynyt. Missä kirjat eivät peittäneet seinää, sen tekivät taulut. Laskimme lapsina, että meillä kotona saattoi olla kirjoja enemmän kuin silloisessa kauppalankirjastossa. Milloin vain pärjäsimme kulttuurikilpailuissa, kehystytti isä kunniakirjan kirjahyllyn kylkeen. Hiihto-, hyppy- ym. loikkapalkintoja ei niin noteerattu.

Maailmankatsomuksen malliksi isä tarjosi meille suvaitsevaisuutta - ihmistä tuli kunnioittaa hänen poliittisesta, uskonnollisesta, yhteiskunnallisesta tai etnisestä taustastaan riippumatta. Tuli kotimme oven taakse romaaneita myymään pitsejä tai uskovaisia kauppaamaan lehtiään, heidät aina kutsuttiin sisälle. Isä pukeutui kotioloisakin valkoiseen päitaan ja solmioon. Kun ovikello soi, hän heitti heti pikkutakin ylleen.

Kaupungilla hän aina pysähtyi juttelemaan kaupungin työmiesten kanssa. Meitä lapsia hän ei kuitenkaan koskaan ottanut kaupungille töihin edes kesäksi. Hän oli tarkka siitä, ettei kukaan päässyt sanomaan hänen käyttävän asemaansa hyväkseen. Samasta syystä hän käsittääkseni kieltäytyi myös kauppiaiden tarjoamista alennuksista.

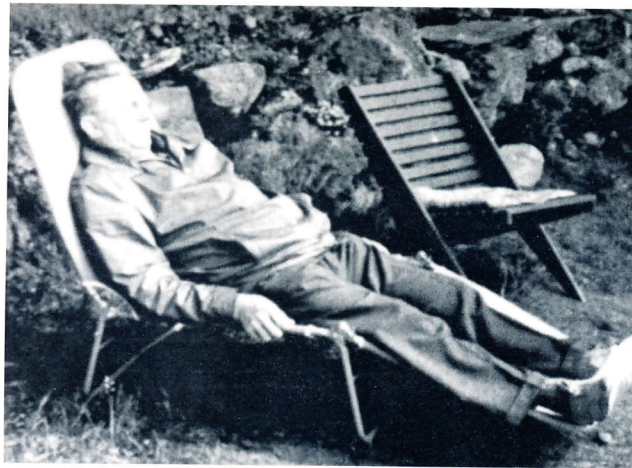
Lastenkasvatukseen kelpasi kyllä saunamakkarakin: leikkasi hän makkaran kuinka tasakokoisiin paloihin tahansa, syntyi aina ryntäys ja riita, kuka sai suurimman. Hänepä ryhtyikin leik-

kaamaan palat täysin erikokoisiksi ja otti itse ensin malliksi pienimmän. Nyt tuli lapsista kohteliaita, jokainen kehotti muita ottamaan ensin.

Eikä riittänyt pelkästään omien lasten kasvattaminen. Hän mielellään kokeili ihmisten rehellisyyttä. Romanipoika tuli ovelle pyytämään jäätelörahaa. Jäätelö maksoi 200 mk. Isä antoi 1000 mk ja pyysi tuomaan loput takaisin. Suuri oli hänen riemunsa, kun poika toi.

Isä ja äiti puubailivat mielellään kesämökillä Houhajarvella ...

... mutta univelka meni monesti maksuun.

Pelaamalla kaupungiksi

Kun isä sodan jälkeen määrättiin Vammalaan ensin Etelä-Satakunnan sotilaspiiriin huoltopäälliköksi ja myöhemmin lakkautetun piiriin selvitysmieheksi, joutui hän mukaan asekätkentäjuttuun. Eräänä yönä oli ilmoitettu Kuopiosta tulevan kuorma-autolastillinen aseita kätkeväksi. Auto ei kuitenkaan ehtinyt perille ennen aamun kajoa, ja kuorma oli pakkoihin kipata koskeen. Kun koskea myöhemmin perattiin, kummastelivat kuntalaiset johtajansa intoa seurata työtä. Kiviä kum-

mempaa ei kauhoihin kuitenkaan ilmestynyt.

Jatkosodassa isä toimi mm. virolaisrykmentin huoltopäällikkönä ja auttoi myöhemmin joitakin virolaisia pakenemaan Ruotsiin. Olojen rauhoituttua heitä aina silloin tällöin vieraili kesäisin Vammalassa.

Shakki (kuten ennen kunnolla kirjoitettiin) oli isän intohimoja. Paitsi, että se ystävystytti oppilaan ja oppilaitoksen rehtorin, K.V. Kaukovalan niin, että päätyivät pelihimossaan jopa Tamperelaisia kaskuja -kirjaan, se joudutti Vammalan kaupungiksituloa. Isä pelasi kirjeshakkia Suomen kunnallislainsäädännön tuntijan ja kehittäjän, korkeimman hallinto-oikeuden presidentin ja virkamieshallituksen pääministerin, Reino Kuuskosken kanssa. Kuuskoski tiesi kertoa, että Suomessa tullaan luopumaan kauppalasta kuntamuotona. Vammala saisi etulyöntiaseman, jos se anois kaupunkioikeuksia ennen suurta rytinää.

Vaikka oli muualta muuttanut, isä sisäisti vammalalaisuuden niin, että häntä suunnattomasti harmitti se, että vammalalaiset kävivät syntymässä Tyrvällä (sairaala sijaitsi Tyrvään puolella), ja tänne tulevia vieraita piti neuvoa jäämään junasta Tyrvään asemalla. Vammala oli vain pieni niemen kärki. Sillä ei ollut tonttimaata teollisuudelle, ei liike-elämälle, eikä uusille veronmaksajille. Tyrväällä kanssa neuvoteltiin alueliitokset (asemansuutu ja Marttila). Kauppala sai uutta elinvoimaa, mutta isä ikuiset vihamiehet monista entisistä tukijoistaan, koska valtuuston voimasuhteet muuttuivat uusien asukkaiden myötä.

"Mitä rehdimmän myöntäen muutettaisiin./ sitä ybteistä menneitten voimaa./ jolla seutomme vaurautta vahvistettiin./ niin me nöyrinä yltyen ubrauksiin./ emme toistaisi toistemme soimaa."

"Ja jos tabdot, niin varmana tuntea saat./ miten töitäsi siunaus kantaa./ näistä alttiille tunnolles taivaat ja maat./ kun on saannokset puhtaat ja ansiokkaat, /levon raubaisan aikanaan antaa." (Leino Allinniemen runosta Vammalan Laulu.) ■

Kaxi Wanhaa Wirttä

Punkalaitumen rovasti A. Cedbergin (†1895) jäämistöstä löytyi pieni vibkoken, jossa oli latinankielisiä koululauluja, "noita yleisesti tunnettuja keskiaikaisia runotuotteita, muodoltaan niin mutkikkaita, sisällykseltään niin luontevia ja somia, useinkin niin hartaan uskonnollisia, semmoisia kuin "Angelus omittitur", "O scholares voce pares" ym., joita isämme ennen koulujuhlissaan tanssin obessa laulelivat. Suomen kouluissa ne näet olivat elossa pysyneet meidän vuosisatamme vartta vuosikymmeniä eteenpäin. Eritäinkin Porin koulussa, jonka oppilaana 1830-luvulla ollessaan mainittu vainaja on puheenaolevan vibkosen kopioinut, ne sitkeästi pitivät pintansa ja olivat käytännössä ainakin vielä 1860-luvulla. Latinankielisten runojen joukossa tavataan siinä myöskin muudan suomalainen nimellä, "Yxi Suomalainen Laulu Jouluna", joka mielestäni paljiaan olemisensäkin vuoksi ansaitsee julkaisemista."

Näin kirjoittaa nimimerkki A.V.F. tästä joululauluuarsteesta "Suomen Museon kuukausilehdessä n:o 5, vuodelta 1898.

Vaikka laulu löytyikin Punkalaitumen pappilasta, ei se tarkoita sitä, että laulu olisi tehty Punkalaitumella tai Huittisissa. Voimme silti hyvällä syyllä olettaa, että näillä Tyrvään - Huittisten runomailla sitä olisi aikoinaan laulettu.

Tämä laulu ei esiinny "Vanhaa Suomenmaan Pijspain ja Kirkon Esimiesten

Latinankielised lylud" - kokoelmassa (Tukholmassa 1616), eikä missään muusakaan tunnetussa materiaalissa.

"Otaksuttava on sen vuoksi, että suomenkielinen laulumme todellakin on myös alkuperältään suomalainen, mutta tehty tunnettujen latinankielisten koululaulujen kaavaan. Mitä sen ikään tulee, näyttää se olevan jokseenkin vanha, ehkä, samanaikainen vanhan virsikirjame kanssa, jonka lyhytmuotoista kielenpartta se noudattelee. Niin Heminingillä, kuin joululaulun tekijälläkin näyttää ilmeisesti olleen tarkoituksena saada latinan sijaan suomenkieli kajabtamaan Suomen koulunuorison jublanvietoissa. Mitenkä tämä tarkoitutus saavutettiin, sitä emme kuitenkaan osaa sanoa." (A.V.F).

Runorakenteelliselta kokoonpanoltaan on joululaulu tehty samaan tapaan kuin tunnettu "Ecce novum gaudium" (ihme suuri riemuinen), jonka mukaan sitä voi laulaa Pia Cantiones - tyyliin.

Suomalainen laulu jouluna

- Joulun pahnois pajiile
Lapsi lasten Juhlan,
Varpuhingin vertaile
Suuren asian kumman :;
Enneng miehex tullan,
Ensin lapsi ollan
Lapsen laulellan.
*Neitsy äitix muuttun
Mutt ej neitsys puuttun:
Eikä lauluun suuttun
Piltti herrainen.*
- Auringo ej usein näy,
Lopull ajastajan,
Matalimmalda hän käy,
Joulun tänne tuoman :;
Armon vuotta luomaan,
Lymmyi seimen suojaan
Armon Auringo.
*Neitsy äitix muuttun;
Mutt ej neitsys puuttun
Eikä seimeen suuttun
Piltti herrainen.*
- Mintut liljat ruusuiset
Pilttin jos tundenet:
Talvi sydän virvonnet,
Lasta kumarrellet :;
Lapsell paijoix tullet,
Kätyläisiin tuonet
Krantsit kruusuiset.
*Neitsy äitix muuttun
Mutt' neitsys puuttun,
Eikä beinin suuttun
Piltti herrainen.*
- Paljolla ylpeydes
Köyhä kumming ollan:
Vähälläkin nöyrydes,
Tytyin toimen tullan, :;
Olki kiildä kuldan:
Kulda maka muldan
Joulun sanomis.
*Neitsy äitix muuttun
Mutt ej neitsys puuttun,
Eikä olkin suuttiin
Piltti herrainen.*
- Kesällä täysiin tähkihin
Vilja virko mullast:
Talvell tyhjiin pahnoihin
Manna satoi taivast, :;
Eipä elä paljast
Ihminen tääl viljast,
Mannast maallisest.
*Neitsy äitix muuttun;
Mutt ej neitsys puuttun:
Eikä pabnoin suuttun
Piltti herrainen.*
- Kukkaisen myöt valkoisen
Mansicka punainen
Syndy suvell mäkehen
Toimeta Ihmisen :;
Laps Jumalallinen,
Kucka ihmellinen
Talvell ilmandui
*Neitsy äitix muuttun,
Mutt ej neitsys puuttun
Eikä talveen suuttun
Piltti herrainen.*
- Korkein kovaan kortteriin
Poikans pani majall
Juurkuin orjantappuriin
Ruusun sillä ajall :;
Kuolemangin rajall
Yrtein herkkui tavall
Lääkkex Luotujen.
*Neitsy äitix muuttun
Mutt ej neitsys puuttun
Eikä majan suuttun
Piltti herrainen.*
- Jumala on astunut
Aivan alhaisexi
Ihmisen niin nostanut
Kovin korkiaxi :;
Taivan asujaxi
Luoians kaldaisexi
llox Engelein
*Neitsy äitix muuttun
Mutt ej neitsys puuttun
Eikä kurjuun suuttun
Piltti herrainen.*
- Piltti täyten miehen viel
Muista sukulaisii
Taivasakin puhu siel:
Auta isä lapsii :;
Kännä kaikk parhaxi,
Varvutkin pajoixi
Itkut Iloksi.
*Neitsy äitix muuttun
Mutt ej neitsys puuttun
Eikä sukuuns suuttun
Piltti herrainen.*
- Pahnois pajian joulu toi
Pahnat meit huvitta:
Emme kuiteng vielä voi
Paljon harppuu soitta :;
Sillä lapsuus voitta
Kerran meil lahjoita
JESUS kandelen
*Neitsy äitix muuttun
Mutt ej neitsys puuttun
Eikä harppun suuttun
Piltti herrainen.*

Gustaf Stenmanin virsi

Karkkulainen «Siuron mylläri» Gustaf Stenman (1754-1809) julkaisi ainakin neljä arkkivirttä 1800-luvun alussa. Tunnetuin niistä oli 1886 virsikirjassa n:o 528. Tätä virttä muokkasivat mm. E.Lönnrot että J.Krohn.

Nyt julkaisemme tässä alkuperäisen tekstin vuodelta 1801 sekä virsikirjaversi-
on nuotteineen (säk. 1-3 / 8).

Vanhaa tekstiä voi laulaa vuoden 1886 virsikirjan sävelmällä 92 b.

1. O! autuus suuri kuin taivaassa lienee, Kalkilla ulosvalituill', Eipä sitä aju ajatella tiennee, Ei voi kieli puhua sull'; Siell' on kaikk! ihanaista, Mitä silmill' katsellaan, Siellä saadaan ijäti maistaa Rakkautta Jumalan.

2. Et siell' murheen ääntä kuulu, Ilo siell' on yltäinen, Siellä on uuden virren humu, Ääni kaunis kanteleen, Siellä harput heljästi soivat, Pyhain kuoriss' kumajaa: Siell' on sielull' täydet voimat, Täyttää Herran kunniaa.

3. Siellä mykät kerkiästi kiittää, Rammat ilost' hyppelee, Ei siell' ennat' mitään pyytää, Jota ei siellä löytynee, Täydellisyys on jo tullut. Pois on kaikki vajuus; Vanha Adam on jo kuollut, Hautaan jäänyt turmelus.

4. Siellä taivaan tavarata Saadaan ijät omistella, Itse kunnian Jumalata Kasvoin saadaan katsella, Ei siell' köyhyyks ruumiillinen Sydänt' enää rasita; Eikä puutos hengellinen Tunnon päälle kolkuta.

5. Siell' on taito täydellinen, Rakkaus ylitse vuotava; Siell' on ruumis hengellinen, Kirkkaudest' hohtavaa, Ei siell' taudit enää vaivaa. Eikä ruumiin sairaus: Et siell' synty enää paina, Siell' on kaikist' vapaus.

6. Enkelitten kaltaisiksi Syntiset siell' ylenee, Kuninkasten vertaisiksi Kerjäläiset korkeene; Kyllä siellä ystäviä Tuhansin ja tuhansin. Siellä veisaa Karitsan virttä Joukko epäluokuisin.

7. Siellä ne huonot morsiamet Sulhaisensa nähdä saa, Kuin on tääll' häntä rakastaneet, Armon kihlauksella; Mutt' siell' vasta ijäti häitä Juodaan taivaan hovissa! O määrätöin riemu, kuin siellä kuullaan, Enkelitten kuorissa!

8. Ah! joska täällä sen tietäisimme, Mik' ilo ja autuus on taivaassa; Tott' halulla sinne rientäisimme, Ja katuisim' tomuss' ja tuhassa; Sillä kilvoitus tarvitaan autuuden tiellä, Ja viel' nöyrä ja ahkera

rukous; Sillä, joka tääll' vaeltaa synnin tiellä, Hänt' saavuttaa kauhia kadotus.

9. Kyll' taivas ja autuus on Kaikille altis, Kuin synnistä vaan pois palajaa; Kyll' Jesus on armonsa antamaan valmis, Kuin sydäniest' sitä vaan halajaa; Mutt' surkeus suuri ett' hyljätään taivas, Ja mennään sitt' ijäiseen helvettiin, Siell' huutaa ja parkuu sitt' suurimmass' vaivass': Voi, voi, että armon tuhlasin!

10. Mutta ne sielut, Kuin Karitsan verress' Vaatteens' tääll' valkiaks' pesneet on; Ne siellä saa iloita istuimen edess', Kuin suurella vaivalla tulleet on, Ne jotka tääll' Jesuksen ansion volmall' On syntiä vastaan sotineet, Ne taivaassa kruunataan suurella kunniall', Kuin Karitsan veress' on voittaneet.

11. O hurskaat sielut, kuin ajassa täällä, On sydämeist' Jesusta etsineet: He autuaat ovat jo tän maan päällä, Kuin uskoll' on Jesuksen löytäneet; Kuin hylkäävät mailman kokonansa, Toivovat häitä Karitsan: Ain' uskolla seuraavat

Jesustansa, Et pelkää julmuut' kuoleman.

12. Ah! opeta meitä jo laupias Jesus, Ain kruunumme edest sotiman, Ja valmista meitä täll' autuden reisull'; Ettemme tiellä vaipuis vaan; Sill' liha ja veri ynnä mailman kanssa, Meit usiast pyytää vaivuttaa: Viel saatana tulisilla nuolilansa, Uskomme päälle tarkoitta.

13. Ah! vahvista uskomme heikkoutta O! Jesu sinun ansios pääll; Ann taito ja voima ja viisautta Ett uskos kilvottelemme tääll, Jos täällä vaan sodimme uskollisest Jesuxen veren voimasa: Tott voitosta veisamme riemullisest, Valituin seurasa taivaasa.

14. O! laupias Jesu sun kuolemas kautta Viel herätä synnisä makavaisi; Ja herännet sielut valvoman auta, Ja johdata tiellä jo kulkevaisi. Ole kanssam elos ja kuolemasa; Ja meitä sinun kanssas yhdistä, Aut että nie taivankunniasa, Sun virttä saisimme veisata. Amen.

N:o 528.

W. m. t. N:o 185.

1. Oh mit' au = tuus om pi sielä
Sit' ei ar = waa a : : ju wie lä,
Wa li : : tuil : la tai : waas : sa! Rait : ti
Rie : li ei woi ter : to : a.
siell' on i : : ha : : nais : ta, Mi : : stä fil : : min
kat : : sel : : laan, I : : jät rait : : ti saa : daan
mais : taat : ta : ut : ta Ju : ma : lan.

2. Siell' ei itkun ääntä kuulla, Walittele waiwainen, Weisaapi vaan riemusuulla, Siell' on ilo yltäinen; Siellä harput heljäjäapi, Uusi wirsi kajahtaa; Siellä sielu ylistääpi Herran suurta kunniaa.

3. Siellä mykät kerkein kielen Ylistystä lausuwat, Rammat hyppii ilomiehin, Näkewät jo sokiats; Täydellisyys on jo tullut, Pois' on puutos, wajuus, Synnin ruumis ompi kuollut, Haudattuna turmelus.

*Tyyntä loppukesän aamua
Houhajärvellä. Etualan
pintakasvillisuus on uistin-
vitaa ja ulpukkaa.*

Jaakko Puro

Houhajärven luontoarvoista ja järven ekologiasta

Houhajärvi maa- ja metsätalousoympäristöineen on Vammalan seudun tärkeitä virkistyskeitoita. Maatilojen lisäksi sen rantoja kiertää taaja kesämökkitonttien nauha. Järveä ympäröivät metsät tarjoavat tilaa liikua luonnossa ja nauttia luonnon rauhasta. Jopa liitoravan elinpiiri on säilynyt eräässä Houhajärven rantametsässä. Voimme vain toivoa, että yhdyskuntarakentamista ja maankäyttöä sääntelevät hallinnolliset toimet ja maan omistukseen liittyvät intressit voisivat tulevaisuudessakin säilyttää Houhajärven luonto- ja maisema-arvot. Tästä tunnutaan Houhajärvellä oltavan pitkälle yksimielisiä, ja siihen tähtää myös pitkään valmisteltu Vammalan kaupungin eteläinen osayleiskaava, joka kattaa koko Houhajärven alueen.

Itse Houhajärvi ei kuitenkaan ole säilynyt luonnontilaisena niin kuin eivät useimmat muutkaan ihmisen vaikutuspiirissä pitkään olleet Etelä-Suomen pienet järvet. Houhajärvi on tyypillinen runsasravinteinen järvi, jonka biologisen perustuotannon taso on korkea. Tämän saavat aikaan veden runsas leväflora ja rantavesien rehevä vesikasvillisuus. Järven ravinnepitoisuus on

pääosin seurausta järven valuma-alueella vuosikymmeniä jatkuneesta maa- ja metsätaloudesta. Pelloilta ja metsäojista huuhtoutuneeseen maa-ainekseen sitoutuneet fosfori- ja typpisuolat ovat se ravinnepitoisuus, joka on aiheuttanut järven rehevöitymisen. Ranta-asutuksen laajeneminen 1950-luvulta lähtien sekä keinolannoitteiden käyttö maataloudessa ovat olleet omiaan lisäämään ulkoista kuormitusta. On kuitenkin syytä todeta, että Houhajärven kohdalla ei ole kysymys saastumisesta tai veden pilaantumisesta; veden bakteeripitoisuudet ovat pysyneet alhaisina eikä järven hyöty- ja virkistyskäyttöä ole tarvinnut rajoittaa.

Houhajärven rehevöitymisestä havaittiin merkkejä jo 1960-luvulla. Kesäaikana veden fosforipitoisuus nousi talven tasosta jopa yli kaksinkertaiseksi. Kokemäenjoen vesistön vesiensuojeluyhdistyksen laskelmien mukaan Houhajärveen joutuu vuodessa ilmalaskeutena, huuhtoutumana ja hajakuormituksen mukana yhteensä 1,97 kg fosforia ja 35,4 kg typpeä hehtaarille vuodessa, kun esim. fosforikuormituksen pitäisi olla luonnontilassa vain 0,4 kg/ha.

Järven ekologiaan vaikuttavat paitsi valuma-alueella tapahtuvat ihmisen toiminnot myös järven syvyys, pohjan rakenne ja veden virtaama. Houhajärven keskisyvyys on 2 m ja suurin syvyys 7–8 m. Pohja on laajoilla alueilla orgaanisen ja epäorgaanisen lieteeroksen peittämä. Järven pintaa on laskettu 1840-luvulla ja ehkä myöhemminkin, jolloin on syntynyt vesijättöniittyjä. Tämä rantojen madaltuminen on jatkunut liettymisen ja umpeenkasvun seurauksena tähän päivään saakka. Noin 24 km²:n valuma-alueen ulkopuolelta järveen ei laske lisävesiä, joten veden viipymä järvessä on pitkä, keskimäärin runsas vuosi.

Kaikki tämä johtaa siihen, että alusveden happipitoisuus saattaa laskea lahoavien kasvi- ja eläinjätteiden kuluttamassa vesikerroksen happivarastoa. Etenkin talvisin pohjavedessä esiintyy yleisesti happikatoa. Hapettomassa tilassa pohjaan kerrostuneesta kiinteästä fosforista osa muuttuu liukoiseen muotoon, joka on kasviplanktonin hyödynnettävissä. Tämä ns. sisäinen kuormitus ja siitä seuraava ravinteiden kierto leviin, leviä syöviin äyriäisiin, äyriäisistä kaloihin ja näiden ulosteiden kautta ta-

kaisin veteen saattaa jatkaa vuosikymmeniä senkin jälkeen, kun ihmistöiminnan aiheuttama ulkoinen kuormitus on saatu rajoitetuksi. On arvioitu, että Suomen sisävesien fosforin kokonaiskuormituksesta kolmasosa vapautuu järvien pohjalta.

Vuonna 1998 Turun yliopiston biologian laitoksen tekemän koekalastuksen ja eläinplankton tutkimuksen tulokset kertovat Houhajärven ekologisesta tilasta. Järven kalakanta on rehevälle järvelle tyypillinen särkikalajien osuuden ollessa vallitseva. Särki on Houhajärven valtalaji vajaan 70 %:n massaosuudellaan. Vesikirppujen ja muiden planktonäyriäisten lajikoostumus ja koko vastaavat ylirehevän järven tilaa ja kertovat ravinteiden nopeasta kierrosta ja sisäisen kuormituksen vaikutuksesta järven rehevöitymiseen.

Järven tilasta voi tehdä havaintoja myös seuraamalla kasvillisuuden muutoksia järven rantavyöhykkeessä ja vedessä. Matalissa lahdissa muutokset voivat olla silmiinpistäviä. Silmävaraiten havaintojen mukaan esimerkiksi Puuskanlahden upos- ja kelluslehtisten kasvien biomassassa on lisääntynyt 1970-luvulta lähtien voimakkaasti. Houhajärven vesikasvillisuus koostuu rantavyöhykkeen tiheistä järviruoko-, korte- ja kaislakasvustoista, joiden takana paikoin laakeat tulvaniityt koostuvat sara-

lajien (*Carex* sp.), kurjenjalan (*Comarum palustre*) ja muiden tyyppilajien muodostamista kasviyhdyksistä. Rehevyyttä lisäävät paikoin runsaat osmankäämi (*Typha latifolia*) -kasvustot. Vesialueen kasvillisuus muodostaa lahdissa ja poukamissa kelluslehtisten kasvien – valtalajeina uistinviita (*Potamogeton natans*), ulpukka (*Nuphar luteum*) ja lumme (*Nymphaea candida*) – tiheitä kasvustoja, joiden joukossa matalissa lahdissa on myös pinnan yläpuolelle nousevaa rantapalpakkoa (*Sparganium emersum*), pystykeiholehteä (*Sagittaria sagittifolia*) ja rata-mosarpiota (*Alisma platago-aquatica*). Pitkänomaisissa lahdissa, esim. Puuskanlahdessa, kelluslehtisten lisäksi esiintyy runsaasti uposkasvillisuutta, varsinkin lahtien perukoissa. Lajeista voidaan mainita eräät vidat (ahvenviita *Potamogeton perfoliatus*, pitkälehtiviita *P. praelongus* ja tylppälehtiviita *P. obtusifolius*), vesiherne (*Utricularia* sp.) ja erityisesti vesirutto (*Elodea canadensis*), kiusallinen ulkomaan vieras, joka voi vallata koko vedenalaisen kasvutilan. Laji tuotiin Suomeen 1884. Tyrvään alueella se on tavattu jo 1950-luvulla. Kasvin erinomainen kilpailukyky perustuu sen kasvulliseen lisääntymistapaan, versojen talvehtimiseen vihreinä ja näiden suureen kasvunopeuteen ravinnepitoisessa vedessä. Yleensä se on

ensin lisääntynyt nopeasti mutta sen jälkeen tavallisesti vähentynyt. Houhajärvessä vesirutto on tällä hetkellä lisääntymisvaiheessa. Myös tylppälehtiviidan sanotaan hyötynneen suuresti vesien rehevöitymisestä, joten sitä samoin kuin palpakkoa, keiholehteä ja vesiruttoa voi pitää rehevöitymisen merkkilajeina.

Kasvimäärän lisääntyminen veden ravinmäärän kasvaessa on järven keino pyrkiä säilyttämään ekologinen tasapaino ja puhdas vesi. Jatkuva ulkoinen kuormitus voi kuitenkin johtaa tasapainon järkkymiseen ja veden asteittaiseen pilaantumiseen. Ylirehevän vesistön tunnusmerkkinä nähdään Houhajärvessäkin aika ajoin sinilevien muodostamia vihreitä levälautoja ja muidenkin levälajien joukkoesiintymiä. Toistaiseksi Houhajärven kunto on ollut tyydyttävä, mutta ilman ravinnekuormituksen tehokasta rajoittamista tilanne voi kääntyä hallitsemattomaksi. Houhajärvellä onkin ryhdytty toimiin. V. 1997 Vammalan kaupunginhallitus perusti työryhmän selvittämään järven tilaa ja veden laadun parantamiskeinoja. Työryhmän työtä on jatkanut v. 1999 perustettu yhdistys, Houhajärvi ry., jonka jäsenistö koostuu järven tilasta huolta kantavista kansalaisista. Selvitustyöhön ovat Life for Lakes -projektin puitteissa osallistuneet myös maa- ja elintarviketalouden tutkimuskeskus MTT ja metsätutkimuslaitos. Konkreettisina toimenpiteinä järven laskeviin ojiin on rakennettu viisi laskeutusallasta, joiden tarkoituksena on vähentää järven laskevien vesien kiintoaine- ja ravinmääriä. Kuluneena kesänä aloitettiin 3-vuotinen projekti liiallisen vesikasvillisuuden vähentämiseksi tavoitteena lisätä veden vaihtuvuutta ja vähentää eloperäisen jätteen kerrostumista matalien lahtien pohjaan. Yhdistyksen lähiajan tavoitteena on lisäksi muuttaa hoitokalastuksen avulla järven kalaston koostumusta ja vähentää siten sisäisen kuormituksen määrää. Viitteitä siitä, että maataloudessa toteutetut ympäristöohjelmat voivat osaltaan vaikuttaa järven tilaa parantavasti, on jo saatu MTT:n tekemistä Houhajärven pohjasedimentin tutkimuksista. Ne osoittavat, että sedimentin pintakerroksessa ravinpitoisuudet ovat alhaisemmat kuin syvemmällä olevissa kerroksissa. Tämä kertoo valuma-alueelta tulevan ravinnekuormituksen viime aikoina jonkin verran vähentyneen.

Houhajärven ekologisten tilan korjaaminen on vuosia kestävä työn takana. Houhajärvi-yhdistyksessä elää kuitenkin usko järven luontoarvojen säilymiseen, jos kaikki järven vaikutuspiirissä olevat tahot saadaan sitoutumaan yhteisen asian hyväksi. ■

Sinilevää ulpukanlehtien ympärillä elokuun lopulla 2002. Kesän pitkä bellekausi sai Houhajärvessäkin aikaan sinilevän massaesiintymän.

Ernomasta muttei hullumpaa Tyrväältä

Ni. Kyllä stä taas tiätystij joku tarkka ja tiätäväinen kyssyy että: 'Mitäs vasten tosa päällä seisoo että Tyrväältä'. 'Eikos tarttisis sannaoo Tyrväästä. Jos meinaal laillisesti ja vanhalla Tyrvääm murteella olis määrä kirjoittaa'.

Ku se juur onki täälä Tyrväällä – taikka Tyrvääsä – ernomaseh hianoo ja uljasta kon ollaan nin tarkkana. Kon täälä assuu kaikisa ihmisistä piäni kiälitiäremmiäs. Jossain sisikalluisa. Ja se piäni kiälitiäremmiäs riamastuu ku saaraan tiäteellinen kränäm poikainen aikaseks. – Stä oikeen nauttii ku pääsee oikaseen toista. – Ja kehhuuv viä muillekkin että: 'Mää pääsiv vähän sannaon sille. Konnei se poika tiännyk kuija oikeestis sanottaa: – Tyrvääsä'.

Mutta mistäs mää mittään tiätäsinkä. Kom mää oom mettämaasta. Kuttukapellista. Vaikka kyllä mää mukulana kuultelin kuija ihmiseh puhu. Että lährettiinkostä Tyrväälle vai Tyrvääsee. – Ja kuj jottain ihmistä kyytittiin Tyrväälle nim – mää huamasin että – siinoli kaks vaihtoehtoo. Aa ja Pee. Että viätiinko Aalle vai Peelle. Mutta jos joku ihan itte tilas kyytin nin se meni ste vissiin: Tyrvääsee. – Hotelli Tyrvääsee.

Se on täälä kylänaukeilla ja isovej vesiev varsisa toista kom mettämaasa - täälön asuttu mailman sivu. Aikojen alvusta tää on ollu vähän ninkom mailman napa. Ja kustä on aina asuttu samalla plassilla ja samasa kyläsä ja samasa talosa, nin se oj jättäny ihmisiij jälkensä. Ja juur se talo – se on ste tullukki mailman kaikista tärkeemmäks asiaks. Sen näkkee kon kattelee ympärillensä: Täälä on assuinriivij ja ulkorivin nurkat – ja viä huusirivinkin nurkat – ne on oorninkisa. Ja pellot on asutun näkösiä. Eistä passaa ihmisten ilmoilla ellää hulttiomuurev vallasa. Ninkoj jossaim mettänkorvesa. Mitä siitä ihmisekki sanos. – Täälön opittu sii-

voks. Asumisesa ja töisä – ja viä puhheisaki.

Ja ku se talo on nin tärkeä – nin yhtä tärkeä on se talon nimi kans. Täälön ollukki sillailla-päin että ihmisistäki on puhuttu vallan talon nimellä. Että jos vaikka talo rookaa olleem Mattila. Nin isäntä on sittem Mattila itte. Ja sem muija om Mattilan emäntä. Ja jos Mattilan poika sattuu pääseev vävyks vaikka Mikkolaa. Ja ruppee siä isännäks – nin se onki sitte taas Mikkola itte. Aina kov vahettaa talloo niv vahettaa nimme kans. – Ettei kai se suku okkan täälä ollenkan nin tärkeä kon talo.

Mutta pankaaas kattellev vaikka jottain savolaisia. Kuj joku Korhonen lähti 500 vuotta takaperij jostair Rautalamilta johonki Hyrynsalmelle taikka Kihniöön taikka vaikka Ruattiiv Värmlannin mettii. Katteleen uusia kaskimaita. Ja polttaan siä jonkuh huhraj ja pykkään pirttinsä jonkum mäjen päälle. Nin aina se vaan on Korhone. Ja jälkikasvu kans, mailman tappiin asti.

No sottes se ristimänimi. Olisko se mahtanu olla tääläpäiv vähän ninko synti sannaoo toista ihmistä ristimänimeltä. Ennen osattiin puhua toiselle kohteliaasti, että: 'Tekkee nyh vaah hyvij ja panne tullen ottaan kahvetta – ja kasjaa kans'. – Mutta hianot tavat ränsyy nykymailman aikaa. Nyv vaan ne sannaoo että: 'Matti, mitäs sää otasit. Matti, ottasiks sää vaikka drinki?' – Alvariinsa hojetaan etunimeme. Kon on otettu mallia Ruattij ja Ameriikam muativillytyksistä. Ja matkitaan televisiissioo. Muttei kait tyrvääläinev viäkän oikeesti tykkää kon yhtämittaa ristimänimeme hojetaa. – Ei kais semmosta kukkaan kärsi. Jumalakil luppaa ette häj jät rankasemati sitä joka hänen nimmeensä suattanpäiten höpöttää.

Eikä rehheellinen tyrvääläinemiäs ämmäänsäkkän nimeltä sano. – Saatikka että sanos stä

vaimoks taikka pualisoks – taikka jokskuks armaaks. Se sannaoo: 'Toi'. 'Toi stä ehrotti että eikos lähretä juhlii'. – Taikka jossei se on ny itte juur mukana, nin stes sanotaav vaan että: 'Meijän ämmä'. – 'Ämmä varotti että o sten ihmisiks. Kon oot siä ihmisistä'.

Mutta kaikista suurees synti Tyrvääm pualesa taitaa olla itteensä kehumine. Itteensä ei passaisik kehua. Eikä omia töitänsä. Eikä leuhkiar rahhoillansa eikä tavaroillansa. Pitkää ja kommeeta taloriviä om parree sannaoo vaan tölliks taikka tönöks. Ja hullu vaan ämmäänsäkki kehhuu. – Entii saisko hevostansa sentäj jollailaila mutkan kautte sannaoo pikkuseh hyvänsorttiseks. Ja jos itellä on omasta miälestä ernomasen uljas autopiili, nin saa sitä kiv vissiin oikeella sortilla kehasta: 'Ei se mikkääh hullumpi ajettava o'.

Mutta kuullelkaas vaikka jotaim pohjammaalaista. Kuija se 'trossaa' ommaa tyätänsä: 'Tohtii sanua notta oon itte teheny'. – Mutta milläs sannaolla tyrvääläinen tyätänsä kehhuu: 'Tämmönen tästä nyste tuli. Että entiiästen häntä kummonen om mutta – mahtasko se nyk kumminki kelvata...'

Vaikka kylä kaikki sen tiätää, että ihmiset on näillä kulmilla läppeensä rehheellisiä ja kauheen aikaansaapia ja ernomasen käteviä käsistänsä. Mutta ku ei stä saa itte ääneen sannaoo. Tarttee tehrä hommansa nih hyvin että toiset huamaa ja kehhuu. – Että pankaaas räknäten täläläisen kauppiamiähej ja markkinamiähen kovvaa kohtaloo. Kom millais tyrkytät – konnei ommaa tavaraa passaa kehua. – 'Kon tämmösiä mulla olis nym myynnisä. Että emmää stet tiä onko nää nyn nim mittää ja mahtasko kukkaan tämmösiä hualia'. – Nin että jolsei oikeen kauppa käy – nin tarttisko ne kaupittelijat haukuttella tänne jostaim mualtapäi.

Juu. Mutta se täällä vasta kaikista sukkelampaa on kuj joka asias-ta tarttee tehrä kirja. Aatelkaa ny! Talloista ja torpista, järvien kui-vatuksista ja puutarhahhoinnosta ja kutujuustostaki. Ja jokikisen tiäj ja polvun nimestä. Vaikka kylä mää taas sen ymmärrän. Että jos nuari plikar ressukka sattuu assuun sem-mosen tiäv varresa kul Luun tiä, nin trauma siittä tullee! Eikä siittä kolo-tuksesta irki pääse, muuta kon mennee yliopistooj ja tekkee siä kraruj ja kirjottaa kirjan, että mistä ne kaikki hullut tiän nimet on tullu.

J a kon kylä senkiv viä ymmärtäs että issoista ja rikkaista tehrään kirja. Kartanohherroista ja kir-kommiähistä – ja kaikemmailman Tuamas Rakvaltinpojjiista. Mutta ku täällä tehrään kirja semmosistakij joillei ot talloo ja jokka ei eres juur mittään omista. Ninkon Korkeemä-en Annastuunastaki Virtarannan Pertti kasas aikansa hianon kirja. – Ittellisakasta, jollei olluk ku sem-monem piäni pirtinpaha. Kaks kertaa kolme meetriä. Eikä sen ernomasempaa virkaa, ku kävi pas-saamasa muita. Mutta kon sattu ol-leen ernomaset leukaperät. Päästi tulleen semmosia juttuja, että mah-toko olla melkein Suomen kaikista parree satujen puhuja.

N i. Mutta mitäs sanositteki, jos vahetettas mallia. Olisko nys semmonem mailman aika että tehtäskij joku tiatokoneromp-pu taikka reeveeree. Aatelkaas kon sen 150 vuatta vanhan Wareliuksen kertomuksen Tyrvään pitäjstä sais semmoseem muatoon, että näkys elävä kuva ja kuulus ääni. Että mimmosta se elämä oikeen olikan täällä sillon 1853.

T aikka ku se Annastuuna täyt-täs nysten kans ens touko-kuusa 170 vuatta. Että jos väännettäski sen sarut ja sanantavat ja laulut ja tautiem parannusnoituu-ret nykymailman konsteilla tiatoko-nerrumpuks? Meinaan ko se An-nastuuna oli kotosikki oikeer Rom-pummaasta, Rompun tiäv varresta. Aatelkaas jos Rompumplikka pan-tas ellään uurestansa – täm päivär rompulla. Seereellä. Kyllä kai stä joku vois tykätäk kattella ja kuullel-la ja nauttiakki? Eikos stä kaikkia hulluja saa ehrottaa.

Että ei nystem juur muuta.

*(Esitetty Tyrvään seudun
Kotiseutuyhdistyksen
70-vuotisjublassa 1.9.2002)*

Tyrvää

On Tyrvää syntymäseutuni mun,
sinun maatasi aurani aukoo.
Sun onnesi puolesta taistelemaan
ei tarmokas tahtoni taukoo,
vaan vaativi voimia toimintaan
ja uskoa aikahan parhainpaan.

Kun Tyrvään seutuja silmäelen,
kun katselen länttä ja itää
niin tuntehen varmasti kiitollisen
mun rintani tunteman pitää.
Sillä taivas on antanut armostaan
mun heimoni haltuun kauniin maan.

On Tyrvää leikkini, lempeni maa
ja arkisten aatosten aihe
ja sieluni tunteita muuttelevaa
on mulle sen pienikin vaihe,
jos pilvisen päivän se meille tuo,
tahi suvemme suloja laulaa suo.

Tyrvään tytär

(tulkintaa "teen" tarpeellisuudesta)

Tytär Tyrväättä taas tervehtää,
tyttö tuittupäinen tää.
Toiveensa turhanpäiväisen
tuon tuskin täytyväisen.

Tytär Tyrvään tummatukkainen,
tuntehikas, tulisilmäinen,
tuiskuissa talven taapertaa,
tutut tiensä tasoittaa.

Tytär Tyrvään tekeepi tahtonsa,
tovin tutkii tunteaksensa,
tasaisena työn tuumaten
tahallaan taikoo tarvitin.

Tytär Tyrvään touhukas,
totinen, tyyni, toimekas,
tekee työnsä tunnolla,
tahtoo tekonsa taidolla.

Tytär Tyrvään, tuulien tuomako –?
Tuskansa tuntee taukoamattako,
tahtoen, toivoen taakkoinensa
tunteepi tiensä turvallisensa.

Tytär Tyrvään tiellä taivahan
tyynenä työssään taivaltaa. –
Tunteensa tulisen tukahduttain,
tietonsa, taitonsa taivuttain.

Tytär Tyrvään, työsi tarkasta,
tuumien toimet tasoita,
taistojen teillä, taivahan turva,
toiveesi, työsi tuskinpa turha.

Tytär Tyrvään, tullos tuomahan
turvattomaan tupahan
tähtöset taivaan tuikkimaan,
taas toiveemme täyttymään.

Turun tyttö
Läb. Liisa Erkkilä

Brita Santala

Nuoren sotilaan jouluomenat

Keittiön ikkunaa hämärsivät suuret vesipisarot. Hän käveli ikkunan luo ja näki, että kaksihaarisesta pihakoivusta liiteli nurmikolle kellastuneita lehtiä. @tsis:Taloniemispalvelun mies oli jo pari kertaa käynyt kuin jokin avaruusolento imureineen puhaltamassa lehtiä pois. Turhaa touhua, kun sireenipensaissa ja vaahterassa oli lehtiä kasapäin.

Hän oli ajatellut lähteä käymään hautausmaalla. Ensimmäiset rankemmat yöhallat olivat vieneet annansilmät ja krassit pihan kukkalaatikoista. Pitäisi käydä korjaamassa paleltuneet daaliat isän ja äidin haudalta. Täytyisi haravoita lehtiä. Kirkkoherra oli tarkka hautausmaan hoidosta, vaikka ei ollut vielä ilmoittanut syystalkoista. Toisaalta talkoisiinkin olisi mukava mennä. Taulolla seurakunta tarjoaisi hernesoppaa ja kahvit ruokalassa kadun toisella puolella. Vai olisiko menu erilainen kuin viime vuonna?

Pilvet olivat tummia, mutta repaleisia. Ehkä sade taukoaisi tilapäisenä kuuroiluna piankin. Pihan laatoitus oli jo märkä. Laatoille alkoi kasaantua köivunlehtiä. Pirkko päätti pysyä sisällä.

Tuttava mies kotikylältä oli soittanut eilen ja tarjonnut omenoita.

”Säätielilijät ovat luvanneet tuulia, jopa syysmyrskyä, eikä omenoita ole mukava pakkasiinkaan jättää. Siinä ne sitten roikkuvat unohdettuina ja mädäntyneinä lehdettömissä puissa. Nyt

vielä on mistä ottaa. Ota pari pahlilaitikkaa föliin ja tule hakemaan. Maksaa ei tarvitse, kun puut ovat omenia väärällä. Kaneleitakin vielä löytyy, jos et vain talviomenoita halua.”

Hän oli heittänyt auton takakomppisuun pari laatikkoa ja mennyt noutamaan omenat. Hän oli laskenut kahvipöydän liinalle muutaman kymmenen euron rahan, kun Kaisa oli huomauttanut, että kaupassa nämä maksaisivat ainakin pari euroa kilolta. Hän oli poikennut paluumatkalla kaupassa ostamassa ohutta valkoista paperia, johon hän käärisi omenat. Hän haki toisen omenalaatikoista parvekkeelta keittiön pöydälle. Paperista hän leikkasi sopivankokoisia paloja. Hän alkoi kääriä virheettömiä omenoita. Etteivät kauniit omenat vain olisi kostuneet, kun saatoikin. Hän otti komerosta paksun froteepyyheen ja levitti omenoita pyyheelle.

Keittiössä oli lämmin. Omenat tuoksuivat patterista hohkaavassa lämmössä. Hän ei pitänyt omenoiden raskaasta tuoksusta. Hän katui, että oli käynyt niitä ostamassa.

”Veikko-serkku tulee käymään tänä iltana”, kertoi äiti kuin suuren salaisuuden.

Äiti kampsii laineikasta tummaa tuk-

kaansa kantikkaan seinäpeilin edessä, teki vookeja ja pani niiden pysymiseksi kuparinvärisiä pinnejä.

Veikko-serkulla oli samanlainen tukka kuin äidillä. Mutta hän ei voinut käyttää hiussolkia tukkansa taltuttamiseen.

”Onko nyt hyvä, kun vieraita on tulossa?”, äiti uteli.

Pirkko ei osannut vastata siihen mitään, vaikka äiti oli hänen mielestään hyvin kaunis.

”Veikko-serkkuni tukkaanko Orvokikin mahtoi ensiksi ihastua? Vai laulunääneen? Veikolla on kaunis ääni puhua ja laulaa. Säälä tuhlata sellaista ääntä sotilasmarsseihin.”

Kun äiti jätti hiustensa laittamisen ja pukeutui puhtaaseen kultanappiseen puseroon, parhaimpaansa, Pirkko ajatteli, että äiti oli Veikko-serkun näköinen muutenkin kuin hiuksistaan. Hän mietti, onko Orvokilla tumma tukka. Äiti ei ollut puhunut serkkunsa kihlauksesta mitään. Isä siitä oli ensiksi tiennyt, kun hän oli parasta pataa Veikon veljen kanssa.

”Ei taida Lahdentaustan isäntäpari olla kovin ihastunut tulevaan vävyynsä, vaikka on se isännäksi kelvolliset koulut käynyt, ei siinä mitään”, isä sanoi. ”Pikkupirtistä kumminkin on. Olisi poika pysytellyt kaukana naisista, kun ei ole mitään millä sellaisen kesyttää.”

”Sinä puhut serkustani aina kuin pik-

kupojasta”, äiti vihotteli.

Äiti oli saanut pyhäpukimet ylleen ja alkoi kattaa kahvipöytää. Kauniita punarusuisia kuppeja oli vain neljä paria.

”Meille kaikille”, äiti sanoi. ”Sinäkin saat istua Veikko-serkun seuraksi”, äiti jatkoi ja kävi pörröttämässä Pirkon hiuksia.

”Minä tahdon kammata kauniisti”, Pirkko sanoi ja otti äidin hienon kamman. Peiliin hän ei yletynyt.

”Nyt me tytöt olemme nättejä. Kelpaa Veikko-serkun meitä katsoa”, äiti sanoi ja nosti Pirkon näkemään kuvansa peilistä.

Pirkko huomasi taas, ettei hän muistanut Veikko-serkun viimeisestä vierailusta juuri muuta kuin hiustenlaiton, kahvikupit ja omenat. Omenat. Omenoita hän ei unohtaisi milloinkaan. Vaikka hän kuinka yritti tavoittaa monen kymmenen vuoden takaista marraskuun alun iltaa, hän ei saanut mieleensä juuri muuta kuin omenat ja kahisevat paperit. Missä Veikko-serkku oli suuret punakylkiset omenat tuonut? Repussako? Oliko se sotilaan reppu? Tädin laittamassa korissa? Nahkapalakkassissako? Tädillä oli sellainen kädessään heillä. Pirkko ei muistanut. Oliko Veikko-serkku silloin sotilaspuvussa? Veikko-serkun komeus ja ihana tukkakin muistui mieleen vain äidin puheista sodanjälkeisiltä vuosikymmeniltä.

”Veikko-serkku oli vain kuusi vuotta minua nuorempi”, äiti oli usein muistellut. Enää äidiltä ei voinut kysyä hänen serkustaan. Ei voinut kysyä mistään muustakaan tapahtuneesta.

Pirkko ei muistanut vierailuillaan kahvipöydässä oloakaan. Sen hän muisti, että Veikko-serkku oli kiusoitellut häntä lauluilla. Hän oli istunut polvella ja Veikko oli laulanut korvaan tilhestä ja pikkua Inkeristä. Hän oli nostanut Pirkon omalle paikalleen ja alkanut laulaa jotakin julmasta erosta kertovaa laulua.

Pirkko muisti nukkuneensa yön päästävedettävässä sängyssä Veikko-serkun selän takana. Sänky oli vedetty paljon pidemmäksi kuin silloin, kun Pirkko nukkui siinä yksin. Päiväpeite oli jätetty kasaan sängynpäättyyn. Sen poimuissa oli papereissaan talviomenoita. Paperit kahisivat ja kuoriutuivat omenoiden päältä, kun Veikko-serkku oikoi solakoita sääriään.

Pirkko ei ollut saanut unta, vaikka oli nukkunut serkun selän takana turvallisesti aiemminkin. Mutta isän ja Veikon huolestuneet äänet pitivät valveilla. Isä ja Veikko puhuivat sodasta joka kohta alkaisi, kun neuvotteluissa ei ollut edistytty. He puhuivat äidistä ja Orvokista.

Pari kertaa Pirkko kuuli oman nimensä. Kun Veikko-serkku oli peitelty häntä, Pirkko oli maannut silmät kiinni puristettuina ja liikkumatta.

”Sääli Orvokkia, Inkaa ja Pirkkoa”, Veikko-serkku sanoi, ”ja äitiä myös.”

Muistanko minä nämä asiat enemmän vanhempieni puheista kuin itse, Pirkko ajatteli.

”Sääli Orvokkia...”

Kun Pirkko aamulla heräsi, omenat oli korjattu talteen. Veikko-serkku oli lähtenyt. Äidin silmät olivat itkuiset.

”Isä meni naapuriin teurastamaan sian”, äiti sanoi.

Päivällä isä tuli kotiin ja laski pöydälle ison palan tuoretta lihaa.

”Jouluksi on sianlihaa ja omenoita”, isä sanoi. ”Pärjätte, jos minä en ole kotona.”

Pirkko huomasi käärineensä paperiin vain muutaman talviomenan. Hän ahkeroitui ja sai valmiiksi pyyheen päällä kuivattamansa. Hän palautti omenalaitikon parvekkeelle. Sade oli lakannut ja taivas kirkastunut. Pirkko puki toppapuvun ylleen ja pani saappaat jalkaansa. Hän käveli hautausmaalle nopeasti kuin jotakin sieltä löytäkseen.

Takorautainen portti oli raollaan. Sora roskui saappaiden alla, kun hän käveli kohti kahta sotilasta esittävää muistopatsasta. Mahtoiko isä kannatella häntä noin, Pirkko ajatteli sotilaita katsolessaan.

Sankariristejä oli monta riviä. Hän käveli ristirivejä päästä päähän ja löysi etsimänsä.

”Vasta kaksikymmentäkolme-vuotias”, hän sanoi ääneen.

Hän tutki vuosilukuja. Veikko-serkun tavoin moni muu nuori sotilas oli kaatunut juuri jouluksi. Sinä jouluna oli paljon kyyneleitä, Pirkko ajatteli.

”Sääli Orvokkia...” Hän tiesi käyvän myös Orvokin haudalla.

Hän muisti, että vierailuillaan kahvipöydässä oli katseltu Veikko-serkun kihlasormusta. Hänkin oli saanut sitä hetken pyöritellä.

”Siinä lukee Orvokki 39”, äiti sanoi.

Pirkko puhdisti sankariristin mädistä lehdistä ja koivunsiemenistä. Jäätyneet kukat oli jo korjattu pois. Kiven kirjaimet näkyivät nyt paremmin. Pirkko astui käytävälaitteille lähteäkseen vielä äidin ja isän haudalle. Missä Orvokin hauta olikaan? Vaaleahiuksisen ja hennon Orvokin, joka ei ollut jaksanut tulla sankarisulhasensa hautajaisiin. Kerran oli käynyt äitiä tapaamassa.

Pirkko pani käden taskuunsa ja taivoitti sieltä sormiinsa kauniin omenan. Hän kumartui Veikko-serkun haudalle ja laski omenan ristin eteen. ■

Ritva Haavisto

Mietteitä ruispellolla 5. 8. -02

Oli poutapilvet hyvin korkealla, kun ruispellon laitamalla kokoontui väki jälleen kerran, touhuten yhdessä hetken verran, leikaten viljan, sitoen lyhteen, joku kuhilaiksi ne kokosi yhteen.

Sinessä taivaan liiteli haukka mieltien, empä olekaan raukka, saan lennellä täällä korkealla Luojamme sinisen taivaan alla. Lensivät pääskytkin pellon sen yllä, ja aurinko lämmitti säteilyllä, todeksi koin, ”niin kaunis on maa”, tätä meidän niin hyvä on rakastaa.

Kohta lämpeni riihi, kuivaten viljaa, leikkaaja kätensä ristii hiljaa, kiitoksen kuiskaten Luojallensa, joka on hänen hyvä paimenensa. Olihan satomme tänäkin vuonna hyvä, ja täyteläinen se rukiin jyvä. On hyvä nyt talvea ottaa vastaan, kiittäen Luoja, hän hoitaa lastaan, ja elomme matkalle voimaa antaa, Hän vahvoilla käsillä meitä kantaa. ■

Ritva Haavisto

Kanto puhuu

Ne päättivät kaataa mun puuni, tulivat konein niin kiiltävin, ne särkivät ydinluuni sahan terin niin terävin.

Ennen mun latvani korkealle kohosi melkein taivasiin, puuni vietiin kai maailmalle sen suuriin tehtaisiin.

Mutta – vielä voin hyödyksi olla vaikka kantona lahoavana, sinut herätän huomiolla punavärisen hehkuvana.

Tänä syksynä juureni nousi varsi puolukan punaisen, ja ilmojen halki sousti mehiläinenkin luokse sen.

Herkun kasvatti puuni juuret, luokseen kutsuen poimijaa. Pian puolukat punaiset, suuret marjakoppaan näin vilahtaa. ■

Tyrvään kirkon alttarireliefin luonnos Ruth Rosenlöfin kodissa Helsingin Kruununhaassa syksyllä 2002.

Jari Nurmi

Tyrvään kirkon alttarireliefin tarina

Olen keskellä Helsinkiä, Helsingin tuomiokirkkoseurakunnan alueella, astunut juuri sisään erääseen kruununhaka-laiskotiin. Samassa silmäni kiinnittyvät johonkin perin tuttuun.

Mieleni palaa lapsuuden maisemiin, maankuuluun kaksitorniseen Tyrvään kirkkoon. Sinne isäni minut pikkupoikana silloin tällöin mukanaan vei. Jostakin syystä mieleeni nousevat erityisesti kirkkomatkat isän kanssa. Isä osasi pojalle aina noilla matkoilla näyttää jotain uutta ja kiinnostavaa. Niinpä tutustuttiin pikkupojan sieluun syvästi vaikuttaneeseen sankaripatsaaseen: aseveli kaatuneena toisen syyliin. Isän kanssa käytiin joskus kellonsoittaja Eemeli Sannan soittoakin kuulemassa, ihan siellä tornissa asti. Kirkon penkissä jumalanpalveluksen aikana isä hiljaa osoitteli, että katsohan, siellä ne sakastin ovet nyt aukeavat ja pappi astuu alttarille tai sieltä se nyt sakastista lähtee nousemaan saarnatuoliin. Isä myös antoi lantin kouraan joko suntion tai kellonsoittajan kantamaan haaviin pudottavaksi.

Mutta pitkät olivat sittenkin kirkonmenot. Pienen pojan pää pyöri penkissä. Tutuksi tulivat vanhan ajan kirkonrakentajien taidolla tekemät harmaanvihreät penkit yksityiskohtineen. Silmät kulkivat kirkon avarissa holveissa. Erittymisen vaikuttavia olivat ristikirkon sivusakaroissa olevat seinämaalaukset. Mutta katse kiinnittyi myös kolmeen alttaritauluun, joista keskimmäinen kohosi muita ylemmäksi. Tämän alla oli kiirastorstain tapahtumia kuvaava valkoinen korkokuva eli reliefi.

Silloin havahdun. Olen Helsingissä kymmeniä vuosia myöhemmin. Näen edessäni lapsuudestani ja nuoruudestani tutun Tyrvään kirkon alttarireliefin tämän kodin olohuoneeseen johtavalla seinällä. Tosin pienempänä, mutta sama se on. Miten se on mahdollista?

Tämä on Ruth ja Markku Rosenlöfin koti. Keskustelumme kiertyy Ruthin lapsuudenkotiin Lempäälään. Hänen isänsä oli kuvanveistäjä, jonka lukuisista töistä yksi on juuri Tyrvään kirkon alttarireliefi. Tämän kodin seinällä, hänen tyttärensä kodissa, on tuon reliefin

luonnos.

Tyrvään kirkkoon tuo reliefi asetettiin 1930-luvun suuren peruskorjauksen yhteydessä, jolloin alttariseinällä, maalausten yläpuolella olleet ikkunat muurattiin umpeen. Tällöin keskimäinen tauluista nostettiin ylös, muita korkeammalle. Juuri sen taulun alla sai paikkansa tämä kirkkoon hankittu uusi reliefi.

Seuraavassa muutama sana tuon reliefin tekijästä, kuvanveistäjä Väinö Richard Rautalinista. Hän syntyi vuonna 1890 Kalvolassa. Hänen isänsä oli syntyisin Sääksmäeltä, ammatiltaan seppä, ja seppiä oli ollut monessa polvessa jo sitä ennen. Niinpä käden taidot tulivat pojalle sukuperintönä. Hänen äitinsä oli puolestaan Hämeenlinnan kaupunginpalvelijan tytär, joka oli orvoksi jäätyään joutunut kasvatiksi Lahisten kartanoon. Komea seppä ja hänen kaunis vaimonsa perustivat sitten kodin, pienen mökin Kalvolaan, Vanajaveden rannalle. Tässä mökissä kasvoi Väinö-poika yhdeksänlapsisen sisarus-sarjan toiseksi nuorimpana. Koti oli

hurskas. Hiljaa istuttiin pyhisin ja kuunneltiin, kun seppä luki Raamatun Saanaa.

Kolme nuorinta poikaa pantiin kunnalliseen kansakouluun, jonka käyminen kirkollisen kiertokoulun lisäksi oli vielä tällöin harvinaista. Koulumatka oli seitsemän kilometriä. Kansakoulusta päästyään 14-vuotiaana vuonna 1904 Väinö lähti Turkuun kahden vanhemman veljensä luo tehtyään ensin itselensä eväskirstun puusta. Veljet järjestivät hänet töihin kultasepäntiikkeen, jossa hän sai kaivertajan paikan. Kirkossa veljekset kävivät joka pyhä. Sitten toinen veli muutti Helsinkiin ja Väinö seurasi perässä vuonna 1908. Helsingissä hän pääsi Suomen puuseppäin kauppa- ja teollisuusyhtiön koristeveistäjäksi. Samalla hän alkoi käydä iltainen Taideteollisuuskeskuskoulua – myöhemmin Ateneum – opiskellen laajasti eri aineita. Vallalla oli romanttinen tyyliuunta, jossa oli pyrkimys harmooniseen kauneuteen ja josta hän sai voimakkaita vaikutteita.

Kotona käydessään Väinö Rautalin teki kerran lumesta isänsä muotokuvan tien viereen. Ohi kulkenut kartanonherra, professori Aspelin-Haapkylä näki lumiveistoksen ja kertoi Sääksmäen Visavuoresta asuvalle kuvanveistäjä Emil Wikströmille lahjakkaasta pojasta. Wikström pyysi tämän oppipojakeksen, ja näin opinnot Helsingissä jäivät kesken vuonna 1911. Ei ollut kuitenkaan Visavuoresta oppipojan hyvä olla, ja näin hän muutti sieltä vuonna 1913 parin välietapin kautta Tampereelle ryhtyen vapaaksi taiteilijaksi. Jo samana vuonna oli hänen töitään näytteillä ensi kerran. Töitään hän teki Frenckellin tehtaan tiloissa. Ei ollut taiteilijan leipä leveä, vaikka vähitellen alkoi töitäkin tulla, mm. muotokuvatilauksia. Toimeentulo oli pitkälti mesenaattien varassa. Tällainen oli mm. kenkätehtailija Emil Aaltonen, joka kuitenkin usein saneli töille hinnat. Mutta alkoi tulla myös julkisia töitä, kuten kirkkoveistoksia.

Vuonna 1924 Väinö Rautalin rakennutti Piikkiöön ateljeehuvilan, josta kuitenkin joutui 1930-luvun pulavuosina luopumaan. Hän solmi avioliiton Aili Liljan kanssa, josta liitosta syntyi kaksi poikaa. Näinä vuosina hän teki myös kaksi opintomatkaa Italiaan. Vuonna 1933 hän solmi toisen avioliiton Ester Amanda Salosen kanssa. Tästä liitosta syntyi tyttö, Ruth.

Rautalinin kirkkoveistoksista mainitakoon vuodelta 1932 Viinikan kirkon kullattu puuveistos ”Kristus näyttää haavojaan epäilevälle Tuomalle”. Tässä vaiheessa 1930-luvun puolivälissä hän sai sitten työkseen myös Tyrvään kirkon alttarireliefin tekemisen. Työn

saamiseen liittyi se, että Tyrvään kirkon peruskorjauksen suunnittelijaksi oli kutsuttu arkkitehti Bertil Strömmer, joka puolestaan vaikutti kipsiveistoksen hankintaan juuri ystävältään Rautalinilta.

Tyypillistä kaikille Rautalinin kirkkoveistoksille on se, että niissä on kirjoitettuna Raamatun teksti, niin että taideveistoksen aihetta ei tarvinnut arvailla. Näin Tyrvään kirkkoon tehtyyn ensimmäistä ehtoollista edeltänyttä opetuslasten jalkojen pesua esittävään alttarireliefiinkin tulivat sanat: ”Ellen minä sinua pese, ei sinulla ole osaa minun kanssani.” On arvioitu, että kirjoitetun Sanan näin voimakas korostaminen tuomalla se kuvateoksen yhteyteen oli perua jo lapsuudenkodista. Rautalinin olemuksesta hänet tunteneet ovat todenneet, että hän oli luonteeltaan äärimmäisyshiminen, toisaalta tulinen, mutta samalla hellä tunteissaan ja lämmin uskossaan.

Vuonna 1934 Rautalin muutti Lempäälään, jonne hän rakensi omin käsin talon, jossa oli keittiö, kammari ja ateljee suurine leivinuuneineen. Vaimo oli miehensä työssä suurena apuna. Tältä ajalta tytärkin alkaa jo muistaa, miten mm. kotiin tuli Italiasta juna- ja lopulta hevoskyydillä marmoria, joka vietiin sisään ja jota sitten apumiehen voimin justeerilla hiekan ja veden kanssa sahattiin. Edelleen mieleen on jäänyt, miten isällä työn jälkeen oli usein silmät täynnä marmorin muruja. Lapsuudenkodissa tytär myöskin oppi kuvanveiston tekniikat, mm. sen miten reliefiä tehtäessä ensin tehtiin piirroshahmotelma. Sen jälkeen tehtiin pieni reliefi ja vasta sitten täyteen kokoonsa. Kuva muovailtiin ensin saveen, saveen päälle valettiin kipsi, josta saatiin muotti, joka suurten töiden kohdalla oli moniosainen. Sitten tämä muotti rasvattiin, ja siihen vasta valettiin varsinainen työ. Näin tapahtui Tyrvään kirkon reliefinkin kohdalla. Näin oppi tytärkin tällaiset niksit jo aivan pienenä. Olipa pikku tyttö isänsä töissä joskus mallinakin.

Sotavuosiin tultaessa Väinö Rautalin alkoi vakavasti sairastella, joten sotaan hän ei joutunut. Hänen palveluksensa isänmaalle olivat sensijaan monien hautausmaiden pronssiset tai graniittiset sankaripatsaat. Hän kuoli sotatalvena 1943 ollessaan vasta 52-vuotias. Työnteko oli jatkunut loppuun asti, niin että viimeisin työ jäi häneltä kesken.

Elävässä muistissa ovat tyttärellä muistot isän viimeisistä vaiheista, mm. pitäjän arvostetusta, kutsumustyötään uskollisesti hoitaneesta diakonissasta, joka kävi isää hoitamassa. Muistissa on myös, kun isä pantiin arkkuun ja alkoi viimeinen matka kotipirtistä hevosen

reessä, kuuset reen kulmissa, kuuden kilometrin päähän Lempäälän kirkolle. Hänen haudalleen pystytettiin patsas, jota hän oli suunnitellut Aleksis Kiven muistomerkeksi.

Jo 9-vuotiaana orvoksi jäänyt Ruth kertoo isäänsä muistellessaan, miten isä luki usein Hj. Nortamoa ja Aleksis Kiveä perheelleen äidin ommellessa. Edelleen hän muistelee, että isä, joka oli elänyt puutteessa, oli oppinut anteliaaksi. Jos tuli kotiin lapsin asioille, niin aina pullan pytkyä tarjottiin. Toisaalta hän opetti myös hyviä tapoja. Saattoipa samalta pojalta ottaa lakin päästä ja todeta: ”Leivän kunniaks ja huoneenkin!” Kodin vieraanvaraisuudesta kertoo sekin, että kun äiti leipoi, piti lähteä juoksettamaan lämmintä leipää jollekin vanhalle ihmiselle. Kun sitten Lapin sodan aikoihin tuli evakkoja Kainuusta, leskiäiti otti evakkotytön kasvatiksi kahdeksi vuodeksi. Tyhjäksi käyneeseen ateljeehuoneeseen hän majoitti suuren perheen. Näistä juurista lienee tyttäreenkin tarttunut lähimmäisyyden tunto, mikä myöhemmin elämän matkalla on näkynyt mm. vuosikymmenten ahkeroisena seurakunnan diakoniatyössä.

Jo sotavuosina Ruth lähti kouluun Tampereelle, jossa hän kävi joka päivä junalla, ja valmistui sittemmin kotitalousopettajaksi ja myöhemmin vuosiina verenperintönsä ajamana taidehistorian alalta filosofian maisteriksi. 1950-luvulla hän kohtasi tulevan miehensä, diplomi-insinööri Markku Rosenlöfin, joka oli tuon vuosikymmenen alussa radiolaboratoriossa kehitettäessä ensimmäistä televisiota Suomeen. Tänäkin Tyrvään kirkon alttarireliefin aikoinaan tehneen kuvanveistäjä Väinö Rautalinin tytär miehineen on jo eläkkeellä.

Henkilökohtainen iloni on ollut tähän lapsuuteni kotikirkon historiaan liittyneeseen perheeseen tutustua paitsi jo vuosia sitten perheen lasten rippikoulun ja kirkollisten toimitusten kautta myös monien muiden yhteyksien välityksellä. Tämän helsinkiläiskodin kautta olen usein kaukana kotiseudulta siirtynyt ajatuksissani Tyrvään kirkon alttarin ääreen, jonka jo varhaisesta lapsuudestani elävästi muistan. Sen alttarin edessä pääsin aikanaan ripille. Sen edessä olen tullut vihityksi avioliittoon, ja sen edestä lähtenyt maailman tuuliin. Sen ääreen olen silloin tällöin pappinakin saanut palata ja todeta, että vielä on kirkossa sama reliefikin tallella, vaikkakin viimeisimmän kirkon korjauksen yhteydessä, päätyikkunoiden uudelleen avaamisen myötä, sivuseinälle siirrettyinä. ■

Selanderin grafiittikaivos Tyrväässä ja jalostamo Karkussa

Mehän tiedämme, että ihmiset ovat kaiken tekemisen takana. Mitään ei synny, jos asialla ei ole osaava, rohkea ja oikealla tavalla toimintaansa uskova henkilö. Nyt esillä oleva kaivoshanke on henkilöitynyt Wäinö Selanderiin, joka oli perustetun kaivosyhtiön suurin omistaja ja joka ainakin loppuvaiheessa kantoi myös käytännön vastuun hankkeesta.

Wäinö Selander syntyi Tyrväässä 22.4.1886 nimismiehen perheeseen. Vaikka perhe olikin virkamiesperhe, niin Wäinön isä omisti Galle'nien jälkeä Jaatsin, Vännin ja Väkkärän tilat ja oli hyvin innostunut maataloudesta. Siitä Wäinökin sai nuoruusvuosinaan kipinän. Saatuaan maatalousalan opinnot valmiiksi Ruotsissa hän muutti Mouhijärvelle vuonna 1908 ja sieltä Karkkuun vuonna 1915. Selander teki koko elämäntyönsä Karkun hyväksi.

Maamiesseuran puheenjohtajana hän kehitti ja myös toteutti lukuisia uudistuksia. Merkittävintä oli valtakunnallisestiakin mainetta saanut karjan jalostamistyö Karkussa.

Myös Karkun emäntäkoulun perustamisessa hänen osuutensa oli ratkaiseva.

Selanderin huomattavin tehtävä oli kansanedustajuus vuosina 1919-1921. Samaan aikaan hänet valittiin myös Suomen pankin pankkivaliokunnan puheenjohtajaksi ja valtiovarainvaliokunnan ja toimitusvaliokunnan jäseneksi. Hän toimi myös Maatalousosakepankin Karkun konttorin esimiehenä 1917-23. Selander osallistui Karkun kunnalliselämään monin tavoin ja hän puhui voimakkaasti Karkun itsenäisyyden säilyttämisen puolesta.

Lisäksi hän kuului useiden yritysten johtokuntiin.

Nyt puheena olevan kaivostoiminnan kohde grafiitti esiintyy yleensä onkaloiden ja käytävien täyteenä gneissi-, savi- ja killeliuskeena. Se esiintyy melko harvoissa paikoissa riittävän puhtaana ja yleensä siinä on vieraina aineosina rautaoksidia, savea ja kalkkia. Puhtainta grafiittia löytyy Ceylonista, jossa sen hiilipitoisuus on 99 %. Suomessa grafiittia tavataan monissa paikoissa kuten Nokialla, Mikkelin lä-

Rikastamon rakennuksia Karkun Palvialassa.

hellä, Paraisilla kalkkikiven yhteydessä ja Tyrväässä lukuisissa paikoissa.

Tyrvään Laukulan Sotka: Esiintymä sijaitsee Laukulan kylässä, Sotkan talon mailla. Haarakorvenmäki-nimisessä vuorella 3-4 km etelään Rautaveden rannasta. Sieltä on aikanaan kaivettu grafiittia avolouhoksena ja kuopan syvyys on silloin ollut n. 2 m. Esiintymän hiilipitoisuus on ollut keskimäärin 8,4 %. Tälle paikalle on myöhemmin nousut Outokummun nikkelikaivos.

Tyrvään Tanni: Paikalla on ollut kaksi esiintymää, joista toinen sijaitsee Tanni (Nurmi)-nimisen talon läheisyydessä ja sisältää suomugrafiittia sivukivenä gneissi ja sen hiilipitoisuus on 3,6 %. Toinen esiintymä on itään rakennuksista pellon reunassa olevassa jyrkänteessä. Esiintymä on 1-2 metriä leveä ja 100 metriä pitkä. Nämä esiintymät ovat hyödyntämisen kannalta merkityksettömiä.

Karkun Sarkola: Esiintymä on n. 1 km:n päässä Sarkolan kylästä.

Karkun Kutala, Koivisto: Siellä on tehty koe noin 40 kg painavalla grafiittilohkareella, joka on sijainnut kaakkoon kirkkopitäjän rajasta. Grafiitti on ollut hyvää ja suuruusmuista mutta ei

hyödynnettävissä.

Karkun Vira: Esiintymä sijaitsee n. 1,5 km koilliseen Karkun asemalta ja n. 0,5 km luoteeseen Viran talosta. Löydös on n. 40 m leveä liuskekiviesiintymä, joka sisältää grafiittia. Esiintymä ulottuu myös naapuritalon puolelle. Koekaivauksissa hiilipitoisuudeksi todettiin 10,5 %. Ei myöskään tällä esiintymällä ollut kaupallista merkitystä.

Karkun Anijärvi: Kaikki edellä mainitut esiintymät löytyvät myös geoteknisistä julkaisuista. Niiden lisäksi olen käynyt katsomassa louhosta Anijärven lounaispäässä, josta Selander on kaivanut ilmeisesti kvartsiliusketta.

Karkun Soukko: Esiintymä sijaitsee Soukossa Kokemäenjoen etelärannalla etelään Karkun vanhalta kirkolta. Tämän esiintymän hiilipitoisuus oli alueemme paras. Soukon vanha grafiittikaivos tarkoittaa vuoren päällä olevaa kaivoskuilua ja Soukontien vieressä olevaa toista onkaloa. Tämän kaivoksen hiilipitoisuus oli keskimäärin 15 % ja vanhemman osuuden jopa 49,6 %. Vanha kaivos on tarkoitettu toisin erotukseksi järven rannassa noin 200 metrin päässä edellisistä olevasta järvi-kaivoksesta, jota on kutsuttu myös ruu-

tivarastoksi. Sen hiilipitoisuus oli 13,2 %. Vanhan kaivoksen esiintymä tunnettiin jo 1700-luvun jälkipuoliskolta.

Vanhan kaivoksen linssin muotoinen esiintymä on n. 20 m korkea ja leveä ja n. 8 m syvä.

Rantakaivoksen linssi on 15 m korkea, 25 m pitkä ja 2 m paksu. Tämän esiintymän sivukivenä on gneissi, jonka joukossa on vähän kvartssia ja granaattia.

Myös Antero Warelius kirjassaan *Kertomus Tyrvään pitäjästä 1853* sanoo seuraavasti:

”Metallia ei tiedetä löytyvän Tyrvään vuorista mitään lain senvertaa, että palkitsisi kaivamisen vaivan; eikä järvissäkään nävy hölmää (joka tarkoittaa järvi/suomalma), mutta lähteitä on muutamia ruosteisia. Merkillistä kivemää ei tavata muuta kuin SOUKONKIVI, joka on hyvä kirjoitus-aineksi; sillä se jättää kauniin lyijyn-karvaisen jäljen, kun piirretään puuhun tai paperiin. Lyijyä ei ole tässä kivessä ollenkaan, vaikka kylä luulisi, kun sitä katselee; mutta rautaa siinä on hiukka. Se on saanut nimensä Soukon kylästä, jonka tiluksilla sitä löytyy.”

Grafiitti on siis puolimetalli, eli se ei ole metalli eikä epämetalli vaan lineaarisella asteikolla niiden välissä. Se on niin kuin timanttikin kiteytyntä hiiltä, mutta kerrosrakenteista siten, että ker-

rosten väliset sidosvoimat ovat pienet ja näin ollen kerrokset voivat liukua toistensa lomaan. Tästä johtuu, että grafiittia on voinut käyttää voiteluaineena. Pääasiallisesti sitä on käytetty lyijykynien valmistukseen. Grafiittia on myöhemmin käytetty myös ydinvoimaloissa ydinreaktion hidastimena neutronien vähäisen absorptioon takia. Grafiitti on sähköä johtava, se ei sula korkeissa lämpötiloissa, ja vaikka se on pääasiallisesti hiiltä, se palaa hyvin vaikeasti. Selanderin mukaan grafiitin käyttö Suomessa oli vähäistä ja kannattavan liiketoiminnan edellytys olikin viennin onnistumisessa.

Soukon esiintymä oli hyvää ja käyttökelpoista suomugrafiittia. Se muodostui kahdesta melko yhtenäisestä linssistä, joista Selanderin mukaan ainakin rantakaivoksen linssit on louhittu lähes kokonaisuudessaan loppuun.

Kaivosyhtiön kaupparekisteritiedoista käy ilmi, että esiintymä on saanut kaupparekisterinumeroon 40413. Yhtiöjärjestys on hyväksytty 26. syyskuuta 1918, josta senaatti on antanut vahvistamispäätöksen 14 marraskuuta 1918. Tätä senaatin päätöstä on vauhditettu kiireellisysilmoituksella 12. lokakuuta 1918.

Yhtiön ensimmäinen rekisteröintiyhtiös oli tapahtunut 17. tammikuuta 1919. Paperit oli allekirjoitettu 10. joulukuuta 1918. Tämä hakemus on kuitenkin hy-

lätty, koska hallituksen jäsenet olivat jättäneet allekirjoittamatta rekisteröintihakemuksen.

Uudet rekisteröintipaperit allekirjoitettiin 19.7.1919 ja tällöin yhtiön toiminnaksi on haettu Oy Grafit AB:tä.

Yhtiön toimialaksi on ilmoitettu mineraalilöytöjen ostaminen, mineraalin murtaminen sekä myynti ja maastavienti.

Yhtiön kotipaikka on Karkun pitäjä. Osakepääoma on ollut 600.000 mk, mikä vastaa nykyrahassa 1.173.000 mk (n 198.000 E).

Hallituksen puheenjohtaja ja toimeenpaneva johtaja oli Carl Elias Chydenius Karkun pitäjältä. Hän oli kotoinen Kokkolasta ja syntynyt 20.6.1878. Kirkonkirjojen mukaan hän oli muuttanut kirjansa Karkkuun vasta 28.5.1920 ja asui Aluskylässä. Kovin kauan hän ei Karkussa viihtynyt, sillä hänen kirjansa muutettiin Messukylän seurakuntaan 21.9.1921.

Muut hallituksen jäsenet olivat varatuomari Junno Selander, joka oli Väinö Selanderin veli ja muuttanut Tyrväältä Tampereelle 1915. Toinen hallituksen jäsen oli Insinööri Fjalar Witting Helsingistä. Hän oli alkuaikoina hankkeen tekninen asiantuntija.

Hallituksen varajäseniksi oli merkitty agronomi Väinö Selander Karkusta sekä insinööri Gunnar Wahlström Turusta. Näistä tiedoista saakin sen käsityksen, että Selander ei ainakaan alkuvai-

Kaivoksen kiviaines kuljetettiin pienoisorautatietä pitkin Soukonlahden rantaan.

heessa ollut hankkeen vetäjänä, joskin kuitenkin suurin osakkeenomistaja.

1200 osaketta jakautui ainakin seuraavan yhtiökokouksen mukaan siten, että Väinö Selanderilla oli 600 osaketta, hänen veljellään Junno Selanderilla 480 osaketta ja Wittingillä, Chydeniuksella ja Wahlströmillä oli kullakin 40 osaketta.

Huhtikuussa 1920 yhtiön osakepääoma ehdotettiin korotettavaksi 900.000 markkaan (1.759.500 mk ja 296.000 E) huonontuneen tilanteen ja työvoimastannusten kohoamisen takia.

Tammikuussa 1921 ylimääräisessä yhtiökokouksessa uudeksi toimeenpaneuvaksi johtajaksi valittiin Väinö Selander Carl Elis Chydeniuksen tilalle.

Huhtikuussa 1921 valittiin Fjalar Wittingin tilalle hallitukseen lakitieteen kandidaatti S. J. Pentti Helsingistä.

Syyskuussa 1921 hyväksyttiin osakepääoman korottaminen 900.000 mk:aan.

Varsinainen kaivos sijaitsi Soukossa, Pitkänokka-nimisen niemen tyvessä. Paikalliset ihmiset kutsuvat sitä Kissanmäeksi. Varsinaisia kaivosonkaloita on tehty kolme kappaletta, yksi kallion päälle, yksi Evontien varteen ja yksi Rautaveden rantaan Soukon lahdelle päin. Ennen kaivostoiminnan alkua hanketta kävi kannustamassa myös tri Trystedt, Outokummun kaivoksen löytäjä.

Louhiminen tapahtui käsin. Apumies piti terää ja vasaramies löi lekalla terän päähän, ja näin saatiin kiviaines halkeamaan. Grafiitti on suhteellisen helppo murenevaa. Kaivosruutia tai dynamiittia, joka oli keksitty jo 1864, käytettiin ainakin sivukiven louhintaan. Räjähdyksaineiden käytöstä antaa viitteitä myös rantakaivoksen nimi ruutivarrasto.

Työntekijöitä yhtiöllä on parhaimmillaan ollut useita kymmeniä lähinnä lähiseudun kylistä. Henkilökunta näkyy hyvin valokuvista ja yksi ilmoituskin Tyrvään Sanomissa on julkaistu elokuulta 1918, jossa luki: "TYÖMIEHIÄ Isompi määrä työmiehiä saa pitkäaikaista työtä Perttulan Grafiitti (lyijykivi) kaivoksesta Tyrvään pitäjän Humalojan kylässä. Oy Grafit Ab".

Lohkottu kiviaines kuljetettiin pienoisorautatietä pitkin kallion laelta ja tien varressa olevasta luolasta rantaan. Raidelinja on aukaistu osittain kallioon ja se on edelleen hyvin nähtävissä. Samoin kivistä tehdyn laiturin perustukset ovat edelleen tallessa, joskin normaalisti veden pinnan alapuolella.

Kun malmivaunu saapui laiturille, kipattiin lohkarait veneeseen ränniä pit-

kin. Täytettyä proomua hinattiin höyrylaivalla, jonka nimi oli Into. Matka kulki Soukon lahdelta Karkun Palvialaan, jossa oli rikastamo vajaa kilometrin päässä asemalta Vammalaan päin. Juhannuksena tämä Selanderin omistama laiva kuljetti väkeä muun muassa Pirunvuorelle.

Rikastamon jälkeen matka jatkui rautateitä pitkin edelleen, sillä junaratahan oli valmistunut Karkun ja Tampereen välille jo 1894.

Rikastaminen eli tässä tapauksessa kiven murtaminen ja epäpuhtauksien erottaminen tapahtui Karkun Palvialassa. Valokuvat kertovat, että työntekijöinä on ollut lukuisia naisia. Kuvista näkyy myös runsas tynnyreiden määrä, mikä kertoo valmiin grafiitin pakkaustavan. Runsaat puuvarastot viittaavat siihen, että laitoksen käyttövoimana on ollut höyrymoottori, josta käyttövoima siirrettiin hihnojen välityksellä murskaimille ja lajittelijoille.

Rikastamorakennus purettiin 1945 ja kuljetettiin sekä junalla että Into-laivalla Tyrväälle. Näistä aineista valmistettu talo on nykyään Tatu Pohjan asuntona Käsiyökadun varrella.

Yleensä teollisuuslaitokset joutuivat raportoimaan toiminnastaan vuosittain Teollisuushallitukselle. Vuosikertomukset ovat tallessa kansallisarkistossa. Yhdessä kortissa vuosilta 1906-1916 oli seuraava maininta: Oy Grafit Ab Karkku 1918 "seis 1922". Lisäksi oli toinen sarja (Teollisuustilaston yleislomakkeet) ja vuoden 1919 lomakkeessa oli maininta, että yritys oli toiminnassa vuodesta 1918 ja valmisti raakagrafiittia hienonnettuna. Vuoden 1920 lomakkeen oli allekirjoittanut Väinö Selander. Siinä oli merkintä, jonka voisi tulkita siten, että sinä vuonna on louhittu grafiittia 100.000 kg eli 100 tn. Geologisen tutkimuskeskuksen tutkijan mukaan vuonna 1920 Suomessa tuotettiin kaikkiaan 27 tn grafiittia, joten ilmoituksessa lienee kysymys raakakiven määrästä.

On esitetty lukuisia syitä siihen, miksi toiminta loppui melko nopeasti. Selander itse sanoi 85-vuotishaastattelussaan, että grafiittia olisi riittänyt, mutta Saksan teollisuuden lama ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja pääomien niukkuus olivat suurimmat syyt konkurssiin. Meillä oli kyllä hyvää grafiittia yllin kyllin, mutta emme saaneet myytäväksi sitä minnekään.

Olipa lopettamisen syy mikä tahansa, niin toimintaa todennäköisesti oli ainakin vielä keväällä 1922, sillä Tyrvään Sanomissa oli toukokuun 18 päivän lehdessä seuraava ilmoitus: "Siisti ja rehellinen 18-20 vuotias tyttö saa he-

ti paikan lähellä Karkun asemaa grafiittitehtaalla tohtori insinööri H. Frauen-selberillä". Kyseessä on saksalainen insinööri, joka Selanderin mukaan oli alan johtava osaaaja ja väitellyt suomalaisesta grafiitista. Mutta ei hänkään pystynyt estämään kaivostoiminnan loppumista.

Toiminnan alasajo on tapahtunut, kun yhtiö 15. päivänä joulukuuta 1922 on anonut lupaa saada luovuttaa omaisuutensa konkurssiin. Tuomio tähän konkurssiin on julistettu 13. heinäkuuta 1923. Viimeinen merkintä kaupparekisteristä löytyy toukokuulta 1941, jolloin kruununvouti on kysynyt, onko yhtiö purettu. Saatuaan myöntävän vastauksen yhtiö on poistettu rekisteristä.

Ei asia aivan kokonaan kuitenkaan tähän loppunut, sillä kaivoksen kivistä rakennettiin suoja-aita kaivoskuilun ympärille. Pikku hiljaa tämä aita hävisi, kun ihmiset hakivat sieltä kiuaskivensä, ja osittain sitä käytettiin myös teiden pohjien rakennusaineena. Nykyään rantakaivos on joko räjäytetty tai täytetty kivillä siten, että sen pituus on vain muutamia metrejä. Myös vanhan kaivoksen kahden kuilun, jotka aikanaan ovat olleet yhteydessä toisiinsa, välinen yhteys on katkaistu.

Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistykselle ja kotiseututyölle tämä kaivoksen lyhyt historia oli arvokas asia, sillä kaivostoiminnan jälkeen Selander keskittyi voimakkaasti kotiseututyöhön ja kansatieteellisiin tutkimuksiin. Näiden tutkimusten pohjalta yhdistys on julkaissut 17 teosta. Tämän lisäksi Selanderin teoksia ovat julkaisseet WSOY, Karisto, Lounas ja Karkun maatalousseura. Selander toimi myös Tyrvään Sanomien innokkaana avustajana ja hänen näkyvimpänä muistomerkkinään voidaan pitää nykyistä museorakennusta, jonka saattamiseksi museoksi Selander teki suuren työn. Voidaan myös mainita, että alueemme ensimmäinen museohanke vuosisadan alussa, eli 1917 oli Selanderin alulle panema. Hän suunnitteli yleismuseota Sastamalan tyhjilleen jääneeseen kirkkoon, sillä uusi kirkkohan oli valmistunut 1913. Hanke kaatui tuomiokapitulin vaatimukseen, että jos kirkkoon perustetaan museo, sen on oltava kirkkomuseo. Selander oli myös Tyrvään seudun Kotiseutuyhdistyksen perustaja 1932 ja johtokunnan jäsen 1942-1971.

Sanomalehtikirjailija, jota nimitystä hän itsestään käytti, Väinö Selander kuoli Hämeenlinnassa 20.9.1973 ja jätti samalla meille mittavan paikalliskulttuurin perinnön, josta vain pieni osa on tänään käsitelty grafiittikaivos ja rikastamo. ■

Tyrvään Pyhän Olavin kirkon viimeisestä korjauksesta ja sen tekijöistä vuonna 1780

Tyrvään Pyhän Olavin kirkon viimeinen suuri korjaus, ennen kuin kirkko tuhoutui tuhopoltossa 21.9.1997, tehtiin vuonna 1780. Mestarina oli silloin puuseppä Michel Lajander. Hän oli naulannut puiset nimikirjaimensa **MIK LAI** kirkon asehuoneen päädyn räystäslautaan, jossa ne näkyvästi säilyttivät tätä kirkon viimeiseksi jääneen rakennustyön muistoa yli kahdensadan vuoden ajan. Toinen mestari oli maalari Andreas Löfmark. Hänen työnsä loi ehkä vielä enemmän sitä tunnelmaa, mikä kirkossa jäi valitsemaan, kun sen vuosikymmeniä kestänyt rakentaminen 1780 päättyi. Kaikki lehterien ja alttarin kaiteiden niin kuin myös alttaripöydän ja ainakin saarnatuolin porraskaiteen maalaukset olivat hänen kädestään. Itse saarnatuolin maalaukset saattoivat olla peräisin jo 1600-luvun puolelta. Maalarimestari Löfmark oli valinnut ja maalannut kirkkoon sen 1700-luvun sinisen, joka oli juuri Tyrvään kirkolle ominainen ja joka sieltä jäi mieleen. Kattoholvin maalaamaton puu jäi kirkkoon tulijasta kauas ja korkealle hämyiseen varjoonsa, mutta kirkon sininen oli tulijaa lähellä. Se oli voimakkaasti sävyä antava, ehkä myös hiljentävä väri. Kirkossa oli sininen hämy, pysähtyneisyys, rauha.

Ainakin alustavassa tarkastelussa näyttää siltä, että kirkonkokousten pöytäkirjoihin ei ole jäänyt mitään merkintöjä 1780 päättyneen viimeisen rakennustyön vaiheilta. Tilikirjoissa on sentään joitakin tietoja. Ensinnäkin tilikirjan tämän vuoden tulopuolelta käy ilmi, että Mikael Lajanderille syntyi Tyrväeseen muitakin suhteita kuin vain työsuhte seurakunnan kanssa kirkon rakentajana. Tilikirja kertoo, että hänet on sinä vuonna Tyrväessä myös vihitty avioliittoon. Kotona suoritetuista vihkimisistä perittiin erillinen maksu, kotivihkimisraha, "Hemvigsel Penning". Vuonna 1780 on viisi pariskuntaa suorittanut tämän neljän killingin vihkimismaksun, ja "Snickaren Lajander" on ollut yksi heistä.

Vihittyjen luettelo varmentaa tämän tilikirjan merkinnän. Vuonna 1780 on seurakunnassa vihitty 26 paria. Yhtenä heistä on marraskuun 7. päivänä 1780 vihitty puuseppämestari Michel Lajander Pohjalasta kellonsoittajan tyttären Maria Catharina Aslanderin kanssa.

Kuuti-ikkuna oli muurattu kolmiaukkoiseksi Pyhää kolminaisuutta muistaen, ja sen yläpuolella oleva pyöreä ikkuna oli elämän aurinko, kuoleman voittaja, Kristus. Kuva Risto Varila.

Rippikirjan mukaan he asuvat Pohjalan rusthollin maalla. Kirjan mukaan Michel Lajander on syntynyt 10. 9.1733 ja hän kuolee 19. 3.1797, 17 vuotta kirkon valmistumisen jälkeen. Maria Cat-

arina Aslander oli syntynyt 28. 10.1756. Perheeseen syntyy 1783 tytär Christina, joka sitten aikanaan avioituu muurarimestari ("Murm.") Gustaf Granqvistin kanssa, synt. 22. 7.1775. Myös heidät on vielä vuoden 1807 kirkonkirjassa on merkitty asumaan Pohjalassa, Pohjalan torpparina, mutta vuoden 1814 kirkonkirjassa he neljän lapsensa kanssa eivät enää asu Pohjalan maalla. Kirkonkirjan mukaan Michel Lajander ja vaimonsa Maria Catharina käyvät säännöllisesti kahdesti vuodessa ehtoollisella. Tavallisesti se tapahtuu helluntain tai juhannuksen aikaan kesällä ja vuoden lopulla adventin ajan alkaessa marras- joulukuun vaihteessa.

Vielä vuoden 1780 tileissä on menopuolella kirjaus, jonka mukaan puuseppä Lajanderille on maksettu alttarin valmistamisesta 12 riikintaalaria 10 killinkiä ja 8 runstykkiä "kuiten mukaan" (vuonna 1776 yksi riikintaalari oli 48 killinkiä ja yksi killinki 12 runstykkiä). Sen lisäksi hänelle on maksettu yksi riikintaalari saarnatuolin korjaamisesta. Sen sijaan ei näy tietoja siitä, että tässä yhteydessä olisi enää rakennettu lehtereitä. Ne onkin rakennettu jo aikaisemmin. Lehterien rakennusvuosi on ollut erityisesti vuosi 1774. Jo edellisenä vuonna 1773 puuseppä Mich. Lajander on saanut palkkaa kahden uuden kaapin ja kolmen taulun valmistamisesta

Kirkko ennen vuotta 1964, jolloin ikkunassa ollut triumfiristi siirrettiin oikealle kuorisainalle. Lehterin portin päällä oleva kaari oli kuusesta veistetty kynttiläkaari. Kuvan lähetti Ella Rimpiläinen Hyvinkäältä.

66 taalaria (mikä on eri rahaa kuin vuoden 1780 raha, esim. kirkonisännän palkka on tämän rahan mukaan 18 taalaria, mutta uuden rahan mukaan 3:16 RT). Vuonna 1774 hänelle maksetaan lehterien rakentamisesta 54 taalaria. Samana vuonna ostetaan lehterien rakentamiseen nauvoja 300 kpl ja vielä lisää 100 kpl. sekä maksetaan sepälle lehterin saranoista ja nauloista 26:4 taalaria. Aivan epäilyksettä voimme katsoa, että lehterien rakentaminen lopulliseen asuunsa on tapahtunut Michel Lajanderin toimesta jo vuonna 1774.

Kun lehterit olivat lopullisesti valmistuneet, juhannuksena 1780 on pidetty kirkonkokous, missä lehtereillä olevat uudet penkkisijat on jaettu pitäjän nuoren naimattoman polven ja tilattoman väen käyttöön. Samana vuonna oli Andreas Löfmark maalannut lehterin pitkän kaiteen viimeiseen peiliin kirkon itäpäädyssä sekä työn että tekijän dokumentoivine tekstin: **"Tämä kuoriia : parvi on enätty : ja par(a)ttu Kirkkoherran Andreas Wirzeniuksen aikana : Puusepäldä Mestari Michael : Lajanderilta Vuonna 1780 "**.

Mainitun 25.6.1780 pidetyn kirkonkokouksen pöytäkirjan mukaan voidaan todeta, että lehterit oli rakennettu siihen järjestykseen, missä mekin ne kirkossa viimeiseksi näimme. Kokouksesta sanotaan, että se pidettiin "kaiken epäjärjestyksen ja tungeksimisen välttämiseksi vanhalla ja uudella lehterillä". Kokouksessa laadittiin lehtereille uusi penkkijärjestys. Pöytäkirjassa esiintyy **"vanha miesten lehteri"**, joka on kirkon länsipäädyssä pääoven yläpuolella. Siinä luetellaan ensin eteläisen puolen kuusi penkkiä. Ensimmäisessä ovat rip-pikoulua käymättömät pojat, "jotta olisivat riittävän katsannon alla eivätkä

Osa etukaiteen peileistä saattoi olla vanhan, jo 1600-luvulla maalattuna olleen kuorioidan osia. Kuva Riitta Litmanen.

voisi harjoittaa omavaltaisuutta". Toinen ja kolmas penkki kuuluvat niille talollisten avioliitossa oleville pojille ja vävyille, joille ei ole tilaa alhaalla olevissa penkeissä. Neljäs ja viides penkki ovat talollisten naimattomille pojille ja ylimpänä seinän vieressä oleva kuudes penkki käsityöläisille. Myös "vanhan miesten lehterin" pohjoisella puolella on kuusi penkkiä, joista ensimmäisessä ovat rakuunat, toisessa ja kolmannessa jalkaväen miehet ("soldater"), neljännessä reserviläiset, viidennessä torpparit ja kuudennessa muu maaton väki (irtain väki, "lös folk"). Sen jälkeen luetelossa tulee **"uusi miesväen lehteri"** ("Nya manfolks lechtaren"), jossa saavat penkkinsä nuoret herrat ja säätyläisten lapset, herrasväen rengit, talollisten rengit ja neljännessä penkissä muu irtain (maaton) väki.

Naisten puolella mainitaan myöskin ensin **"vanha naisväen lehteri"**, jonka neljässä penkissä ovat talojen nuoret emännät ja miniät, talollisten naimissa olevat tyttäret ja, "jos tilaa on", naimattomat tyttäret, sitten muu irtain väki ja ylimpänä seinän vieressä käsityöläisten puoliset. Tämän jälkeen pöytäkirjassa mainitaan **"uusi naisväen lehteri"**. Sen neljässä penkissä ovat säätyläiset ja ne heidän lapsensa, joille ei ole tilaa alhaalla, sitten herrasväen palvelijat, talollisten palvelijat sekä ylimpänä seinän vieressä rakuunoitten, sotamiesten ja torpparien vaimot.

Näyttää siltä, että aikaisemmin kirkossa on ollut pääoven yläpuolella länsipäädyn miesten lehteri sekä kirkon pohjoisella seinällä sakariston ovelta itäiseen päätyyn asti ulottunut naisten lehteri. "Uusi lehteri" on tarkoitannut sitä lehterin osaa, joka on yhdistänyt nämä kaksi erillistä lehteriä koko pohjois-seinän pituiseksi yhtenäiseksi lehteriksi. Osa sen läntisestä päästä erotettiin miehille, ja käynti siihen avattiin vanhalla miesten lehteriltä. Toinen osa yhdistettiin aikaisempaan naisten lehteriin, jonne käynti tuli olemaan sakariston käytävän portaikon kautta. Miesten ja naisten lehterin rajakohtaan oli rakennettu, kuten muistamme, yli kolmen kyynärän korkuinen ylinäkymätön seinä, arvattavasti "siveellisen menon" takaamiseksi miesten ja naisten lehterin rajakohdassa.

Kirkon jälleenrakentamista suunnitteleva arkkitehtimme Ulla Rahola on todennut ennen kirkon paloa laadittujen piirustusten ja säilyneiden dokumenttien perusteella, että kirkon kuori-päädyssä on todella ollut olemassa erillinen lehteri ennen yhtenäisen lehterin rakentamista..

Alttarin vasemmalle puolelle oli maalattu paratiisista karkoittaminen ja alttarin paratiisiin puita ja kukkia. Foto Raija Seurala.

Suurimman työn kirkossa vuonna 1780 on suorittanut maalarimestari Anders Löfmark. Hänelle on maksettu ensin kirkon maalaamisesta ("För kyrkans målände") 35 riikintaalaria 44 killinkiä ja 2 runstykkiä "kuiten mukaan" ja sitten seuraavalla tilikirjan rivillä vielä "maalauksista" ("För målningarna"), arvattavasti siis lehterin ja alttarin kaiteiden kuvista, lisää 15 RT 41 Sk 5 R. Maalarin perimä palkkio on sinä vuonna ollut noin nelinkertainen puusepän palkkaan verrattuna. Löfmarkin työ jäi viimeiseksi, mitä kirkossa koskaan tehtiin. Kirkkoon tulijan katse kiinnittyi vielä 200 vuotta myöhemminkin aina ensimmäiseksi Löfmarkin maalauksiin ja kai vasta toiseksi puuseppä Lajanderin kauniiseen ja puhtaaseen puutyöhön. Oikeastaan tuntuu yllättävältä, että kirkon maalaaminen, siis kaiteiden kehykset ja pylväät, on maksanut 35 RT, mutta taideteokset, kymmenet maalaukset vain 15 RT. Olisikohan kirkonisänään pitänyt kirjata ne toisin päin!

Joitakin yksityiskohtia lukuun ottamatta kirkko oli siihen asti ollut maalaamaton. Vuoden 1689 inventaarissa mainitaan, että kirkossa on maalattu alttari ja maalattu saarnatuoli "miesväen puolella" ("på manfolks sijdan"), maalattu kuoriaita ja maalattu ristiinnaulitun kuva kuoriportin yläpuolella. Kuoriaita portteineen on tuolloin vielä siis ollut olemassa. Sen sijaan sanotaan, että kirkossa on maalaamaton lehteri, "kirvesmiehen työtä" ("timbermans arbete"), suuren oven yläpuolella. Naisten lehteriä ei erikseen vielä mainita. Sekä miesten että naisten puolella on kaksi penkkiä "puusepän työtä" ("snickare arbete"), ilmeisesti säätyläisten penkkejä, mutta niidenkään maalaamisesta ei ole mainintaa. Pääasiassa kirkko oli maalaamaton. Maalattuja kirkkotilan elementtejä oli kuitenkin seurakunnan silmien edessä, ennen kaikkea saarnatuoli, laaja kuoriaita ja kuoriportista näkyvät alttaripöytä.

Jesus Getsemanessa. Opetuslapset nukkuvat. Taivaasta ilmestyy enkeli. Foto Seppo Niska.

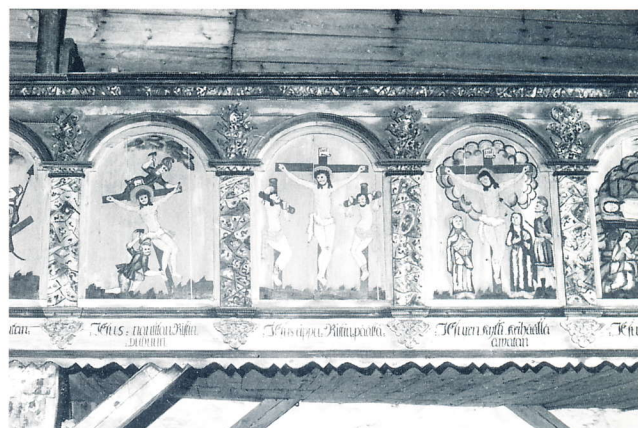
Lehtereiden rakentaminen ja lehterin pylväiden ja kaiteiden maalaaminen on ollut seurakunnassa merkittävä tapahtuma ja suuri asia. Se näyttää tulevan esiin kirkon tileissäkin. Sen ajan kulttuurirahasto on ollut ihmisten mielissä, kun he ovat lähteneet tukemaan kirkon kaunistamista lahjoituksillaan. Vuonna 1780 Nantölän Knuutin Thomas Joh:son lahjoittaa ensiksi 2 RT, sitten Kallialan Michel Mottinen 1:16 RT, tämän jälkeen eri seurakuntalaiset vielä yhteensä 8 RT kirkon maalaamiseen. Ilmeisesti samaan tarkoitukseen lahjoittavat "eri persoonat" vielä peräti 23:12 RT. Näillä lahjoituksilla Löfmarkin työ onkin sitten ollut jo varsin pitkälle rahoitettu. Saarnatuolin porraskaiteen ja oven maalaamiseen on ollut vielä oma lahjoittajansa, kruununvouti Johan Sammarck, niin kuin sitten saatiin lukea portaikon kaiteen kolmannesta peilistä,

mutta ei koskaan kirkon tileistä.

Jos penkkisijat oli juhannuksena 1780 uudelleen jaettu, niistä ja muusta järjestyksestä kirkossa sitten on sitten pidetty myös ankarasti kiinni. Vuoden 1781 tilit kertovat, että nimeltä mainitsemattomalta naishenkilöltä, joka oli tunkenut itsensä kirkonpenkkiin, oli peritty sakkoa kruununnimismiehen suorittaman tutkimuksen mukaan peräti 5:16 RT ("Af dam som, som trängt sig i Kyckobänckan enligt Crono Länsmans verifikation"). Ehkä asianomaisen henkilön on ollut varakas. Ehkä voi myös näyttää siltä, että silloiset tyrväläiset ovat kirkkoherransa Andreas Wirzeniuksen valvovan katseen alla saapuneet kaikella arvokkuudella kauniiseen, uudistuneeseen kirkkoonsa ja sitten myös ankarasti oikaisseet jokaista, joka ei ole halunnut siellä sen arvon mukaisesti käyttäytyä. Penkkijärjestys ymmärrettiin ennen kaikkea oikeudeksi omaan penkkisijaan, ja sen saaneet valvoivat itse, että heidän oikeuttaan ei kukaan loukanut.

Kun kirkko oli valmistunut, pidettiin seurakunnassa myös juhllinen piispantarkastus. Arkkipiispa Jakob Haartman toimitti kirkon käyttöön ottamisen joulukuun 14. päivänä 1780. Sekä silloin että myös sen jälkeen seurannutta historian kulkua ajatellen arkkipiispan käynti Tyrväässä on ollut suuri tapahtuma. Tuliko sen jälkeen vastaan Venäjän vallan aika, tulivatko 1800-luvulla uuden kirkon rakentamisen tuomat riitojen ja voimain ponnistusten ajat, vai olivatko Tyrvään kirkkoherrat sen jälkeen arkkipiispojensa erityisiä luottomiehiä, kun seuraavaan piispantarkastuksen pitämiseen kului sitten 125 vuotta! Vasta K. A. Heikelin tullessa Johannes Bäckin jälkeen Tyrvään kirkkoherraksi Tyrvään seurakunnassa toimitettiin seuraava piispantarkastus vuonna 1905. Toimittajana oli silloin arkkipiispa Gustaf Johansson.

Sen jälkeen ovat kyllä muistaneet tarkastaa. ■

Lehterikaiteen 20:een peiliin oli maalattu koko kärsimyshistoria. Sen viimeiset kuvat olivat Jeesuksen bautaaminen ja ylösnousemus. Viimeisessä peilissä olivat tiedot päättäneen kirkonkorjauksen tekijöistä ja vuosiluku 1780.

ho Eskonpoika on torppariutensa Moiossa aloittanut.

Pariskunta sai vielä muitakin lapsia Moiossa: 7.1.1752 heille syntyi tytär, joka kastettiin Walborgiksi (Valpuri) ja 10.2.1756 poika, josta tehtiin Mathias (Matti).

Kastettujen luetteloa edelleen tutkittaessa tulee seuraavana tapahtumana vastaan 23.11.1767 syntynyt tytär, josta muutamaa päivää myöhemmin kastettiin Maria (Maija). Tämän vanhemmat olivat Matz Matzson (Matti Matinpoika) ja Maria Johansdotter (Maija Juhontytär). 1745 syntynyt Moision torpparin tytär Maija oli nainut itseään kolme vuotta vanhemman Matti Matinpojan, Vehkakorven Uutilan talon pojan. Heidät oli vihitty Kiikassa 11.6.1764. Tyttärensä lisäksi he saivat vielä yhdeksän lasta. Näiden joukossa oli oma esi-isäni Matti, s. 3.4.1780.

Tämä Matti meni 1810 naimisiin Mielanniemen Reinilän (Huisu) tyttären, Esteri Juhontyttären kanssa. He saivat myös yhdeksän lasta Moision torppaansa. Näistä 1816 syntynyt Antti muutti perheensä kanssa 1866 Moision nimen ottaneina Tyrvään Koivulan kylän Loorun puustelliin vuokralaisiksi (arrend.). Vain vuoden Loorua viljeltyään Antti kuitenkin kuoli suurien nälkävuosien aikaan. Antin lapsista nuorin, 1861 syntynyt Mauritz, oli taas esi-isäni, isoisäni isä.

Antin sisar Liisa, s. 1812, meni naimisiin Vilho Mikonpoika Ahlbergin kanssa huhtikuussa 1837 saatuaan aiemmin samana vuonna tyttären, jonka isä Vilho Ahlberg todennäköisesti oli. Ahlberg oli Yli-Talan lampuotina 1837-46 ja 1848 alkaen Raukon lampuotina. Ahlbergin äiti oli Herkepaesusukua, jonka isoäidin isoäidin isoäidin isä oli 1557-1609 elänyt Uppsalan arkkipiispa Olaus Martini.

1818 syntyi Moision torppari Matti Matinpojalle poika, josta myös tehtiin Matti. Tämä avioitui Raukon Puustellin (Bostelli) torpan tyttären kanssa ja seitsemine lapsineen, joista osa tosin kuoli nuorena, oli sittemmin Puustellin torpparina.

Toistaiseksi en ole seurannut torpan asukkaita tämän jälkeen. Se aika koitanee myöhemmin. Moision torpan paikalla ei ole enää rakennuksia. Tietävästi viimeisimmän asunnon tuhosi salamasta syttynyt tulipalo 1960-luvun alussa.

Jo runsaan sadan vuoden ajan tätä ennen oli Moision torpan satoisista lapsilaumoista lähtenyt vesoja ympäristöön. Mikä lienee tällä hetkellä elävien, Moision torpasta sinneiden henkilöiden lukumäärä? Meitä on aika paljon ■

Leena Ojala

Ei kai

Kiire
hällinä
hermostus
krääsä
stressi
uupumus

Siinäkö
jouluun tarkoitus?

Joululaulu

Ei hankeen
voi hukkua Vapahtaja.
Tähtitaivaassa
hällä on maja.
Lumihietale sulaa
sormensa päässä.
Jalanjälkensä kuultaa
kirkkaassa jäässä
ja katseensa
lämmössä kynttilän.

Minä silloin
juhlan ymmärrän,
kun jouluuni
itse syntyy hän.
- Ja sydän saa
seimensä olla.

Joulusiivous

Lakaise läheltäsi
kaikki turhuus.
Imuroi itseesi
hiljaisuus.
Pyyhi pölyt
muistoistasi.
Kiilloita
silmälasisi.
Avaa sydämesi ovi
- ja Kirja.
Kutsu sisään
Jouluvieras.
Ruokapidot

Tulossa juhlat,
syntymäpäivät.
Pukuharjoitus
ehkä kuukautta ennen.
Postitse ilmoitus
ajoissa
ystävälle ja suvulle.
Lahjojen hankinta,
pakkkaus.
Ruokien osto
ja valmistus.
Perusteellinen siivous.

Juhla on valmis.

Poissa vain
Päivänsankari;
viettää merkkipäiväänsä
hiljaisuudessa.

Alueellisista muutoksista Vammalassa

Olemme tänään 24. päivä huhtikuuta 2002 kokoontuneet juhlimaan Vammalan perustamisen 95-vuotispäivää. Syntymäpäivä on nimittäin tänään. Tänä päivänä 95 vuotta sitten Venäjän Keisari ja Suomen Suuriruhtinas Nikolai II päätti perustaa Wammala-nimisen kauppalan Turun ja Porin läänin Tyrvään pitäjän Marttilan kylään, jonne Tyrvään elinkeinoelämä oli keskittynyt. Tieto tulevasta tapahtumasta oli ollut Tyrvään Sanomien 15. 3. 1907 ilmestyneessä numerossa. Tieto oli tullut julkisuuteen Senaatin käsiteltä perustamisasiaa ja hyväksyttyä asukkaiden anomuksen.

Hetken mielijohteesta kauppala ei perustettu, sillä Tyrvään Sanomissa julkaistun uutisen mukaan hakemus oli ollut vireillä "jo noin kymmenen vuotta". Vuonna 1899 säädetty uusi kunnallislaki tarjosi nimittäin mahdollisuuden perustaa maaseudulle sekä taajaväkisiä yhdyskuntia että epäitsenäisiä kauppaloita. Ne olivat siis eräänlaisia autonomisia alueita kunnan sisällä. Tällaiseen mahdollisuuteen tarttuivat sekä Tyrvään kunta että Marttilan kylän asukkaat, joista edellinen ajoi vuonna 1899 jättämällään hakemuksella taajaväkisen yhdyskunnan perustamista jälkimmäisten ollessa epäitsenäisen kauppalan kannalla. Marttilan kylän asukkaat jättivät oman anomuksensa vuonna 1900, eikä Tyrvään kunnalla ollut mitään sitä vastaan. Koska myös Tyrvään kunta puolsi lausunnossaan epäitsenäisen kauppalan perustamista Tyrvään kuntaan, tekivät ensin Senaatti ja sen esityksestä Keisari 24. 4. 1907 päätöksensä, jonka nojalla Vammalasta tuli epäitsenäinen kauppala eikä taajaväkinen yhdyskunta.

Vuonna 1900 jätetyn hakemuksen takana lienevät olleet kaikki silloisen Marttilan kylän asukkaat. Tyrvään Sanomissa maaliskuussa 1907 julkaistun uutisen mukaan tiedon tultua paikkakunnalle saakka olivat rakennukset olleet juhluvallaistut. Lehti oli myös tehdyn päätösesityksen kannalla päätellen tavasta, millä tulevan kauppalan liike-elämää käsiteltiin:

"Toriliike Vammalassa on niin suurta, että jo mainitut muut kauppalat ja monet pikku kaupungitkin eivät tule ollenkaan lukuun sen rinnalla. Mutta kyllä on liike suuri kaupapuodeissakin ja leipomoissa, puhumattakaan tavattoman suuresta liikkeestä postikontoreissa".

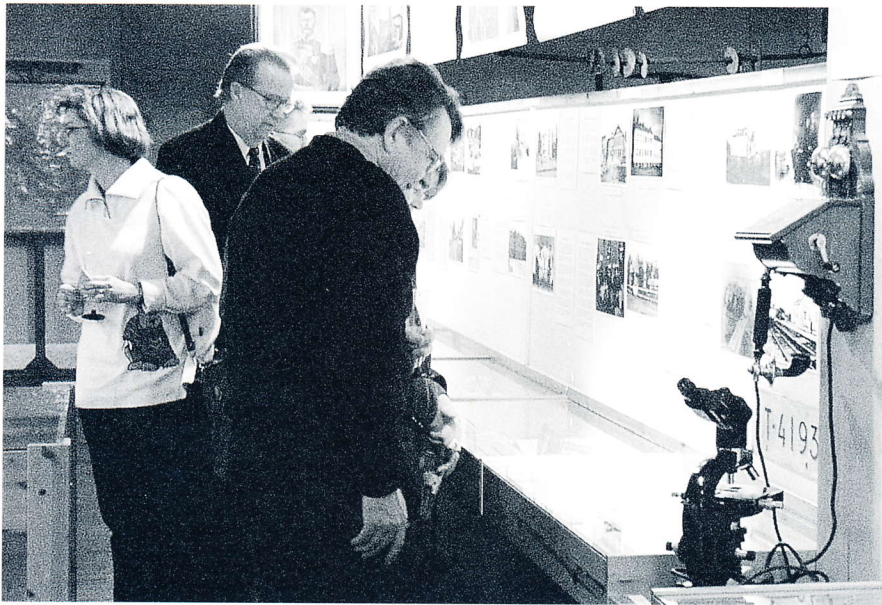
Uutisen perusteella on todettavissa, että edellytykset kauppalan perustamiselle olivat todellakin olemassa. Ratkaiseva merkitys tällaiselle toiminnalle oli Tyrvään kunnallishallinnosta kirjoittaneen dosentti Juhani Piilosen mukaan vuonna 1859 toteutetulla maakaupan vapauttamisella, jonka mukaan liikkeitä voitiin perustaa myös maaseudulle. Tyrväässä kauppaliikkeitä alkoikin nousta uuden vuonna 1855 valmistuneen kirkon läheisyyteen jo 1860-luvun alusta alkaen. Vuonna 1865 julkaistiin "Sanomia Turusta" -nimisessä lehdessä artikkeli, jossa käsiteltiin tšekäläisiä olosuhteita ja mm. elinkeinoelämää. Artikkelissa tuotiin myös esille Vammala-nimisen kauppalan perustaminen Tyrvään pitäjän Marttilan kylään, joten ajatus Vammalasta on tänä vuonna saavuttanut jo 137 vuoden iän.

Vuosi 1912 on Vammalan historiassa vuoden 1907 jälkeen ensimmäinen merkittävä kulminaatiopiste, sillä sen lisäksi, että tuona vuonna Senaatti hyväksyi järjestyssäännön, joka mahdollisti säännöllisen toiminnan aloittamisen vuoden 1913 alusta lukien, kaupala jätti anomuksen itsenäistymistä varten. Hakemus hyväksyttiin, ja 1. 1. 1915 Vammala oli itsenäinen kauppala; vuonna 1915 valmistui myös harmaakivisilta Vammaskosken ylitse. Vielä on yksi seikka, joka tekee vuodesta 1912 merkittävän. Tuona vuonna nimittäin rouva Lydia Marjanen avasi Vammalan ensimmäisen maitokaupan nahkuri Jokisen uuden rakennuksen kivijalkakeroksessa.

Ennen kuin siirrymme varsinaisen alueellisen kehityksen seuraamiseen, on lyhyesti pohdittava, mitä sana Vammala voisi tarkoittaa. Se on nimittäin nimi, jonka merkitystä on pohdittu useamman kerran. Emeritusprofessori Aimo Hakanen Turun yliopistosta on hakenut sanalle "vamma" vertailukohtaa aina Norjasta saakka, sillä siellä on paikkakunta, jolla on tuo nimi. Vammalan tavoin sekin sijaitsee vuolaan virran rannalla, paikassa, jossa vesi saa vauhtia siirtyessään järvestä toiseen. Niinhän tapahtuu Vammalassakin, vaikkakaan Vammaskoskea ei enää kovin hyvin erota. Toisena vertailukohtana on ollut lehmän ruuansulatusjärjestelmä. Emeritusmuseonhoitaja Esko Pietilä toi kuitenkin kerran esille vaihtoehdon, jota olisi hyvä tarkemmin miettiä. Hän oli tutkinut Lönnrothin sanakirjaa ja todennut, että sana "vammass" tarkoittaa toi-

saalta keihästä, toisaalta "vampaa", jonka synonyymi taas on "vamma". Jälkimmäinen vaihtoehto ei kuitenkaan voi tulla kysymykseen, sillä Pietilän kertoman mukaan Vammaskoskessa on ollut seipäitä iskettynä kosken pohjaan. Koska niiden avulla on veneitä kiskotettu ylävirtaan, on sanalla "Vammass" myös seivästä tarkoittava merkitys. Koska en ole kielentutkija, en voi mennä sanomaan, että emeritusprofessori Hakanen on väärässä, mutta voin kyllä mennä sanomaan, että emeritusmuseonhoitaja Pietilän huomio on looginen ja olosuhteet huomioon ottava. Seipäitä on todellakin ollut Vammaskoskessa, minkä voi havaita mm. 1900-luvun alun Vammaskoskea esittävästä kartoista. Tunnetun kielentutkijan laatima sanakirja antaa käsittäkseni vankkaa tukea Pietilän käsitykselle. Koska "vammass" tämän mukaisesti tarkoittaa seivästä, on Vammaskosken synonyymi siten Seiväskoski ja Vammalan, koska nimi on selkeästi Vammaskoskesta johdettu, Seipäällä tai Seiväskylä.

Alueellisia muutoksia on tapahtunut Vammalan seudulla aina keskiajalta alkaen. Nykyisen Vammalan alue on nimittäin alunperin ollut osa Sastamalan suurpitäjää, joka on lännessä ulottunut aina Pohjanlahteen saakka. Todisteena tästä on Merikarvian kunnan ruotsinkielinen nimi Sastmola. Varmuudella ei voi sanoa, miltä ajalta Sastamalan pitäjä on peräisin, mutta vanhin asiakirja, jossa pitäjän nimi mainitaan, on vuodelta 1328. Sen mukaan Turun piispa Pentti luopui kymmenyksistään Sastamalan pitäjässä. En osaa myöskään sanoa, koska tarkkaan ottaen Sastamala on jakautunut, mutta tiedän, että vuodelta 1439 peräisin olevassa asiakirjassa puhutaan Ylä- ja Ala-Sastamalasta, missä jälkimmäiseen kuuluivat Tyrvää, Kiikka ja Kiikoinen, edelliseen ainakin Karkku ja Suoniemi. Ylä- ja Ala-Sastamalan muodostumisen ja siten Sastamalan pitäjän jakautumisen terminus ante quem -ajoitus saadaan siis asiakirjasta, joka liittyy Daavidin kapinaan ja jossa pitäjät asettivat kukin 12 miestä takaamaan, että kapinointia ei enää tapahtuisi. Kallialan kirkon tilikirja 1400-luvun lopulta taas osoittaa, että tuohon aikaan Ala-Sastamalasta käytettiin nimeä Kalliala, joka 1540-luvulla vaihtui Tyrvääksi. Mielenkiintoinen seikka löytyy Ruotsin viimeisen arkkipiispan Olaus Magnus Gothuksen Carta Marinasta vuodelta 1539. Siinä Sastamala on nimittäin vielä

yhtenäisenä huolimatta siitä, että kartan valmistumisen aikaan pitäjän jakautumisesta oli kulunut vähintään sata vuotta. Käsittääkseni se osoittaa, että kartan tarkoituksen kannalta ei ollut oleellista, oliko Sastamala yhtenä vai jakautuneena.

Seuraavan alueellisen muutoksen terminus ante quem -ajojitus saadaan vuonna 1865 hyväksytyin maallisen ja seurakunnallisen hallinnon erottaneen kuntalain käyttöön ottamisesta Tyrväässä, Kiikassa ja Kiikoisissa vuoden 1869 alusta. Sastamalan suurpitäjä oli siis jakautunut entistä pienempiin yksiköihin; jakautumista oli tapahtunut 1860-luvun lopulle tultaessa myös Ylä-Sastamalan alueella, kun Mouhijärvi, Suoniemi, Lavia ja Suodenniemi olivat itsenäistyneet.

Vammalan kannalta ensimmäinen kulminaatiopiste on vuoden 1899 uusi kunnallislaki ja toinen kauppalan perustaminen huhtikuussa 1907, kuten edellä kerroin. Kolmantena on mainittava kauppalan itsenäistyminen vuonna 1915, mikä Tyrvään kannalta asiaa tarkasteltuna luonnollisesti merkitsi sekä aluemenetystä että verotulojen menetystä, Vammalan asukkaiden kannalta verotuksen kevenemistä. Kauppalan alue ei ollut suuri, sillä se ulottui Vammaskosken sillan lähetyviltä Rajakadulle. Juuri itsenäistyneen Vammalan kannalta alue oli liian pieni eikä tarjonnut kehittymisen mahdollisuuksia. Tällainen alue ei myöskään tarjonnut sopivaa maata asutus- eikä teollisuustarkoituksiin. Kauppala anoiikin maan hallitusta tekemään päätöksen, jossa ns. Hopun kotipalsta liitettäisiin Vammalan kauppalaan. Hallitus hyväksyi anomuksen ja vuoden 1942 alusta lukien Vammalan eteläraja siirtyi himpun verran eteläänpäin. Tällä alueella sijaitti myös vuonna 1938 valmistunut sairaa-

larakennus. Alueliitos oli kuitenkin vaatimaton, eikä sillä ratkaistu Vammalan maatarvetta.

Seuraava alueellisen muutoksen kulminaatiopiste osuu 1950-luvulle. Kauppalanhallitus käynnisti nimittäin vuonna 1949 selvitystyön mahdollisuudesta liittää joitakin alueita Tyrvään kunnasta Vammalaan ja siten parantaa kauppalan toimintamahdollisuuksia. Tyrvään kunta oli aloittanut kauppalaan ympäröineen alueen kaavoittamisen jo sotien aikana, mutta työ eteni hitaasti. Kaiken lisäksi alue oli rakennuskiellossa. Vuonna 1951 kauppalanhallitus lähetti anomuksen maan hallitukselle tiettyjen alueiden liittämiseksi Tyrvään kunnasta Vammalan kauppalaan. Mukana olivat mm. Nuupala ja Kalliala kauppalan pohjoispuolelta sekä joitakin eteläpuolen alueita vain muutaman mainitakseni. Hallitus puolestaan pyysi lausuntoa Tyrvään kunnalta, joka suhtautui alueliitoksiin kielteisesti. Myöskään Maalaiskuntien liitto, jolta kunta pyysi neuvoa, ei pitänyt ajatuksesta. Neuvotteluja päätettiin kuitenkin käydä, mutta kunnanvaltuusto evästi edustajiaan toteamalla, että ei ole olemassa syitä, jotka puoltaisivat kunnan elintärkeimmän osan liittämistä toiseen kuntaan. Neuvottelijoita kehoitettiinkin kaikki keinoin vastustamaan liitoshankkeita.

Vammalan kannalta kysymys oli sopivan rakennusmaan saamisesta kauppalan käyttöön, eikä se voinut sitä mistään muualta saada kuin sitä ympäröiviltä alueilta. Kunnan edustajien kanssa käytiin keskusteluja, ja lopulta myös kunnanhallituksen pöytäkirjoista on luettavissa, että liitoshanke ei niin kauhea asia lopulta ollutkaan. Liitoksen kannalta olivat myös kuntalaiset, kuten Piilonen on todennut, Tyrvään kunta määritteli alueen, jonka se oli valmis

Vammalalle luovuttamaan, ja maan hallitus teki 5. 11. 1953 asiaa koskevan päätöksen. Sen perusteella Vammalan alue kasvoi vuoden 1955 alusta lukien kahdentoista neliökilometrin ja 2.600 asukkaan verran. Vammalan kannalta tulos oli hyvä, sillä kauppalaan pitkään vaivannut sopivan teollisuusmaan tarve poistui kertaheitolla. Asukkaiden kannalta päätös oli myös onnistunut, sillä alueen kaavoitus sai lisävauhtia. Myös pitkään vireillä ollut Vammaskosken sillan leventäminen sai tuulta purjeisiinsa, ja marraskuussa 1958 silta oli saavuttanut nykyisen leveytensä.

Vuoden 1965 alusta lukien Vammala on ollut kaupunki.

Viimeinen kulminaatiopiste on vuodessa 1973, jolloin Tyrvään ja Karkun kunnat liitettiin Vammalan kaupunkiin ja muodostettiin nykyinen lähes 16.000 asukkaan kaupunki. Koska päätöstä oli edeltänyt yhä laajeneva yhteistyö Vammalan, Karkun ja Tyrvään kesken, ei muutos vuoden 1973 alussa ollut mikään mullistus. Vuoden 1972 puolella Karkun ja Tyrvään kunnanvaltuustot olivatkin tehneet yksimieliset päätöksensä liittymisen puolesta, Vammalassa päätös oli ollut lähes yksimielinen. Liitosta oli myös pohdittu Tampereen yliopiston kunnallispolitiikan laitoksella tehdyssä tutkimuksessa, jossa selvitysmiehenä oli toiminut nykyinen kaupunginjohtaja.

Alueellisissa muutoksissa on nähtävissä heiluriliike. Sastamalan suurpitäjä alkoi keskiajalla jakautua yhä pienempiin osiin. Tämän kehityksen ääripäässä oli Vammalan itsenäistyminen vuoden 1915 alusta lukien, minkä jälkeen heiluri on mennyt vakaasti toiseen suuntaan. Koska en ole ennustaja, en osaa sanoa, mikä tulee olemaan lopputulos, mutta Aamulehdessä 18. 4. 2002 olleen uutisen mukaan eräs vaihtoehto olisi muodostaa yksi kunta niistä, jotka jo keskiajalla olivat kuuluneet yhteen, mikä merkitsisi Suodenniemen, Lavian, Mouhijärven, Karkun, Tyrvään, Kiikan, Kiikoisten ja Vammalan muodostaman kunnan luomista. Jos tämä uutisen antama visio toteutuu, on Sastamala ainakin suurimmaksi osaksi luotu uudestaan. Myös muualla on puhuttu entistä suuremmista kokonaisuuksista, kuten 18. 4. 2002 ilmestyneen Aamulehden numerossa Suur-Hämeenlinnasta ja aikaisemmin mm. Karhukaupungista, jossa Pori olisi veturina, ja Saimaan kaupungista, joka muodostuisi Lapteenrannan ympärille.

(Esitelmä "Tulkoon Vammala! ja Vammala tuli" -näyttelyn avajaisissa Tyrvään seudun Museossa keskiviikkona 24. 4. 2002) ■

Tuberkuloosi on Suomessa lannistettu kansantautina, – mutta...

Tuberkuloosi oli vielä viime vuosisadan alussa suuri tappaja Euroopassa. Kuolleisuus alkoi kuitenkin vähitellen aleta, kun sosiaaliset olosuhteet paranivat. Sairaita oli paljon ja parantolat täyttyivät, mutta paraneminen oli aina epävarmaa, koska ei ollut lääkkeitä, jotka olisivat tehneet lopun tuberkuloosibasililleistä. Tilanne muuttui vasta vuosisadan puolivälissä, kun keksittiin tehokkaat lääkkeet. Näin saatiin tuberkuloosi kansantautina kukistettua, mutta ei lopullisesti nujerrettua.

Tuberkuloosin tuhoa Tyrvään kihlakunnassa

Seitsemänkymmentä vuotta sitten tuberkuloosi tappoi vuosittain lähes 9 000 suomalaista; yhden kansalaisen vuorokauden joka tunti. Vuosina 1921–1930 silloinen Tyrvään kihlakunta menetti 648 parhaassa työssä olevaa asukastaan eli vuosittain tuberkuloosiin kuolleita oli keskimäärin 31 kymmentätuhatta asukasta kohti (taulukko). Vero oli suurin Laviassa, 42 kymmenestätuhannesta, mutta Suoniemellä vain puolet tästä, 21. Vaihtelun selittää pieni väestömäärä ja tuberkuloosin käyttäytyminen tartuntatautina. Keuhkotauti tarttuu pisaratartuntana suoraan sairaista terveisiin. Tuohon aikaan suuri osa tartunnan levittäjistä yskihtaassa asunnossa taudistaan tietämättä pitkään terveiden keskuudessa. Näin tuberkuloosi levisi ja syntyi taudin ryvästymiä – yksi basilleja yskivä saattoi tappaa koko suvun! Ei siis ollut ihme, että tautia pelättiin, koska siihen liittyi suuri kuoleman vaara.

Tuberkuloosin vastustamistyö alkaa näkyä

Tuberkuloosin vastustamistyö alkoi maassamme viime vuosisadan alussa. Koko maan kattava parantolaverkosto oli rakennettu valmiiksi 1930-luvun alkaessa. Sairaita hoidettiin kuukausikautalla parantoloissa, mikä osaltaan esti tartunnan leviämistä terveeseen väestöön, mutta hoitopaikkoja oli vain osalle potilaista eikä paraneminen ollut lainkaan varma. Niinpä vastustamistyö edistyi hitaasti, sillä 1940-luvulle tultaessa tuberkuloosiin kuoli vuosittain yhä 8 000 suomalaista. Tuberkuloosin

vähentämistä edisti myös yhteiskunnan kehittyminen, elintaso nousi, nälkä väistyi, asunnot väljenivät, terveydenhuolto parani ja terveysvalistus levisi. Myös kansalaisjärjestöjen panos oli huomattava; varoja tuberkuloosityöhön kerättiin vuosikausia esimerkiksi joulu-merkkien myynnillä. Työ tuotti tulosta ja vuosisadan puoliväliin mennessä kuolemien luku oli alentunut 4 000:een.

Lääkkeet keksitään

Ensimmäinen antibioottien tavoin tuberkuloosibasillia tappava lääke, streptomysiini, keksittiin vuonna 1944. Tämän jälkeen kehitettiin lisää lääkkeitä ja niin tappavasta taudista tuli yksi parhaiten paranevia, kun lääkkeitä opittiin käyttämään riittävän pitkään – kuukausia, ei siis riittänyt tavallisen antibioottilääkityksen viikon, parin kesto. Kuolleisuus aleni nyt jyrkästi eikä tuberkuloosi enää ole Suomessa merkittävä kuolinsyy. Tämän havainnollistaa koko maan nykytilanteen vertailu 1920-luvun Tyrvään kihlakuntaan. Suomessa kuoli työikäisiä kymmenvuotiskautena 1991–2000 vain 63, kun taas pelkästään Tyrvään kihlakunnassa vuosina 1921–1930 vastaava luku oli 648 (taulukko). Työikäisessä väestössä tuberkuloosikuolemat ovat siis perin harvinaisia. Niinpä kuolleisuus ei ole enää kelvollinen tilanteen mittari ja siksi tilastoidaan nyt vuosittain ilmaantuvat uudet sairastuneet sataatuhatta asukasta kohti. Myös tuberkuloosiin sairastuminen on alentunut meillä Euroopan ennätysvauhtia, mutta vuonna 2001 sairastui kuitenkin vielä 494 ihmistä, 9,5/100 000 (kuva). Tuberkuloosia ei siis ole tautina hävitetty, vaikka se on kansantautina lannistettu. Suomen hyvä tuberkuloositalanne paranee edelleen, jos tehokasta vastustamistyötä jatketaan ja sille annetaan riittävät edellytykset, mutta taantuma vaanii, jos ei oteta oppia muiden virheistä.

Uusia uhkakuvia

Maailman tuberkuloositalanne on yhä lohduton: vuosittain sairastuu 8 miljoonaa, 3 miljoonaa kuolee, näistä puoli miljoonaa on kehitysmaiden lapsia, tautia levittää kaiken aikaa noin 3,5

miljoonaa. Sairaista, kuolleista ja tartunnan levittäjistä noin 90 % on köyhässä maailmassa. Muuttoliike sieltä korkean elintason maihin on aiheuttanut uusia pulmia. Muuttajat ovat tuberkuloosin riskiryhmä uudessa kotimaassaan. Ruotsissa maahanmuuttajien osuus uusista tautitapauksista on jo 70 %, meillä vielä vain 14 %. Tuberkuloosiin sairastumista lisäävät hyvin merkittävästi HIV-tartunnat. Ne ovat jo nyt pahentaneet tuberkuloosin epidemioita Afrikassa ja Aasiassa. Pohjoismaissa tilanne on maailman parhaita, uusia sairastumisia on vuosittain alle 10 sataatuhatta asukasta kohti. Sitä vastoin Venäjällä ja Baltiassa terveydenhoito romahti yhteiskunnallisten mullistusten myötä ja tuberkuloositalanne on selvästi huonontunut. Uusia tautitapauksia on vuosittain ilmaantunut Venäjällä 80, Virossa 50 sataatuhatta asukasta kohti. Huolestuttavaa on näillä alueilla puutteellisen hoidon seurauksena kehittyneet useille lääkkeille ja vastustuskykyiset tuberkuloosibasillit. Tällainen tauti ei ole nykyisin lääkkein parannettavissa ja kuolleisuus nousee pahimmassa tapauksessa sille tasolle, mitä oli ennen lääkkeiden keksimistä, ja niin tuberkuloosi tappaa taas! Tuberkuloosibasilli on siis ovela veijari, joka on ollut ihmisen ikuinen kiusa ja josta eroon pääseminen ei ole näköpiirissä.

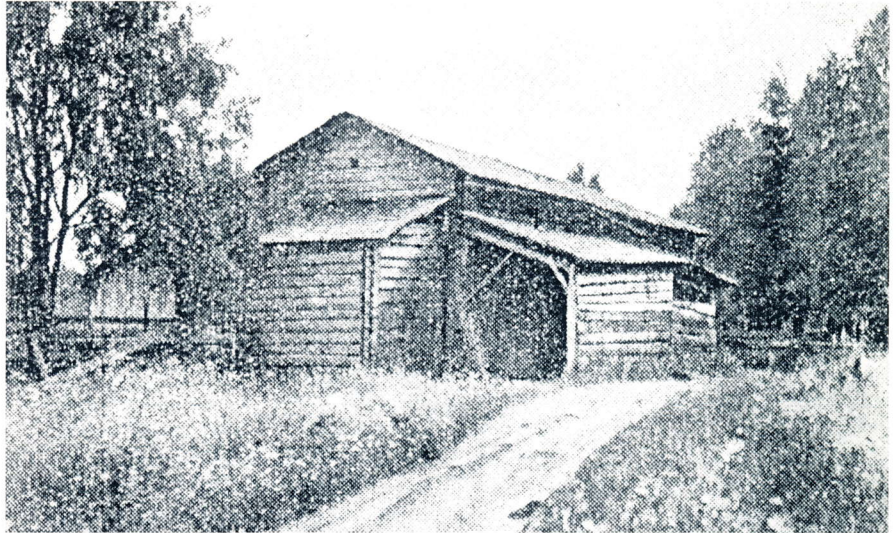
Tyrvään kihlakunnassa vuosina 1921–1930 kaikki keuhkotuberkuloosiin kuolleet 15–60-vuotiaat ja vuosittain kuolleet keskimäärin 10 000 vastaavaikäistä asukasta kohti (Savonen 1937). Koko maan vertailuluuvut vuosilta 1991–2000.

Kunta	Keskiväki luku	Kuolleet luku/10 000
Lavia	3 258	137 42
Suodenniemi	1 733	53 31
Mouhijärvi	2 662	64 24
Suoniemi	1 310	27 21
Karkku	2 271	57 25
Tyrvää ja Vammala	5 722	198 35
Kiikka	2 405	62 26
Kiikoinen	1 679	50 30
Koko kihlakunta	21 040	648 31
Koko maa 1991–2000		63 0.02

Mieleen muistunutta Suoniemen Sarkolasta

"Oikeen riemastuu vanhakin, kun puhokumppanin saa", sanoi Hutkon isäntä kolmen ylioppilaan saavuttua taloon. Lauantai-ehtoopäivä kului nopeasti haastatellessa, kiukkuriirihä katsellessa ja isännän lämmittämistä savusauhasta nauttiessa. Vaikka kohdakkoin on kulunut kymmenen vuotta, kun Satakuntalaisen Osakunnan kansatieteellinen retkikunta oleskeli Suoniemen Sarkolassa ja Vahalahdessa, niin harvinaisen elävinä palautuvat sieltä muistiin monet henkilöhahmot ja lukuisat arkielämän tapaukset. Jokaisessa talossa oli oma erikoinen kohtansa, jota vieras vietiin katsomaan ja toteamaan. Silä tapaa tulimme tuntemaan kumpaisenkin kylän ihmiset, talot ja asumukset läpikotaisin. Tällaisesta tarkastelusta kertyi iso pinkka muistiinpanoja sekä runsaasti piirroksia ja valokuvia, jotka ovat ensiarvoisia tämän seudun kuvausta kirjoitettaessa. Kaikkialla ihmiset olivat avuliaita sekä kertoivat tietojansa auliisti kerääjille. Epäilemättä antoi myös toisellekymmenelle nouseva joukko, joka lähes kuukauden ajan kierteli eri kulmia hetkiseksi vilkkautta kylän teille ja kujille.

Vanhuksien säilyttämä, sukupolvien kokemuksiin perustuva tietous on sinänsä kullan arvoista, mutta monin verroin tärkeämpää on sen tallettaminen nykyaikana. Tämän työn lisäksi tulee eräs merkittävä piirre, mikä koituu kerääjän hyväksi. Henkilökohtainen kosketus tietorikkaaseen kertojaan laajentaa nuoren kyselijän omaa tietomäärää sekä avartaa näköpiiriä, minkä seikan ovat monet keräystyössä mukana olleet ilokseen huomanneet.

Hutkon kiukkuriirihä, jossa kiuas on erillisessä, rakennuksen päässä näkyvässä buoneessa. Lämpö menee kiukkurista varsinaiseen riibein seinässä olevan aukon kautta.

Osoittaakseen vielä vuosienkin takaa kiitollisuuttaan lukuisille sarkolaisille ja vahalahtilaisille liittää allekirjoittanut näin joulun vaiheilla ainakin vanhoille tutun tapauksen kuvauksen, mikä monen kertomana on säilynyt kirjoittajan muistiinpanoissa. Kynttiläin valmistamisesta kotona ei ole vielä kulunut moniakaan vuosikymmeniä, vaikka nykyinen nuori polvi ei ole sitä omakohtaisesti nähnyt.

Kynttiläin teko, *Kynttiläin kastaminen* oli tärkeä työ, joka oli suoritettava hyvissä ajoin ennen joulua. Syyslahdisa *riistettiin elikoista*, lehmästä ja lampaasta, kynttilöihin tarvittava tali. Ensinnä tali kuivattiin tikkujen päällä, että liika nihkeys lähti pois. Sitten se hakattiin petkeleellä hakkurissa pieneksi.

Viimeksi talia *nuijittiin kirvespohjalla* siksi, kunnes se helposti lähti irti hakkurin pohjasta.

Kiirraaminen tapahtui siten, että talia keitettiin padassa ison aikaa hiljaisella valkeella. Tällöin tali nousi pinnalle, mutta *libassirut* painuvat pohjaan. Tali jäädytettiin padassa, jossa se kovettui. *Kiirattu tali* saatiin helposti irti, kun pataa hiukkasen lämmitettiin.

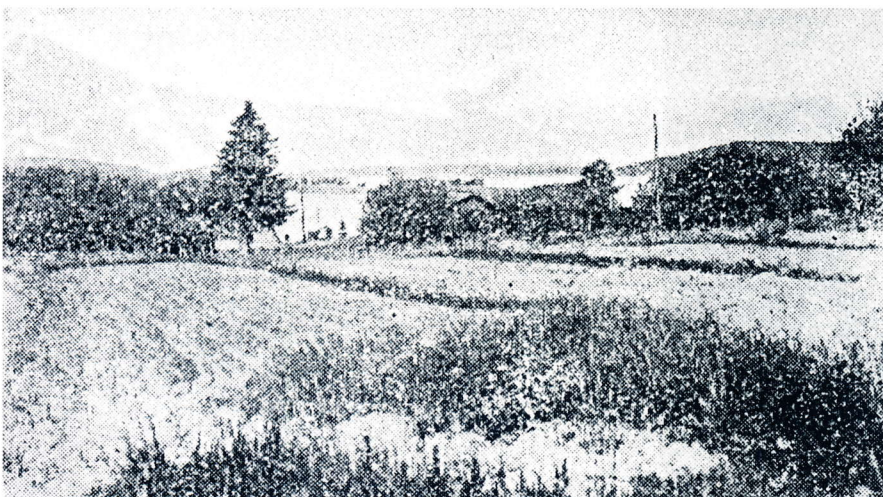
Kynttilätikut valmistettiin päreistä parinkymmenen sentin mittaisiksi, toisesta päästään hiukan oheneviksi. *Syränlankaksi* kelpasi kaupasta ostettu, yhdenkertaisena *siansorkkaan* kynttilätikkua.

Kynttiläkirnuna käytettiin joko vartavasten tehtyä soikeata kirkua tai matalaksi sahattua vanhaa voikirkua. *Tali sulattiin* siten, että kirnuun kaadettiin kuumaa vettä. Pinnalle nousseeseen sulaan taliin kastettiin tikuissa olevia sydänlankoja, jotka sitten nostettiin vartaitten päälle "hyytyyn ja kuivaan".

Sydämiä täytyi kastaa niin monta kertaa, että kynttilät tulivat tarpeeksi vahvoiksi. Kastamisen täytyi tapahtua hyvin nopeasti, muuten sydämen ympärillä oleva tali olisi sulanut kirnuun. Myös oli pidettävä silmällä, että tali päässyt kirkussa alenemaan. Kun tali kastettaessa väheni lisättiin kirnuun kuumaa vettä. Lopuksi siinä oli ohut talikerros, jolloin tuli lyhyitä lyhtykynttilöitä n.s. *vesikoita*.

Valmiit kynttilät pistettiin *säilyyn kynttiläkirstuun*.

Jouluksi tehtiin kaksi- ja kolmihaaraisia kynttilöitä.

Maisema Sarkolasta labdelle päin, etualalla tontteja, joilla vanhan, 1800-luvun alkupuolella muutetun Sarkolan talot sijaitsivat.

Puhe kansallisena veteraanipäivänä 27.4.2002

Kunnioitetut sotiemme veteraanit

Iän karttuessa olen alkanut enenevässä määrin tarkastella isänmaan tapahtumia omien kokemusteni valossa. Elämän varrella on ollut tilanteita ja tapahtumia, jotka erityisellä tavalla ovat panneet ajattelemaan isänmaata, vapautta, uhreja, sanalla sanoen teitä veteraaneja, teidän elämäänne ja paikkaanne tässä yhteiskunnassa. Rohkenen sanoa, että te veteraanit olette monella tavalla muokanneet maailmankuvaani ja vahvistaneet käsityksiäni isänmaasta.

Talvisodan syytyessä 30.11.1939 olin yhdeksänvuotias. Sitä ennen olin kuulut puhuttavan niin paljon vapaussodasta, kansalaissodasta ja kapinasta, että sota käsitteenä oli jollakin tavalla tuttu. Kuvitelmiini kuului, että sotaa käytäisiin omassa kylässä tai ainakin omassa pitäjässä. Kun sitten näin ylimääräisiin harjoituksiin kutsuttujen punkalaitumelaisen marssivan kotini ohitse Tyrvään asemalle, ymmärsin, että sota olisikin jossain muualla. Meidän lasten ei tarvitsakaan mennä metsään sotaa pakoon, vaan miehet kootaan rajalle torjumaan vihollisen hyökkäyksen. Näin oli silloin, nykyään sodan strategia taitaa olla hieinan toinen. Te veteraanit valvoitte rajalla, jotta me muut saimme elää turvallista elämää.

Rauhan tultua maaliskuussa kaikki olivat hämmentyneitä. Näinkö tässä kävi, vaikka sitkeästi puolustettiin tätä maata. Olin vanhempieni kanssa talvisodan päättymisen juhlassa Tyrvään kirkossa, sankarihautojen äärellä ja Kaalisaaressa. Kaatuneiden ohella muistettiin erityisesti sodassa vammautuneita, joista monet kulkivat kainalosauvojen varassa. Kun kirkkokolehdin ilmoitettiin menevän sotainvalidien hyväksi, kaivettiin tavallista suurempia rahoja esille. Kun matka Kaalisaaressa alkoi, kuulutettiin, että invalideille on varattu kuorma-auto, joka ajoi kulkueen kärjessä.

Kesällä 1941 tunnelma oli toinen. Salilittaneen sanoa, että lähdettiin vähän soitellen sotaan. Kyllähän te veteraanit tiesitte, mistä oli kysymys: kaatuneita, haavoittuneita, valvomista, uupumista, pelkoa, jopa nälkää. Mutta hyvin monilla turvallisesti täällä rintaman takana olevilla oli sellainen käsitys, että sota on nopeasti ohitse, luovutetut alueet saadaan takaisin ja samalla otetaan vähän muutakin. Rintaman vakiintuessa sota alkoi kotirintamalla unohtua, siihen totuttiin. Talvisodan aikana sotauutisia

kuultiin vain omilta rintamilta, sodan pitkittyessä uutisia tuli kaikkialta Euroopasta ja vielä kauempaakin.

Minun aikani kului koulussa ja niissä monissa tehtävissä, joita koululaisille uskottiin sotavuosina. Osallistuin aktiivisesti sotilaspoikien toimintaan. Viimeinen palvelutehtäväni oli olla kunnivartiossa sankarihautajaisissa elokuussa 1944. Tämän jälkeen poikkesin läheiseen kahvilaan, jossa näin hyvin vaatimattoman muistotilaisuuden, johon osallistui parisenkymmentä kaatuneen omaista. Kahvilasta tilattiin korvikkeet. Nainen, joka ilmeisesti oli kaatuneen äiti, otti kassistaan valmiiksi leikatun pullapitkon, sokeria ja maitoa. Juuri mitään ei puhuttu. Erityisen hiljaisia olivat nuoret miehet, oikeastaan pojat, joita ei vielä oltu kutsuttu asevelvollisuuttaan suorittamaan. Korvikkeet juotuaan saattoväki poistui kahvilasta. Ymmärsin, että tämä oli yksi tapaus monien joukossa, jolloin rakkautta isänmaata kohtaan koeteltiin.

Vähitellen elämä alkoi vakiintua. Sotakorvaukset maksettiin, siirtolaiset asutettiin, uutta peltoa raivattiin, koteja rakennettiin, teollisuustuotanto nousi ja nuoret kävivät kouluja. Sitten alkoi 1960-luvun lopulla radikaalisin aika. Kaikki vanha oli työnnettävä sivuun ja uudet aatteet otettava tilalle. Erityisen arvostelun ja ivan kohteena oli sodan ajoilta tuttu sanonta "kodin, uskonnon ja isänmaan puolesta". Näiden arvojen tilalle haluttiin saada uusi yhteiskunta,

jossa vanhempien kunnioittaminen oli tarpeetonta, taantumusta edustava kirkko oli turha ja isänmaa oli määriteltävä kokonaan uudelleen. Erityisen pilkan kohteena olivat veteraanit, joiden käymää puolustussotaa pidettiin turhana. Viisasta olisi ollut myöntyminen Neuvostoliiton vaatimuksiin. Eniten nämä aatteet saivat kannatusta ylioppilaiden keskuudessa.

Olin tällöin uskonnon tuntiopettajana lukiossa. Tämä aine luonnostaan antoi oppilaille mahdollisuuden tuoda mielipiteensä esille. Koti, uskonto ja isänmaa olivat keskustelujen polttopisteessä. Silloinen media, erityisesti televisio, loivat uutta maailmankatsomusta oppilaiden omaksuttavaksi. Osa nuorista olikin uusien aatteiden lumoissa. Mutta luokassa oli aina myös niitä, joille vanhat arvot olivat tärkeitä. Tällöin luokka muodosti keskusteluryhmän, jossa an-

noin erilaisten mielipiteiden vapaasti velloa. Joku oppilaista alusti itse valitsemansa aiheen, minkä jälkeen asiasta keskusteltiin. Muistelen kuitenkin, että isänmaasta ei puhuttu väheksyvässä merkityksessä. Ilmeistä onkin, että tärkeinä pidettyjen arvojen halveksiminen oli lopulta varsin suppeata, se oli vain niin äänekästä. Epäilemättä tämä aika kuitenkin jätti jonkinlaisen vamman veteraanien sydämeen. Kaikki eivät arvostaneet teidän työtänne ja uhrienne isänmaan puolesta.

Tultiin merkittävään vuoteen 1987. Tällöin vietettiin ensimmäistä kansallista veteraanipäivää Lahdessa. Mukana oli myös kunniveteraaniksi kutsuttu tasavallan presidentti Mauno Koivisto. Kansallisen veteraanipäivän valtakunnallisen päätoimikunnan nykyinen puheenjohtaja, silloinen presidentin adjutantti kenraalimajuri Esa Tarvainen muistelee Sotaveteraani-lehdessä tunnelmaa, joka syntyi presidentin kulkiessa paikalleen ja veteraanien suunnatessa katseensa häneen: "Viesti oli selvä ja lähes käsin kosketeltavissa. Hiljainen ylpeys taistelujen karaisemasta yhteishengestä, isänmaan puolustamisesta ja siitä, että vihdoinkin veteraanit olivat saavuttaneet ansaitsemansa kunniakansalaisen aseman. Paikalla olleille nuoremman sukupolven edustajille tuli kerralla selväksi, miksi talvi- ja jatkosotien ihmeet olivat toistuneet." Saman vuonna vietettiin itsenäisyyspäivää tavallista juhlallisemmalla tavalla, olihan itsenäisyysjulistuksen antamisesta kulunut 70 vuotta.

Vuosi 1987 antoi minulle uuden säilyksen perehtyä sotiemme historiaan. Olinhan toki sotakirjoja ennenkin lue- nut: Erkki Palolammen Kollaa kestää heti sen ilmestyttyä ja tietysti Linnan Tuntemattoman sotilaan pariinkin kertaan, mutta sehän on lähinnä kaunokirjallinen kuvaus erään konekivääri- komppanian vaiheista jatkosodan aikana, ei mikään dokumentti. Aloin järjestelmällisen sotahistorian opiskelun. Lainasin kirjastosta kymmeniittäin talvi- ja jatkosotaa käsitteleviä historioita, elämäkertoja ja muistelmia. Sain aikaa lukemiseen, kun jätin lehtien lukemisen ja television katselemisen vähemmälle. Selvitin itselleni joukkojen keskittämiset ja siirrot, divisioonat ja prikaatit, hyökkäyssuunnat ja perääntymiset, voitot ja tappiot. Monet asiat ja paikkakunnat, jotka sotavuosina olivat hämärästi muis-

tiin painuneet, saivat nyt uutta eloa. Mainitsen vain Tali-Ihantalan torjuntataistelun. Eräs toisen maailman huolellisimmin suunniteltu hyökkäys kilpistyi siihen muuriin, jonka paikalle tuodut joukot muodostivat. Vähättelevästi on joskus sanottu, että Neuvostoliitto olisi siitä läpi päässyt, jos olisi halunnut, mutta kun se tarvitsi joukkojansa Berliinin valtaukseseen. Mahdollisesti olisi tullutkin, mutta vasta kuukausien kuluttua perusteellisen valmistelujen jälkeen. Silloin Euroopan tilanne olisi ollut täysin toinen. Rautaesirippu olisi voinut tulla toiseen paikkaan, ja Suomen asemakin olisi muuttunut edullisemmaksi. Luke mieni kirjojen avulla talvi- ja jatkosota aktualisoituivat mielessäni. Aikaisempi hämärä kuvat kirkastui.

Veteraanien työn halveksimiseen oli kaksi perussyötä: väärä tieto ja oikean tiedon puute. Kun väärää tietoa jankutetaan päivästä toiseen, se alkaa vähitellen muuttua oikeaksi tiedoksi, johon aletaan uskoa. Aikanaan levitetyle väärälle tiedolle ei enää voi mitään tehdä, mutta oikeaa tietoa voidaan lisätä ja vahvistaa. Koulu on tässä avainasemassa. Suomen sota 1808-1809 tuli minun sukupolvelle tutuksi Runebergin Värikki Stoolin tarinoiden kautta. Vaikka näissä tarinoissa on paljon runollista lentoa ja mielikuvustakin, ne omalla tavallaan toivat kerrotut tapahtumat läheisiksi. Faktoihin perustuvan tiedon ohella tarvittaisiin - näin ajattelen - "lasten lapsille lauluin" tapahtuvaa kerrontaa niin kuin Veteraanien iltahuudossa sanotaan. Näin kasvaisi uusi sukupolvi, joka ottaisi veteraanien muiston vaalimisen tehtäväkseen, dokumentein ja lauluin.

Kun 1970-luvun alkupuolella virittelimme Kiihkassa veteraanien kirkkokopyhän viettämistä, veteraanien joukko oli runsas ja elinvoimainen. Sen jälkeen joukot ovat harventuneet ja harmaantuneet. Yhä uusia havuseppeleitä on saatu arkulle laskea. Yhä harvemmaksi tulee se veteraanien joukko, joka veteraanijuhlaan saapuu. Merkitseekö tämä veteraanijuhlien loppumista? Näin ei saa käydä. Jälkipolvien on huolehdittava siitä, että viimeisenkin veteraanien poistuttua Kansallisen veteraanipäivän merkitys säilyy ja sitä kautta myös sotiemme muisto. Luonnollisesti juhlien luonne muuttuu, mutta niiden ydin on sama. Taattoa eivät muista ainoastaan lapset ja lastemme lapset, vaan myös heidän lapsensa. Kansamme moraalit vaatii tätä. Me emme saa elää vain hetken muoti-ilmiöistä, taloudellisista suhdanteista ja viihdeohjelmista, vaan elämän täytyy ankkuroitua historiaan, siihen perintöön, jonka jo esi-isät ovat kansallemme antaneet. ■

Eeva Knuutti

Kuva Soinilan sillasta

On muisto vain, Soinilan kauniista kivisillasta. Silta rakennettiin vuosina 1927–1928. Rakennusmestari oli Väinö Toivonen. Siinä näkyy kauniit kivet, miesvoimin ja ammattitaidolla tehty.

Hitaasti mutta varmasti syntyi jämerää ja kestäväää rakennusainetta.

Vanhan ajan menetelmin ja miesvoimin. Hevosilla painavat kivikuormat tuotiin siltatyömaalle. Kivistä rakennettu silta oli upea tulos työlle joka palveli kulkijoita pitkään. Ajan mittaan silta kuitenkin tuntui liian kapealta, oli 'pullonkaula'. Aivan ehjä silta piti purkaa ja tehdä uusi ja leveä tilalle. Tämänpäivän kulkijalla on leveät koneet, ja kova kiire! Hyvää matkaa!

Tyrvään Piirikunnan Apteekin toiminnan tarkastelua vuosina 1871-1940

Apteekkitoimintaa Tyrväällä ja Vammalassa on ollut jo 131 vuotta. Tyrvään Piirikunnan Apteekki aloitti toimintansa tammikuussa 1871 Tyrvään piirilääkäripiiriin ensimmäisenä apteekkina. **Proviisori Konrad Vahlroos** sai apteekkioikeuden eli privilegion Tyrvään Piirikunnan apteekkiin 17. 1. 1871. Vahlroosin Tyrväälle siirtymisen synnä lie nee ollut myös se, että hän avioitui samana vuonna pankinjohtaja Peter Wilhelm Gallénin tyttären Anna Sofia G:n kanssa ja tästä avioliitosta syntyi viisi lasta.

Vahlroos oli syntynyt 29. 11. 1841 Porissa ja siirtyi apteekkioppilaaksi 17-vuotiaana vuonna 1858. Farmaseutintutkinnon Vahlroos suoritti vuonna 1862 ja proviisorintutkinnon vuonna 1867. Ennen Tyrväälle siirtymistään hän toimi proviisorina Ilmajoen, Joroisten ja Porin apteekkeissa.

Tyrvään Piirikunnan apteekin apteekkarina Vahlroos toimi heinäkuuhun 1888, jonka jälkeen hän sai Loviisan apteekin apteekkioikeuden.

1870-luvun alussa Vahlroos rakennutti Tyrvään Marttilankylään apteekkitalon (**kuva**). Tämä kaunis ja arvokkaan näköinen talo kuului vanhan Vammalan kuvaan ja tässä talossa saivat alkunsa monet nykyisen Vammalan seudun yleiset asiat tai lausuttiin niiden syntysanat.

Talossa toimivat myös Tyrvään Säästöpankki vuosina 1876-1897 ja Tyrvään Kirjakauppa vuosina 1891-1908. Tyrvään Apteekki toimi tässä talossa huhtikuuhun 1918 asti, jolloin punaiset polttivat sen.

Alkuajoista lähtien Tyrvään apteekki toimi myös tulevien farmaseuttien ja proviisorien koulutuspaikkana. Näihin apteekkioppilaisiin kuuluivat mm seuraava apteekkarit **Otfr. Abelard Bäckman**, joka aloitti täällä apteekkioppilaana syyskuussa 1876.

Vastaavasti Puolustusvoimien yliapteekkarit ja Sotilasapteekin ensimmäinen johtaja **P. Fr. Elmgren** aloitti farmasian opintonsa Tyrvään Apteekissa apteekkarit Bäckmanin oppilaana vuonna 1895.

Vahlroos piti apteekin yhteydessä vähäistä sekatarvakauppaa ja koska kylässä ei ollut postitoimistoa, hoidettiin postiasiatkin täällä. Postilaukku otettiin apteekissa yöllä vastaan ja postille tar-

jottiin ryyppy. Kirjeet pantiin apteekissa olevaan lasikaappiin ja seuraavana sunnuntaina ilmoitettiin kirkossa, kenelle oli postia saapunut.

Jo näillä vuosikymmenillä apteekin tarve muissa lähipitäjissä oli erittäin suuri.

Vuonna 1883 Vahlroos perusti ensimmäisen haara-apteekin eli filiaalil Mouhijärvelle ja samoihin aikoihin myös Laviaan. Myöhemmin nämä ovat itsenäistyneet paikkuntien apteekkeiksi.

Vuonna 1904 avattiin apteekin kolmas filiaali Karkussa ilmeisesti sen vuoksi, että samana vuonna Tyrvään piiriin uusi **piirilääkäri Otto Meurman** asettui asumaan Karkkuun.

Proviisori Otfried Abelard Bäckman sai Tyrvään Piirikunnan Apteekin apteekkioikeuden 26. 9. 1888.

Bäckman oli syntynyt kappalaisen poikana Hämeenkyrössä 27.12.1860 ja aloitti farmasian opinnot Tyrvään apteekissa edeltäjänsä oppilaana syyskuussa 1876. Farmaseutintutkinnon Bäckman suoritti toukokuussa 1881, minkä jälkeen hän toimi farmaseuttina Godbyn ja Akaan (Toijalan) sivuapteekkeissa sekä Tampereen I apteekissa.

Proviisorintutkinnon Bäckman suoritti toukokuussa 1886 ja toimi tämän jälkeen Tyrvään apteekin Lavian filiaalil hoitajana syyskuuhun 1888, jolloin hän siirtyi apteekkariksi Tyrväälle.

Entisinä aikoina reseptilääkkeiden myynti oli nykyäikaan verraten suhteellisen vähäistä, sillä eräinä vuosina apteekin reseptuuri käsitti vain muutaman tuhannen reseptimäärän.

Apteekin alhaisin reseptimäärä osui vuodelle 1900, jolloin täältä toimitettiin lääkkeitä vain 2609 reseptillä. Vuosina 1891-99 reseptuuri käsitti vuosittain 2740-4335 reseptiä. Vuosina 1901-1910 nämä luvut olivat vuosittain 3232-6876 ja vuosina 1911-19 5117-8234 reseptiä. Vuonna 1918, jolloin apteekkirakennus tuhoutui tulipalossa ja apteekin toiminta oli jonkin aikaa miltei pysähdyksissä, täältä toimitettiin kuitenkin lääkkeitä 7680 reseptillä.

Vuonna 1920 uuden apteekkitalon valmistuttua apteekista toimitettiin lääkkeitä 12477 reseptillä ja tällöin reseptien lukumäärä kohosi yli 10000 reseptiin. Vuosina 1921-36 reseptuuri käsitti vuosittain 11487-17590 ja vuonna 1937 20333 lääkereseptiä.

Vähäisen reseptimäärän lisäksi apteekin myynti koostui laajasta reseptivapaiden lääkkeiden ja muiden apteekkitavaroiden myynnistä. Näihin kuuluivat nykyistä paljon laajempi "tippojen" valikoima, linimentit, vedet, salvat, rasvat, laastarit jne.

Läheskään aina nämä apteekista ostetut lääkkeet eivät auttaneet ja tällöin oli kuitenkin turvaututtava lääkäriin. Sairaus saattoi olla jo siinä vaiheessa, että lääkärinapukaan ei enää auttanut. Tätä käytäntöä ja ihmisten välipitämättömyyttä piirilääkäri Meurman paheksui mm Lääkintöhallitukselle antamassaan raportissa vuonna 1908.

Apteekkarit Bäckman tunnettiin myös suurena hyväntekijänä. Bäckmanin tiedetään antaneen lääkkeitä ilmaiseksi mm monille lapsiperheille, joilla ei ollut varaa maksaa lääkkeitä, kun ihmishenkien pelastamisesta oli kysymys.

Bäckmanilla ei annettu ainoastaan lääkinnällistä apua vaan moni apua tarvitseva sai apteekilla lisäksi ruokaa, vaatteita tai yösijan.

Apteekkarin tehtävien lisäksi Bäckman osallistui Vammalan moniin kunnallisiin, yhteiskunnallisiin ja yleishyödyllisiin tehtäviin.

Vuonna 1891 Bäckman anoi painoyllähditykseltä luvan kirjakaupan perustamiselle ja saman vuoden huhtikuun 18 päivänä avattiin Tyrvään Kirjakauppa Tyrvään apteekin yhteydessä.

Vuonna 1892 Bäckman perusti virvoitusjuomatehtaan kilpailemaan paikallisen oluttehtaan kanssa. Tämä tehdas tuotti vuosittain noin 20000 pulloa hiilihappo- ja virvoitusjuomia, jota vastoin miltei naapuritontilla toiminut oluttehdas tuotti vahvaksi tunnettua olutta 50000-100000 litraa vuodessa.

Bäckman oli mukana myös perustamassa Tyrvään Puhelinyhtiötä vuonna 1893. Keväällä 1895 ilmestyneessä ensimmäisessä puhelinluettelossa oli 16 nimeä, joiden joukossa oli myös Bäckmanin apteekki ja limonaaditehdas.

Eräs Vammalan kauppalan perustamista koskeva kokous pidettiin apteekkarit Bäckmanin johdolla hänen apteekissaan vuonna 1899. Pitkällisten valmistelujen jälkeen kauppalan perustamisanomus jätettiin Suomen Senaatille marraskuussa 1900. Maaliskuussa 1907 Senaatti teki kauppalan perustamisesta päätöksen, jonka keisari Nikolai II

Tyrvään Piirikunnan
Apteekin talo.

Sama talo raunioina
1918.

vahvasti huhtikuun 24. päivänä. Asukkaiden toiveiden mukaisesti uuden kauppalan nimeksi tuli Vammala.

Tyrvään yhteiskoulun perustamisasia lähti alkuun myös Bäckmanin talossa toukokuussa 1904. Tällöin "lilla syföreningens" nimitetty ruusuväen ompeluseura oli kokoontunut apteekkari Bäckmanin kotiin. Mukaan kokoontuneet herrat keskustelivat mm lasten koulutusten tuomista suurista kustannuksista Tampereella. Asian johdosta maanmittari Saarinen tiuskaisi tuttuun tapaan kappalainen Emil Törvallille: "Miksi sinä sen enemää kuin me muutkaan lähettäisit lapsiasi muualle kouluun, perustetaan oma koulu tänne omaan kylään ja ryhdytään toimeen heti". Tätä tokaisua voidaan pitää nyt lähes 100-vuotiaan lukion toiminnan nopeana alkuna, koska yhteiskoulu pääsi aloittamaan toimintansa jo saman vuoden syksyllä.

Tyrvään yhteiskoulun rakennustoimikunnan jäsenenä Bäckman toimi vuosina 1907-08 sekä johtokunnan puheenjohtajana vuosina 1911-27, varapuheenjohtajana 1927-38 ja jäsenenä vuosina 1904-38.

Vapaussodan aikana ja erityisesti

huhtikuussa 1918 myös Tyrvään Piirikunnan Apteekki maan muiden apteekkien tavoin joutui määräysten mukaan antamaan paljon lääkkeitä ja lääkintäapua aluksi punaiselle ja myöhemmin valkoiselle armeijalle. Tällöin molemmat armeijat suuressa määrin käyttivät siviil apteekkien lääkintäapua, sillä maamme Sotilasapteekki perustettiin vasta aivan vapaussodan loppuvaiheessa.

Tyrvään Apteekki joutui tukemaan ja hoitamaan myös punaisten sairaalaa, joka aluksi oli pappilan lähellä olevassa talossa ja myöhemmin yhteiskoululla. Apteekin **farmaseutti Antti Kinnilä** huolehti täällä lääkintätehtävistä ja hänen on mainittu "alituisesti käyneen Tyrvään apteekista hakemassa lääkkeitä ja sidetarpeita"

Huhtikuun 18 päivän iltana ja seuraavana yönä miltei koko Vammala ja myös Tyrvään Apteekin talo paloi punaisten polttamana. Tämän jälkeen apteekki toimi tilapäissuojissa Vammalan rukoushuoneella, johon saatiin tavaraa mm Mouhijärven sivuapteekista.

Uusi apteekkitalo valmistui entisen mallisena palaneen tilalle jo vuonna 1920 ja apteekkitoiminta jatkui hyvin

vilkkaana vielä pari vuosikymmentä. Näissä tiloissa apteekkari Bäckman jatkoi noin 50 vuotta kestänyttä apteekkarintehtävänsä kuolemaansa 21. 3. 1938 saakka.

Apteekki toimi kuitenkin entisissä tiloissa vuoteen 1940, jolloin tämä siirtyi Marttilankadun ja Onkiniemen kadun kulmaan valmistuneeseen tiilitaloon.

Samaan aikaan vuonna 1938 Tyrvään kunnan puolella avattiin **Tyrvään Apteekki-Omakotialueella** kuten uuden apteekin lääke-etiketeissä oli. Tämän apteekin ensimmäisenä apteekkarina toimi **proviisori Toivo Sievo** vuosina 1938-46. Apteekki sijaitsi Pappilan tienhaaraa vastapäätä valmistuneessa tiilitalossa, jossa olivat myös Tyrvään **kunnanlääkäri A. I. Kallan** vastaanottotilat ja Tyrvään Säästöpankin Uosson konttori.

Apteekkari Bäckmanin kuoleman jälkeen uusi oikeus oli **Vammalan apteekin** apteekkioikeus. Tämä myönnettiin **proviisori Jaakko Seitsaarelle**, joka toimi Vammalan apteekin apteekkarina vuosina 1938-50. Samalla perinteinen nimi Tyrvään Piirikunnan Apteekki vaihtui Vammalan Apteekiksi ja kaikille tutut lääkepullojen etiketit vaihtuivat samalle nimelle.

Lähteet:

FINLANDS APOTEKARE Helsingfors 1895 s. 27, 177-78.

SUOMEN APTEEKIT JA APTEEKKARIT 1689-1938

Tampereen Apteekkaripiiri 60 vuotta s. 66, 77-78.

KOTISEUTUA KIERTÄMÄSSÄ Tyrvään Seudun Kotiseutuyhdistyksen julkaisuja LXIX s.5-12, (Terveyden- ja sairaanhoito-oloista Karkun pitäjässä vuosina 1900-1920)

Juhani Piilonen SASTAMALAN HISTORIA 3 Vammala 1997 Vammalan Kirjapaino Oy s. 105, 108, 132-133, s. 167,182-183, 262-263. ■

Seppo W. Taivalmaa

Muistoja sotajouluista

Sota-ajan jouluista ovat erityisesti vieralla maalla vietetyt joulut jääneet mieleeni. Palvellessani suomalaisessa SS-vapaaehtoispataljoonassa vuosina 1941–1943, vietin joulun 1941 Dnepropetrovskin kaupungissa pataljoonamme ollessa matkalla rintamalle. Majoituspaikaksi meille osoitettiin entinen Vallankumousmuseo, josta kukin neljästä komppaniasta sai oman salinsa. Jouluaattoamuna meillä oli herätys kello 6.00 ja heti ensitöiksemme jouduimme käymään majapaikkamme läheisyydessä sijainneessa turkkilaisessa saunassa. Sauna oli kokemus sinänsä. Löylyhuoneessa lauteet olivat kolmessa portaassa ja osittain puuta sekä betonia ja höyry tuli niiden alta. Siellä sitä vain istuttiin ja haju oli mahtava, enpä ole koskaan kylpenyt niin kovassa virtsan hajussa kuin silloin, aivan kuin olisi istunut vedenheittokopissa. Saimme kaikki kuitenkin käydä myös lämpimässä suihkussa, joten peseydyttyäkin tuli. Toimin yhtenä komppaniamme autonkuljettajista ja "aamutoimien" jälkeen sain käsken lähteä hakemaan kui-

vaa muonaa meidän komppaniallemme. Kuivamuona sisälsikin joulun kunniaksi kaikenlaisia herkkuja. Jokainen sai kaksi suklaalevyä, kaksi tötteröä karkkeja, kaksi tupakkalaatikkoa ja 20 kappaletta keksejä. Kuivan muonan lisäksi saimme paistettua kanan mieheen. Joulunvietto alkoi kello 18 joulukuusin koristetuissa majoitussaleissa. Puheita piti kenttäpappi ja yhdysupseerimme Sturmbannführer eli majuri Kalervo Kurkiala ja komppanianpäällikkömme SS-Obersturmführer eli luutnantti Hoy. Saimme kuulla myös Berliinin lähetystömme jouluterveiset. Ruuan lisäksi saimme juotavaksi terästyttä teetä, mutta pojat olivat löytäneet vielä sen lisäksi myös muuta juotavaa eli venäläistä vodkaa. Vodkan avulla jouluaaton vietto sujuikin sitten varsin rattoisasti ja kovan meluamisen saattelemana. Komppaniassamme palveli myös Viipurista kotoisin ollut nyrkkeilijä Pauli Asikainen. Hän oli varsinkin juovuspäissään kova ottelemaan ja heiluttelikin nyrkkejään koko illan. Yksi meidän kavereistamme putosi talon hiilikui-

luun ja oli melkein kuolla. Eräs kaveri nimeltään Bror Lagercranz kävi illan aikana komppaniamme kuivamuona-autolla tekemässä vähän hankintoja ja löysi sieltä melkoisen kasan suklaalevyjä. Hänellä oli niitä sylissänsä kuin halkoja kun hän palasi takaisin kämpille. Ajattelimme poikien kanssa, että nyt juhliitaan kunnolla, mutta hän pyörähtikin niiden kanssa vain ovella ja häipyi saman tien. Kuulimme myöhemmin, että hän oli jakanut levyt alapuolellamme olleessa komppaniassa, meidän suitamme ne eivät makeuttaneet. En tiedä erehtyikö hän porukasta humalapäissään. Kun myöhemmin asiaa häneltä tiedustelimme ei hän muistanut siitä mitään. Talon eteisessä ollut iso Stalinia esittänyt kipsipatsaskin heitettiin portaita alas. Kaupungilta kuului myös konekiväärisarjoja. Joku tiesi kertoa, että neljännen komppanian miehet siellä harjoittelivat sotaa. Tuo "kapina" käytiin majapaikkamme vasemmalla puolella sijainneella mäellä. Nukkumisesta ei tahtonut tulla mitään etenkin lattialla, aina oli joku tallomassa jaloille. Niinpä minäkin nukuin yöni huoneessamme sijainneen biljardipöydän alla. Tulihan sen pöydän alle toki muitakin, mutta saipahan olla edes jollain tapaa rauhassa. Niin vain siitäkin joulusta selvittiin.

Joulun 1942 vietin sitten Grazissa, Itävallassa, sijainneessa pataljoonamme täydennys- ja toipilaskomppaniassa. Se joulun oli juhlallisempi kuin edellinen siellä Venäjänmaalla. Puitteet olivat hienot. Juhlat pidettiin sotilaskodin suuressa salissa ja tarjoilua oli kaikennäköistä. Vieraina juhlassa oli Suomen sotilasasiainmies Berliinistä Eversti Walter Horn. Hän toi meille terveiset Suomes-

ta. Ennen joulujuhlaa määrättiin minut Jussi Pääkkösen kanssa Berliiniin. Sieltä, Suomen yhteystoimistosta, oli määrä hakea meille kotoa Suomesta lähetettyjä joulupaketteja. Mukaamme lähti myös eräs itävaltalainen ryhmänjohtaja. Kyseinen mies käytti tilaisuutta hyväkseen ja poikkesi kotonaan vieden meidät mukanaan. Nukuimme yön tämän miehen kotona keittiön lattialla ja isäntä itse nukkui emäntänsä vieressä kamarissa. Haimme lahjat Berliinistä ja palasimme yhtä soittoa takaisin Graziin. Matka oli kaikin puolin onnistunut ja niin me toimme pakettiautollisen juuri Suomesta tulleita lahjapaketteja mukanaamme. Grazissa olivat jo joulun valmistelut käynnissä, salia koristeltiin ja jouluruokaa valmistettiin. Itse joulujuhlassa esiintyi myös pataljoonamme kuoro, johon myös itse kuului. Esitimme harjoittelemiamme joululauluja mm. Stille nacht, jonka lauloimme ensimmäisenä.

Kolmas sotajoulunvietto 1943 tapahtuikin sitten jo kotimaan kamaralla. Palvelin Saksasta paluun jälkeen Rynnäkötykkipataljoonassa ja olimme majoitettuna Ukon kasarmeille Äänislinnaan. Siellä tuli vietettyä oikea sotilaan joulun. Jouluaattonpäivänä saimme riisipuuron tilalla ohraryynipuuroa. Sen kanssa oli meillä aliupseereilla hyvin huono tuuri. Keittiö oli saanut juuri uuden lautaslähetyksen, en tiedä kyllä mistä, mutta kun sille lautaselle laittoi kuumaa puuroa, haisi se niin kuin raato ja sitä ei kerta kaikkiaan pystynyt syömään. Miehistö söi puuronsa pakeista ja se kävi heiltä hyvin. Näin jäi jouluateriamme sillä kertaa aika niukaksi.

Vuonna 1944 Panssari taisteli Kannaksella ja minä palvelin ase- ja ampu-

matarvikehommissa käytyäni Äänislinnassa Onegan tehtailta asekoulun. Rauhanteon jälkeen siirryttiin Kannakselta sitten Utin kautta Hämeenlinnaan. Kun välirikko saksalaisten kanssa tuli ja Lapin sota alkoi, otti silloinen päällikköni kapteeni Horte minut puhutteluun ja näytti kirjelmää, joka oli tullut aivan hiljattain. Siinä selvitettiin, että niitä palveluksessa olevia entisiä SS-miehiä, jotka eivät halua lähteä Lappiin taistelemaan entisiä aseveljiä vastaan, ei saa sinne pakottaa. Ennen kannanottoani asiaan Horte sanoi minulle, että panssarista tarvitsee kotiuttaa vanhemmat ikäluokat ja sitä varten tarvitaan kotiutamiselin. Minut komennettiin sitten Parolaan, jossa toimin varusteiden ja majoitustarvikkeiden vastaanottajana. Joulun 1944 Parolassa oli minun osaltani lähinnä vain valmistelua. Joulujuhla oli tarkoitus viettää pitkässä ruokalaksi rakennetussa parakkirakennuksessa. Meitä oli muutamia alikersanteja, jotka oli määrätty valmistelemaan tuon joulun ohjelman. Suunnitelmat olivat perin hyvät, mutta niiden toteutumista minun ei tarvinnut jäädä katselemaan. Joulun aattonaaton tuli komppanian päällikkö tuonne parakkiiin ja sanoi, että koska täällä on kaikki valmista, hän myöntää Taivalmaalle loman. Paluu olisi ensimmäisenä arkena uudenvuoden jälkeen. Siinäpä sitten oli se joulunvietto. En ilmoittanut mitään kotiin tulostani jouluksi, vaan tein sen täydellisenä yllätyksenä äidilleni. Isäni oli myös saanut lomaa Lahdesta ja näin ensimmäisen kerran sitten vuoden 1938 vietimme koko perhe yhdessä joulua Kuopiossa. ■

Aili Uotila

Jouluna

Taas tänä jouluna minua valo lämmittää ja vihreän kuusen juurella sydän sykähtää. Silloin kerran ennen lapsena ollessain joulun aika rikkaus oli mulle vain.

– Vuodet ovat kiittäneet muistot jättäen monet hetket hohtaneet aikaa kullaten jo on tumma taivas tähdet tuikkien kutsuu mua mukaan taakse pilvien...

Taas kaikuu joulun kellot ja on jo jouluyö jos rauhaa sois ne kellot kun on jouluyö jos ihminen ihmisen jouluun tulisi uudelleen ja laittaisi kynttilälyhdyn vanhalle paikalleen

Taisto Syrjänen

Kaamoksesta valoon

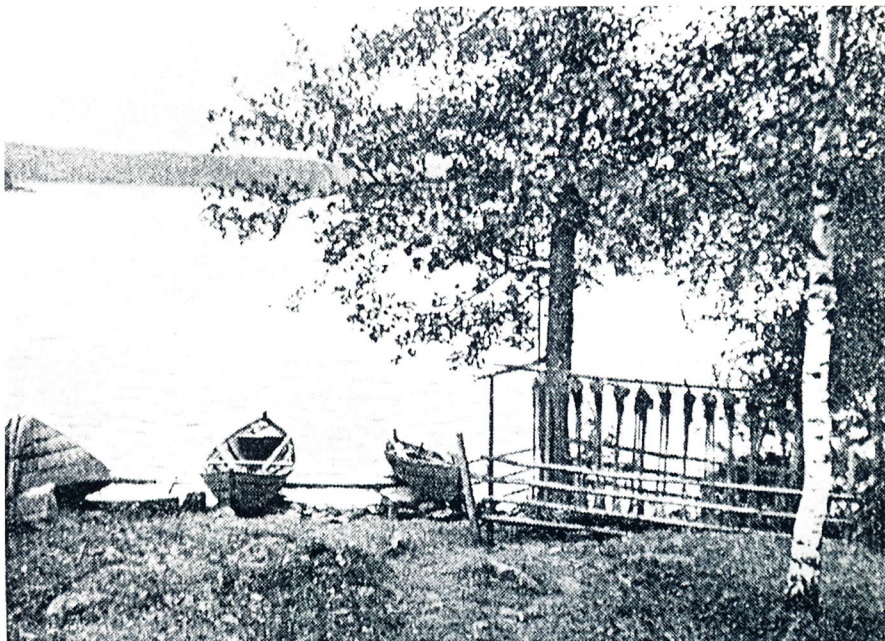
Syvä äänettömyys – riitteinen sydän yksinään jäisen kamaran tyhjyydessä. Ilmeisiin kivetynyt vakavuus, epämääräisen pelon aavistus. Tunne voimattomuudesta – kuin unikuvan hämäryydestä.

Sitten jäänsinisen valon heijastus koillisesta, pimeyden syvyydestä. Mielen padot murtuvat, nöyrytynyt, jähmeä sydän alkaa herätä unesta. Vesipisara koivun urvussa, mahlaa alkaa virrata. Rinnankin routa sulaa valkeuden syliin.

Itä-Satakunta matkailuseutuna

Sinä aikana, jolloin maamme on luonnonkauneutensa vuoksi ollut matkailun harrastajien mielenkiinnon esineenä, on verrattain harvoin noussut ääniä maamme läntisimmän osan nähtävyyksien puolesta. On kuin veriin iskettyä, että kaikki hyvä siinä suhteessa on nähtävänä itä- tai keski-Suomessa tai muualla vanhojen ja tavallisten matkailureittien varsilla. Niinpä, huolimatta runoilijan ylistyksestä, Kangasalan ja Tampereen seudut pysyivät kauvan aikaa syrjässä varsinaiselta matkailijaliikenteeltä, vaikkakin ne nyt muutamina viime vuosina ovat tulleet melko huomattaviksi matkailupaikoiksi, kun autojen nopea voitokulku johti liikenteen näille perimätietojen ja historiallisten muistojen kiinnostamille seuduille. Mutta länteen niistä ei vielä moni liene uskaltanut matkailutarkoituksessa.

Kuitenkin usea, joka on tälläkin matkailun kannalta syrjäytetyllä alueella kuljeksanut silmät avoinna, on pannut merkille monia luonnonkauneuden puolesta varsin kiintoisia paikkoja. Johan rautatiematka Tampereelta Tyrväeseen antaa jo aavistaa jotain sellaista, sillä se on luonnonkauneimpia rautatieverkkomme varrelta yleensä. Vaikkapa rautatielle siintävät Näsiselkä, Pyhäjärvi, Kulovesi tai Nokianvirta y.m., eivät edustakaan sellaista laajaa ja valtavaa kauneutta kuin itäiset järvemme jylhine rantoineen, on näissä pienoisis-

Vibtarin ranta Tyrvään Houhajärvellä.

sa maisemissa kuitenkin paljon kotoista herttaisuutta ja viihdyttävää rauhallisuutta. Mutta rautatie ei ole kyennyt ohjaamaan matkailuliikennettä seudulle ja laivaliikenne ei ole näillä ahtaimilla vesireiteillä milloinkaan päässyt ensiaskeleitaan pitemmälle. Sensijaan autoliikenne, joka monelle seudulle on tullut käännteentekeväksi, voi Kuloveden seuduillekin vielä tuoda oman ihailijaparvensa. Hipovathan useat suuret valtatie sen rantoja ja sen etäläinenkin rantatie, jota tähän asti on vältetty erittäin vaihtelevan jopa vaihtelevaisuudessaan monin paikoin vaikeankin maastonsa vuoksi, on nyttemmin vallattu säännölliselle linja-auto-liikenteelle.

Ken hetkiseksi vaivautuu katselemaan isänmaan karttaa mainitsemiemme seutujen kohdalta, huomaa pian, että laajin maantieverkko punoutuu Kuloveden länsipäähän Tyrvään pitäjän ja Vammalan kauppalan seuduille pääväylänään ikivanha Turku-tie. Tie on tunnetusti paremmanpuoleisia autoiteita maassa, varsinkin tieosalla Turku-Vammala, vaikka se vielä Vammalan puoleisella osallaan on paikkapaikoin kapeahko ja mutkitteleva. Kun Turusta päin tulija, kyllästynään jo tasaiseen, vaikkakin viljavuudessaan verrattomaan Loimi- ja Kokemäenjoen laaksoon, saapuu Tyrväeseen, niin mielihyvin katselee vaihtelevampaa

maastoa, jossa jo siellä täällä vilahtelee sinisilmäisiä järvenselkiä, joiden rannat kohoutuvat sisä-Suomen järviseutujen rantamaita muistuttaen sitä korkeammiksi, mitä pitemmälle Kuloveden rantoja tiemme Tamperetta kohden johtaa. Tyrvää on näet aluetta, jossa tasaisempi rantamaa vaihtuu kukkuloista ja harjanteista rikkaaksi, vaihtelevammaksi sisämaan luonnoksi. Joskus, aavistamattomat ajanjaksot taaksepäin, lienevät nämä harjanteet olleet Pohjanlahden aaltojen huuhtelemina muodostaen meren itäiset rantaäyriä.

Sanotaan, että auto toi ihmisen lähemmäksi luontoa, ja totta se tavallaan onkin. Me voimme sen pidättää mille kummulle mielimme, me voimme sen avulla sukeltaa metsäteidenkin syvyysiin sekä uskaltautua monille ennestään tuntemattomillekin taipaleille, kunhan emme liikoja kiirehdi ja noudattamme tarpeellista varovaisuutta ja raittiutta. Mutta sittenkään ei luonto aina parastaan tarjoa pelkälle maantien kiertäjälle, vaan on nähdäkseen sitä poikettava joskus pois ajotieltä ja turvaututtava jalkapatikkaan. Emme voi luvata tästä poikkeusta Kuloveden rantamien matkustajallekaan, mikäli hän ei ole ainoastaan viljelyksien ja muun ihmiskärsien jalostetun luonnon ihailija. Mutta varsin paljon tarjoaa vaihteleva maasto nähtävää meille jo pelkästään auton istuimelle. Jokainen uusi mäki on myös

Sarkolan kylän rantoja Suoniemellä.

Aate, harrastus, palvelu

Tiepalvelu tuo autoilijalle mieleen Operaatio Lumihiihtaleen, Pajunkissan ja monelle harrastajalleen jo elämäntavaksi muodostuneen auttamisen. Tänä vuonna Suomessa 50 vuotta toiminut tiepalvelu syntyi aatteesta. Autoliiton edeltäjä Suomen Autoklubi (AK) aloitti tiepalvelutoiminnan Olympialaisten aikana vuonna 1952 kahdella moottori-pyöräpartiolla. Juhlaa luonnollisesti vietetään työn merkeissä.

Toiminta haki muotoaan yli 10 vuotta. Uusi nousukausi alkoi 60-luvulla, jolloin vapaaehtoinen tiepalvelu käynnistyi nykyisessä muodossaan. Partiomäärä kasvoi muutamasta pian useisiin kymmeneen. Tiepalvelun asema vakiintui Suomen Autoklubin ja Suomen Autoliiton (SAL) yhdistyessä vuoden 1972 alussa.

Toiminta kasvoi ja tehostui voimakkaasti 70- ja 80-luvuilla. Sille luotiin selkeät säännöt ja auttajat voitiin varustaa kunnollisin ensiapuvälinein ja radiopuhelimin. Auttamisen halu ja into auton tekniikkaan vetivät. Aatteesta oli kasvanut harrastus, joka oli luonnollinen osa liikenneturvallisuuustyötä. Tänäpäin tehtävässä on lähes 300 partiota.

Toiminta tänään

Ensisijainen tehtävä on pelastaa matkustajat ja ajoneuvo pois tieltä, estää lisävahinkojen syntyminen ja avustaa matkan jatkamisessa. Kaikkia liikenteessä olevia pyritään auttamaan, mutta yleisimmin avun kohteena ovat henkilö- ja pakettiautot. Vapaaehtoinen tiepalvelu toimii pääsääntöisesti viikonloppuisin ja juhlapyhinä ja on valta-

kunnan kattavaa harrastustoimintaa.

Tiepalvelu on luonteeltaan teknisen "ensivun" antamista, joka voi käsittää vian etsimisen ja pikkuvikojen korjaamisen. Viallinen ajoneuvo pyritään saamaan tien päällä kuntoon niin, että matka voisi ensisijaisesti jatkua omalla autolla. Poikkeuksellisten olosuhteiden vuoksi korjaustyön onnistumista tiellä ei voida taata. Koetut keinot ovat kuitenkin monta kertaa avuksi. Päivystysapu voi käsittää neuvontaa puhelimitse, tiepalvelupartion paikalle tulon tai muun avun järjestämisen. Etuna tässä on tiepalvelumiesten hyvä paikallistuntemus ja laaja yhteistyökumppanien verkko.

Monenlaista toimintaa

Tiepalvelu on monessa mukana. Yhteistyö eri viranomaisten ja alan yrittäjien kanssa toimii. Tiepalvelu osallistuu operaatioiden lisäksi erilaisiin tempauksiin. Se on osa Vapaaehtoista pelastuspalvelua (VAPEPA) ja avustaa viranomaisia etsinnöissä, ensivun antamisessa ja liikenteenohjauksessa. Tutuja ovat myös monet liiton toimintaan ja liikenneturvallisuuteen liittyvät tempaukset ja kurssit.

Autoilun kustannukset ovat kasvaneet jo siinä määrin, että tv:stä tuttu malli "Team Ahma", jossa partioiden etsitään viallisia autoja on mennyt aikaa. Voimat onkin keskitetty suurten liikenneoperaatioiden hoitamiseen ja viikonloppuun päivystyksiin. Nykyään jo melkein kaikilla on kännykkä, jolla tieto avun tarpeesta välittyy varmimmin perille.

Mitä apu maksaa

Jokainen tiepalvelumies maksaa harrastuksensa hankinnat ja kulut pääsääntöön mukaan itse. Tämä on hyvä huomioida auttamistapahtuman yhteydessä. Tilattu tiepalveluapu on yleensä aina maksullinen ja sen hinnasta on syytä sopia ennakolta. Tiepalvelumies on oikeutettu perimään kohtuullisen toimenpidepalkkion ja matkasta kulkokorvauksen. Polttoaineista ja varaosista peritään käypä hinta. Autoliiton ja sen sisärjestöjen jäsenet ovat palvelussa etusijalla ja heille avustus on edullisempi.

Tiepalvelu kehittyä

Autot ja tekniikka muuttuvat vauhdilla. Autoliitto kouluttaa tiepalvelumiehiä jatkuvasti ja ylläpitää teknillisten asiantuntijoiden järjestelmää. Toiminta on muuttumassa ammattimaisempaan suuntaan, sillä vapaaehtoinen harrastus ei enää yksin riitä vastaamaan kasvavaan kysyntään. Tulevaisuuden valtteja ovat laaja yhteistyö, verkottuminen ja kyky järjestellä avustustapahtuman kokonaisuus.

24 tunnin palvelu alkanut

Juhlavuonna Autoliitto on ottanut jätiskaaleen ja käynnistänyt aivan uudenlaisen palvelun. Näin laajaa kokonaisuutta ei koskaan ennen ole Suomessa ollut. Tuote on nimeltään AL-Turva, jonka on mahdollistanut maan kattava yhteistyökumppanien verkosto yhdistettynä Autoliiton monivuotiseen osaamiseen. Mukana ovat lukuisat korjaukset, hinurit, taksit, autovuokraamot ja monta muuta osaavaa auttajaa. Ja luonnollisesti Autoliiton oma tiepalvelu.

Mikä on AL-Turva

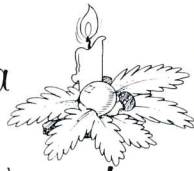
Kyseessä on maantieltäpelastamispalvelu, joka varmistaa perillepääsyn kaikkialla Suomessa 24 tuntia vuorokaudessa matkan katketessa yllättäen teknisten ongelmien vuoksi. AL-Turva auttaa matkan jatkamisessa myös tieltä suistumisen tai kolarin sattuessa.

Palvelu on käytettävissä vuoden jokaisena päivänä ja kaikkina vuorokauden aikoina. Se huolehtii autosta ja matkustajista. Ensisijainen tavoite on aina matkan jatkaminen omalla autolla.

Hyvää Joulua

ja
Onnellista Uutta Vuotta!

Kiitämme kuluneesta vuodesta.

KAUPPAHUONE
JÄRVINEN

VINTERSPORT
PLUSSA PLUSSA OSTOKSISTASI

Vammala, Itsenäisyydentie 8, puh. 511 2831, 511 2832

Sisustus-Seliina suunnittelee ja valmistaa yksilöllisiä sisustustekstiilejä ja persoonallisia lahjoja tilauksesta sekä koteihin että yrityksiin. Tekstiilit valmistetaan liikkeen tai asiakkaan materiaaleista sovittuun aikataulun mukaan. Tarvittaessa myös paikalleenasennus.

Valikoimissamme – laadukkaat kangat
– verhotangot ja
– tarvikkeet
– kodin tekstiilit
– pöytävalaisimet
– lahjatavarat

Sisustus-Seliina

Puistikatu 28, Vammala, puh. (03) 511 5885,
fax (03) 5115 886,
0400 504 558, sisustus-seliina@kopteri.net

Pekka
TILAUSLIIKENNE
Palmgren

Puh. 0400 631 830
Fax 0420 631 830

Lämmintä
Joulumieltä
toivottaa

PLUSSA

K-KENKÄ

ARJA SAARELA

Torikeskus, p. 511 2663, ma-pe 9-18, la 9-14

Toyota Corolla Sedan.
Klassinen ja tyylikäs.

Ajaessasi uutta Corollaa koet sen korkean laadun ja viimeistelyn kaikilla aisteilla. Corollan Hatchback, Sedan, Wagon ja Verso korimallit antavat valinnan vapautta yksilöllisten toiveiden mukaan.

Corollan monipuolinen vakiovarustelu (mm. kauko-ohjattu keskuslukitus, sähkötoimiset etuikkunat ja integroitu CD-audiojärjestelmä) sisältää kaiken sen olennaisen, jota autoltasi odotat. Corollan kattava vakiovarustelu takaa myös ensiluokkaisen turvallisuuden (mm. turvakori, ABS-jarrut EBD-järjestelmällä sekä etu- ja sivuturvatyyny).

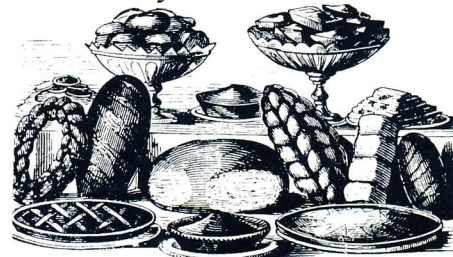
Sastamalan talousalueella myynti, huolto, varaosat, autovuokraamo

AUTOTALO
PELTTARI

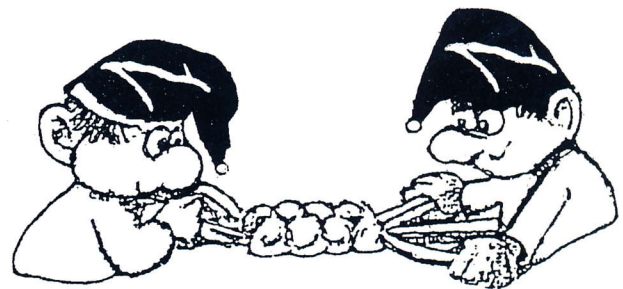

Pelttarin Auto Oy, p. 02-560 1250,
32700 Huittinen, Loimijointie 55

Tervetuloa nauttimaan kahvilamme tunnelmasta ja laatuleivonnaisista!

Pyymäen Konditoria
Torin laidassa

Pyymäen Leipomo Oy
Nuutilankatu 2, Vammala, p. 03-512 3100

Lahjakkuus palkitaan.
**ANNA HYVÄ MIELI ITSELLESI,
 ANNA MATKAPOIKIEN
 LAHJAKORTTI LÄHEISELLESI.**

MATKAPOJAT

Maailma kotiovellasi

Puistokatu 19 Vammala, puh. (03) 51 881
 vammala@matkapojat.fi
 www.matkapojat.fi

W

**HYVÄÄ JOULUA
 JA
 VAUHDIKASTA
 UUTTA VUOTTA!**

VAMMALAN
Serrahuone
 PUISTOKATU 4, PUH. (03) 51 941, FAX (03) 5194 726

*Hyvää
 Joulua
 ja
 Onnellista
 Uutta
 Vuotta*

Merja

Puistokatu 16, Vammala, puh. 511 2911

www.jps-mainos.sei.fi

*Rauhallista Joulua
 ja Onnellista
 Uutta Vuotta!*

Toivoo

ESSO VAMMALA
 H. JOKIKOIVU KY
 Pesurinkatu 3, puh. 03-511 2190

*Hyvää Joulua ja Onnea
alkavalle uudelle vuodelle!*

NUOTILIKE
RAJANNÄKINEN
PUISTOKATU 6 38200 VAMMALA PUH. 03-511 2273

Lahjaksi
Joulusaunaan...

- SAUNATUOKSUT
- SAUNAHENGET
- SAUNASAIPPUAT
- SAUNAHARJAT

Tervetuloa ostoksille
Puistokadulle!

Lahjatalo
ANSA PUNTALO KY
Puistokatu 4-6 Vammala, puh. (03) 514 1041

Ma-to 9-17.30
Pe 9-18.00
La 9-14.00

Ford menestysmallisto

KA • FIESTA • FOCUS • MONDEO
• GALAXY • TRANSIT

Tulossa maailmanuutuus Ford FUSION!

Levorannan Autoliike Oy

Kaikenmerkkisiä
vaihtoautoja
hyvä valikoima.

Rahoitus järjestyy
– meillä korot
on kohdallaan!

Tervetuloa ystävälliseen Ford liikkeeseen

Levorannan Autoliike Oy

VAMMALA, Roismalan Risteys p. 03-511 2051
HUITTINEN, Valtatie 2, Kaharila p. 02-567 151
IKAALINEN, Soutajantie 10 p. 03-4589 388

Kehystykset • Taidetarvikkeet • Taulut

KEHYSLIIKE

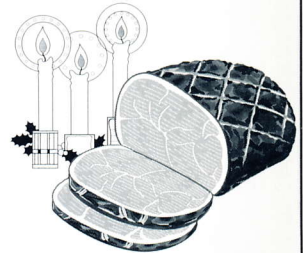
Nuutilankatu 4
38200 Vammala **Tarja Pälä**

Taidekehystäjät ry:n
jäsenliike

Puh. 03-514 2695
Koti 03-514 2581
GSM 050-366 0700

Kotimaisen
lihan
erikoisliike

LIHAKAUPPA TYRVÄÄ

Aittalahdenkatu 6, VAMMALA, p. 040 544 8790
Avoinna ma-pe 9.00-17.00, la 9.00-13.00

Meillä katsastus on enemmän!

Tiesitkö että vain A-katsastusasemilla vuosikatsastuksen hintaan sisältyy:

- Matkamittarilukeman tallennus valtakunnalliseen tiedostoon
- Todella selkeä koneellisesti tulostettu tarkastuskortti
 - jarrujen tehoarvot ja rajat
 - pakokaasu- ja rajat
 - havaitut viat ja puutteet
 - hyvä tietää jatkossa asiat
- Esitteitä auton vikojen vaikutuksesta liikenneturvallisuuteen

Vaadi sinäkin laatuleima!

Ajanvaraus henkilö- ja pakettiautot
p. 020 488 122

Palvelemme ma-pe 9.00-17.00
kuukauden viimeinen la 9.00-13.00

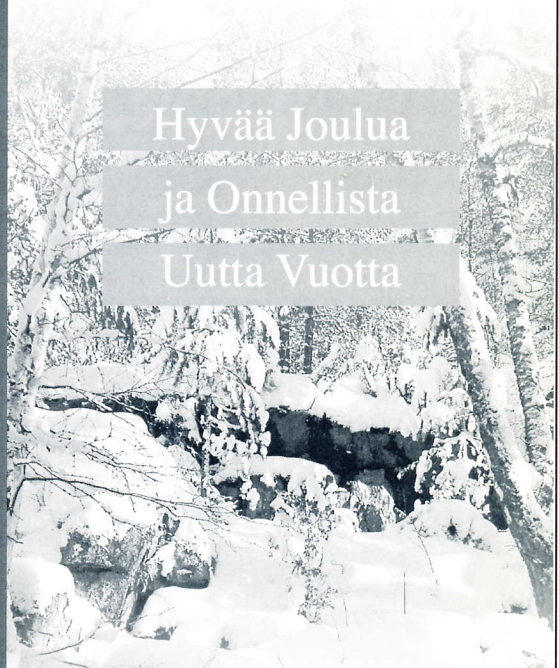
**Vammalan
katsastusasema**

Huom. osoite Harjukatu 3
Puh. 0204 88 2630 www.sauk.fi

TEKNIKUM

www.tps-matmos.se.fi

ThermiSol

THERMISOL-tuotteet Vammalasta

Yrittäjän arvostama yhteistyökumppani

Kirjanpidot. Tilinpäätökset.
Veroasiat. Yritysneuvonta.
Yritysten perustaminen.
ATK-palvelut ja palkanlaskenta.

Tampereen Kirjanpito Oy

TAMPERE:
Pellavatehtaankatu 19 A,
PL 552, 33101 Tampere
Puh. (03) 254 2200, fax (03) 254 2255

*Auktorisoitu kirjanpitoimisto.
Kirjanpitoimistojen Liitto ry:n jäsen.*

Tilausevintola

- Perustettu v. 1900
- Asemakatu 34, Vammala
- 03-514 3662

MUSTA PÖRSSI

- PARHAAT MERKIT
- SOPIVAT HINNAT

Puistokatu 4, 38200 VAMMALA
Puh. (03) 511 4400

FINNMIRROR STUDIO

avoinna keskiviikkoisin klo 10–18

INARIA
säilytys-
järjestelmät

PICARD
kylpyhuone-
kalusteet

FINNMIRROR
sisustuspeilit
ja julistetaulut

FINNMIRROR®
Studio
ASEMAKATU 10
38210 Vammala
puh. 03-511 61
www.finnmirror.fi

IDEA

MAINOS

Onkiniemenkatu 18
38200 Vammala
puh. 511 3950

KIIKAN HUUTOKAUPPAKAMARI Oy

Jokisivuntie 68, 38300 KIIKKA
p. 03-513 5359, 0400 789 051

JÄRJESTÄÄ HUUTOKAUPPOJA
OSTAA JA MYY ANTIIKKIA
SEKÄ VANHAA TAVARAA
Auki sopimuksen mukaan.

Jouluiloa!

KAJAMAJA

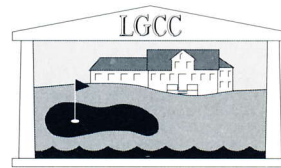
TORIKATU 1 PUH. 514 3360

Vammalan
se
yksityiskäyttöön
Autokatsastus Oy

Trakinkatu 2,
38200 VAMMALA
Puh. (03) 511 9040, fax. (03) 511 9049

*Hyvää Joulua ja
Onnea Vuodelle 2003*

Lakeside Golf & Country Club Oy
Puh. 03-513 4070, Häijääntie 943, 38100 KARKKU

Uunituoreita leivonnaisia

Kotileipomo Eilan Pakari Ky

Riipantie 4, Vammala, puh. 03-514 2580

MYYMÄLÄ Puistokatu 16, puh. 03-514 2570

Fysikaalinen
hoitolaitos

Karppanen

Marttilankatu 13,
38200 VAMMALA

Puh. **511 2350**

VAMMALAN
**LUKKO- JA
AVAINPALVELU KY**

Puistokatu 21, 38200 Vammala
Puh. 03-514 1010, 0400 835 112
Fax. 03-511 3434

TeleRing

O i k e a p a i k k a .

TeleRing Vammalan DataNext Oy
Onkiniemenkatu 5, 38200 Vammala
vaihde 0424 20021

Rauhallista Joulua!

Tyrvään ja Karkun
seurakunnat

Silkkipainotyöt
ammattitaidolla
29 vuoden ajan

silkkeri

KUN SISUSTAT

- Muista Kalliokoskelta löytyy kaikki mitä tarvitaan

**VUODESTA
1947**

KALLIOKOSKI

Neljä kerrosta torin reunassa
Vammala puh. 511 2323

HYVIEN JA AJATTOMIEN LAATUTUOTTEIDEN OSTOPAIKKA

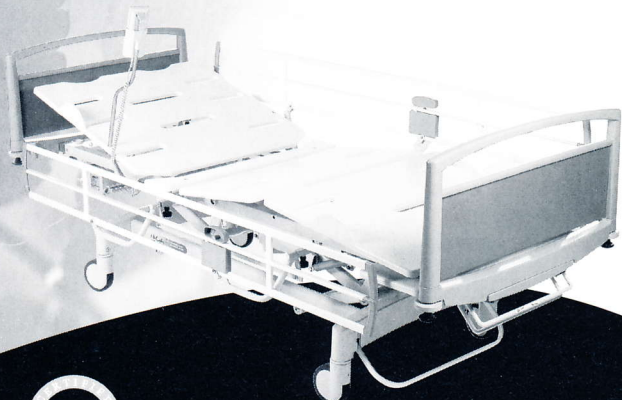
www.lojer.com

Uudistuneet sairaala- ja hoitosänkymallit, täyttävät kaikki EU-normit koskien sänkyjen toiminnallisuutta ja turvallisuutta, VTT:n testaamat. **Uutuusmalleja** yöpöydissä, tutkimustuoleissa ja tutkimuspöydissä. Mukana myös **uusi** suihkutuolimallisto.

Uusi värikuvastomme on ilmestynyt, pyydä omasi info@lojer.fi

Tutustu myös **uusittuihin** kotisivuihimme www.lojer.com

www.fps-mainos.fi

VAMMALAN KONEPAJA OY
Putajantie 42, 38201 Vammala
Puh. 03 512 6700 • Fax 03 514 3134

PUUTAVARAA

Kotiin toimitettuna,
sahattuna,
kyllästettynä ja höylättynä

HAKASEN SAHA

38250 ROISMALA
Puh. (03) 513 0182

PL60 JAATSINKATU 1 38201 VAMMALA PUH 03-514 2111

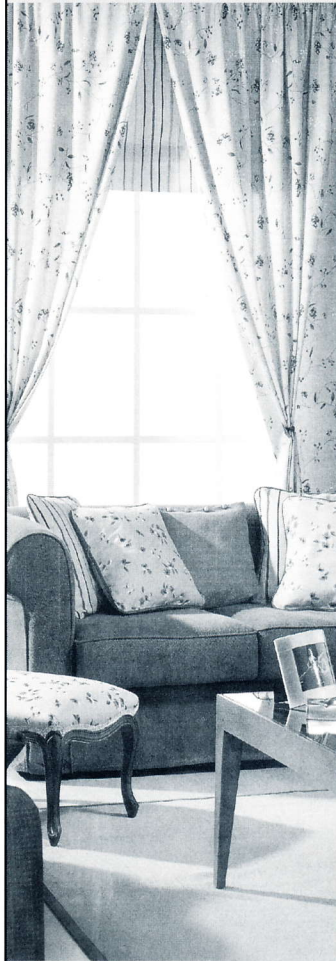
- * Rakennusten sähkösuunnittelu
- * Tievalaistussuunnitelma
- * Sähköalan koulutuspalvelu
- * Valtuutettu tarkastaja -palvelut
- * Kopiopalvelu

*Palvelua
lämpö- ja
alusosujen
erikois-
liike*

PUTIIKKI
Naiselle

Puistokatu 18, Vammala, puh. (03) 514 2665

**FABRIS
SO**
Kangasalo

Kivisenojankatu 1, VAMMALA
Puh (03) 514 1358
Avoinna ark. 9-18, la 9-14

Uudista kotiasi talven juhliin
**Tule täyden palvelun
sisustusompelimoon.**

Sisustusompeliossamme voit teetää verhojen, päiväpeitteiden, tyynyjen, tuolihuppujen ja pöytäliinojen suunnittelun, ompelun ja asennuksen. Ota mitat mukaan tai pyydä sisustusneujamme paikan päälle. Hänideoi sinulle uudet verhot olohuoneeseen tai vaikkapa sisustuskokonaisuuden makuuhuoneeseen.

www.fabrisso.fi

PLUSSA
Etu vain Plussa-kortilla.

RAUTIA

HOPEARAUTA

Itsenäisyudentie 64, 38200 VAMMALA Puh. (03) 512 3200

**Suunnittelutoimisto
Insar Oy**

puh. 512 7200

KOTOISET

HERKUT

KULONPÄÄLTÄ

SASTAMALAKOTI

Hossantie 3, Vammala

Viihtyisää palvelukotiasumista jo 33 vuotta

**83 palvelukotiasuntoa
16 dementiakotiasuntoa
9 tehostetun palvelun asuntoa
päiväkoti**

Tiedustelut kodinjohtaja Marjatta Karimäki
03-511 2721
Sastamalakoti@kopteri.net

Peugeotilla Bonusta.

Älykkäästi turvallinen.

Hyvää Joulua!

307-malliston hinnat alk. www.peugeot.fi
 1.4XR 5-ov. 20.580€ sis.tk.
 Yhdistetty kulutus 6,7 l/100 km, CO₂ 159g/km.

Vaihtoautomme netissä: www.vammalanautokeskus.fi Myös kuvina.

Vammalan Autokeskus Ky
 Itsenäisyydentie 5, puh. (03) 514 1100

Raskaansarjan kevytrakaisut

Epsira Oy on johtava muotoonpuristettujen EPS-tuotteiden valmistaja Suomessa. Vuosien kokemuksella ja ammattitaidolla ratkaisemme pakkauksiin liittyvät ongelmasi. Laiteaan yhdessä EPS vastaanamaan tuotteesi haasteeseen!

EPSIRA OY
 PL 72, 38201 Vammala, puh. (03) 514 2131, fax (03) 514 1544
 Email: epsira@sci.fi, Internet: www.epsira.com

Tavallista parempi Ruokakauppa
Toivottaa Hyvää Joulua

K SUPERMARKET SUPERI

ROISMALAN RISTEYS VAMMALA, PUH. 512 8000
 Avoinna: ma-pe 9-21, la 9-18

Vammalan Vaneri Oy

JOULUN LAATULAHJAT MEILTÄ

LELUTALO MUOVIMAAILMA

Vammala, Marttilank. 17-19, puh. (03) 514 2420

HOPUN APTEEKKI

Superin liikekeskus, Vammala
puh. 03-512 3700

TYRVÄÄN APTEEKKI

Asemakatu 10, Vammala
puh. 03-511 2300

www.kopteri.net/koti/hopun.apteekki/

MAMIN GRILLI

Puistokatu 3,
Vammala
puh. 511 3976

Tyrvään Sähkötyö Oy

Asemakatu 20
38210 Vammala
(03) 511 3055

PLUS S A A

- JOKA OSTOKSESTA

K SUPERMARKET TORIKESKUS

Torikatu 1, puh. 5114 440,
ark. 9-21, la 8-18

Tavallista parempi Ruokakauppa

Huonekaluliike Pekka Ahonen

Vammala • Humpvila • Kankaanpää

Saluunassa
syöt hyvin.

Tervetuloa!

LVI-TAMMINEN OY

Hopunkatu 6, 38200 Vammala
Puh. (03) 514 1055 Fax (03) 514 1501

www.opkk.fi

OP-KIINTEISTÖKESKUS

Vammalan OP-Kiinteistökeskus Oy, LKV
Marttilank. 9, Kassantalo, 38200 Vammala
www.opkk.fi/vammala

Jorma Suominen 5196 5611, 0500 631 038
Tuulikki Laitila 5196 5610, 0500 939 891

• LÄÄKINTÄVOIMISTELU • MOBILISAATIO- JA
HERMOKUDOSKÄSITTELYT • SÄHKÖHOIDOT
• INKONTINENSSIHOITO • LÄMPÖHOIDOT
• VETOHOIDOT • HIERONTA

ERIKOISKOULUTETUT FYSIOTERAPEUTIT:

MARKE SALO
PIA MARTTILA

ANNE KARIMÄKI
SUSANNA NUMMI

FYSIKAALINEN HOITOLAITOS

 KARSIKAS OY
PUISTOKATU 2
KASSANTALO
03-514 3344

*Tunnelmaa
ja joulurauhaa*

KULTA-KUKASTA

*Monipuoliset valikoimat
kukkia ja kuivakukkatöitä
joulun viettoa juhlistamaan.*

Roismala, puh. (03) 513 0102

*Hyvää ja
Turvallista
Uutta Vuotta!*

*Nautinnollista yhdessäoloa kaikkina vuodenaikoina.
Luonnon rauhasta ja kauniista luonnosta pitävälle pienryhmille.*

**Rudolfin
Keidas**

Sinua palvelee Pekka Tilli Saunamajuri H.C.

Kukkatie 22, 38250 Vammala,
puh. 03 513 0102

Pekka 050 596 0704

ja Maila 0500 998 328

e-mail: rudolfinkeidas@kopteri.net

www.kopteri.net/koti/rudolfinkeidas

 SAMPO

 LÄHIVAKUUTUS

JR:ssä on mistä valita!

Lapsille ja nuorille
sisä- ja ulkovaatteet
sekä arkeen että juhlaan!
koot 50–170 cm

JR PUKIMO
PUISTOKATU 7 VAMMALA Puh. (03) 511 2648

*Hyvää Joulua ja Onnellista
Uutta Vuotta*

 Rolls
Maukas. Ystävällinen. Nopea.

MARTTILANKATU 8 ☎ 511 5015

MATKA-JOKELA OY

Aittalahdenkatu 6, 2 krs.
38200 Vammala
03-511 9010
e-mail: kirsti.jokela@kopteri.net

AUTOKOULU MATTI JOKINEN

A, B, C-kortit

II-vaihe ym.

liikenneopetusta
ammattitaidolla!

040 524 1797

Puisto-
katu 15
Vammala

TAUNO KIVIRANTA Oy

TRAKINKATU 4, 38200 VAMMALA. Puh. (03) 517 9000, fax. (03) 517 9019

leipomo
ROSETTI

**EDULLISESTI
LEIPOMOTUOTTEITA**
aamuvarhaisesta n. klo 17.00
Nuutilankuja 4 Vammala 03-514 2334

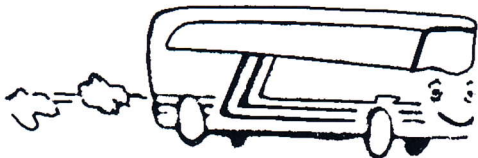
*Hyvä olo näkyy.
Ja tuntuu.
Varaa aika
SKY-kosmetologilta.*

Kauneushoitola

Sari Lehtinen

Marttilankatu 26, Vammala, p. 511 2077

TILAUSAJOT LAUHAMON TURISTIBUSSEILLA

LINJA-AUTOLIIKENNE ROISMALA
ANTTI LAUHAMO OY P. 513 0412

REITTI- JA TILAUSLIKENNETTÄ JO VUODESTA 1965

KULJETUSLIIKE
FINSKA
VAMMALA

03-514 3531

PÄIVYSTYS
0500 236 212

KULJETUKSISTA

VARASTOINTIIN

KAUKOKIITO

VAMMALA 03-512 4000
FAX 03-512 4010

MODA

Jokiden

Vammala Tampere Turku Lahti Helsinki

Puhdistusaineiden ja
siivousvälineiden erikois-
myymälä Vammalassa:

Vammalan

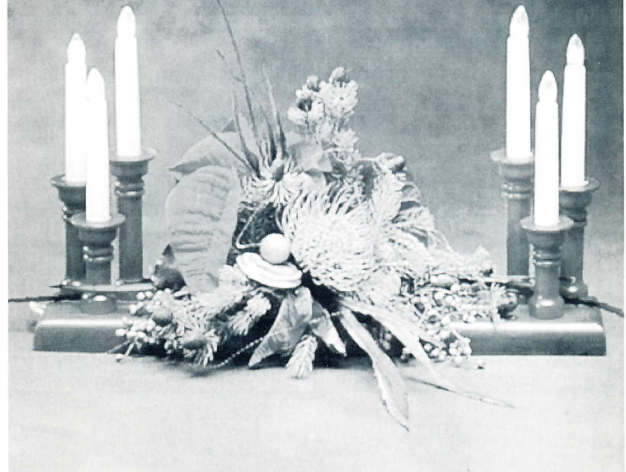
SIIVOUSSHUOLTO

Onkiniemenkatu 9, Vammala, p. (03) 511 2316

**TERVEYSKESKUS
PALVELEE
VAUVASTA VAARIIN**

*Rauhallista
Joulua!*

VALAISINMYYMÄLÄ
VALOVINTTI

TELILÄN OY
SÄÄMÖTYÖ

Pukintie 242, Vammala. Av. ark. 7-17, la 9-13. Puh. 512 8111

Tyrvään Sanomat

kuljetusliike
kauko mäkinen oy
VAMMALA Pesurinkatu

 (03)
512 3300

Täyden palvelun kirjakauppa
Kirjakellari
Paperikauppa
Äänilevykauppa

INFO

**Tyrvään
Kirjakauppa Oy**

Marttilankatu 18 38200 Vammala
puh. 03-512 7133
www.kirjakellari.com

Haapaniemen juhla- ja pitopalvelu
käytettävissänne!

Haapaniemen Pidot Ky

Haapaniementie, 38140 Kärppälä
VAMMALA, p. 03-515 4121

- * perhejuhlat
- * yritys-tilaisuudet
- * mukava retkikohde; tilauksesta lounas/kahvi
- * viihtyisä rantasauna

TERVETULOJA TUTUSTUMAAN!

KAUNISTA • KODIKASTA • KESTÄVÄÄ

Vammalan Kaluste Ky

Itsenäisyydentie 10, Vammala, puh. 03-514 1077

KIVINIITTY

TYÖKALUJEN MAMMUTTIMYYMÄLÄ • VARAOSAMYYMÄLÄ
AUTO- JA MAATALOUSKONEHUOLTO • KAHVIO

Avoinna: ma-pe klo 7-18 • la klo 9-14 • Kivisenojankatu 7, Vammala, puh. (03) 548 4400

Vammalan I Apteekki

Puistokatu 15 Lääkäritalo
Puh. 03-511 4242

AUTTAA - NEUVOO - PALVELEE

Vammalan seudun
ammattilliset oppilaitokset,
aikuiskoulutus- ja
oppisopimustoimisto

toivottavat
Rauhaisaa
Joulun aikaa!

**RENGAS
CENTER**

**Vammalan
RENGASPALVELU KY**

Hopunkatu 12 • 38200 VAMMALA • Puh. (03) 514 2660

*Palveleva
kenkäkauppa*

ASEMAN KENKÄ

Puistokatu 9 Vammala p. 514 3160

**Vammalan
Väriaitta**
VÄRISILMÄ ESKO PAJUNEN KY

38200 VAMMALA
ITSENÄISYYDENTIE 10

PUHELIN 511 2895
FAX 03-511 5100

JOULULAHJAT

koko perheelle edullisesti.
Paketoimme lahjasi ILMAISEKSI.

Tervetuloa!

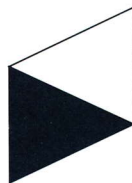
HINTAHAAVI

TARJOUSTEN TALO

Marttilankatu 16, Vammala, p. 03-511 5300

Risto Rytin katu 22, Huittinen, p. 02-567 890

*Toista joulumieltä ja
kaikkea hyvää vuodelle 2003!*

NESTE Vammala
L&T KURKI OY

Itsenäisyydentie 66, 38200 Vammala
Puh. (03) 511 2780

VAMMALAN
KAUPUNKI

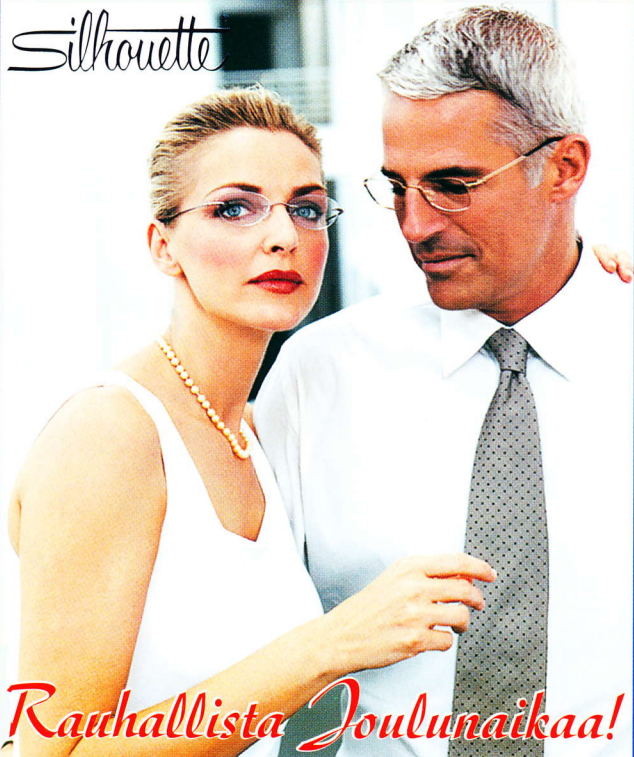
toivottaa

Sastamalan Joulun lukijoille

*Rauhallista Joulua ja
menestyksestä vuotta 2003!*

Silhouette

Rauhallista Joulunaikaa!

Tähti
OPTIKKO

Sinun silmiesi tähden

NYYSSÖNEN

VAMMALA, puh. (03) 512 6100. HUITTINEN, puh. (02) 567 700

www.tahtiopikko.fi

Nordea Pankki Suomi Oyj

Toivotamme asiakkaillemme
rauhaisaa joulun aikaa!

Vammala

Nordea

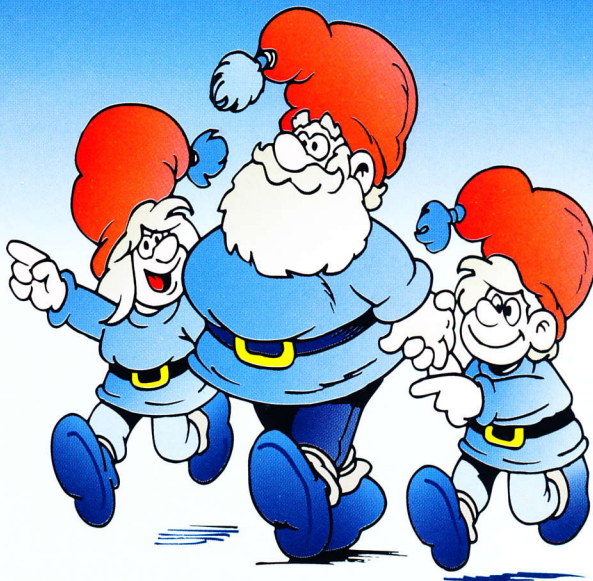
**Rauhallista Joulua
Hyvää Uutta Vuotta**

VAMMALAN SEUDUN
OSUUSPANKKI

80 vuotta tulevaisuudessa.

**Hyvää joulua ja
lämmintä alkavaa vuotta!**

VESINIEMINEN

Hopunkatu 9, puh. 512 6200
Avoinna: ma-pe 7-17, la 9-13

Hyvää Joulua

- Maalit • Matot • Parketit
- Kaakelit • Tapetit • Liimat
- Työvälineet • Tarvikkeet...

Lähes kaikki,
mitä sisustukseen tarvitset.
Ja lisäksi...

ASiantuntevaa VÄRIALAN PALVELUA

VÄRIRASTI KY

PESURINKATU 5 VAMMALA, puh. 514 3220

Elämä on näkemisen arvoinen.

Optikkoliike ihmisille, jotka ovat nähneet elämää.
Ja heille, joilla on vielä paljon näkemättä.

Kun on kyse silmiesi terveydestä, kanta-asiakkuus merkitsee muutakin kuin rahallisia etuja. Meiltä saat Bonuksen lisäksi jatkuvan hoitosuhteen: oman silmälääkärin ja optikon palvelut. Kun tunnemme Sinut, voimme aina tarjota juuri Sinun kasvoillesi istuvat merkkikehykset ja silmillesi sopivat linssit. Tervetuloa kanta-asiakkaaksi!

SILMÄASEMA

Puistokatu 18, Vammala, puh. (03) 511 4299

Hyvää Joulua
ja Valoisaa
Uutta Vuotta

SÄHKÖLIIKE
Matti Rantala Oy

Hopunkatu 3, 38200 VAMMALA
Puh. 03-514 1311, fax 03-514 1306

Joulu soikoon!

lähelle ja kauas.

Joulusoitot aina ajallaan ja kaikkialle
lähipuhelulla
109-kaukopuhelulla ja
999-ulkomaanpuhelulla

ESP
-Tulevaisuuden
välittäjä

esp

Marttilankatu 5
38200 Vammala
Puh. (03) 51 991
Fax (03) 514 3900
www.esp.fi

6 €

6430014101006